

КНИГА ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ

Про воїнів загиблих,
померлих від ран
і зниклих безвісти
в роки Другої
світової війни

КНИГА
ПАМ'ЯТІ
УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКА
ОБЛАСТЬ

18

Анотація

Вісімнадцятий том «Книги Пам'яті України. Миколаївська область» містить статті про події Другої світової війни 1939-1945 років, а саме, про оборонні бої на території Миколаївщини (нарис В.М.Радкевича), про діяльність ОУН на території нашого краю (стаття О.В. Чіаурелі), політику окупаційної влади щодо фольксдойче (нарис С.М. Березного) та дослідження про діяльність «Абвера» на території Миколаївської області (стаття С.С.Макарчука). Окремий розділ присвячений списку мирних жителів міста Миколаєва та Миколаївської області, які були вивезені на примусові роботи до Німеччини та інших країн в роки Другої світової війни (літери Щ-Ю). До тому включено документи та матеріали з Державного архіву Миколаївської області, архіву УСБУ в Миколаївській області, ГДА СБУ та документи Бундесархіву (Німеччина).

Книга розрахована на науковців, викладачів, краєзнавців, учителів, студентів, учнів загальноосвітніх шкіл та всіх, хто цікавиться історією Миколаївщини.

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

«Книга пам'яті України. Миколаївська область» є складовою частиною всеукраїнської Книги пам'яті. Вона видається для відзначення перемоги над нацистськими загарбниками в роки Другої світової війни 1939-1945 років та увічнення подвигу воїнів, які загинули у боротьбі з загарбниками.

Тому перші чотири томи Книги пам'яті України – це поіменні списки миколаївців, які були призвані до лав Червоної армії з населених пунктів Миколаївщини і загинули на фронтах Другої світової війни.

П'ятий та шостий томи являють собою списки загиблих і зниклих безвісти під час визволення Миколаївської області, відомості про учасників руху Опору на території Миколаївщини та місця поховань загиблих героїв.

Починаючи з сьомого тому Книги пам'яті України зміст видань доповнився статтями і нарисами миколаївських науковців та краєзнавців про окремі події та особистості Миколаївщини часів Другої світової війни, фотодокументи з Державного архіву Миколаївської області, архіву УСБУ Миколаївської області, Галузевого державного архіву СБУ в Києві. Крім того, складовою частиною кожного тому є розділ, присвячений жителям Миколаївщини, які були примусово вивезені до Німеччини для роботи на підприємствах чи в сільському господарстві. В цьому розділі в алфавітному порядку подані прізвища цих остарбайтерів і їхні короткі біографічні довідки.

До 2023 року обласним центром пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності видано 17 томів видання Книга пам'яті України. Миколаївська область.

В грудні 2024 року завершено роботу над 18 томом Книги пам'яті України.

1 розділ книги складається зі статей миколаївських науковців С.С.Макарчука і О.В.Чиаурелі, та краєзнавців С.М.Березного і

В.М.Радкевича, що висвітлюють події 1941-1944 років на окупованій ворогом території Миколаївщини.

2 розділ традиційно вміщує списки жителів-миколаївців, які були вивезені на примусові роботи до Німеччини чи Польщі (прізвища, що починаються на літери Щ та Ю).

3 розділ містить роздруківку архівної справи № 8268 за звинуваченням у зраді Дукарт Магдалини Іванівни.

4 розділ включає фотодокументи з різних архівів: Державного архіву Миколаївської області, архіву УСБУ в Миколаївській області, ГДА СБУ та Бундесархіву Німеччини (у перекладі С.С.Фетько), що висвітлюють період 1941-1944 років на Миколаївщині.

Глибоку вдячність за підтримку, розуміння великої суспільної значущості даного наукового видання, його актуальності колектив обласного центру висловлює Миколаївській обласній військовій адміністрації, управлінню інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Миколаївської ОВА.

Традиційну допомогу авторський колектив отримував від співробітників Державного архіву Миколаївської області, зокрема у відборі та опрацюванні архівних документів, а їх професійні поради й рекомендації були враховані у процесі підготовки рукопису.

Розділ 1

Статті і нариси

В.М. Радкевич

ОДЕСЬКЕ ПІХОТНЕ УЧИЛИЩЕ У СЕРПНІ 1941 РОКУ В БОЯХ НА БРАТЩИНІ

У серпні 2016 року на узліссі урочища «Птиче», що в двох кілометрах на південний схід від селища Братське Миколаївської області, зібрався невеличкий гурт братчан-краєзнавців: директор місцевого музею Валентина Богдан з донькою Ангеліною, бібліотекар Світлана Недашківська, журналіст місцевої газети Ольга Бакуменко з онукою Маринкою і я, Віктор Радкевич, з синами Глібом та Всеволодом. Наше зібрання відбулося з приводу 75-ї річниці героїчної оборони нашого селища бійцями Одеського піхотного училища. Серед малопрхідних хащів старого лісового урочища, ледве знайшовши залишки окопів, ми поклали живі квіти тим, хто віддав своє молоде життя, заради нас – майбутніх поколінь. Моделюючи гіпотези, ми спілкувалися про той бій, який мав тут місце, згадували ветеранів-земляків уже далекого у часі воєнного конфлікту та новітнього, що почався на Сході нашої держави. Ніхто не здогадувався тоді, що незабаром увірветься в кожному домітку нова повномасштабна війна. Однак, саме у цей час і на цьому місці зародилася ідея знайти фактичне підтвердження чуткам про цей, майже невідомий, бій.

З дитинства чув від батька (Радкевича Михайла Миколайовича, 1926 р.н. уродженця с. Ново-Олександрівка Братського району), якому Друга світова обпалила юність, що на цьому місці у серпні 1941 року був запеклий бій. Гітлерівська окупаційна влада заборонила поховати бійців-піхотинців, тілами яких було усіяне узлісся. Від літньої спеки стояв нестерпний трупний запах, який приманював диких звірів та колонію граків. Люди з навколишніх сіл, ризикуючи життям, вночі збирали і закопували тіла загиблих воїнів,

побоюючись брати їхні документи та особисті речі, щоб не викрити себе перед гестапо. Будучи хлоп'ям, я приходив сюди з друзями дослідити окопи та радів, коли вдавалося знайти хоча б гільзу чи патрон. У радянські часи період відступу Червоної армії мало досліджувався, а тому фатальний бій на 2 км Єланецького виїзду з Братського, залишався невідомим.

За декілька років пошуків (прим. авт.: дослідження проводилося з 2016 року по 2021 рік) на Інтернет сайті: «Форум поисковых движений» <http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>, вдалося знайти частину документів, які розповідають про події тих днів, а саме: рапорт полковника Шерстньова начальнику штабу Південного фронту від 5 серпня 1941 року про бої на лінії оборони Новоукраїнка-Помічна-Братське курсантами Одеського піхотного училища (на 2 с.); наказ начальнику Одеського піхотного училища полковнику Шебаліну про відхід на рубіж Братське-Вознесенськ від 6 серпня 1941 року (на 1с.); запис телефонної розмови майора Агєєва зі штабом Південного фронту про оборону Братського району курсантами Одеського піхотного училища 6 серпня 1941 року (на 2 с.); рапорт полковника Шерстньова начальнику штабу Південного фронту від 7 серпня 1941 року про оборону Братського курсантами Одеського піхотного училища (на 2 с.); рапорт полковника Шерстньова начальнику штабу Південного фронту від 7 серпня 1941 року про потрапляння у засідку 1-го батальйону (на 1с.); рапорт начальника Одеського піхотного училища начальнику Генштабу Червоної Армії. 16 вересня 1941 року(на 1с.).

Крім того, на електронному сайті: «Память народа» https://m.pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_doneseni1117326?referrer=similar, знайдено та досліджено Довідку начальнику управління, мобілізації та комплектування військ Червоної Армії («Список безповоротних втрат особистого складу ОПУ з 03.08.1941 по 01.09.1941»). від 6 листопада 1941 року (на 1 с. з Додатком на 13 с.).

Тож, яка доля спіткала бійців Одеського піхотного училища (далі: ОПУ) у серпні 1941 році?

В липні 1941 року 6-та й 12-та армії потрапили біля Умані в оточення, кільце якого розширювалося до Первомайська і загрожувало втратою ще й 18-тої армії, підрозділи останньої 05.08.1941 залишили поля боїв. Лише особовий склад ОПУ, зберігаючи боєздатність, стримував наступ ворога, залишаючись з ним віч-на-віч. Справа в тому, що гітлерівці, несподівано прорвавшись за Первомайськ, мінаючи оборонні рубежі на Бузі, стратегічно загрожували зненацька захопити індустріальний Миколаїв та Кривий Ріг, у зв'язку з чим завданням ОПУ було затримати ворога якомога довше для евакуації зазначених міст. Зокрема, саме про ці події розповідають документи штабу Південного фронту*.

«Начальнику Одеського піхотного училища с. Єланець, штаб Південного фронту м Миколаїв.

Зв'язок 06.08.1941 03.20: «Всіх тих, що відстають, затримувати і вливати в ваш бойовий порядок. У зв'язку з обстановкою, що склалася на правому фланзі Смирнова (прим. авт.: командувач 18 армією), Вам, отриманням цього наказу, почати відхід на лінію Братське - Вознесенськ. При відході до Вознесенська підпорядкувати собі всі військові частини, розташовані там і організувати кругову оборону, прикриваючи Миколаївський напрямок. Тримайте зв'язок».¹

Зв'язок 06.08.1941 23.30: «Противник 06.08.1941 о09.00 виявлений на ст. Людмилівка, на Братське рухається близько 100 мотоциклів, 18 бронемашин, 25-30 танків. Противник просочується західніше і на схід від Братського. Училище зайняло кругову оборону 5 км на північ від Братського. Ведеться розвідка у напрямі Вознесенська, Людмилівка і південна околиця Братського. Справа і зліва наших частин немає. У 9.30 перед моїм від'їздом

*Переклад українською мовою з офіційних документів

¹Наказ начальника Одеського піхотного училища полковнику Шебаліну. 6 серпня 1941 року. - <http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

була підбита одна бронемашина, захоплений в полон один ворожий офіцер, важко поранений. Із слів полоненого, показав: у районі Людмилівки є 2 дивізіони танків. Наказу на розвідку в нього не було. Після допиту був розстріляний.

Прошу передати Командувачеві або Члену військової ради наступне: виконуючи наказ Командувача про заняття Помічної, Новоукраїнки, училище досягло 5 км на північ від Братського.

Училище далі просуватися не може, оскільки автотранспорт і танки стали через відсутність пального. Для заправки машин і танків потрібно 5 тонн. На місці пального немає. Іншого транспорту не маємо, а тому матчастину і боєприпаси перекинути немає можливості. Училище третю добу голодує за відсутністю продуктів і кухонь, зв'язок з Вами абсолютно відсутній. Довелося їхати 70 км щоб передати ці дані. Висновок: училище знаходиться в дуже скрутному стані. Командування училища просить терміново підкинути пального, продовольства і, за можливості, танків, артилерію.

Командування училища чекає розпорядження».²

Зв'язок 07.08.1941 6.00: «Протягом дня 06.08.1941 біля 5 км на північ від м. Братське вів бій з рухомими підрозділами противника. Противник особливу активність виявляв із напрямків Арбузинки та Миколаївки. Мотоколоні в складі 100 з гаком автомашин, танками і бронемашинами о 15-00 06.08.1941 намагалася проникнути із Арбузинки в Братське, але атаки були відбиті. В результаті бою знищені: один танк противника і бронемашину, захоплено вантажну і легкову автомашину. Противник зазнав втрат убитими і пораненими.

У північному напрямку від м. Братське просуватися не міг, внаслідок відсутності пального. На кінець дня 06.08.1941 відібрав у відступаючих військових частин 4 бочки пального. При ситуації, яка склалася, змушений

²Телефонна розмова майора Агєєва зі штабом Південного фронту про оборону селищ Братського району курсантами Одеського піхотного училища. 6 серпня 1941 року - <http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

людей, більшу частину автомашин і матеріальної частини вивести в район Єланця. Відсутність зв'язку з Вами ускладнює неясність обстановки, особливо на тлі суперечливих даних, одержуваних від підрозділів, які відходять. Спроби затримати останніх не вдаються. Третій день знаходжуся без продовольства, училище здебільшого харчується шляхом закупівлі провіанту в колгоспників за готівковий розрахунок. Бійці боєприпасів мають по пів бойового комплекту. Міни та снаряди отримую за рахунок відступаючих з фронту військових частин.

Чекаю Ваших вказівок. Додаю бойовий наказ противника, захоплений у німецького офіцера».³

07.08.1941 9.30: «06.08.1941 о 23.00 училище рухалося мотоколоною через м. Братське в напрямку Єланця. 1-й батальйон потрапив у засідку, організовану противником в 2-х км на південний схід від м. Братське. В результаті нічного бою є дуже багато убитих і поранених. У бою знищено велику частину матеріальної бази та озброєння 1-го батальйону. Точну кількість убитих і поранених поки визначити не можу. З'ясовую, але з поля бою не повернулося до даного часу близько 250 чоловік. Більш докладну доповідь вишлю 07.08.1941 у вечері».⁴

Вечірньої доповіді 07.08.1941 щодо уточнення втрат особового складу ОПУ пошуками не знайдено. Однак відшукано більш пізнішу узагальнюючу інформацію, в якій відображено втрати ОПУ під час театру бойових дій на Півдні України у липні та серпні 1941 року, серед загального списку яких відібрано тих, які загинули біля м. Братське, більш точна географічна деталізація в наведеному документі не вказується.

Одеське піхотне училище «ТАЄМНО» «16.09.1941 - начальнику управління мобілізації і комплектування військ Червоної армії м. Куйбишев. «Супроводжую іменний список безповоротних втрат особового складу

³Рапорт полковника Шерстньова Начальнику штабу Південного фронту про оборону Братського курсантами Одеського піхотного училища. 7 серпня 1941 року. -

<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

⁴Рапорт полковника Шерстньова Начальнику штабу Південного фронту. 7 серпня 1941 року. -

<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

училища за час участі в боях на Південному фронті. Вищевказане на 13 сторінках.»⁵

Офіцери вбиті під час бою 06.08.1941 та поховані в могилі біля м. Братського(прим. авт.:виділені прізвища, які можна вважати нововиявленими):

- ст. л-нт Гамазін Борис Миколайович, ком. роти, 1914 р.н., м. Москва;
- л-нт **Рижиков Павло Костянтинович**, ком. взводу, 1918 р.н., Запорізька обл.;
- Радковська Єлізавета Євстафіївна, військ. фельдшер, 1918 р.н.,Врадіївський район Одеської області.

Курсанти вбиті під час бою 06.08.1941 та поховані в могилі біля м. Братського (прим. авт.:жирним шрифтом, які можна вважати нововиявленими):

- Понамарчук Олексій Яковлевич, уродженець Житомирської обл.;
- Шаронов Михайло Павлович, 1918 р.н., Горьковська обл.;
- Дзюбін Микола Євгенович, 1922 р.н., м. Тирасполь;
- **Кузьменко Микола Лукич**, 1922 р.н., Житомирська обл.;
- Шумаков Іван Артемович, 1919 р.н., м. Курськ;
- Морозов Микола Власович, 1916 р.н., м. Бердянськ;
- **Романенко Олександр Євдокимович**, 1922 р.н., Одеська обл.;
- **Мухін Іван Тихонович**, 1922 р.н., Крим АРСР;
- **Коновальчук Андрій Никифорович**, 1918 р.н., с. Рябоконеве Благодатненський р-н Одеської обл.;
- **Толгаренко Микита Микитович**, 1922 р.н., Новоодеський р-н Миколаївської обл.;
- **Хрипченко Іван Федорович**, 1919 р.н., Узбецька РСР;
- **Богонос Микола Федорович**, 1921 р.н., м. Дніпродзержинськ.

⁵Довідка Начальнику управління, мобілізації та комплектування військ Червоної Армії. 6 листопада 1941 року. https://m.pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_donesenie1117326?referrer=similar

Курсанти, які зникли безвісті 06.08.1941 та 07.08.1941 в р-нім. Братське (прим.авт.: урочище«Птиче», усі ново виявлені):

- **Кривошея Кузьма Савелійович**, 1923 р.н., Дніпропетровська обл.;
- **Колесніков Іван Прокопович**, 1923 р.н., Запорізької обл.;
- **Кібець Євген Федорович**, 1923 р.н., Дніпропетровська обл.;
- **Мовчан Петро Тимофійович**, 1922 р.н., с. Еланець Миколаївської обл.;
- **Мішин Василь Дмитрович**, 1922 р.н., Крим АРСР;
- **Каушан Олексій Йосипович**, 1922 р.н., Одеська обл.;
- **Окопний Тарас Терентійович**, 1915 р.н., Одеська обл.;
- **Плотніков Олексій М.**, 1915 р.н., м. Мелітополь;
- **Большаков Олексій Васильович**, 1919 р.н., Калінінська обл.;
- **Чистюхін Євстіх Костянтинівич**, 1919 р.н., Курська обл.;
- **Побол Анатолій Мефодійович**, 1923 р.н., селище Знам'янка Кіровоградська обл.;
- **Литвин Олексій Савелійович**, 1923 р.н., Дніпропетровська обл.;
- **Диревкін Борис Іванович**, 1919 р.н., Архангельська обл.;
- **Овчаров Іван Іванович**, 1923 р.н., селище Знам'янка Кіровоградська обл.;
- **Івашин Георгій Іванович**, 1923 р.н., м. Каховка;
- **Серіков Олександр Васильович**, 1918 р.н., Крим АРСР;
- **Іваницький Петро Романович**, 1921 р.н., Житомирська обл.;
- **Холодовський Андрій Іванович**, 1916 р.н., м. Бобринець;
- **Бабисанд Іван Тимофійович**, 1922 р.н., Одеська обл.».

*Одеське піхотне училище «ТАЄМНО» «16.09.1941 - начальнику Генштабу Червоної армії м. Москва. «Доповідаю, що під час участі в боях з німецьким фашизмом на Південному фронті, особового складу: курсантів, червоноармійців і командирів, які здалися в полон, немає».*⁶

⁶Рапорт Начальника Одеського піхотного училища Начальнику Генштабу Червоної Армії. 16 вересня 1941 року. <http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

Відповідно до списку пам'яток історії Миколаївської області в с. Миколаївка Братської СТГ Вознесенського району (охоронний номер: № 212), поховано вісім бійців:

- старший лейтенант ГАМАЗІН Борис Миколайович;
- курсант ДЗЮБІН Микола Євгенійович;
- курсант ШАРАПОВ /ШАРОНОВ/ Михайло Павлович;
- курсант ШУМАКОВ Іван Артемович;
- курсант ПОНОМАРЧУК Олексій Якович;
- курсант МОРОЗОВ Микола Володимирович;
- курсант ВДОВЧЕНКО Іван Іванович;
- військовий фельдшер РАДКОВСЬКА Єлизавета Євстафіївна,

які загинули о 15.00 год 06.08.1941 в бою на автодорозі Вознесенськ – Братське на виїзді із с. Миколаївка у напрямку с. Красноярка. Цей бій досліджений раніше, оскільки гітлерівців було відбито, події відбувалися в світлий час доби, у зв'язку з чим усі загиблі встановлені та відразу поховані.

Згідно з доповідними ОПУ від 06 та 07 серпня 1941 року втрати були понесені за результатами двох боєзіткнень біля Братського. Перше відбулося 06.08.1941 о 15.00 год на автодорозі між селами Миколаївка-Красноярка за 5-10 км на південний-захід від Братського. Друге, о 23.00 год за 2 км на південний схід від Братського. Логічно, що інші бійці з дослідженого списку загинули та зникли безвісти саме під час нічного бою 1-го батальйону ОПУ, який відходив до Єланцю повз Птичий ліс, що за 2 км на південний схід від Братського. На мою думку, саме цей документ вказує на імена раніше невідомих героїв. Стосовно безвісно зниклих бійців з цього ж списку, офіційних даних на Інтернет сайті «Пам'ять народу» про те, що вони продовжували військову службу немає, швидше за все, останні загинули в бою біля урочища «Птиче», однак цьому не знайдено будь-яких підтверджень.

Бібліограф Братської центральної районної бібліотеки Поставнюк І.Г. записала спогади від братчанки Овчаренко Катерини Дмитрівни, 1925 р. н. Порівнюючи спогади Овчаренко К.Д. з доповідними ОПУ, вбачається, що в день окупації Братського гітлерівськими загарбниками, вона на шляху (біля урочище «Птиче») бачила свою знайому Любу, яка наполовину згоріла після бомбардування (мінометного обстрілу) в машині внаслідок займання каністр з паливом (швидше за все, це паливо, яке вилучено було ОПУ у відступаючих частин). Очевидно, що разом з бійцями ОПУ 06.08.1941 намагалися евакуюватися і цивільні особи, але теж загинули під час бою.

Традиційна історична наука навчає нас тому, що історія має лінійну схему, однак якщо уважно вивчати розвиток суспільства, то можна прийти до висновку щодо її циклічності. Війна - найстрашніший процес людських взаємовідносин. Як правило воєнні конфлікти відбуваються підло, у той час, коли нові покоління забувають про ціну миру. Нажаль, така правда життя. Пам'ятаємо тих хто пішов у вічність заради майбутнього.

С.М.Березний

Політика окупаційної влади стосовно етнічних німців на Миколаївщині (1941-1944 рр.)

На початку осені 1941 року територія сучасної Миколаївської області була поділена між двома європейськими державами: провінція Трансністрія (це правобережна частина по річці Південний Буг) належала Королівству Румунія та «рейхскомісаріат Україна», який починався з лівого берега Південного Бугу і належав III Рейху. Уряд гітлерівської Німеччини та уряд королівства Румунія вважали, що землі причорноморської України увійшли до них довічно та проводили свою політику стосовно економічного та соціального розвитку щойно приєднаних територій. Ми розглянемо окремі факти на підставі аналізу перекладених документів військової частини СС

10828 О.У., що була дислокована на території Трансністрії. Ці документи були отримані з Бундесархіву Німеччини (переклад з німецької мови був зроблений С.С.Фетью).

У розпорядженнях та наказах розглядаються питання про визнання місцевого населення німецького етнічного походження області Трансністрія, а, конкретно, розташованих на правому березі р. Південний Буг Миколаївського, Вознесенського та Первомайського районів сучасної Миколаївської області, фольксдойче, програм навчання, створення робочих місць, пенсійного забезпечення. Слід відзначити, що з кінця XVIII на початок XIX століть за ініціативи російської імператриці Катерини II в землі Північного Причорномор'я, які відійшли за наслідками російсько-турецьких війн до складу Російської імперії, запрошувалися переселенці з німецьких князівств на пільгових умовах. Багато населених пунктів новоявлені колоністи називали за назвами тих місць, звідкіля вони прибули. Так в південних українських степах з'явилися німецькі географічні назви: Данциг, Баварія, Берлін, Саксонія, Бреслау, Ландау, Кенігсберг, Карлсруе та багато інших. Колоністи зберегли не тільки релігійні традиції та загальну німецьку культуру, а й мову. У дорадянські часи достатньо рідко мали місце змішані шлюби німецьких колоністів з представниками інших етносів. Тому політика уряду III-го рейху до осіб німецького етнічного походження, яких за расовою ознакою вважали німецькі ідеологи арійцями, була на той час актуальною. Поняття «фольксдойче» (фольксгеноссе) 1945 року означало етнічних німців, які мешкали за межами Німеччини. Керівники III-го Рейху приділяли велику увагу особам німецького етнічного походження, які мешкали на теренах інших європейських країн. Особливу увагу надавали територіям, які раніше входили до складу колишньої Російської імперії та СРСР: країнам Балтії, Білорусі, Молдови, України. Не дивлячись на те, що Молдова та західна частина українського Причорномор'я стали частиною провінції румунського королівства, уряд гітлерівської Німеччини вважав фольксдойче, які мешкали

на цих територіях, частиною німецького народу та проявляв піклування про долю етнічних німців, що мешкали там, створюючи адміністративні райони з німецькою адміністрацією та органами місцевого самоврядування. Здійснюючи аналіз циркулярів офіцерів СД частини 10528 обершарфюрера СС Вундерліхта, оберштурмбанфюрера доктора Зібберта, можна чітко побачити напрямки політики, яку проводив уряд III-го Рейху на території Миколаївського, Вознесенського, Первомайського районів сучасної Миколаївської області України. Всіх фольксдойче розподіляли на три категорії. Як бачимо зі змісту циркуляру №11 від 28 грудня 1941 року, надається зразок статистичного обліку фольксдойче за віковою структурою, розподілом на осіб чоловічої та жіночої статі, наприклад: «1906 рік народження 18 чоловіків та 16 жінок, 1905 рік народження -14 чоловіків, 17 жінок. Якщо можливо, також слід вказати осіб, які померли від голоду або померли іншим неприродним шляхом.»⁷ Циркуляр №11 вказує на те, як відносити осіб німецького походження до будь якої з трьох категорій. Згідно з договором між оберфюрером СС Гофмейером та губернатором Трансністрії провести реєстрацію фольксдойче та видати посвідчення до 28 лютого 1942 року за наступними положеннями: «1. Кожен фольксдойче, який походить від обох батьків – чистих фольксдойчів, повинен бути внесений до реєстраційного списку I категорії та забезпечений посвідченням. 2. Усі особи, які не мають чистого німецького походження, але які чітко усвідомлюють свій зв'язок з німецьким народом, жили в німецькій сільській громаді та були визнані нею також німцями, включаються до реєстраційного списку та отримують посвідчення фольксдойче II категорії. 3. Усі особи, які мають суто етнічне німецьке походження, які знаходяться у шлюбі з особою, і в цьому шлюбі переважає німецький вплив, вносяться до реєстраційного списку та отримують посвідчення фольксдойче III категорії. 4. Усі окремі особи часткового німецького походження, які своїм попереднім способом життя не продемонстрували чіткої приналежності до німецької спільноти, не

⁷ циркуляр №11 від 28.12.1941р.

розмовляють німецькою взагалі або погано. А німці, які живуть у цьому районі не відчувають їх своїми, також включаються до списку III категорії, але НЕ ОТРИМУЮТЬ посвідчення. 5. Чисті фольксдойче, які були одружені з іноземцем, але були розлучені з ним до початку війни, включаються до списку I, якщо від цього шлюбу немає дітей. Якщо від цього шлюбу є діти, необхідно оцінити сім'ю і прийняти рішення щодо того, чи слід реєструвати їх за списком II чи III.

ГОЛОВНА ІНФОРМАЦІЯ: для проведення достовірної оцінки, необхідно замовити на реєстрацію весь клан, що проживає у цьому місці. Як правило дані бабусь і дідусів, якщо це можливо, не слід використовувати для оцінки, оскільки зазвичай неможливо отримати правильну інформацію про померлих бабусь та дідусів. Таким чином особи, чиї бабусі й дідусі померли, можуть легко отримати переваги, надавши невірну інформацію. Якщо в одній родині відбулося кілька змішаних шлюбів, необхідно застосовувати більш суворий стандарт. Загалом великі родини не слід розривати та вносити до різних списків. Лінія сім'ї з точки зору національної політики повністю не простежується, і вся велика родина таким чином потрапляє у фундаментально невірний поділ. Списки повинні складатися з найбільшою сумлінністю. Оскільки від вірної оцінки і віднесення їх до II або III категорії залежить доля сімей.»⁸ Отримавши посвідчення нові члени Великої Німеччини набували низку обов'язків та прав. Відданість німецькій державі, патріотизм, готовність самопожертвування щодо її процвітання ставали на перший план ідеологічної та виховної роботи з фольксдойче на теренах Трансністрії. Важливе місце в комплексі ідеологічної роботи надавалося святкуванню Дня національного піднесення. Так циркуляр 17 встановлював хід церемонії:

⁸ циркуляр №11 від 28.12.1941р.

«1) Звернення військового коменданта району, короткий нарис національного піднесення, протиставлення націонал-соціалізму та більшовизму, перехід до виконання завдань із самоохорони.

2) Самооборона всього округу виступає відкритим чотирикутником, упорядкованим відповідно до підрозділів і місць розташування.

3) Для складання присяги один чоловік від кожного місцевого підрозділу виступає до військового коменданта району після команди: «Приступити до присяги» (встановлюються у дві протилежні шеренги, щоб утворити ряди. Відстань між лініями становить два кроки. Члени групи з прапором із свастикою підходять до кінця шеренги та опускають прапор для присяги). Формулу присяги вимовляє військовий комендант району, всі члени самооборони повторюють її. Чоловіки, які вийшли вперед тримають прапор правою рукою.

ФОРМУЛА ПРИСЯГИ: «Як носій німецької крові, я присягаю тобі, Адольфе Гітлер, як фюреру всіх німців до смерті, і я готовий докладати всіх зусиль і беззастережно підкорятися всім своїм командирам на благо всіх німців, допоможи мені боже!»

4) Після присяги співають пісні нації. Чоловіки, які вийшли вперед, залишаються стояти, співаючи. Прапорносець крокує ліворуч від військового коменданта району. Потім завершальний марш до штабу військового коменданта, співають відомі маршеві пісні.»⁹

Але життя фольксдойче в Трансністрії – це не тільки свята, соціальні пільги, турбота адміністрації про організацію праці, а й обов'язки, дотримання загально німецьких законів. Зокрема, у циркулярах надані підстави позбавлення посвідчень фольксдойче. В осіб, які належать до II категорії могли вилучити посвідчення за наступні провини:

⁹ циркуляр №17 від 20.01.1942 р.

« - якщо вони недисципліновано відносяться до командування, бургомистра, муніципального керівника чи вчителя або не виконують їхніх наказів;

- якщо вони не виконують своїх трудових обов'язків;

- якщо вони винні у кримінальних правопорушеннях, тілесних ушкодженнях, або у постійному стані алкогольного сп'яніння;

- якщо їх загальна поведінка не відповідає загальним принципам належної поведінки фольксдойче, їх відносять до категорії III;

- національне посвідчення особи може бути вилучене назавжди у членів I та II категорії, якщо вони навіть після того, як їм було повідомлено про наслідки, уклали шлюб з інородцем в органах цивільного стану Румунії або живуть з ними в незареєстрованому шлюбі.¹⁰ Коли національне посвідчення видається членам категорій I та II, то усі інші німецькі та радянські посвідчення особи мають бути конфісковані, за винятком коричневих посвідчень осіб (варіант перекладу – співробітник розвідки) і спеціальних посвідчень для членів самозахисту. Крім того не конфіскуються дипломи, посвідчення кваліфікованого робітника тощо. Не конфіскуються також посвідчення, які німецький Вермахт видавав колишнім військовополоненим після їх звільнення. Радянські паспорти ретельно збираються і зберігаються у військових комендантів. Під час видачі посвідчення слід попередити, що посвідчення фольксдойче не підлягає передачі, про будь-яку втрату негайно повідомити, посвідчення має бути повернене у випадку смерті. Посвідчення повинні бути заповнені акуратно друкованими літерами. При внесенні в колонку «район» за основу брати поточний румунський адміністративний поділ, який вказано на мапах радянського часу. Велика увага німецькими речниками на нових територіях приділялася демографічній політиці, а саме перспективам приросту етнічного німецького населення на підставах

¹⁰ циркуляр №17 від 20.01.1942 р.

належності не тільки до європеїдної раси, а насамперед до арійської раси, до Германців та Готів. Так, згідно циркуляра № 49 додатку до циркуляра № 38 встановлювалися вимоги та правила шлюбу між рейхсдойче (німцями з германських земель) – членами Вермахту та фольксдойче. За наказом рейхсфюрера СС Гімmlера командування має сприяти шлюбом між військовослужбовцями Вермахту та бездоганними німецькими дівчатами колишнього Радянського Союзу. Шлюб реєструють самі військові коменданти районів після надходження паперів з військових частин. Дати реєстрації шлюбів ще не визначені, тому їх укладати відповідно до вказівок Лебенсборна, які отримуються на запит з головного штабу в Мюнхені. Лебенсборн (нім. *lebens* – це життя, *born* – джерело, таким чином «Джерело життя»). Організація заснована за особистою вказівкою рейхсфюрера СС Генріха Гімmlера 12 грудня 1935 року та мала контролювати демографічну ситуацію у III рейху, незайманість арійської раси, піклуватися про майбутнє покоління німецької арійської раси. Штаб знаходився у Мюнхені та очолювати цю організацію мав тільки старший офіцер з членів СС, призначений самим рейхсфюрером. «Лебенсборн» була багатоструктурною організацією з мережею пологових будинків, дитсадочків, дитячих будинків. Мала контролювати та координувати діяльність дошкільних дитячих закладів, заклади середньої та вищої освіти. «Лебенсборн» також отримувала від об'єднань фольксдойче з різних провінцій різні ресурси у вигляді продовольства, різноманітних промислових товарів, грошових надходжень. Так в особисто присланому листі фольксдойче Трансністрії, рейхсфюрер СС Генріх Гімmlер подякував за пожертву для «Лебенсборн» такими словами: «Я дякую етнічним німцям Трансністрії за щедрі пожертви в розмірі 23 тисячі 635 рейхсмарок для Товариства «Лебенсборн», яке допомагає нужденним матерям і дітям. Я був дуже радий цій готовності до щирої пожертви».¹¹ Військові коменданти районів мали довести цей лист до відомих бургомістрів при нагоді під час засідання бургомістрів. Від публікацій в

¹¹ циркуляр №73 від 13.10.1942 р.

газетах відмовилися з різних причин. Оберфюрер також погодився з проведенням наступного збору коштів для «Лебенсборн» взимку 1942 року, який може змінити зимову благодійну кампанію. Але історія діяльності Товариства «Лебенсборн» тема багатогранна та окрема.

ОСВІТА

Військова та виконавча адміністрація III Рейха приділяла багато уваги культурно-освітнім питанням на нових територіях Великої Німеччини. Ця політика проводилася й на територіях Трансністрії. Нагадаю, що ми розглядаємо та аналізуємо аспекти освітньої політики виключно щодо фольксдойче. У містах, містечках та селах, де мешкало населення з фольксдойче, відкриті були навчальні заклади для дітей фольксдойче. «Директор або вчитель повинні зареєструвати учнів в журнали записів за такою схемою:

1. Прізвище дитини
2. Ім'я
3. Дата народження
4. Прізвище опікуна
5. Релігійна приналежність
6. Професія опікуна
7. Інформація про місце проживання.

Батькам, які не зареєструють своїх дітей до школи на вимогу бургомістра будуть оштрафовані міським головою на три рейхсмарки. У більш серйозних випадках відмови також може бути призначено позбавлення волі. Дата зарахування нових дітей до школи триває до 1 вересня 1942 року, до звичайного часу початку навчання. Батьків слід проінформувати про дату початку навчання під час реєстрації. Необхідно завчасно повідомити

військових комендантів району про шкільні приладдя, які слід придбати (буквар, дошки, олівці, тощо), щоб можна було негайно розпочати регулярну роботу школи. При виникненні труднощів доповідати головному штабу.»¹² Так циркуляром №75 від 6 листопада 1942 року було доведено про:

«Єдине замовлення підручників, в якому наказувалося про те, що ці замовлення підручників, інших шкільних матеріалів надсилалися лише головному штабу у шкільний відділ унтершарфюреру Данкерт. Будь-які несанкціоновані накази з боку військових комендантів, шкільних відділів недійсні.».¹³ Як ми бачимо загальна освіта в провінціях, в тому числі у Трансністрії повинна відповідати загально державним вимогам та стандартам III Рейха. Приділялася увага методичним напрямам у роботі з освітянами провінцій.

Так педагогічний навчальний заклад Зельца видавав інформаційний бюлетень, який мав бути доступним не тільки для студентів закладу, але й для всіх вчителів Трансністрії. Бюлетень виходив раз на місяць і надсилався разом з номером газети «Дер Дойчен Трансністріен».

Приділялася увага вчителям, циркуляр №18 від 12 лютого 1942 року передбачав тимчасове урегулювання заробітної плати фольксдойче, які працюють поза колективом. Окрім натуральної виплати на особисті потреби можуть виплачуватися такі грошові винагороди:

«Основна місячна зарплата 45 РМ (рейхсмарок):

а) повна академічна підготовка включаючи директорів - 28 РМ за урок;

б) вчителі з громадською освітою - 0,25 РМ;

в) вчителі, підготовлені за допомогою заочного навчання - 0,22 РМ;

г) тимчасовий персонал за урок – 20 РМ.

¹² циркуляр №43 від 20.05.1942р.

¹³ циркуляр №75 від 6.11.1942р.

Окрім цієї погодинної ставки отримують місячну базову зарплату 10RM. Крім грошової компенсації та виплати на харчування, всі директори та вчителі мають безкоштовне житло та сад до 1500 квадратних метрів. Грошова винагорода (основний оклад і погодинна оплата) для всього педагогічного колективу збільшується на 6% кожні 5 років праці. Тут враховується попередня діяльність в етнічних німецьких школах Росії.»¹⁴ Німці практична нація, їхня ментальність завжди передбачає майбутнє, так вони, створюючи Товариство «Лебенсборн», мали думку про наступну демографічну ситуацію з німецькою нацією та етносом. Так вони прораховували й майбутній інтелектуальний потенціал Німеччини. Але німецькі ідеологи не забували й про те, що більш ніж 20 років радянські громадяни німецького походження знаходилися під потужним тиском комуністичної пропаганди, тому, передбачаючи всю складність перетворення радянської людини на громадянина Рейха, вони встановили жорсткі умови соціального росту для фольксдойче. Аналізуючи циркуляр № 88 від 27 квітня 1942 року ми дізнаємося, що за наказом рейхсфюрера СС дозвіл на навчання фольксдойче у Рейху наразі не надається. Колишнім громадянам радянської країни надавався шанс заробити право на інтелектуальний розвиток при навчанні у Рейху та отримання академічної освіти при наступних умовах: фольксдойче, які бажають продовжити навчання в рейху після закінчення війни повинні негайно зареєструватися для добровільної служби у «Ваффен СС». Зі вступом до «Ваффен СС» вони отримують права громадян Рейха. Після закінчення війни продовження навчання було підтримано рейсфюрером СС. Військові коменданти складають списки фольксдойче, які з цієї причини добровільно пішли до «Ваффен СС». Такі особи мають преференції та соціальну підтримку після закінчення війни. Нагадую та підкреслюю, що питання, пов'язані з напрямками розвитку освіти та інтелектуального росту на території Трансністрії та Рейхкомісаріату, торкалися тільки осіб з доказаним німецьким походженням. Досвідчені та

¹⁴ циркуляр №18 від 12.02.1942р.

висококваліфіковані німецькі ідеологи розуміли, що перетворення ідеологічних поглядів на навколишній світ, загартування ментальності відбувається в підлітковому та юнацькому періоді життя людини, тому тим же циркуляром №88 розглядалися питання про навчання в Рейху молоді та підлітків з фольксдойче. За розпорядженням рейхсфюрера СС 50 юнаків та 50 дівчат з Трансністрії віком від 15 до 16 років повинні бути направлені на навчання до Рейху і повернутися назад після навчання. Кожен військовий комендант району до 1 червня 1942 року мусив вказати 10 дівчат та 10 хлопців, які можуть розглядатися як кандидати. Повідомлення повинно містити:

- «1. Ім'я та прізвище;
2. Ім'я та прізвища батька та матері;
3. Дата і місце народження;
4. Місце знаходження і номер селища;
5. Резюме, написане власною рукою кандидата з планами щодо кар'єри.

Кожен звіт повинен супроводжуватися оцінкою військового коменданта, яка детально стосується не тільки дитини, але й загальних умов життя сім'ї. Фольксдойче, навіть батьки дитини не повинні дізнаватися про плани, щоб уникнути заворушень.¹⁵

ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАПРЯМКІВ.

Автору довелося неодноразово відвідувати населенні пункти Миколаївської області, у поїздках багато разів супроводжували люди набагато старші за мене, сучасники, як періоду Другої світової війни, так і довоєнних часів, кінця 1930-х та початку 1940-х років. Під час поїздок та досліджень запланованих об'єктів вони розповідали про відмінності життя

¹⁵ циркуляр №88 від 27.04.1942р.

фольксдойче, побуту, традицій від життя мешканців ненімецького походження. Ми вже відмічали, що з серпня 1941 по квітень 1944 років західна, правобережна відносно річки Південний Буг, частина Миколаївської області на час розгортання подій Другої світової війни входила до Румунського королівства, провінції Трансністрія. Так сталося, що з кінця XVIII до початку XIX століть в межах сучасного Миколаївського району Миколаївської області виникло багато колоній переселенців з Німеччини, які привнесли в південні українські степи риси своєї культури, як в традиціях господарювання, так і в архітектурі, побуті, релігії, мові. Про це я нагадав з того приводу, що коли ми бували в колишніх німецьких селищах, то старожили-очевидці показували будівлі німецьких колоністів, які відрізнялися від українських хат не тільки архітектурними особливостями, а й загальним плануванням подвір'я. Я дивувався, як в районах запеклих боїв 1941 і особливо 1944 років будинки залишилися незруйнованими, на відміну сіл та містечок Черкащини, Київщини, Полтавщини, Чернігівщини, Сумщини та Харківщини. Справа не тільки в рівні бойових дій, а й у відношенні окупаційних органів влади до тієї території. На теренах Трансністрії, особливо в тих населених пунктах, де мешкало частково, або переважало німецьке етнічне населення Рейх контролював хід всебічного життя цих земель. Проаналізувавши циркуляр № 25 від 25 лютого 1942 року, ми робимо висновок про основні вимоги до органів військової влади та органів цивільного самоврядування щодо стану населених пунктів: «заборонялося, насамперед, руйнувати як румунським військовим, так і солдатам Вермахту будівлі з метою розширень вулиць, або з метою отримання необхідних будматеріалів та деревини.»¹⁶. Надавалися рекомендації щодо розбирання пошкоджених будинків. Зверталася увага на збереження як житлових будинків, у першу чергу фольксдойче, так і споруд промислової інфраструктури: майстерень, цехів, млинів, складських приміщень, будинків,

¹⁶ циркуляр №25 від 25 .02.1942р.

де розташовані навчальні та лікарняні установи, споруди релігійного призначення.

Будівля колишньої німецької гімназії с. Широкий Лан (колишнє Ландау). Фото автора

кладовище померлих у шпиталі поранених німецьких військовослужбовців, не дивлячись на те, що і в 1941, і в 1944 роках навколо села відбулися запеклі бої. Так тільки на початок ХХІ століття прийшли до занепаду в Миколаївському районі будівлі кірхи, млина, німецької чоловічої гімназії та споруди костюлу в с. Широколанівка (колишнє Ландау), кірхи та шкіл в Криничках (Шонфельд), Краснопілля (Блюменфельд). На річках сучасної Миколаївської області будувалися тимчасові понтонні мости для потреб армії, але ними дозволялося користуватися й цивільним місцевим мешканцям.

Так, до нашого часу в селі Сергіївка (колишнє Бредіхіно) Баштанського району Миколаївської області збереглася колишня родова панська садиба одного з найбільших землевласників Таврії та Бессарабії часів російської імперії - клану дворян Бредіхіних, де в радянські часи була школа, а в період окупації – комендатура та шпиталь, також

Фасадна частина кірхи с. Краснопілля (колишнє Блюменфельд). Фото автора

Питання організації праці на підконтрольних німецькій військовій адміністрації територіях має бути окремою темою під час аналізу конкретних фактів, документів. Ми розглянемо тільки ті факти, які відбувалися стосовно території Трансністрії. За змістом циркуляру № 72 від 21.09.42 року, який підписано обершарфюрером СС Вундерліхом та затверджено підписом

оберштурмбанфюрера СС доктора Зібера, всім військовим комендантам і штабам айнзатцгруп (до відома сестер німецького Червоного Хреста) пропонувалося активно організовувати процес виготовлення солом'яного взуття. Таке взуття виготовлялося з лушпиння кукурудзяних качанів в період осені. Для чого виготовлялося це взуття та де використовувалося? Солом'яне взуття використовувалося у всіх садочках та школах як взуття для перевзування при знаходженні в приміщенні дитсадочка або школи. Взуття виготовлялося не тільки для потреб в Трансністрії, а й для закладів та установ «Лебенсборна» в самому Рейху. Як змінне взуття, солом'яне взуття доставлялося й до Німеччини для сімей. Відправлялося таке взуття в шпиталі як в Трансністрію, так і до інших місць Рейха. В циркулярі №72 від 21 вересня 1942 року надавалися роз'яснення що для проведення роботи по виготовленню взуття з соломи розроблено інструкції до роботи, які прибудуть із Ландау до сестер Німецького Червоного Хреста у громаді, щоб сестри могли допомогти дівчатам у їхній роботі. Циркуляр вказував: « що солом'яне взуття виготовляють німецькі дівчата віком від 15 до 22 років. Робота починається після збору врожаю і виконується як трудова повинність. Збирають лушпиння дівчата менші за віком: від 10 до 14 років, з цією метою керівництво групами дівчат надати найкращій і найздібнішій дівчині села.»¹⁷. Педагогічному колективу німецької школи доручено сприяти роботі. Кожен бургомістр зобов'язаний запасти матеріали для виробництва та зберігати його в сухому місці. Для робіт необхідні голки для шиття мішків. Військові коменданти районів доручають ковалям у районах виробництво голок в необхідній кількості, зразки голок отримують з Ландау. Згідно з Розпорядженням № 78 АОК, Департаментом цивільного губернатора Трансністрії в циркулярі №75 в/частини 10628 від листопада 1942 року, підписаним оберштурмбанфюрером доктором Зіббером, прописано

¹⁷ циркуляр №72 від 21.09.1942р.

регулювання пенсійного забезпечення в Трансністрії в окрузі його підпорядкування та контролю.

Виплата пенсій здійснювалася за віком, по інвалідності та утриманцям. Військові коменданти районів мають вимагати від відповідального перфекта копію «Розпорядження №78 АОК Департаменту цивільного губернатора Трансністрії №78», та інформувати етнічних німців. Пенсію призначала

Будівля колишньої кірхи селище
Краснопілля (колишнє
Блюменфельд). Фото автора.

комісія, до якої входили представник губернатора, військовий комендант, бургомістр, лікарі. До 15 грудня 1942 року військові коменданти району мали повідомити про наявність у своїх районах

відповідних осіб, які мають право на виплати пенсій, з поділом на пенсії по

інвалідності та за віком, пенсії на втрату годувальника та матеріальну допомогу. Головний штаб отримує дані на цих осіб із зазначенням прізвища, місця проживання та обґрунтування заяви. Але заяву про призначення пенсії необхідно направляти безпосередньо військовому коменданту району. Нажаль документів про розмір пенсії, кількість осіб, яким вона була призначена безпосередньо в Трансністрії та на території Миколаївського, Вознесенського та Первомайського районів сучасної Миколаївської області за часів періоду Другої світової війни ми на сьогодні не маємо.

Опрацьовані ж документи з Бундесархіву Німеччини мають велике значення та надають можливість глибшого дослідження та реального відображення політики III-го Рейху на окупованих територіях України.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН НА МИКОЛАЇВЩИНІ В 1941–1944 РР.

Історія та діяльність Організації українських націоналістів на території Миколаївської області була і продовжує цікавити дослідників, істориків, краєзнавців. За час незалежності України було видано та надруковано десятки книг і з півсотні статей про діяльність українського націоналістичного підпілля на Миколаївщині. Серед них можна назвати роботи миколаївських краєзнавців С.П. Біличенка¹⁸, Є.Г. Горбурова та М.М. Шитюка¹⁹, В.І. Друмова²⁰, Ю.О. Зайцева²¹, В.Т. Кіпіані²², А.В. Коваль²³, А.А. Погорелов²⁴. Крім того, внесли свою лепту й дослідники з України – Л.Є. Василик²⁵, Т.С. Вінцовський та І.Я. Нікульча²⁶, А. Дуда і В. Старик²⁷, В.М. Косик²⁸, Р.М. Круцик²⁹, І.К. Патриляк³⁰, Л.П. Шанковський³¹, Ю.І.

¹⁸ Біличенко С. ОУН на Миколаївщині (1942–1944 роки) / С. Біличенко // Студентські наукові студії: зб. наук. робіт. – Вип. 2 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська Акад.», Миколаїв. філія; редкол.: Л.П. Клименко, О.П. Мещанинов; відп. за вип. В.І. Андреев, Є.Г. Рибась. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 1999. – С.100–101

¹⁹ Горбуров Є.Г. Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації / Є.Г. Горбуров, М.М. Шитюк; Нац. акад. наук. України; Ін-т історії України. – К.: [б. в.], 2003. – 56, [1] с.

²⁰ Друмов В.І. Українське визвольне підпілля у 1941–1944 рр. на Миколаївщині: мовою документів / В.І. Друмов, Ю.О. Зайцев // Тези доповідей першої обласної наукової краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження» / відп. за вип. М.Ф. Димитров; упоряд. І.А. Бондаренко, С.В. Іванов, Ю.С. Крючков, Н.О. Кухар-Онишко; Миколаїв. обл. упр. культури; Миколаїв. краєзнавчий музей. – Миколаїв: [б. в.], 1995. – С. 106–109.

²¹ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. – 127 с.: іл.

²² Кіпіані В. Українські націоналісти на Миколаївщині у 1941–1943 роках / В. Кіпіані // Матеріали 1-ої всеукраїнської студентської наукової конференції «Аркасівські читання», 20–21 грудня 1993 року / упоряд. В. Кіпіані, І. Гайванович; Союз укр. студентства, Миколаїв. обл. від-ня, Миколаїв. облдержадміністрація, Миколаїв. обл. ін-т удосконалення вчителів, Миколаїв. держ. пед. ін-т. Миколаїв: [б. в.], 1993/1994. – С.45–47.

²³ Коваль А. Діяльність Організації Українських Націоналістів на Миколаївщині в 1940–1950-ті роки / А. Коваль // Український визвольний рух. – 2013. – № 18. – С. 167–182.

²⁴ Погорелов А. Обличчя смерті: терор поліції безпеки та СД проти населення генеральної округи «Миколаїв» / А. Погорелов // Проблеми історії Голокосту: український вимір. – 2019. – Спецвипуск № 11: «Спогади про Другу світову війну в Німеччині та Україні після 1945 р.», 5–6 вересня 2019 р.: зб. ст. за матер. П'ятої щорічної конф. нім.-укр. комісії істориків. – С. 87–128.

²⁵ Василик Л.Є. Орест Масикевич. Життя і творчість: навч. посібник / Л.Є. Василик; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2004. – 128 с.: фотоіл. – (Літературні імена Буковини).

²⁶ Вінцовський Т.С. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941–1944 рр.) / Т.С. Вінцовський, І.Я. Нікульча // Український історичний журнал. – 2007. – № 5. – С. 123–134.

²⁷ Дуда А. Буковинський Курінь в боях за українську державність: 1918–1941–1944 / А. Дуда, В. Старик. – Київ; Чернівці: [б. в.], 1995. – 272 с

²⁸ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові; Українознавча бібліотека НТШ. – Париж; Нью-Йорк; Львів: 1993. – 684 с.

²⁹ Чекістське досьє окупованої України: зб. док.: в 3 т. – Т. 2 / Київ. міська орг. Т-во «Меморіал» ім. Василя Стуса та Громад. ін-т іст. пам'яті; упоряд.: Р. Круцик, С. Жовтий. – Київ: Вид-во Преса України, 2015. – 992 с.

Щур³² тощо. Дуже цікавими є спогади І. Городиської-Іванчишин³³, О. Масикевича³⁴, М. Сидор-Чарторійського³⁵, О. Черкуна³⁶, М. Чубая³⁷. Тому, використовуючи ці та інші матеріали, спробуємо і ми розповісти про діяльність оунівського націоналістичного підпілля на Миколаївщині в роки німецько-румунської окупації.

Ще до того, як на українську землю прийшла Друга світова війна, було вирішено на Сході й Півдні України створити розгалужену мережу підпілля Організації українських націоналістів (ОУН), яка вже була на Західній Україні.

На той час після загибелі Голови проводу ОУН Євгена Коновальця навесні 1938 р. в ОУН відбувся розкол на дві частини. Одна, якою керував полковник Андрій Мельник, перебувала в більшості за кордоном і сподівалася, що німці дозволять створити на захопленій ними території самостійну Українську державу. Її називали ОУН(м) – «мельниківці».

Друга частина ОУН, яка назвала себе ОУН(б), тобто «бандерівців», за прізвищем свого провідника Степана Бандери, або ОУН(р), тобто революційна, складалася в основному з тієї молоді, яка потерпала як від поляків, так і від більшовицьких «визволителів». Ця частина ОУН бачила тільки революційний шлях боротьби за незалежність, не сподіваючись на якусь підтримку від Німеччини, тобто важку боротьбу за Українську

³⁰ Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.

³¹ Шанковський Л. Похідні групи ОУН (Причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр.) / Л. Шанковський. – Мюнхен: Вид-во «Український самостійник», 1958. – 370 с.

³² Щур Ю. ОУНівські адреси Миколаєва. URL: <https://ukrnationalism.com/history/1998-ounivski-adresy-mykolaieva.html> (дата звернення: 15.10.2024).

³³ Городиська-Іванчишин І. Спомини про участь в південній похідній групі ОУН, 1941–1943 / І. Городиська-Іванчишин // Альманах «Гомону України» на рік 1997 / зредагувала колегія. – Торонто: Гомін України, 1997. – С. 150–163.

³⁴ Масикевич О. Начерки до біографії Ореста Масикевича / О. Масикевич. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – 72 с.

³⁵ Сидор-Чарторійський М. Від Сяну по Крим: (спомини учасника III Похідної Групи-Південь) / М. Сидор-Чарторійський. – Нью-Йорк: [Говерля], 1951. – 222 с.: іл.

³⁶ Черкун О. Спогади про ОУН в Казанці Миколаївської області (1941–1944 роки). URL: <https://ukrnationalism.com/history/3265-spohady-pro-oun-v-kazantsi-mykolaivskoi-oblasti-1941-1944-roky.html> (дата звернення: 15.10.2024).

³⁷ Чубай М. Рейд організаторів ОУН від Попраду по Чорне море (із записника ройового) / М. Чубай. – Мюнхен: «Наша книгозбірня», 1952. – 65 с.

державність. Коли вони 30 червня 1941 р. у Львові проголосили незалежну Українську державу, німці схаменулися і невдовзі почали заарештовувати оунівців по всій Україні.³⁸

Улітку 1941 р. було створено 3 похідних групи ОУН – Північна, Східна і Південна. Південна група на чолі з доктором Богданом Сірецьким, відомим діячем академічного товариства «Чорноморе» в Чернівцях, а також відновником і першим кошовим буковинського «Пласту», в основному складалася з буковинців (Буковинський курінь) та йшла за маршрутом Вінниця – Балта – Одеса – Миколаїв. Тут вона об'єдналася з чисельно меншою групою під проводом Ореста Масикевича – «ПУМА», що складалася з 40 членів. Остання мала просуватися далі вздовж узбережжя Чорного моря аж до Кубані.³⁹

У серпні 1941 р. територію Миколаївщини було окуповано нацистськими військами. Лівобережні райони області знаходились під окупацією німців, а правобережні райони входили до складу «Трансністрії» та перебували під управлінням румунської окупаційної влади.⁴⁰

Прибувши сюди, члени Буковинського куреня та Південної похідної групи вирішили створити розгалужену мережу підпілля, яке б стояло на засадах організації українських націоналістів. Взагалі, ОУН на Миколаївщині являла собою велику організацію, головною метою якої була боротьба проти німецьких, румунських та російських загарбників.⁴¹

Цікаво, що група «ПУМА» мала подвійне завдання: по-перше, допомогти німецькому військовому командуванню перекладачами та в кадровому забезпеченні органів місцевого самоуправління, по-друге, нелегально поширювати організаційну мережу ОУН у південних областях України,

³⁸ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. – с.3

³⁹ Дуда А. Буковинський Курінь в боях за українську державність: 1918–1941–1944 / А. Дуда, В. Старик. – Київ; Чернівці: [б. в.], 1995, с.96

⁴⁰ Чекістське досьє окупованої України: зб. док.: в 3 т. – Т. 2 / Київ. міська орг. Т-во «Меморіал» ім. Василя Стуса та Громад. ін-т іст. пам'яті; упоряд.: Р. Круцик, С. Жовтий. – Київ: Вид-во Преса України, 2015, с.899.

⁴¹ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018, с.4.

максимально проникати до адміністративних органів і впроваджувати в життя за їх допомогою національно-державницькі засади ОУН. Тому, на початку нацистської окупації, оунівцям вдалося захопити в свої руки більшість керівних постів у місцевих адміністративно-поліційних органах – управі, поліції, редакції газети тощо. Так, бургомістром Миколаєва і головою міської управи було призначено Ореста Масикевича, заступником голови та начальником адміністративного відділу – Володимира Антонюка, начальником торгівельно-промислового відділу – Віктора Малярчука, завгоспом адміністрації – Стратичука, міським лікарем – Олега Бордейного, генеральним секретарем міської управи – спочатку Володимира Тодорюка, а потім – Богдана Сірецького, редактором миколаївської газети «Українська думка» – Василя Баранецького.⁴²

На жаль, під час тяжких воєнних боїв місто Миколаїв було зруйноване та цілковито дезорганізоване: не було світла, води, хліба, охорони, лікарської допомоги і місцевої преси. Тому потрібно було відбудовувати місто. Дружина Ореста Масикевича – Оріся так згадує перші місяці роботи її чоловіка: *«Орест Масикевич почав свою діяльність у Миколаєві тим, що дав відозву до всього населення міста, в якій закликав усіх мешканців по черзі з'явитися до управи: працездатні, фахівці і некваліфіковані в першу чергу, а потім решта населення на те, щоб зробити статистику населення міста.*

До адміністрації міста увійшли люди доброго наміру, місцеві і прибулі буковинці. Роботи вистачало для всіх, а була вона відповідальна і невідкладна.

Голова міста працював до цілковитого виснаження; до всього йому, а не кому іншому, треба було заглянути і всьому зарадити...

...Населення співпрацювало з головою міста щиро і відверто. Люди допомагали управі в усіх складних справах, бо вони відчували її відданість в роботі для добра всіх мешканців цього потерпілого, знищеного міста.

⁴² Дуда А. Буковинський Курінь в боях за українську державність: 1918–1941–1944 / А. Дуда, В. Старик. – Київ; Чернівці: [б. в.], 1995, с. 98-99.

Життя почало пульсувати нормально. Відроджувалося по черзі майже все, навіть культурне життя почало процвітати...»⁴³

Як бачимо, незважаючи на нацистську окупацію міста, життя справді почало відроджуватися. Хоч Оріся Масикевич і не була свідком тих подій, але вона пише про ті події зі слів свого чоловіка, знайомих і друзів, які з ним працювали.

Уже з вересня 1941 р. в міській управі Миколаєва починає працювати Віра Дорохольська, яка до війни була деканом факультету української мови місцевого педінституту. Ось, що вона свідчила після війни на допиті в НКДБ: *«Як прийшли німці, фельдкомендатура дала об'яву, щоб уся інтелігенція з'явилася на біржу праці. На чолі біржі став Кокот – колишній завідувач кафедри педінституту. Він підбирав кадри до міської управи. Наприкінці серпня 1941 р. цивільну владу в місті захопила невелика група українських націоналістів із Західної України, які прибули з німецькими частинами».*⁴⁴

Саме в цей час їй доручається інспектування бібліотек, а пізніше й музеїв. Але головною її справою стала організація Комітету допомоги, який запропонував створити сам Орест Масикевич. Це й стало офіційним прикриттям її діяльності як законспірованої розвідниці ОУН. Комітети допомоги ще до того почали створюватися на Західній Україні та Буковині. Їх головне завдання та призначення було в допомозі військовополоненим, пораненим, інвалідам, дітям з незаможних родин.

У складі комітету було 2–3 жінки. Інші ж брали участь як добровільні помічниці. Уже з жовтня 1941 р. комітет діє під керівництвом ОУН. З листопада комітет отримує безкоштовно 240 кг хліба щодня. Управа виділяла підводу, жінки відвозили продукти до табору, лазарету й організовували збір грошей за підписними листами серед службовців установ.

⁴³ Масикевич О. Начерки до біографії Ореста Масикевича / О. Масикевич. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002, с. 23.

⁴⁴ Горбуров Є.Г. Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації / Є.Г. Горбуров, М.М. Шитюк; Нац. акад. наук. України; Ін-т історії України. – К.: [б. в.], 2003, с. 33.

Поступово комітет налагоджує постійні зв'язки з табором військовополонених «Шталаг-364», що на Темводі. Коли сюди прибував етап, офіційно з табору надходили списки прибулих. Їх друкували і вивішували біля управи, де завжди збирався натовп. Родичам полонених надавали побачення. Після отримання характеристик комітет звертався до окупаційної влади і деяких полонених звільняли. У серпні 1942 р. було звільнено 38 осіб, незабаром ще 40. Паралельно люди звільнялися й нелегально, тобто здійснювалися втечі з таборів.⁴⁵ Такі звільнення привали аж до жовтня 1943 р.⁴⁶

Вищим керівним органом у Миколаївській області був обласний провід ОУН, що керував підпільною діяльністю на периферії області через районні проводи ОУН. Середню ланку становили міжрайонні або окружні проводи, що охоплювали своєю діяльністю декілька районів та Миколаївський округ: Новоодеський, Баштанський і Привільнянський райони; нижчу – станиці або кущі, що обіймали село або декілька сіл, як наприклад, був так званий Піщанський кущ (від назви села Піски). Найменшою структурною одиницею були ланки, що налічували від 3 до 5 осіб. За загальним правилом ОУН та УПА майже всі керівники, починаючи з кущових, мали псевдоніми, замість власних прізвища й імені.⁴⁷

Підпілля ОУН на Миколаївщині проводило агітацію, її учасники читали листи, брошури і книжки (серед них – «Чужинці про Україну» В.Ю. Січинського та «Мина Мазайло» М.Г. Куліша), розповідали про Симона Петлюру, бій під Крутами, голодомор 1932–1933 рр., ОУН, УПА, розповсюджували брошуру «Шляхом народу» тощо.⁴⁸

⁴⁵ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018, с.8-9, 72-75.

⁴⁶ Горбуров Є.Г. Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації / Є.Г. Горбуров, М.М. Шитюк; Нац. акад. наук. України; Ін-т історії України. – К.: [б. в.], 2003, с. 33.

⁴⁷ Біличенко С. ОУН на Миколаївщині (1942–1944 роки) / С. Біличенко // Студентські наукові студії: зб. наук. робіт. – Вип. 2 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська Акад.», Миколаїв. філія; редкол.: Л.П. Клименко, О.П. Мещанінов; відп. за вип. В.І. Андреев, Є.Г. Рибась. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 1999, с.100.

Горбуров Є.Г. Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації / Є.Г. Горбуров, М.М. Шитюк; Нац. акад. наук. України; Ін-т історії України. – К.: [б. в.], 2003, с. 33-34.

⁴⁸ Біличенко С. ОУН на Миколаївщині (1942–1944 роки) / С. Біличенко // Студентські наукові студії: зб.

Так, у листівці ОУН «До селян», зокрема, мовилося про те, щоб селяни, об'єднавшись під гаслами ОУН, ставали до самооборони. Вона закінчувалася наступними словами: *«Смерть гітлерівцям і Гітлеру! Смерть сталінцям і Сталіну! Смерть цепним псам імперіалістичних хижаків – мерзенним запродавцям і зрадникам свого народу. Смерть німецьким донощикам і вислужникам! Смерть сталінським озвірілим агентам диверсантам і партизанам, що безцільними терористичними діями гонять український народ під німецькі кулі»*.⁴⁹

Репресії проти українських націоналістів, що несподівано для німців виявили свій характер, протягом тривалого часу були чи не найголовнішою турботою нацистських органів безпеки. Цікаво, що українській допоміжній поліції справ, пов'язаних з ОУН, не довіряли. У звітах до столиці Третього рейху про діяльність поліції безпеки та СД з'явилася щодакда рубрика – «Український рух Опору». У німецьких офіційних документах зазначалося, що наприкінці 1942 р. із самостійницькою небезпекою у «Великій Україні» методами гестапівського терору було в основному покінчено. Повсюдно окупанти без суду і слідства вішали й розстрілювали поборників української самостійності.

На початку нацистської окупації на теренах Миколаївщини, а також сусідніх Кіровоградщини та Херсонщини, було створено генеральну округу «Миколаїв». Починаючи з листопада 1941 р. в Миколаєві починає діяти оперативна група поліції безпеки та СД на чолі з оберштурмфюрером СС Гансом Занднером. Він пробув на цій посаді до квітня 1942 р., а пізніше (до червня 1942 р.) був начальником управління поліції безпеки та СД. Пізніше його керівниками були штурмфюрер СС доктор Леопольд Шпанн і оберштурмфюрер СС Фрідріх Хегеншайд.⁵⁰

наук. робіт. – Вип. 2 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська Акад.», Миколаїв. філія; редкол.: Л.П. Клименко, О.П. Мещанінов; відп. за вип. В.І. Андреев, Є.Г. Рибась. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 1999, с.101.

⁴⁹ Горбуров Є.Г. Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації / Є.Г. Горбуров, М.М. Шитюк; Нац. акад. наук. України; Ін-т історії України. – К.: [б. в.], 2003, с.34.

⁵⁰ Погорелов А. Обличчя смерті: терор поліції безпеки та СД проти населення генеральної округи

Цікаво, що в складі управління поліції безпеки та СД генеральної округи «Миколаїв» існував IV відділ, який ще називали так званим політичним. Так, відділ IV А, який раніше займався пошуком євреїв, розшукував членів ОУН. Начальником відділу до осені 1942 р. був обершарфюрер Карл Ланге, а його помічником – шарфюрер Нольте. Так званий підвідділ ОУН був відокремлений у самостійний після 1943 р. Це відділення очолював гауптштурмфюрер СС Отт.⁵¹

Перші арешти членів ОУН на Миколаївщині відбулися в жовтні 1941 р. Заарештували хлопців, які їздили по селах, роздавали літературу, агітували за незалежну Україну. У міській управі Миколаєва склали петицію до коменданта, щоб узяти хлопців на поруки. По коридорах ходили Висоцький і Буженко та збирати підписи. Але, на жаль, звільнити заарештованих тоді не вдалося.⁵²

Усі німецькі поліційні органи мали завдання здійснювати арешти бандерівців. Донесення агентів і перехоплені важливі документи в Миколаєві свідчили, що цей рух готує збройне повстання в Рейхскомісаріаті «Україна». У Миколаєві 16 членів ОУН Бандери, які належали до однієї з похідних груп, три з яких були керівниками, було заарештовано в першій половині жовтня 1941 р. Подальше розслідування призвело до нових арештів і перехоплення німцями важливих документів про структуру цієї таємної організації, її завдання, псевдоніми, що їх використовували керівники, підпільні пропагандистські видання. Крім того, у німецьких архівних документах згадується про великий план заходів групи Бандери. Цей план містить структуру організації, що починається від станиці, яка є одиницею

«Миколаїв» / А. Погорелов // Проблеми історії Голокосту: український вимір. – 2019. – Спецвипуск № 11: «Спогади про Другу світову війну в Німеччині та Україні після 1945 р.», 5–6 вересня 2019 р.: зб. ст. за матер. П'ятої щорічної конф. нім.-укр. комісії істориків. – С.89.

⁵¹ Там само. С. 107-108.

Чекістське досье окупованої України: зб. док.: в 3 т. – Т. 2 / Київ. міська орг. Т-во «Меморіал» ім. Василя Стуса та Громад. ін-т іст. пам'яті; упоряд.: Р. Круцик, С. Жовтий. – Київ: Вид-во Преса України, 2015. С.902.

⁵² Горбуров Є.Г. Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації / Є.Г. Горбуров, М.М. Шитюк; Нац. акад. наук. України; Ін-т історії України. – К.: [б. в.], 2003. С. 34-35.

Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. С.10.

найнижчого ступеня, потім йде район, область і край. Далі йдуть дані про завдання, застосування псевдонімів, пропаганду тощо.⁵³

А вже в грудні 1941 р. відбулися масові арешти підпільників-оунівців по всій Україні, зокрема й на Миколаївщині. Опинившись в окупованому нацистами Миколаєві, члени групи «ПУМА» на чолі з О.С. Масикевичем по суті стали заручниками українського політичного романтизму і жертвами непередбачуваних обставин. Не всі знали про репресивні події нацистів, поки Масикевич не зібрав у міському театрі представників української громадськості й не повідомив про ситуацію, розкривши плани нацистського командування, викладені в секретній директиві «Ніч і туман», з якими він випадково ознайомився в румунському представництві у генерала Драгаліне. У документі говорилося, що *«очищення слід проводити так уміло, тихо й непомітно, щоб ніхто з родичів чи місцевого населення не знав, куди і коли поділася особа...»*. Тому мер міста зробив висновок, що німці не прийшли визволяти Україну, вони прийшли завоювати її для себе, щоб зробити з неї німецьку колонію. Знаючи про щоденні масові страти мирного населення, сотні загиблих у концтаборі «Шталаг-364» під Миколаєвом, спостерігаючи повсюдну зневагу до українців, він за кілька місяців реально оцінив ситуацію, привселюдно передрікши поразку нацистів.

Реакція не забарилася. Були заарештовані Володимир Антонюк, Василь Баранецький, Богдан Сірецький, Антон Суховерський та інші. Більшість із них були страчені.⁵⁴

Ось як свідчить про долю деяких вищезгаданих підпільників оунівців Тиміш Семчишин на повоєнних допитах у НКДБ: *«...4. МАЦІЛІНСЬКИЙ Дем'ян, 1917–18 р. народження, уродженець Західної України, українець. До початку війни перебував в оунівській організації Санокського повіту.*

⁵³ Друмов В.І. Українське визвольне підпілля у 1941–1944 рр. на Миколаївщині: мовою документів / В.І. Друмов, Ю.О. Зайцев // Тези доповідей першої обласної наукової краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження» / відп. за вип. М.Ф. Димитров; упоряд. І.А. Бондаренко, С.В. Іванов, Ю.С. Крючков, Н.О. Кухар-Онишко; Миколаїв. обл. упр. культури; Миколаїв. краєзнавчий музей. – Миколаїв: [б. в.], 1995. С. 107-108.

⁵⁴ Василик Л.Є. Орест Масикевич. Життя і творчість: навч. посібник / Л.Є. Василик; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2004. С.32-33.

Провідник Миколаївської підгрупи. Наприкінці 1941 або на початку 1942 року в м. Миколаєві німцями заарештовано, – середнього зросту, щільної статури, волосся темно-русяве...

...15. МАРТИНЕЦЬ Володимир 29 років, українець, до війни перебував на навчанні в Празі чи Берліні. У складі рою прибув із Кракова чи Львова, наздогнав нас і пішов з підгрупою до Миколаєва, де разом із Мацілінським німцями наприкінці 1941 року заарештований та в таборі помер...».⁵⁵

Як бачимо, Семчишин звичайно не міг знати про долю кожного свого колеги, але його покази також є дуже цікавими та цінними для нас.

Небезпека нависла й над Орестом Масикевичем. На початку січня 1942 р. після проведеного обшуку його заарештували нацисти. Упродовж 11 днів його утримували в тюремній камері-одиначці, ізольованого від оточення і приреченого на розстріл. Врятувало колишнього бургомістра високе заступництво головнокомандувача румунських військ генерала Драгаліне, який дивом вирвав його з камери смертників. Німці, щоб не допускати міжнародного непорозуміння, вирішили за краще задовольнити прохання союзницького дипломата, передавши йому підданого румунського короля небезпечного ексбургомістра Масикевича. Так йому вдалося вирватися з рук німецької служби безпеки і таємно в автомобілі рятівника покинути місто, повертаючись на Буковину, щоб уникнути подальших переслідувань.⁵⁶

Але, незважаючи на німецькі репресії, українське націоналістичне підпілля в Миколаєві та області продовжувало діяти, на зміну заарештованим і страченим приходили нові люди. Крім Миколаєва, на початку нацистської окупації вдалося організувати стійкі осередки ОУН у Баштанському, Березнегуватському, Вознесенському, Новобузькому та Новоодеському районах області.

⁵⁵ ОУН і УПА на Центральноукраїнських землях. Документи та матеріали / Упорядники: С. М. Хмара, Б. Л. Шевченко. – Кропивницький: ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2022. С. 66-67.

⁵⁶ Василик Л.Є. Орест Масикевич. Життя і творчість: навч. посібник / Л.Є. Василик; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2004.с.33-34.

На території Баштанського району однією з активних була молодіжна підпільна група, зокрема в селах Пісках і Костянтинівці. У Пісках провідником був Олександр Яковлев, у Костянтинівці – Микола Ткаченко, у Горожиному – В'ячеслав Богашов. Крім хлопців, існувало й жіноче крило під керівництвом Валентини Волович.⁵⁷

Поштовхом для створення осередку ОУН у селі Пісках стали збори громади в жовтні 1941 р., на яких виступав перекладач німецької військової комендатури, член ОУН «Славич». Тоді він знав, що німців на цих зборах не буде. У своєму виступі він закликав усіх до боротьби за самостійну українську державу. Це зацікавило місцевих мешканців Олександра Назаренка і Тимофія Федоренка. «Славич» розповів їм, що проводиться велика підготовча робота, якою керує Степан Бандера, що німці державність не подарують і їх треба розглядати поки що як театральних друзів. Вони не менші вороги України, ніж Росія. «Славич» познайомив їх з 10 заповідями ОУН. Загалом О.Є. Назаренко залучив таємних симпатиків: Миколу Савенка, Олександра Невінчаного, Миколу Федоренка, Андрія Шмалька, Славка Бородаря, Бориса Горбатого. У травні 1942 р. О.Є. Назаренко залучив до ОУН Дмитра Живоглода, лікаря Олександра Коробченка, директора райспоживспілки Валеріана Крицького, Лідію Дудник, директора МТС Василя Бондаренка.⁵⁸

Підпільники ОУН з Баштанщини поширювали націоналістичну літературу (серед них брошура «Шляхи народу»), листівки, переховували молодь від угону до Німеччини, знищували поліцаїв (так сталося в селі Пісках наприкінці 1943 р.), виявляли національно свідомих людей, піднімали дух народу, збирали зброю, здійснювали окремі акції (як, наприклад, аварія на піщаному кар'єрі). Але так тривало недовго. Наприкінці 1943 р. німці виявили та заарештували багатьох підпільників. Почалися допити в СД, яке знаходилось у Миколаєві на вулиці Великій Морській, 30. Але молоді люди

⁵⁷ Коваль А. Діяльність Організації Українських Націоналістів на Миколаївщині в 1940–1950-ті роки / А. Коваль // Український визвольний рух. – 2013. – № 18, с. 174.

⁵⁸ Там само. с. 175.

трималися стійко й німцям так і не вдалося повністю розкрити підпільну організацію. На жаль, німці розстріляли Андрія Сердегу з села Піски, а багатьох молодих людей вивезли до Німеччини. І все ж таки декому пощастило по дорозі втекти.⁵⁹

Цікаво, що з Баштанським районом пов'язана діяльність кадрового підпільника ОУН на псевдо «Богдан». Це він виступав на сільських зборах у селі Пісках увечері в жовтні 1941 р. Мабуть, був членом похідної групи. Потім він діє в Херсоні як окружний провідник. На жаль, у Херсоні були дуже складні умови. Там весь час йшли провал за провалом. Тому «Богдану» неодноразово доводилося використовувати зброю і тікати від німців. А восени 1943 р. він узагалі стає районним провідником у Баштанському районі та референтом мережі молоді обласного Проводу. За свідченням більшості заарештованих членів ОУН, він нібито родом із Західної України та є рідним братом Степана Бандери. На жаль, «Богдан» був забитий приблизно 13 березня 1944 року радянськими солдатами на подвір'ї Тамари Задираки в селі Пісках.⁶⁰

У Вознесенську та районі ОУН організувалася навколо похідної групи з 5 осіб, які прибули із Західної України на чолі з Іваном Гороєцьким.⁶¹ Серед учасників цього походу до Наддніпрянської України була й Ірина Городиська-Іванчишин. Її спогади про участь у Південній похідній групі ОУН є не тільки цікавими, а й цінними. Так, вона згадує, що *«у другій половині серпня 1941 р. група під проводом Івана Лецишина прибула до міста Вознесенська. Закінчилася романтика походу. Кожний член похідної групи одержав інструкції, як обережно поводитись у новому середовищі та як виконувати свої завдання. Головні завдання були такі: 1) За посередництвом слова, пісні й літератури змусити українське населення*

⁵⁹ Друмов В.І. Українське визвольне підпілля у 1941–1944 рр. на Миколаївщині: мовою документів / В.І. Друмов, Ю.О. Зайцев // Тези доповідей першої обласної наукової краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження» / відп. за вип. М.Ф. Димитров; упоряд. І.А. Бондаренко, С.В. Іванов, Ю.С. Крючков, Н.О. Кухар-Онишко; Миколаїв. обл. упр. культури; Миколаїв. краєзнавчий музей. – Миколаїв: [б. в.], 1995. С. 108-109.

⁶⁰ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. С.23-24, 58-66.

⁶¹ Там само. С.28.

відчувати себе українцями. 2) Організувати громадське й культурне життя в громаді. Її було призначено працювати зі шкільною молоддю і займатися видавництвом місцевої газети».⁶²

До речі, у Вознесенську під час нацистської окупації видавалася газета «Новий час».⁶³

У свідченнях вищезгаданий оунівець Тиміш Семчишин так розповідає про Ірину Городиську-Іванчишин: «...25. Городиська Ірина, 1919 року народження, уродженка Дрогобицької області. До нападу Німеччини на СРСР у 1941 р. мешкала на Лемківщині. Була в Одеській підгрупі. У листопаді 1943 року Лісовським відправлена до Західної України. Проживаючи в Одесі, підтримувала зв'язок з ОУН, але учасником організації не була...».⁶⁴ Як бачимо, Тиміш Семчишин досить непогано знав свою колегу-підпільницю і тому навіть розповів на допитах, звідки вона була родом і фактично чим займалася в підпіллі. Адже він з нею разом працював у підпіллі в Одесі.

На жаль, після звільнення міста Вознесенська військами Червоної Армії були заарештовані та розстріляні Іван Гороєцький, Адольф Козловський, Олександр Писаренко, Микола Запара та Олексій Засульський. У радянському концтаборі після війни загинув і Микола Чорноморець.⁶⁵

У північно-східних районах Миколаївщини також діяли українські підпільники-націоналісти. Так, дуже цінними, цікавими й майже невідомими є спогади місцевого мешканця з Казанки Олексія Черкуна. Улітку 1941 р., коли радянські війська вже залишили села Казанківського району, а німці ще не прийшли, у райцентрі з'явилися галичани з Південної похідної групи.

⁶² Городиська-Іванчишин І. Спомини про участь в південній похідній групі ОУН, 1941–1943 / І. Городиська-Іванчишин // Альманах «Гомону України» на рік 1997 / зредагувала колегія. – Торонто: Гомін України, 1997. С. 155-156.

⁶³ Кіпіані В. Українські націоналісти на Миколаївщині у 1941–1943 роках / В. Кіпіані // Матеріали 1-ої всеукраїнської студентської наукової конференції «Аркасівські читання», 20–21 грудня 1993 року / упоряд. В. Кіпіані, І. Гайванович; Союз укр. студентства, Миколаїв. обл. від-ня, Миколаїв. облдержадміністрація, Миколаїв. обл. ін-т удосконалення вчителів, Миколаїв. держ. пед. ін-т. – Миколаїв: [б. в.], 1993/1994. С.46.

⁶⁴ ОУН і УПА на Центральноукраїнських землях. Документи та матеріали / Упорядники: С. М. Хмара, Б. Л. Шевченко. – Кропивницький: ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2022. С. 68.

⁶⁵ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. С.28.

Перше знайомство з ними селян відбулося під час розгону західноукраїнськими націоналістами групи співробітників НКВС, які підпалили елеватор і не давали людям його загасити.⁶⁶

Частина групи на чолі з Миколою Сидор-Чарторийським пішла в напрямку Олександрівки – Сафонового – Володимирівки, а в Казанці залишилися Степан Клименко, Іван Жук і ще двоє людей, які зупинилися в хаті Черкуна. Наступного дня по приїзді вони попросили Олексія та його друзів Володимира Шостова, Бориса Перова, Володимира Послушняка, пройти по людях і оголосити, що на завтра відбудуться збори. У призначений день зібралося понад 1000 осіб. Олексій Черкун пізніше згадував: *«Клименко виступив і сказав, що німці звільнили селян від більшовизму і тепер українці мусять творити свою, українську, владу: обрати старосту, сформувати народну міліцію. Тут же, на зборах, обрали старостою місцевого жителя Гнилюка, який раніше працював у фінвідділі. Було також обрано начальника міліції, а його заступником став Трощинський.*

*Ще через 2–3 дні почалося формування міліції: давалися рознарядки на колгоспи, щоб їх старости прислали по 3–4 чоловіки для її складу. На два тижні послали й мене. В сільуправі нам начепили синьо-жовті опаски з написом «Укр. народня міліція» і сказали, що будемо виконувати функції посильних».*⁶⁷

Цікаво, що самі члени похідної групи до сільської адміністрації не ввійшли, але мали на неї величезний вплив. А займалися вони переважно ідеологічною роботою. Клименко навчив новостворених міліціонерів «Молитви українського націоналіста», і кожен робочий день вони починали саме з неї. Вивчали також і гімн «Ще не вмерла Україна». Сам Клименко

⁶⁶ Сидор-Чарторийський М. Від Сяну по Крим: (спомини учасника III Похідної Групи-Південь) / М. Сидор-Чарторийський. – Нью-Йорк: [Говерля], 1951. С.182-183. Черкун О. Спогади про ОУН в Казанці Миколаївської області (1941–1944 роки). URL: <https://ukrnationalism.com/history/3265-spohady-pro-oun-v-kazantsi-mykolaivskoi-oblasti-1941-1944-roky.html>

⁶⁷ Черкун О. Спогади про ОУН в Казанці Миколаївської області (1941–1944 роки). URL: <https://ukrnationalism.com/history/3265-spohady-pro-oun-v-kazantsi-mykolaivskoi-oblasti-1941-1944-roky.html>

багато розповідав про український націоналізм та ОУН. А десь через 2 тижні запропонував і Черкуну вступити до лав Організації, на що він погодився.

Невдовзі Степан Клименко відбув до Миколаєва, а ОУН очолив староста села Гнилюк. Усього до складу ОУН входило 11 осіб у селі. Їх імен і псевдо ніхто не знав. Але завдяки спогадам О. Черкуна ми можемо назвати їх поіменно. Це: провідник Григорій Гнилюк, Олена Квашенко та її мати, Борис Перов, Володимир Шостов, Петро Трощинський, Микола Черкасенко, Федір Гнилюк і Михайличенко. Крім того, була і співчуваюча – Водоп'янова, але членом ОУН не була.

Крім того, ОУН мала своїх членів і по всьому Казанківському району, це зокрема: у Миколаївці на чолі з писарем управи Дончиком та Михайлівці – один із членів ОУН Гаврило Юхимович Карнаущенко.

Хата батьків Олексія Черкуна була конспіративною квартирою на лінії зв'язку підпілля Західної та Східної України. Пароль був наступним: *«Де у вас живе староста?»*, на що була відповідь: *«Ідіть прямо вниз»*. Цікаво, що у казанківських підпільників існував зв'язок «Запоріжжя» – «Залізник». Часто по ній приходили люди, а після обміну паролем і відгуком, починалися розмови. Вони, звичайно, були дуже короткими і по справі. Так, серед підпільників Олексій згадує Гордієнка із Запоріжжя.

Крім того, казанківці також збирали зброю. В основному, її викрадали з німецьких воєнних машин. На той час вони мали наступне озброєння: 11 автоматів (з них – 2 ППШ), 2 кулемети «Шкода», 2 ящики гранат, 2 протитанкові та 2 піхотні міни. Усе це разом з друкарською машинкою ховали на городі в Олексія. Протитанкові міни було завезено на станцію Ново-Миколаївка. До речі, на залізниці діяла диверсійна група ОУН.

У 1943 р. від казанківських підпільників до УПА пішла група з 3 осіб, у тому числі Пушня та Завгородній. Невдовзі вони повернулися назад, адже село, до якого вони мали прийти по лінії зв'язку, було спалене. Узагалі, перед приходом радянських військ організаційний зв'язок з проводом було розірвано. І напередодні вступу радянських військ 11 членів ОУН села

Казанки зібралися, щоб визначитися, що робити далі: або ж відступати разом з німцями, щоб дістатися УПА чи залишатися на місці. 7 підпільників були за перший варіант, а четверо, серед яких був і Олексій Черкун, вирішили залишитися.⁶⁸ Звичайно, вони знали та розуміли на що залишаються.

У 1943 р. по всіх районах Миколаївської області розгорнулася організаційна робота ОУН. Загалом обласна організація ОУН Миколаївщини охоплювала близько 400 членів. Але основний тягар ліг на Миколаїв. Саме тут знаходився обласний провід, головна продовольча база, тут виготовлялися фальшиві німецькі документи, сюди надходила агітаційна література. У Миколаєві було багато конспіративних квартир і так званих «мертвих точок», де друкувалися листівки.⁶⁹ Серед таких квартир були наступні:

1. Вулиця 4-та Слобідська, 72. За цією адресою проживала підпільниця Марія Рибальченко («Віра»). Для потреб підпілля помешкання використовувалося з листопада 1943 р.

2. Вулиця Севастопольська, 72. За цією адресою проживав громадянин Цимбал, донька якого належала до місцевого підпілля (померла в 1942 р.), була подружкою «Віри».

3. Вулиця Привозна, 67 (зайти до воріт, одразу ліворуч, сходами на другий поверх, дві квартири). За цією адресою проживали дві дівчини – росіянка Шура та українка Таня, які й були утримувачами підпільного помешкання.

4. Вулиця 6-та Слобідська, 30. Тут також проживали підпільники «Микола», «Тиміш» та ще 2–3 особи. У помешканні було встановлено радіоприймач.

5. Вулиця Херсонська, 50 (зайти до двору, 2-поверховий будинок, сходами на другий поверх, ліворуч перші двері). Тут жила молода сімейна

⁶⁸ Черкун О. Спогади про ОУН в Казанці Миколаївської області (1941–1944 роки). URL: <https://ukrnationalism.com/history/3265-spohady-pro-oun-v-kazantsi-mykolaivskoi-oblasti-1941-1944-roky.html>

⁶⁹ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. С.25, 120. Чекістське досьє окупованої України: зб. док.: в 3 т. – Т. 2 / Київ. міська орг. Т-во «Меморіал» ім. Василя Стуса та Громад. ін-т іст. пам'яті; упоряд.: Р. Круцик, С. Жовтий. – Київ: Вид-во Преса України, 2015. С.903.

пара, які за національністю були росіянами. Чоловік працював електротехніком, його дружина – техніком-будівельником. Окрім підпільника «Хвилі» (Павло Микитенко – керівник Миколаївського (сільського) окружного проводу), помешканням користувався також «Тиміш».

6. Вулиця Херсонська, 52 (зайти до воріт, сходами одразу вгору праворуч).

7. Вулиця Бузька, 23 (при вході до воріт сходи з вулиці). За цією адресою знаходилися дві квартири, якими користувалося підпілля. Саме неподалік від цього помешкання під час спроби арешту німецькими співробітниками СД був поранений Павло Микитенко («Хвиля»)⁷⁰.

Так, нелегали-західняки знайшли достатню підтримку у миколаївців.

Цікаво, що Служба безпеки ОУН, якою керував «Роман», ретельно відстежувала всі небезпечні прояви, а їх, на жаль, вистачало. Проти ОУН продовжувала діяти німецька контррозвідка. Німці закидали агентуру скрізь. Один із них, який видавав себе за представника кримського підпілля, здавав радянських підпільників у Миколаєві. У 1943 р. на вулиці Адміральській, 7 діяла школа СД. У ній було кілька груп по 12–14 курсантів кожна. Їх окремо готували для проникнення до підпілля ОУН. Термін навчання становив 6 місяців.⁷¹

Через деякий час у Миколаєві та районах області ситуація стає дуже складною. Німці вибивали найактивніших підпільників. На початку січня 1944 р. на вулиці Херсонській був убитий провідник Вознесенського району «Ворон» («Олександр», Сало). 25 січня були заарештовані «Віра» (Марія Рибальченко) і Ганна Восковська. Дівчата трималися на допитах у СД дуже гідно. «Віра» взагалі не відповідала ні на які питання. Невдовзі вона героїчно загине в засідці з німцями на своїй конспіративній квартирі.⁷²

⁷⁰ Щур Ю. ОУНівські адреси Миколаєва. URL: <https://ukrnationalism.com/history/1998-ounivski-adresy-mykolaieva.html>

⁷¹ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. С.23.

⁷² Там само. С. 36, 38-40.

Обласний провід починає готувати криївки у Вознесенському і Баштанському районах. Німці здійснюють евакуацію, а СД продовжує боротьбу з ОУН, використовуючи людей, вихованих у радянському дусі. На жаль, за свідченнями очевидців та учасників тих подій, тоді було видано всіх відомих членів ОУН. Також цими днями до них мав прийти «Тиміш». Разом з німцями ці люди сиділи в хаті в засідці. А, побачивши «Тимоша», відразу попередили німців. Унаслідок цього «Тимоша» було смертельно поранено.⁷³

У лютому 1944 р. стан націоналістичної організації був критичним. Провідники мали команду залишатися на місцях, але тих місць уже не було. Не було і зв'язку з крайовим проводом. Остання нарада проходила біля саду імені Г.І. Петровського (зараз парк «Народний сад») 9 березня 1944 р. Але СД уже йшло по п'ятах підпільників. І ось пообіді в нерівній боротьбі загинули керівники підпілля – «Директор» (Богдан Яворський), «Роман» та «Іван». Фактично, провід перестає існувати.⁷⁴

Щодо Б.Й. Яворського, який у свій час керував обласним проводом на Миколаївщині, уже згадуваний нами Тиміш Семчишин так свідчить на повоєнних допитах: *«...16. ЯВОРСЬКИЙ Богдан, псевдонім «Мирон», 32–33 років, уродженець Львівської області, українець. До нападу Німеччини на СРСР, член оунівської організації району с. Криниці. Із похідною групою пішов до Одеси. До моменту мого прибуття до Одеси в 1942 році він займав положення референта служби безпеки проводу «Трансністрії». Після мого від'їзду він залишався працювати в Одесі...»*.⁷⁵ Як бачимо, Семчишин досить детально розповідає про нього, адже з ним разом працював.

⁷³ Біличенко С. ОУН на Миколаївщині (1942–1944 роки) / С. Біличенко // Студентські наукові студії: зб. наук. робіт. – Вип. 2 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська Акад.», Миколаїв. філія; редкол.: Л.П. Клименко, О.П. Мещанінов; відп. за вип. В.І. Андреев, Є.Г. Рибась. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 1999. С.101.

⁷⁴ Біличенко С. ОУН на Миколаївщині (1942–1944 роки) / С. Біличенко // Студентські наукові студії: зб. наук. робіт. – Вип. 2 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська Акад.», Миколаїв. філія; редкол.: Л.П. Клименко, О.П. Мещанінов; відп. за вип. В.І. Андреев, Є.Г. Рибась. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 1999. С.101. Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. С.37.

⁷⁵ ОУН і УПА на Центральноукраїнських землях. Документи та матеріали / Упорядники: С. М. Хмара, Б. Л. Шевченко. – Кропивницький: ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2022. С.67.

Через тиждень, 18 березня 1944 р., двоє дівчат Марія Ізбаш і Надія Денисенко («Наталка») їдуть до Одеси, щоб знайти зв'язки, але й там була та сама картина.⁷⁶

Маловідомою і майже не вивченою є історія діяльності оунівського підпілля на території румунської зони окупації – Трансністрії, зокрема, на Миколаївщині. Звичайно, підпілля діяло й тут. Саме на території правобережжя Миколаївщини і було створено Одеський обласний провід ОУН. Окремі рої 4-ї підгрупи Південної похідної групи, прибувши до села Чаусового Первомайського району в середині серпня 1941 р., провели нараду, на якій було створено обласний провід Одещини та призначено окружні проводи для 5-х округ Одеської області. Окружний провід Молдавської округи відійшов до свого осередку в місті Котовську, а решта підгрупи разом з обласним проводом отаборилася в селі Романовій Балці й улаштувала збори в Доманівці, Миколаївці, Зеленому Гаї. Черговий окружний провід відійшов до Голти, де було створено українську адміністрацію та розпочато видання української газети «Прибузькі вісті».

Знаходячись у Романовій Балці, 4-та похідна підгрупа понесла першу втрату на Одещині та Миколаївщині: безвісти пропав член підгрупи підпільник на псевдо «Грушка» (лемко за національністю). Мабуть, його заарештували румуни та відіслали до Тирасполя або ж розстріляли. Пізніше з Романової Балки 4-та підгрупа рушила через села Сироцьке, Реухівку, Маринове до Сербки на Одещині.⁷⁷

Керівництво підпілля ОУН уже до грудня 1942 р. зуміло розгорнути потужну пропаганду, створити окрему підпільну друкарню, організувати випуск часопису «За державність», розпочати масове вербування нових членів з інтелігенції та студентства Одеси. Структура підпілля, окрім

⁷⁶ Зайцев Ю.О. ОУН на Миколаївщині в роки війни / Ю.О. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2018. С.37.

⁷⁷ 18. Чубай М. Рейд організаторів ОУН від Попраду по Чорне море (із записника ройового) / М. Чубай. – Мюнхен: «Наша книгозбірня», 1952.с.47. . Шанковський Л. Похідні групи ОУН (Причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр.) / Л. Шанковський. – Мюнхен: Вид-во «Український самостійник», 1958. С.216-217

Одеського обласного проводу, включала 6 окружних проводів: Голта, Очаків, Котовськ, Комінтернівськ, Андрієво-Іванівка, Тульчин.⁷⁸

Першочерговим завданням цих окружних осередків було створення підпільної мережі з місцевого населення. Така робота із самого початку наштовхнулася на сильний опір румунської окупаційної влади. На цьому етапі діяльності Організація українських націоналістів зазнала серйозних втрат. Тому колишні учасники похідних груп були змушені перейти в глибоке підпілля. Тікаючи від переслідувань, більшість членів окружних проводів зібралася в Одесі, де були кращі можливості для конспірації. І тільки в Голті умови були такими, що учасники похідних груп могли залишатися на місці.⁷⁹

Намагаючись запобігти подальшому розгортанню структур ОУН у Трансністрії, румунська окупаційна влада вдалася до повної заборони видання українських газет, встановила нагляд за українською інтелігенцією та студентами, заборонила в'їзд до Трансністрії українців з інших регіонів, здійснювала профілактичні арешти тощо.⁸⁰

Уже в наступні роки подальшу розбудову структур підпілля проводив провід ОУН(б) у Трансністрії. Так, до осені 1943 р. в регіоні було створено Одеський, Прибузький (центр – Голта), Томашпільський, Жмеринський і Середній (центр – Балта) округи, в яких налічувалося 140 кадрових підпільників. Кожен округ керувався окремим проводом, що складався з керівника, його заступника, який виконував обов'язки організаційного референта, а також референтів безпеки, пропаганди, військового та господарчого. До складу округів входили районні організації. Цікаво, що Прибузький округ включав усе правобережжя Миколаївщини і частину сусідньої Одещини – Очаківський, Варварівський, Кодимський, Мостівський,

⁷⁸ Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. С.170.

⁷⁹ Вінцовський Т.С. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941–1944 рр.) / Т.С. Вінцовський, І.Я. Нікульча // Український історичний журнал. – 2007. – № 5. С.127.

⁸⁰ Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. С.170.

Доманівський, Вознесенський, Велико-Врадіївський, Голтянський, Кривоозерський, Савранський та Березівський райони. Націоналістичне підпілля в Трансністрії навіть спромоглося впродовж року постійно видавати власні друковані органи – журнали «Чорноморський вісник» і «За державність».⁸¹ Так, у Голтянському районі оунівська мережа охопила значну кількість українських сіл.⁸²

Не менш важливим видом діяльності була організація нелегальної системи зв'язку, оскільки спершу Одеський обласний провід не мав контактів із крайовим Проводом у Дніпропетровську та з Головним – у Галичині. Такі лінії обміну інформацією налагодилися на кінець 1941 р. через Варварівку – Миколаїв до Дніпропетровська, а пізніше – через Вознесенськ – Кривий Ріг, а також по лінії Одеса – Жмеринка – до Головного проводу Організації українських націоналістів. Тоді ж до Одеси для керівництва обласним проводом прибув із Дніпропетровська Тиміш Семчишин. За спогадами Євгена Стахіва, він до лютого 1942 р. очолював ОУН(б) у Трансністрії, доки не був заарештований. Хто після нього очолив організацію, на жаль, встановити не вдалося.⁸³

Одним із нових і достатньо розповсюджених різновидів прояву власних патріотичних переконань з боку місцевого населення стало частіше використання національних костюмів не тільки в свята, а й у будні всіма категоріями громадян. Вони масово використовували символіку України в одязі, вишивані сорочки, а також при зустрічі вітали один одного словами: «Доброго дня, хай живе український народ» або «Хай живе Україна». Характерно, що такі випадки були притаманні лише для Голтянського й Очаківського повітів та інших районів Миколаївщини зі східного берега Південного Бугу. Елементами виявлення національних почуттів стали також танці, пісні, вірші, казки про богатирів – захисників своєї землі,

⁸¹ Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. С. 367-368.

⁸² Вінцовський Т.С. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941–1944 рр.) / Т.С. Вінцовський, І.Я. Нікульча // Український історичний журнал. – 2007. – № 5.с.127.

⁸³ Там само.

використання значків, прапорів, портретів борців за національне визволення, передусім Т.Г. Шевченка й С.В. Петлюри. Загалом саме на 1942 р. припадає пік уваги румунських спецслужб до українського самостійницького підпілля. З 20 документів, які досліджувалися істориками, на окреслений період їх було тоді 16, тоді як в 1941 р. зафіксовано 3, в 1943р. – 1, в 1944р. – жодного. По місяцях протягом 1942 р. відповідні згадування про сепаратистів відбувалися в цілому рівномірно.⁸⁴

Навесні 1944 р. з приходом Червоної Армії більшість підпільників ОУН була заарештована. Те, що не вдалося німцям, зробили слідчі, спочатку СМЕРШу, а потім НКДБ. Борці за визволення України потрапили на довгі 10 років до радянських концтаборів або були розстріляні. На жаль, не всі змогли повернутися додому.⁸⁵ Серед них: Олексій Сердега, Микола Ткаченко, Григорій Кононов, Іван і Микола Дідани, Володимир Волков, Марія Ізбаш, Віра Дорохольська та багато інших.

Підсумовуючи сказане, слід, насамперед, звернути увагу на ту обставину, що провідники обох ОУН – і бандерівської, і мельниківської – усвідомлювали важливість південноукраїнського регіону, як такого, в якому більшою мірою відчувався вплив більшовицької ідеології та русифікації. Особливості національного складу місцевого населення, його ментальності й стереотипів поведінки в умовах двох тоталітарних режимів поставили оунівців перед необхідністю вироблення специфічних форм роботи, адаптованих до конкретної ситуації. Місцеві осередки приділяли більше уваги не національним, а соціально-економічним питанням, викривали злочини сталінського й гітлерівського режимів, вказували на переваги суверенної української державності.

⁸⁴ Вінцковський Т.С. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941–1944 рр.) / Т.С. Вінцковський, І.Я. Нікульча // Український історичний журнал. – 2007. – № 5. С. 129.

⁸⁵ Друмов В.І. Українське визвольне підпілля у 1941–1944 рр. на Миколаївщині: мовою документів / В.І. Друмов, Ю.О. Зайцев // Тези доповідей першої обласної наукової краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження» / відп. за вип. М.Ф. Димитров; упоряд. І.А. Бондаренко, С.В. Іванов, Ю.С. Крючков, Н.О. Кухар-Онишко; Миколаїв. обл. упр. культури; Миколаїв. краєзнавчий музей. – Миколаїв: [б. в.], 1995. С. 108-109.

Спільним у діяльності всіх членів похідних груп на території України стало їх прагнення використати можливості легальної роботи. З цією метою головний наголос робився на оволодінні органами місцевого управління й самоврядування. До цієї справи залучалися не тільки члени похідних груп, але й представники місцевої громадськості – вчені, журналісти, адвокати, вчителі, священники, сільський актив. Однак демонстрація своїх намірів та відповідні декларації оунівців на початку війни дозволили окупантам швидко збагнути реальну небезпеку, в результаті чого вони вдалися до тотальних репресій. Значна частина легалізованих націоналістів потрапила за ґрати й була знищена. І лише ті, хто завчасно перейшов у підпілля, змогли продовжити роботу.

Основну діяльність місцеві націоналісти спрямовували на пропаганду ідей українського націоналізму шляхом проведення відповідних бесід, розповсюдження листівок. Широко використовувалися окремі окупаційні газети, в редакції яких були укорінені свої люди. Проводилися різні культурно-освітницькі заходи з метою залучення місцевого українського населення до осередків ОУН.

Попри вказівки провідників Організації місцеві осередки не лише діставали зброю і боєприпаси, але й вдавалися до антинацистських виступів. Щоправда вони не мали систематичного характеру і не завдали відчутних втрат окупантам.

Разом з тим не можна не відзначити громадську активність осередків ОУН у справі опіки над потерпілими від війни: військовополоненими, інвалідами, хворими, сиротами та іншими.

З поверненням радянської влади націоналістичне підпілля порівняно швидко припинило свою діяльність внаслідок оперативних заходів НКВС-НКДБ. Практично всі виявлені його учасники зазнали судового переслідування і були на різні терміни ув'язнені в таборах ГУЛАГу.

Діяльність німецької воєнної розвідки та контррозвідки «Абвер» на Миколаївщині в 1941-1944 роках

В плануванні та розв'язуванні агресивної війни, функціонуванні окупаційного режиму на захоплених територіях Третій Рейх велике значення надавав своїм спецслужбам. Особлива роль серед них покладалася на потужну і розгалужену воєнну розвідку та контррозвідку «Абвер» (з німецької – «захист», «оборона»).

У зв'язку з переходом нацистської Німеччини до відкритої підготовки війни в 1938 році була проведена реорганізація «Абвера» (з 1935 по 1944 рік очолював адмірал В.Канаріс), на базі якого було створено Управління «Абвер-закордон» при штабі Верховного командування збройних сил Німеччини (ОКВ). Перед цим Управлінням була поставлена задача організувати

*Адмірал Вільгельм
Канаріс*

широку розвідувальну і підривну роботу проти країн, на які готувалася напасти Німеччина. У відповідності з цим завданням в Управлінні були сформовані відділи:

- «Абвер-1» – розвідка (очолював полковник, згодом генерал Пікенброк);
- «Абвер-2» – саботаж, диверсія, терор, повстання, розкладання тилу (начальник генерал фон Лахузен);
- «Абвер-3» – контррозвідка (начальник генерал Бентівенї);
- «Аусланд» – іноземний відділ;
- «ЦА» – центральний відділ.

Перші три з них були поділені на групи та підгрупи, а ті, в свою чергу, на реферати, залежно від сфери чи напрямку діяльності. Наприклад, розвідка мала такі групи: 1х – сухопутні війська; 1м – маріне-морський флот; 1л – люффт-повітряні війська; 1Ві – віртшафт- економіка і т.д.

Аналогічні позначення були і в контррозвідці. Крім того, в розпорядженні «Абвер-2» були спеціальні частини і з'єднання – «Бранденбург-800» та полк «Курфюрст». У підпорядкуванні «Абвер-3» були також підрозділи ЗКГФ (крігсфангеле – військовополонені), який займався контррозвідувальною роботою в таборах військовополонених, та ФПдВ (фельдполіцай дер Вермахт), що займався організацією та укомплектуванням органів таємної польової поліції – ГФП, незмінним керівником якої протягом всієї Другої світової війни був комісар поліції Крихбаум.⁸⁶

Після нападу нацистської Німеччини на СРСР виникла нагальна потреба наблизити управлінські структури «Абвера» до поля бою, тому в червні 1941 року для організації розвідувально-диверсійної і контррозвідувальної діяльності проти Радянського Союзу та оперативного керівництва цією діяльністю був утворений спеціальний орган Управління «Абвер-закордон» на радянсько-німецькому фронті, який отримав умовну назву штаб «Валлі» з дислокацією на території Польщі.⁸⁷ Безпосередню роботу виконували відділи «Валлі-1» (розвідка), «Валлі-2» (диверсійна діяльність) та «Валлі-3» (контррозвідка), які змінювали своє місце дислокації по мірі просування фронту. Вищою управлінською інстанцією залишався центральний апарат «Абвера» в Берліні.

⁸⁶ Структура и деятельность органов германской разведки в годы Второй мировой войны [Сб. Док.] / Сост. А.В.Валенин, А.А.Кохан. Симферополь. – ГУ СБУ в АР КРЫМ, 2011, Далі: Структура и деятельность органов германской разведки. ст.19-30.

⁸⁷ Там само. ст. 56

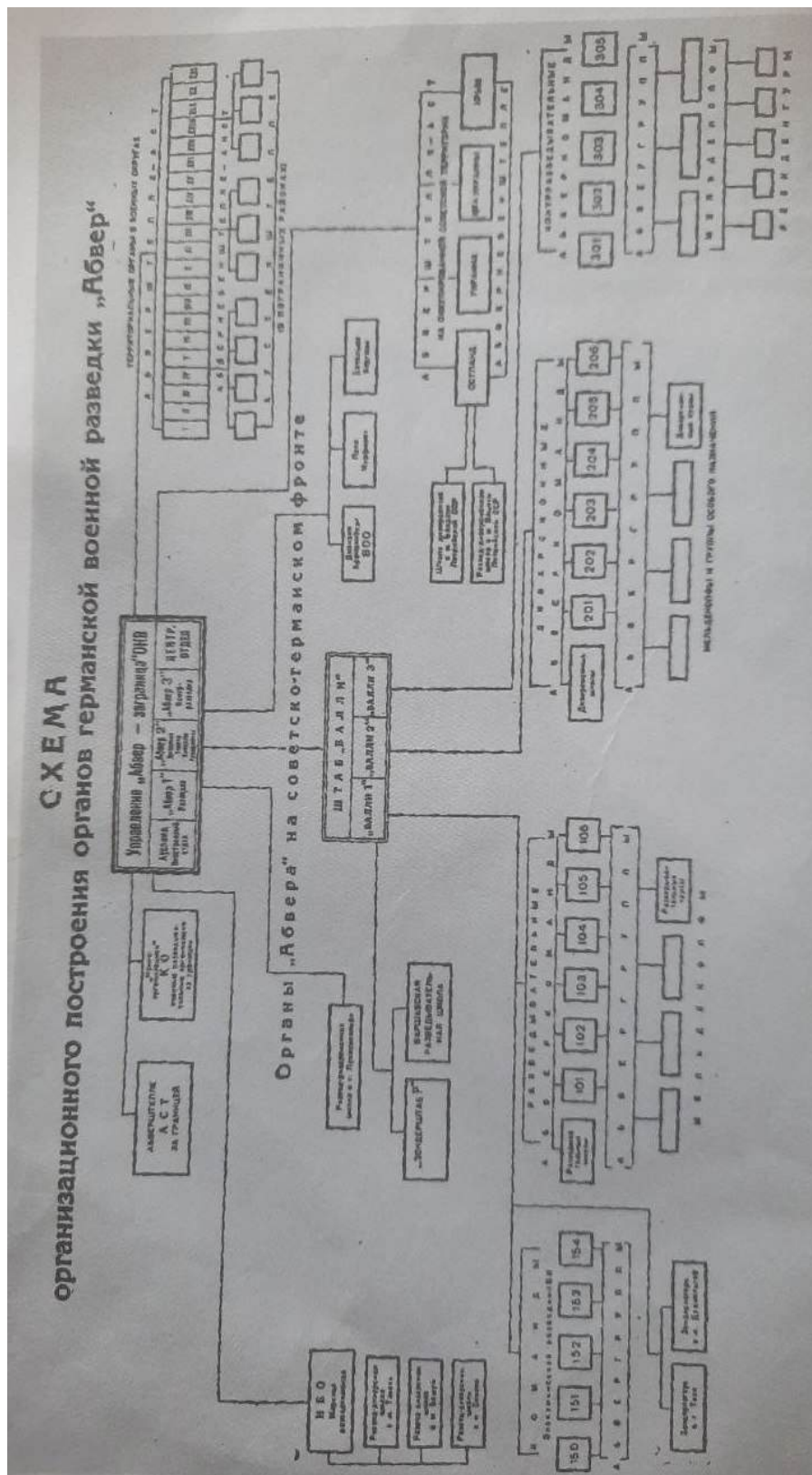

Схема організаційної будови органів німецької військової розвідки «Абвер». – Структура и деятельность органов германской разведки в годы Второй мировой войны [Сб. док.] / Сост. А.В.Валенин, А.А.Кохан. Симферополь. – ГУ СБУ В АР Крым, 2011, с. 26

Як уже зазначалося, з початком війни проти СРСР «Абвер» розгорнув активну шпигунську та диверсійно-терористичну діяльність на фронті, а також у радянському тилу. На територію СРСР із військами німецької армії було направлено значну кількість спеціальних розвідувальних органів – оперативних груп і особливих команд.⁸⁸ Абверкоманди і абвергрупи «Абвер-1», просуваючись услід за німецькою армією вглиб території СРСР займалися вербовкою агентури, перекиданням її в радянський тил, збором інформації про стан Червоної армії, радянської економіки тощо. За час війни на радянсько-німецькому фронті діяло 6 розвідувальних абверкоманд: 101, 102, 103, 104, 105 і 106. У підпорядкуванні кожної абверкоманди знаходилося від 3 до 6 абвергруп.⁸⁹ Диверсійно-розвідувальні команди і групи «Абвер-2» в свою чергу створювали свою мережу агентури для подальшого її перекидання в радянський тил з метою здійснення диверсійних актів: підризу оборонних об'єктів, промислових підприємств, знищення радянських офіцерів та генералів тощо. На фронті діяло 6 диверсійних команд: 201-206, до яких входило від 2 до 6 абвергруп.⁹⁰ Контррозвідувальні команди і групи «Абвер-3» проводили активну агентурну роботу з виявлення радянських розвідників, партизанів та підпільників, збирали інформацію про воєнний та економічний потенціал СРСР, у тому числі серед військовополонених. На захоплених територіях вони створювали мережу резидентур, на які замикалися агенти-вербувальники та агенти-інформатори. Практична контррозвідувальна робота проводилася за територіальним принципом: були утворені периферійні органи «Абвера» на певній території – абверштелле (наприклад, «Абверштелле Півдня України» охоплювала Одеську, Сталінську, Кіровоградську, Миколаївську, Херсонську області та Крим). У великих містах створювалися місцеві відділення – абвернебенштелле, філіали

⁸⁸ Л. Чаплінська. Німецькі військові розвідувальні відділи «1с»: завдання та діяльність на території України у 1941-1944рр.// З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ.- № ½.- 2008. Далі: Л. Чаплінська. Німецькі військові розвідувальні відділи «1с». ст. 475

⁸⁹ Структура и деятельность органов германской разведки. Ст.62.

⁹⁰ Там само. Ст.129.

місцевих органів «Абвера» в невеликих містах та містечках – ауссенштелле, в великих селах та райцентрах окремі пункти контррозвідки – мельдкопфи.

На радянсько-німецькому фронті діяло 5 контррозвідувальних абверкоманд – 301-305. До їх складу входило від 3 до 8 абвергруп, які придавалися арміям, а також тиловим комендатурам та охоронним дивізіям.⁹¹ Ці рухливі команди та групи (їхній особовий склад) і стали основою територіальних органів «Абвера» на окупованій території.

Підрозділи «Абвера» діяли також безпосередньо у Вермахті. Штаб німецького військового з'єднання від дивізії і вище складався з 3-х основних відділів: оперативного – 1«а», відділу тилу – 1«в», розвідувального відділу – 1«с» (1«ц»). Останні займалися збиранням та обробкою інформації про дислокацію підрозділів, аналізом бойової підготовки та морального стану особового складу підрозділів Червоної армії, профілактичною роботою в частинах німецької армії у боротьбі зі шпигунством, радіопропагандою та поширенням антирадянських листівок на передовій лінії фронту, військовою цензурою. Це були пункти, де концентрувалася вся розвідувальна інформація для її подальшого аналізу та реалізації.⁹²

Відділи 1«с» співпрацювали з диверсійними абверкомандами та абвергрупами, що діяли при відповідних з'єднаннях німецької армії, ставили їм конкретні завдання щодо розвідувальної роботи в тилу радянських військ. Співробітники відділу 1«с» допомагали агентам «Абверу» переходити лінію фронту.

Поліцейський орган військової контррозвідки діючої армії – таємна польова поліція («гехаймфельдполіцай») – ГФП теж координувала свою діяльність з відділами 1«с». На фронті ГФП були групами при штабах армійських угруповань, армії та польових комендатур.

⁹¹ Структура и деятельность органов германской разведки. ст.177.

⁹² Л. Чаплінська. Німецькі військові розвідувальні відділи «1с». ст. 475.

Директори польової поліції підпорядковувалися шефу польової поліції та відділу 1 «с»/АОЗ (абверофіцер) армійського угруповання, а комісари, у свою чергу, звітували перед керівником ГФП відповідного армійського угруповання та одночасно перед абверофіцером відділу 1«с» армії чи польової комендатури.

Абверофіцери ставили підрозділам польової поліції конкретні завдання, визначали райони діяльності, затверджували плани роботи та контролювали їх виконання. Хоча органи ГФП у зоні воєнних дій мали право проводити арешти підозрілих осіб, вести слідство, але міра покарання санкціонувалася абверофіцером. Смертні вироки також виконувалися лише після затвердження їх керівництвом відділу 1«с».⁹³ Крім того, ГФП мала свою агентуру, яку активно вербувала в зоні своєї відповідальності.

У розпорядженні відділу 1«с» кожної армії знаходилася група агентів-диверсантів, укомплектована з числа місцевих жителів та колишніми радянськими військовополоненими.

Агент, що перейшов лінію фронту, мав з'явитися у відділ 1«с», у розпорядженні якого знаходився, або передати здобуті відомості у розвідувальний відділ найближчої військової частини. Таким чином, створювалися умови для оперативного використання розвідувальної інформації.⁹⁴

При перетині лінії фронту агенти, які поверталися після виконання завдання, використовували пароль, в якому фігурувало позначення 1«с».

Наприклад, абвер групи 102 – «Дойче агент 1 «ц» дивізіон 102, для абвер групи 101 розповсюджений був пароль «1ц Пушкін», за позивним одного з її керівників Малишевського.⁹⁵

⁹³ Л. Чаплінська. Німецькі військові розвідувальні відділи «1с». Ст.476

⁹⁴ Там само. Ст. 476-477.

⁹⁵ Структура и деятельность органов германской разведки. ст.65, 69.

Також відділи 1«с» проводили активну роботу у таборах військовополонених Червоної армії, де збирали розвідувальну інформацію шляхом опитування військовослужбовців.

Слід ще згадати такі органи «Абвера», як «Крігсорганізаціон» (КО) – центри німецької розвідки, які діяли в різних країнах під прикриттям дипломатичних, промислових, технічних, торгівельних представництв Німеччини. Саме в суміжних з СРСР країнах КО стали центрами формування груп і команд «Абвера» для просування вслід за діючою армією Вермахта на радянську територію. Зокрема, в Софії при німецькому посольстві був створений розвідувальний центр КО «Болгарія», умовно названий «бюро доктора Деліуса» (за псевдонімом полковника Отто Вагнера, начальника цього органу).⁹⁶ Резидент «Деліуса» білоемігрант капітан Клавдій Фосс отримав завдання набрати з числа членів РОВСу* виключно колишніх офіцерів російської царської та білої армій, добровольців для участі у війні з СРСР. Всього було відібрано 16 осіб білоемігрантів, які мали досвід перебування у розвідці РОВС, так званій «внутрішній лінії», 8 болгарських німців-фольксдойче, а в грудні 1941 року до них долучилися ще 8 білоемігрантів. Саме ця група російських РОВСівців у подальшому складала кістяк штатних співробітників контррозвідки «Абвера» в Миколаєві та області, які зайняли посади основних резидентів, агентів-вербувальників, керівників філіалів та мельдкопфів.

18 липня 1941 року вказана група офіцерів РОВС, до якої увійшли Фосс (старший групи), Гампер, Громов, Стерлігов, Гавриліус, Кошарновський та

⁹⁶ Структура и деятельность органов германской разведки. ст.51.

*РОВС (рос. – Русский общевоинский союз) – створена за кордоном організація з числа учасників білого руху, в основному, військових, з центром у Парижі, а згодом в Брюсселі. Вів активну розвідувальну та диверсійну роботу проти СРСР, займав антикомуністичні та російські шовіністичні позиції. В Болгарії знаходилось 3-є відділення РОВСа на чолі з генералом Абрамовим, секретарем та начальником розвідки його був Фосс. РОВС намагався зберегти та розширити військові кадри для майбутнього повалення більшовицького режиму в результаті війни проти Радянського Союзу. На чолі РОВСу в різний час були: генерал Врангель, великий князь Микола Миколайович, генерали Кутепов та Міллер, адмірал Кедров, генерал Архангельський. РОВС мав відділення у Франції, Бельгії, Німеччині, Болгарії, Югославії, на Далекому Сході. У 1938 році припинив своє існування.

інші, виїхала до румунського міста Пятру-Нямц, де увійшла до складу розвідувальної команди «Маріне айнзатцкомандо» «Абвера» на чолі з німецьким капітаном морського флоту Ротт. Завданням цієї команди був збір інформації про стан військово-морського та торговельного флоту СРСР, портів, тактико-технічні характеристики бойових кораблів тощо шляхом виявлення відповідної документації та креслень, опитування інженерів, конструкторів, вербування цінної агентури серед працівників суднобудівних заводів. Уже за два тижні команда була перекинута на територію окупованої німецькими та румунськими військами Одеську область. Наприкінці серпня

*Клавдій Олександрович Фосс.
Фото поч. XX ст.*

команда в повному складі передислокувалася в Миколаїв.

Уже на початку свого перебування в Миколаєві Фосс і Громов отримали детальну інформацію від інженерів-конструкторів суднобудування Рибалка і Максимова. Надто «говіркий» Рибалко використовувався «втемну», без вербування. Він надав характеристику міноносців типу «Буки»: «Беспощадный», «Бойкий» та інших, що були введені до складу Чорноморського флоту, проєкт яких він розробляв особисто. Також

він надав повну тактико-технічну характеристику цього типу кораблів: швидкість, тоннаж, кількість і види озброєння тощо, яка негайно була надіслана в Берлін.

Інженер Максимов повідомив дані про недобудований лінкор та лідерів есмінців «Ташкент», «Москва», «Харків» та інших. У вересні 1941 року він був завербований Громовим як агент-інформатор,⁹⁷ а згодом й інші РОВСівці були переведені з команди Ротта до складу контррозвідки «Абверштелле

⁹⁷ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.2. Арк. 17-18.

Півдня України». Цей орган «Абвера» був підпорядкований «Абверштелле Україна» і був у стадії формування. На час переходу білоемігрантів до контррозвідки «Абверштелле» єдиним абверофіцером в ньому був обер-лейтенант Єнч, який очолював реферат 3-ф. Цей відділ (від німецької Funk – радіовідділ) проводив контррозвідувальну агентурну роботу з виявлення агентів-радистів противника, парашутистів, перекинутих на окуповану німцями територію, та радіостанцій партизанських формувань і підпільних організацій. Виявивши та захопивши агента-радиста з радією, відділ 3-ф не обмежувався тільки ліквідацією цієї радіоточки, а, навпаки, ставив за мету перевірку захопленого радиста і через нього зав'язати радіогру з центром противника.⁹⁸

Згодом «Абверштелле Півдня України» очолив корвет-капітан морської контррозвідки Хаун (одночасно керував відділом 3-м), в підпорядкування якому перейшов Єнч. Були організовані відділи 3-л (абверофіцер-капітан Люфтваффе Гро) і 3-ц (очолив капітан Ганф). Таким чином, до квітня 1942 року у складі «Абверштелле Півдня України» діяли всі контррозвідувальні відділи і формування цього органу було завершене. Резиденти та агентура були спільними і «обслуговували» всі 4 відділи. Керівництво «Абверштелле» знаходилося в Миколаєві, в будинку за адресою: вул. Адміральська,3. На першому поверсі знаходилася канцелярія, на другому – проживали абверофіцери. Після того як відділ 3-л очолив капітан Мюльянс (одночасно керував і відділом 3-ф, оскільки Єнча перевели у Вінницю), а відділ 3-м – капітан-лейтенант Хохграсль (тим самим вивільнивши Хауна для загального керівництва), останній зі своїм штабом переїхав до будинку заводу А.Марті на Адміральську,2.⁹⁹

Основне навантаження з контррозвідувальної роботи лягло на відділ 3-ц (нім. zivil – цивільний).

⁹⁸ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.2. Арк. 40-41.

⁹⁹ Там само.

В його задачі входило:

- Агентурне виявлення й розробка* партизанських загонів та підпільних організацій, які вели підривну роботу в німецькому тилу;
- Виявлення та ліквідація партизанських баз та складів зі зброєю;
- Розробка патріотично налаштованих людей, що займалися підривною діяльністю на підприємствах;
- Виявлення радянських активістів, комуністів, громадян єврейської національності, які переховувалися від окупантів.¹⁰⁰

Німецька воєнна контррозвідка «Абвер» займалася виключно агентурними методами розробки та виявлення ворогів окупаційного режиму, реалізовувала різноманітні оперативні схеми, часто методом провокації. Для проведення арештів підозрюваних осіб, ведення слідства та винесення вироків і їх виконання дані передавалися до органів ГФП і СД. Іноді «Абвер» відряджав 2-3 своїх агентів для участі в арешті, співробітники контррозвідки брали участь у допитах заарештованих СД радянських розвідників, підпільників. Так, наприклад, у липні 1942 року капітан Гро і Громов провели в СД в окремому кабінеті допит радянського розвідника Палагнюка А.В (Андрєєва В.І.), де Палагнюк надав інформацію про себе та підпільний «Миколаївський центр». На допиті в МГБ в 1947 році Ф.Громов розповідав: «Продовжуючи свої показання про проведену ним в тилу німців розвідувальну діяльність, Палагнюк повідомив нам про те, що ним був завербований в якості агента радист штабу 4-го німецького військово-повітряного флоту Ганс Ліштван... Після вербовки, останньому Палагнюк дав завдання сфотографувати шифр німецького військового повітряного штабу і повідомити розвідувальні дані про оперативні плани німецької армії. Виконуючи це завдання, Ліштван, згідно показань Палагнюка, повідомив

*Розробка (оперативна розробка) – у практиці спецслужб комплекс дій та заходів щодо об'єкта з визначення його цінності, можливостей, зв'язків, «психологічного портрета», рис характеру, звичок тощо для передачі інформації агентам-вербувальникам з метою здійснення вербовки особи.

¹⁰⁰ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.2. Арк. 40

йому німецький план запланованого наступу на Північний Кавказ... Оскільки капітан Гро був абверофіцером 3-л, він був особливо зацікавленим у розшуку і арешті радянського агента Ліштвана Ганса, для чого він особисто виїхав з Миколаєва для встановлення передислокованого військово-повітряного штабу. Пізніше від Дрекслера (останній за призначенням абверофіцер 3-ф перед евакуацією німців з Миколаєва. – Авт.) мені стало відомо, що Ліштван був розшуканий, заарештований і відправлений до Берліну». ¹⁰¹

Далі Громов наводить згоду Палагнюка на співпрацю з «Абвером», на проведення радіогри останнього з радянським Центром: «Крім того, я з Палагнюком детально розбирав представлені ним три варіанти перевербовки і використання його в якості німецького агента». ¹⁰²

Той таки Громов під час допитів допоміг слідчим СД розшифрувати шифрограму підпільників.

Проте стосунки між Управлінням поліції безпеки і СД та воєнною контррозвідкою були далекими від ідилії. Давалися ознаки відомча конкуренція, недовіра політичної поліції до військових, суттєва різниця в методах діяльності, що вели до певного охолодження стосунків, а то й прямої ворожнечі. Прямолінійність і схильність СД до силових методів часто вела до зриву прорахованих контррозвідниками операцій, перевербовуванням агентури «Абвера». В свою чергу абверівці завербували співробітника СД. На слідстві Громов визнавав: «На ґрунті того, що контррозвідка, допитуючи Палагнюка, копій протоколів в СД не надавала, між СД і контррозвідкою виникли непорозуміння. В результаті СД стало відмовляти нам у проведенні допитів до закінчення слідства. Зокрема, не дозволяло допитувати Защука (керівник «Миколаївського центру», помічник Палагнюка. – Авт.) відразу після арешту, тільки через 2-3 тижні після арешту Защука нам дозволили

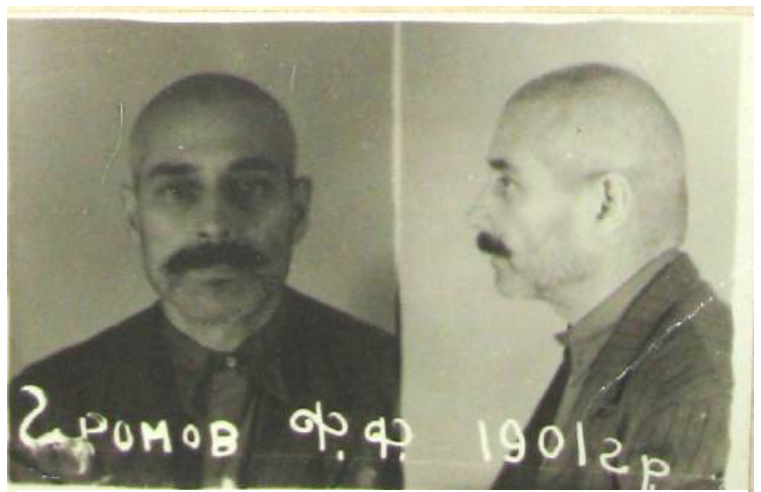
¹⁰¹ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5.Спр. 8014. Т.2. Арк. 90.

¹⁰² Там само.

його допитати. На цьому допиті Мюльянсу і мені Защук повідомив, що він СД дав вичерпні показання про радянське підпілля в місті Миколаєві». ¹⁰³ Ще, як приклад: керівництво «Абвера» затребувало Палагнюка в Берлін, СД без всяких пояснень розстріляло його. ¹⁰⁴

Певною мірою таке міжвідомче протистояння сприяло миколаївському руху Опору в боротьбі проти окупантів навіть в ситуації, коли Миколаївщина була накрита потужною мережею німецької агентури.

Основним штатним резидентом контррозвідки «Абвера» в місті Миколаєві за весь час окупації був уже згаданий вище Федір Фокич Громов, який пройшов весь кар'єрний шлях від агента-

інформатора до резидента. Виконуючи вказівку

Фото Громова Федора Фокича з архівної справи № 8014

німецького керівництва про масове насадження агентури, він особисто завербував понад 40 громадян в якості агентів. Приймав агентуру зі звітами на явочній квартирі за адресою: вул. Пушкінська, 12, де власне і проживав. Вербування агентів відбувалося в усіх сферах міського життя: в міській управі та її відділах, на промислових підприємствах, закладах громадського харчування, культури, комунального господарства тощо. Перш за все контррозвідка поставила за мету прибрати до рук міську управу, розставивши на керівні посади свою агентуру.

У Миколаєві до грудня 1941 дислокувалася розвідувальна абвергрупа 101, до складу якої входила зондеркоманда «Пума» (за першими складами

¹⁰³ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5.Спр. 8014. Т.2. Арк. 92.

¹⁰⁴ Там само.

прізвищ Пулюй та Масикевич. – Авт.) Ця команда складалася переважно з українців з Буковини на чолі з лейтенантом «Абвера» Олександром Пулюєм і сотником буковинського куреня ОУН-М (мельниківці) Орестом Масикевичем. Оскільки обидві гілки ОУН ставили за мету формування українських органів влади, за «протекцією» Пулюя наказом військового коменданта Миколаєва міським головою (бургомістром) було призначено Ореста Масикевича.¹⁰⁵

Зрозуміло, що така ситуація не влаштовувала антиукраїнськи налаштованих абверівців-білоемігрантів. Громов розповідав слідчому НКГБ: «У зв'язку з тим, що українські націоналісти, головним чином бандерівці, стали проводити роботу на створення самостійної України без протекторату Німеччини, німецька окупаційна влада стала проводити репресії проти українських націоналістів. На початку 1942 року все керівництво міської управи, утворене з прибулих націоналістів-західників було заарештоване і вислане. В цей час постало питання про призначення нового голови міської управи. Шеф абверкоманди 3-ф Єнч доручив Закржевському (заступник Фосса у команді білоемігрантів. – Авт.) підібрати на посаду голови міської управи свою людину з місцевого населення. З цією метою Закржевський і я пішли до інженера Ползунова. Під час першої бесіди він не погодився. Після цього ми до нього ходили повторно і домовились, що він буде міським головою. Після цього контррозвідкою його кандидатура була представлена міському комісару (так посада зазначена в протоколі допиту Ф.Ф.Громова. – Авт.), яким він і був призначений головою міської управи.

Працюючи на цій посаді, Ползунов був агентом контррозвідки «Абверштелле Півдня України» і перебував на зв'язку особисто зі мною. Через Ползунова і Буюклі (секретар міської управи. – Авт.) ми влаштовували свою агентуру в потрібні для контррозвідки відділи міськуправи. Таким чином, контррозвідкою були влаштовані на роботу наступні агенти:

¹⁰⁵ Сергей Гаврилов. «Мэр оккупированного Николаева»// Вечерний Николаев. – 21 июня 2012

начальником поліційно-адміністративного відділу наш агент Гулькевич, заступником начальника цього відділу Стасенко Микола, помічником начальника прод [овольчого] відділу - Скадовський

У результаті через Гулькевича нашою агентурою були зайняті посади начальників районних паспортних бюро Миколаєва, а саме: начальником паспортного бюро 1-ї дільниці була влаштована агент контррозвідки Четверикова, начальником паспортного бюро 2-ї дільниці – агент Кочергіна, начальником паспортного бюро 3-ї дільниці – мій агент Максимов і начальником паспортного бюро 4-ї дільниці агент контррозвідки Голов .

Крім цього, інспектором поліційно-адміністративного відділу працював влаштований контррозвідкою агент Ковальський.

Розставивши свою агентуру на необхідних ділянках роботи, я, як представник німецької контррозвідки, через свою агентуру міг швидко перевірити будь-яку людину, що прибула чи проживала в Миколаєві.

За допомогою наявної у мене на зв'язку агентури я вивчав і підбирав нові кандидатури для вербовки в якості агентів контррозвідки. Таким чином, за період своєї роботи в контррозвідці «Абверштелле Півдня України з жовтня 1942 року по 13 березня 1944 року, мною особисто було завербовано по місту Миколаєву близько 37 чоловік агентури (на допитах в Управлінні МГБ по Миколаївській області Ф.Громов применшував масштаби своєї діяльності, «забував», а потім «пригадував» усе нові прізвища. – Авт.) німецької контррозвідки.

Крім того, мною було отримано на зв'язок від інших співробітників контррозвідки понад 40 чоловік агентури, в тому числі по місту Херсон 21 чоловік.

Маючи таку кількість агентури... регулярно я особисто з нею працювати не міг, тому переді мною постало питання про призначення резидентів і

передачі їм на зв'язок частини агентури. З цією метою в якості резидентів мною були призначені деякі мої кращі агенти, а саме: Філіпов Олександр, Гулькевич Володимир, Голов Сергій, Кочергіна Ганна, Стасенко Микола і по місту Херсону Липко Віктор.

Призначивши резидентів, я передавав їм на зв'язок частину своєї агентури. Крім того, вказані вище резиденти самі підбирали кандидатури для вербовки, доповідали про них мені. Я, в свою чергу, про вербування нової агентури, перед вербовкою, доповідав німецькому офіцеру контррозвідки.

Отримавши згоду наміченої кандидатури, я давав указівку резидентам про проведення вербовки самостійно або ж зі мною разом. У такий спосіб було завербовано більш як 32 чоловіки».¹⁰⁶

За словами Громова, зустрічі з резидентами та агентурою проводилися на конспіративних і явочних квартирах, в якості яких використовувалися, головним чином, квартири офіційних співробітників, квартири резидентів або ж службові приміщення раніше завербованої перевіреної агентури.¹⁰⁷

Про масштаби активності агентури говорять такі приклади. Тільки один агент Громова, згодом призначений ним резидентом – Олександр Філіпов – сам завербував 16 чоловік агентури, в основному працівників суднобудівних заводів.¹⁰⁸ А на допиті співробітниками «Смерш» у вересні 1944 року Кошарновського (штатний резидент із білоемігрантської групи Фосса. – Авт.) той свідчив, що тільки під час організованої контррозвідкою операції з виявлення партизанів у Новобузькому районі було заарештовано близько 500 чоловік з числа жителів, і «тюрма на Музейній вулиці № 3, міська тюрма за річкою Інгул та інші були заповнені під зав'язку Новобузькими партизанами».¹⁰⁹

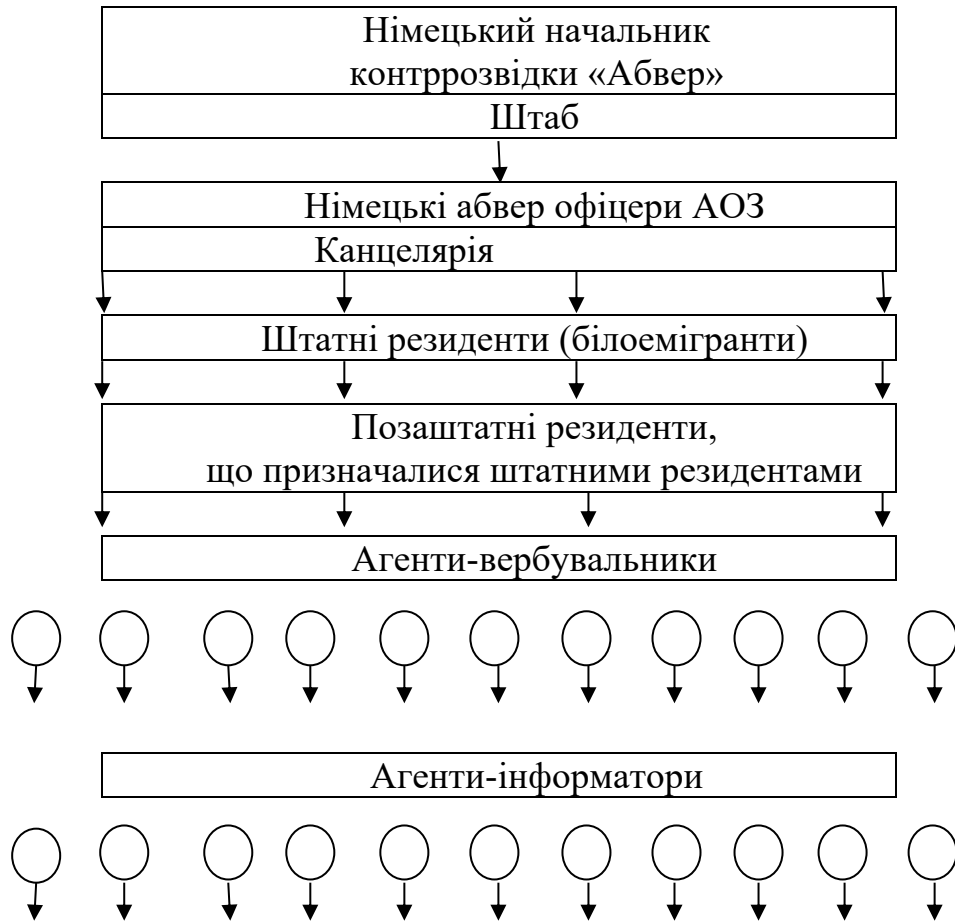
¹⁰⁶ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.2. Арк. 75-76

¹⁰⁷ Там само. Арк. 77.

¹⁰⁸ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.1. Арк. 138.

¹⁰⁹ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.2. Арк. 16 зворот

Мережа німецької контррозвідки являла собою піраміду з сотень завербованих агентів, пильної уваги якої, здавалося, не міг уникнути жоден житель Миколаївщини. Схематично її можна зобразити таким чином:

Для роботи контррозвідувальної мережі виділялися певні матеріальні ресурси. Під час слідства Ф.Громов розповідав: «В період моєї роботи в розвідувальній команді Ротта я отримував зарплату 150 марок, після переходу в контррозвідувальну службу 3-ф спочатку отримував 350 марок, з липня 1942 року по квітень 1943 року – 400 марок, а надалі – 450-500 марок щомісяця. Крім зарплати отримував воєнний пайок, продуктовий пайок і солдатське обмундирування.

Крім цього, для оплати за роботу резидентам і заохочення мною агентури отримував гроші у розмірі 2000-3000 рублів (200-300 марок) і 14 продовольчих пайків щомісяця».¹¹⁰

На території Миколаївщини діяли філіали-резидентури «Абверштелле Півдня України». Так, в с. Нова Одеса резидентура діяла під прикриттям філіалу дослідницького рибного інституту «Фішwart». Резидентом був білоемігрант Триколич, який діяв під псевдонімами «Гембаржевський» і «Кусін». Загалом органами держбезпеки після відступу німців з території області, було виявлено і заарештовано 28 чоловік з її агентури.¹¹¹

Резидентуру контррозвідки в м. Вознесенськ очолював її штатний резидент білоемігрант Носков («Кюстер»). Її агентура вербувалася в основному з числа інтелігенції та службовців. Всього резидентурою Носкова було завербовано до 60 чоловік. У травні-червні 1943 року він за допомогою німецької ортскомендатури ініціював масові арешти громадян, підозрюваних у причетності до партизанів, причому близько 100 з них були розстріляні.¹¹²

У березні 1943 року в Миколаїв у розпорядження «Абверштелле Півдня України» прибула з м. Рівне група поляків на чолі з зондерфюрером Врублевським (псевдоніми «Вронський», «Бронек», «Хмелевський», «Пан інженер»). Причиною цього було те, що німецька контррозвідка отримала дані, що серед поляків, які проживали на території України, діяла підпільна антинімецька організація «КОП» («корпус охорони польської»), керівництво якого було пов'язане з англійською розвідкою. З метою виявлення учасників цієї організації капітан Дрекслер прийняв рішення у складі служби 3-ф створити польську контррозвідувальну групу. Створення групи було доручено Врублевському, який підібрав у Рівному 7-9 чоловік молодих поляків і привіз їх до Миколаєва. У показаннях Громова зазначено: «У Миколаєві група Врублевського спочатку розміщувалася на конспіративній

¹¹⁰ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.3. Арк. 9

¹¹¹ Структура и деятельность органов германской разведки. ст.337.

¹¹² Там само. ст.338.

квартирі по вул. Шевченка, нижче Радянської по правій стороні в будинку № 65 чи 75, перший під'їзд від Радянської вулиці. Будинок, який займала група, знаходився у дворі. У подальшому їх конспіративна квартира була переведена на Московську,⁴².

Всією контррозвідувальною діяльністю групи Врублевського керував особисто капітан Дрекслер.... Пам'ятаю, один раз Врублевський у моїй присутності на вул. Адміральській, 2 доповідав Дрекслеру про арешт якихось поляків, при цьому Дрекслер дав вказівку направити їх в ГФП, де в подальшому Дрекслер разом з Врублевським їх особисто допитував».¹¹³

Незважаючи на те, що союзнику Німеччини – Румунії була передана так звана Трансністрія, тобто територія на захід від р. Південний Буг, у Миколаєві, за свідченням Ф.Громова, розміщувався штаб румунської воєнної контррозвідки ССІ («Секретна служба інформації») під назвою «Вултур»-«Орел» (за адресою: вул. Велика Морська, 12 – кут вул. Артилерійської). Цей штаб в м. Миколаєві займався контррозвідувальною діяльністю і очолювався полковником Іонеску-Юніор.¹¹⁴ Румунська контррозвідка діяла в контакті з німецькою «Абверштелле Півдня України» за домінування останньої, а румунські контррозвідники Ботя і Борис Доброшинський брали активну участь у спільних операціях.

Слід зазначити, що, незважаючи на намагання контррозвідників «Абвера» показати себе такими собі інтелектуалами, які діють у «білих рукавичках», розробляють схожі на шахові партії операції і всіляко відмежовуються від жорстоких методів СД, поза сумнівом, є те, що воєнна контррозвідка стала іманентною частиною нацистського окупаційного режиму і прямо причетна до його злочинів. Доказом цього є сам факт видачі підпільників, партизан та й просто патріотично налаштованих мирних жителів в руки політичної поліції чи жандармерії, де їх чекали ув'язнення,

¹¹³ ГДА СБУ. Миколаїв. Ф-5. Спр. 8014. Т.2. Арк. 46-47.

¹¹⁴ Там само. Арк.48

тортури і смерть. Співробітники контррозвідки «Абвера» часто особисто брали участь в облавах, арештах і побитті заарештованих на допитах. І, нарешті, у складі «Абвера», а саме у відділі контррозвідки знаходилася така служба як ГФП. Її недаремно називали «військове гестапо» за каральні функції (у Миколаєві послідовно перебували три команди ГФП, зокрема, 740-а, що дислокувалися за адресою: вул. Фалєєвська,1).

Розвідувальні команди «Абвера» проводили активну роботу в таборах військовополонених. На Миколаївщині були створені кілька таборів.

«Шталаг-364» з відділеннями в Одесі, Херсоні, Первомайську, Новій Одесі, Себіно та на заводі ім. Марті, розміщувався в робітничому селищі Темвод поблизу Інгульського мосту.

У Миколаєві певний час діяв пересильний табір «Дулаг-162» для полонених військовослужбовців Червоної армії, що міняв свою дислокацію і прибув до міста зі Сталінської області і згодом вибув на Одещину. З наявних джерел місце його розташування визначити неможливо, але, цілком вірогідне логічне припущення, що він був розташований поблизу міського залізничного вокзалу.

Концтабір «Водокачка» (Грейгове) належав СД і перебував у виключній сфері діяльності окружного Управління поліції безпеки і СД.

У «Шталазі-364» та «Дулазі-162» діяли підрозділи 1«с» «Абвера» та 1-Ві Абвергрупа 153-1. Остання була органом економічної розвідки «Абвера», до серпня 1943 року мала найменування «Дінстштелле Гамма» і була в підпорядкуванні відділу 1-Ві «Валлі-1» та діяла у складі елітної абверкоманди 1 Ві/153 при німецьких угрупованнях Зюд і Зюд А. До задач цієї групи входив збір інформації про економічний стан СРСР, підприємства,

транспорт, зразки зброї, техніки, боєприпасів шляхом опитування радянських військовополонених, спеціалістів, інженерів, конструкторів.¹¹⁵

Підрозділи економічної розвідки отримували допомогу від груп 1«с» і тому в деяких публікаціях їх вважають різними назвами одного формування.¹¹⁶

Начальником табору «Шталаг-364» був підполковник Штрабах, його помічником – капітан Кюн. На адміністрацію табору покладалися функції забезпечення підприємств робочою силою та її розподіл, дотримання «порядку» серед військовополонених та охорона табору, вирішення господарських питань тощо. Відділ 1«с» «Абвера» займався основною агентурно-оперативною роботою. Очолював табірну службу «Абвера» капітан Лейбман. Цей відділ не входив до складу «Абверштелле Півдня України» і підпорядковувався якомусь органу в Києві. Аналіз протоколів допитів абверівців з числа завербованих військовополонених у літерній справі «Шталаг-364» з ГДА СБУ дає підстави зробити припущення, що це був структурний підрозділ в Дарницькому концтаборі «Абвер-закордон»/штабу «Валлі» для централізованого керівництва розвідувальною роботою в таборах Рейхскомісаріату Україна. Тим не менш, відділ 1«с» координував свою діяльність з воєнною контррозвідкою та Управлінням поліції безпеки та СД Миколаєва.

Команда 1«с» «Абвера» складалася з 9-ти німецьких офіцерів та солдат і численної агентури із завербованих радянських військовополонених. Табірний «Абвер» проводив наступну роботу:

1. Опитування полонених з метою отримання даних про обороноздатність і економіку СРСР.

¹¹⁵ Структура и деятельность органов германской разведки. ст.222-228.

¹¹⁶ Ташлай Л.Б., Даниленко Т.И. За колючей проволокой: «Шталаг-364»- лагерь смерти. – Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2011, с.43.

2. Вербовка агентури з числа військовополонених для контррозвідувальної роботи всередині табору.

3. Вербовка в РОА (рос. – Російська визвольна армія на чолі с генералом А.Власовим. – Авт.), козачі, національні та інші «добровольчі» загони.

4. Вербовка в спеціальну школу розвідників, яка знаходилася при таборі в одному з окремих корпусів «морських казарм».¹¹⁷

Співробітник відділу 1«с» П.Я.Поляченко на допиті органами «Смерш» у 1944 році подає його структуру. Група «Абвер» при таборі мала наступні відділи.

Відділ ексекутив – займався виявленням комуністів, політпрацівників і ком[андного] складу, які приховували своє звання. Цей відділ мав свою агентуру з числа військовополонених.

Загальний відділ – займався безпосередньо набором, вербовкою і відправкою в РОА для німецьких військових частин. І зондергрупа, яка займалась опитуванням військовополонених і утримувалася в таборі з метою отримання військово-розвідувальних даних про Червону армію, про промисловість, транспорт СРСР, про морально-політичний стан населення.

За розповідями військовополонених в цій групі складалися креслення і плани особливо важливих об'єктів. При цьому була окрема група з числа військовополонених, яка працювала при таборі, збираючи необхідні дані».¹¹⁸

Зондергрупа відбирала також в'язнів-конструкторів, інженерів, які в таборі займалися винахідництвом, конструюванням нових видів боєприпасів та зброї. Так, військовополонений Андрєєв сконструював автоматичний підривач до зенітних снарядів. Влітку 1943 року група в'язнів табору, у тому числі і Андрєєв, була відправлена в Німеччину, де працювала в

¹¹⁷ ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр. 1036. Т.1. Арк. 1-2.

¹¹⁸ Там само. Арк. 79-80.

містечках Пенемюнде (о. Узедом) і Волгаст над виготовленням літаків-снарядів і ракет «ФАУ».¹¹⁹

Відділ пропаганди займався безпосередньо агітацією серед військовополонених і мав фельдфебеля спеціально для вербовки в РОА. Також мав свою агентуру.

Зразки листівок, що поширювалися відділом пропаганди серед місцевого населення на окупованій території. – Структура и деятельность органов германской разведки в годы Второй мировой войны [Сб. док.] / Сост. А.В.Валенин, А.А.Кохан. Симферополь. – ГУ СБУ В АР Крым, 2011, с. 15-17

Начальником відділу ексекутив і одночасно слідчим був капітан Етцольд, на чолі відділу пропаганди – зондерфюрер Лінденберг, загальний відділ очолював зондерфюрер Гаванський, його помічником був зондерфюрер Шнюрпе. Начальником відділу обліку (картотека) був зондерфюрер Іоахім Москва. Крім того, вже згадувану розвідшколу 1«с»

¹¹⁹ ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр. 1036. Т.2. Арк. 16-17.

«Абвера» при «Шталаг-364» очолював полковник Бек. Заарештований агент, випускник цієї школи, показав: «19 грудня 1941 року із табору я був переведений в морські казарми м. Миколаєва, як я пізніше дізнався, в цих казармах розміщувалася школа розвідників. У цій школі я займався три тижні...

[...] На заняттях ми проходили наступні дисципліни:

1. Як здійснювати перехід лінії фронту.
2. Порядок збору даних про війська та техніку Червоної армії.
3. Поведінка в тилу Червоної армії.
4. Як укоренитися в партизанські загони і вести себе там.
5. Виявляти осіб, вороже налаштованих до німецької влади.

...[В розвідшколі навчалося] приблизно близько 70 чоловік.

Більшість курсантів біло підібрано із табору військовополонених і частково із місцевого населення

[...] із викладацького складу школи я знаю:

1. Начальник школи Бек, за національністю німець, років 40. Він викладав методику збору інформації.

2. Сорокін Павло Іванович, за національністю росіянин, колишній емігрант, носить окуляри пенсне, викладає правила конспірації..

Після закінчення школи я спільно з курсантом Гусевим і ще з курсантом на ймення Михайло, отримали завдання прибути в місто Коростень, явитися в польову жандармерію і пред'явити видані нам документи. В Коростені ми повинні були проникнути в партизанський загін для його розкриття». ¹²⁰ Таким чином, з протоколу допиту видно, що агентура розвідшколи «Абвера» в Миколаєві готувалась як для перекидання в тил Червоної армії, так і для антипартизанських дій на всій території Рейхскомісаріату Україна.

Крім того, відділ 1«с» «Шталагу-364» відбирав кандидатури з

¹²⁰ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр.1036. т.2. Арк. 16-17.

військовополонених в школи пропагандистів та розвідувальні школи «Абвера» та організації «Цеппелін»^{121*}, які розташовувалися на території Німеччини. П. Поляченко розповідав про порядок відбору і відправки військовополонених в розвідшколи Німеччини: «В розвідувальні школи Німеччини було направлено за період з серпня 1942 року по листопад 1943 року не менше 150 чоловік...

[...] Поступали спочатку письмові запити від розвідувальних шкіл Німеччини про відбір і відправку в розвідшколу. Мені відомо наступне: на ім'я відділу «Абвер», в якому просили відібрати певний контингент людей в школу «Цеппелін», переважно вимагали осіб, що мали освіту з радіосправи, інженерів з гірської справи, підривників і осіб, які вміли користуватися парашутами. В школу «фельдпост» 48448 (м. Магдебург) зазвичай набирались інженери гірської промисловості, нафтової промисловості, будівельники. За розпорядженням керівництва, шеф відділу «Абвер» Гаванський через свою агентуру виявляв людей відповідних контингентів і список відправляв у школу; після цього приїжджав представник цієї школи, який проводив відбір шляхом індивідуальних бесід, проходження мед[ичної] комісії і т.д. Відібраних розміщували в окремий корпус на посилене харчування, переобмундировували, а потім приїжджала конвойна група і відправляла в школу для навчання. Як правило, відібраних в школу спочатку

¹²¹ *У березні 1942 року РСХА був створений спеціальний розвідувально-диверсійний орган під умовною назвою «Унтернемен Цеппелін» (підприємство Цеппелін) для підривної діяльності з політичного розкладання тилу Радянського Союзу. Керівний центр «Цеппеліна», так званий «керівний штаб», перебував у складі VI управління РСХА (політична зовнішня розвідка СД; начальник бригадефюрер СС В. Шеленберг). Відповідно задачам «Цеппеліна» на радянсько-німецькому фронті діяли такі групи: 1) розвідувальні групи – для збору і передачі політичної інформації з Радянського Союзу; 2) пропагандистські групи – для розповсюдження національної, соціальної та релігійної пропаганди; 3) повстанські групи – для організації і проведення повстань в глибокому тилу СРСР; 4) диверсійні групи – для проведення політичних диверсій і терору. Перший начальник «Цеппеліна» штурмбанфюрер СС Курек, потім – штурмбанфюрер СС Редер. На Миколаївщині діяв підрозділ «Цеппеліна» - Ауссенкоманда 7 Головної команди «Русланд Зюд

відправляли в Дарницю, а вже з Дарниці направляли по відповідних школах.

Із школи «Цеппелін» приїжджав єфрейтор, який вільно володів російською мовою...

Із школи 48448 (розвідшкола «Абвера». – Авт.) приїжджав єфрейтор, що добре володів російською мовою...

[...] Крім «Абвера» агентурною роботою в таборі займався обер-лейтенант доктор Вайс, який обіймав посаду геріхтофіцера, або в перекладі «судовий офіцер» (теж абверівська посада, стосунки і відношення з відділом 1«с» з архівної справи не зрозумілі. – Авт.) Цей офіцер мав свою агентуру серед робітників, які знаходилися на роботах поза межами табору. Крім того, він займався підбором і призначенням із числа командного складу військовополонених на командні посади батальйону шуцполіції*, гівікомпанії** та інших. Всередині табору призначав командирів поліції, офіцерів табірної поліції і т.п. Інші особи агентурною роботою не займалися».¹²² Нижче, в тому ж протоколі допиту Поляченко називає інші звання та посаду Вайса – унтерштурмфюрер СС, начальник 1-го відділу Миколаївського окружного Управління поліції безпеки і СД.¹²³

Останнє підтверджує і літерна справа СБУ.¹²⁴ Але далі в архівній справі «Шталаг-364» Вайса називають співробітником «Абвера», обер-лейтенантом і, навіть, доктором юридичних наук.¹²⁵ Можливо, пояснення цієї плутанини є показання того таки П.Я.Поляченка: «Абвер» табору підпорядковувався «Абверштеллен», що знаходився у Києві, де був спеціальний відділ «Абвера», який очолював роботу в таборах військовополонених. Одночасно «Абвер» табору був підпорядкований шефу військ СС Півдня України

*Шуцполіція, шуцбатальйони (нім. – Schutz polizei) – система поліцейських структур з місцевого населення та з військовополонених, що підпорядковувалася німецькій поліції порядку(Орпо) і використовувалася для охорони важливих об'єктів та боротьби з партизанами. На Миколаївщині діяли 122, 123, 124 і 125-й шуцбатальйони.

** «Гіві» («Хіві») (нім.- Hilfswillige, Hiwi) – «добровільні помічники», допоміжний персонал з радянських військовополонених у Вермахті, переважно неозброєні.

¹²² ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1036. Т.2. Арк. 95-96.

¹²³ Там само. Арк. 97

¹²⁴ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1043. Т.1. Арк. 2.

¹²⁵ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1036. Т.2. Арк. 5

обергруппенфюреру СС Гільдебрандту¹²⁶. Він курирував роботу німецьких розвідників, ГФП та органів поліції безпеки і СД Півдня України.

Оскільки 1-й відділ Управління поліції безпеки і СД в Миколаєві займався видачею пропусків цивільному населенню на право переходу так званого «румунського кордону» по р. Південний Буг на територію Трансністрії, то така співпраця «Абвера» і СД мала спільний інтерес.¹²⁷

Методи вербовки відділу «1с» табору були більш прямолінійними і не такими витонченими, як у їхніх колег з контррозвідки «Абверштелле Півдня України», в більшості використовувався прямий тиск, погрози і примус щодо військовополонених. Один з таких прикладів наводить, завербований табірним «Абвером», колишній в'язень Волков: «Вербовка в козаки, добровольці та ін[ші] [підрозділи] займала значне місце в роботі «Абвера».

Одного разу була оголошена кампанія з прийому в РОА. В перший день було подано декілька заяв, другого дня ще додалося декілька. Тоді, побачивши, що це провалюється, німці вирішили провести так званий економічний тиск: відразу погіршили харчування, знизили норму хліба, баланду стали варити з листя соняшника. Деяка частина полонених піддалася цьому трюку. Вони вирішили, що краще піти в армію і знайти там який-небудь вихід, [ніж] вмирати з голоду тут у таборі.

Але і цей спосіб німців не задовольнив, записалося все-таки мало. Тоді вони пішли на ще одну підлість. Відправили велику кількість полонених немов би в Німеччину, але пізніше з'ясувалося, що везли їх не в Німеччину, а для РОА».¹²⁸

Тоді ж абверівці використовували для своїх резидентів і агентів заохочення – давали пропуски для звільнення у місто, а іноді дозволяли проживати за межами табору, мати краще харчування, одяг тощо. Начальник відділу пропаганди «Абвера» Лінденберг організував у таборі ансамбль пісні і танцю з військовополонених, яким особисто й керував. Усі учасники

¹²⁶ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1036. Т.2. Арк. 96

¹²⁷ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1043. Т.1. Арк. 2-3

¹²⁸ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1036. Т.1. Арк. 16 зворот.

ансамблю були завербовані в якості агентів-інформаторів відділу пропаганди, харчувалися на кухні спеціалістів табору і взагалі перебували на пільговому становищі. Учасник ансамблю Алещенко назвав понад 40 прізвищ осіб, які входили до його складу.¹²⁹ Серед інших він назвав Івана Пилипенка, що був співаком хору і псаломщиком табірної церкви.¹³⁰

Тобто, відділ пропаганди «1с» організував для військовополонених в пропагандистських цілях церкву на території табору, хоча це, швидше за все, була невелика каплиця чи, навіть якась споруда, пристосована для богослужінь.

Проте «ідилія» з ансамблем та церквою для військовополонених жодним чином не вводять в оману стосовно жахливих умов, які створили для в'язнів табору «Шталаг-364» окупанти. У довідці, складеній для радянських органів державної безпеки, згадуваний вище М.Волков писав: «Найбільш важким часом для в'язнів була зима 1941/1942 рр., коли померлих від холоду, голоду, хвороб та побоїв не встигали заривати німецькі солдати і співробітники табірної поліції, тому лежали складені штабелями трупи.

Щоденно вмирало до 250-300 чоловік. Часто ті, хто рив ями для трупів самі тут же вмирали і їх кидали в ту ж яму.

Ніякої бані в таборі не було і воші заїдали полонених, багато хворіло на сипний тиф.

У кінці 1942 року в таборі утримувалося до 26 тисяч військовополонених. Полонені, які завинили, підлягали різним покаранням, зазвичай, побиттю гумовим кийком до втрати свідомості і арештам з утриманням в карцері, у багатьох випадках розстрілювалися.

Німецькі солдати кололи полонених штиками в ноги, живіт до напівсмерті, потім їх, спливаючих кров'ю, відправляли в санчастину, де вони вмирали».¹³¹

Загалом, за весь час перебування табору «Шталаг-364» в Миколаєві, від

¹²⁹ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1036. Т.2(VI частина) . Арк. 47-48.

¹³⁰ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1036. Т.2. Арк. 90

¹³¹ ГДА СБУ. Київ. Ф-11. Спр. 1036. Т.2(VI частина) . Арк. 509-510.

таких нелюдських умов у ньому загинуло 28 тисяч радянських військовополонених. У листопаді 1943 року з наближенням до Миколаєва радянських військ табір був розформований і евакуйований на захід. Команда «1с» «Абвера» зі «Шталагу-364» передислокувалася за межі СРСР.

Загалом, аналізуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що німецька військова розвідка і контррозвідка, будучи заручником і виконавцем нацистської політики А.Гітлера, не змогла налагодити дієву комунікацію з місцевим населенням. Жорстокість окупантів невпинно посилювала рух Опору, тому, навіть маючи надпотужну мережу агентури та високопрофесійні кадри, німецька спецслужба програла.

Р О З Д І Л 2

**Мирні жителі, які були вивезені на примусові роботи за кордон
у роки Другої світової війни (Щ – Ю)**

Щ

Щебелєв Василь Степанович, 1912 року народження, с. Трихати Варварівського району Миколаївської області, 1912 року народження, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, сестра, брат, дружина, дочка. У липні 1941 року призваний до лав Червоної армії, потрапив у полон. З серпня 1941 до вересня 1944 років перебував у таборах для військовополонених в Латвії та Естонії. У вересні 1944 року звільнений частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24867*

Щебрик Іван Кирилович, 1925 року народження, с. Синюхин Брід Первомайського району Одеської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, брат, сестра, освіта 4 класи. У 1941-1942 роках працював у сільгоспгромаді за місцем народження. 8 вересня 1942 року вивезений до Німеччини. До 13 квітня 1945 року працював на військовій фабриці в Німеччині. Звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24868*

Щебров Василь Семенович, 1913 року народження, с. Павлівка Жовтневого району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, брат, дружина. У 1942 році призваний до лав Червоної армії, потрапив у полон. З 1941 по 1945 роки перебував у таборах для військовополонених Румунії і Австрії. Звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24869*

Щеглов Михайло Васильович, 1914 року народження, с. Щегловка Сталінської області, росіянин, з робітників, позапартійний, освіта 4 класи. До війни проживав у Миколаєві, працював на суднобудівному заводі. У червні 1941 року призваний в армію. З червня 1941 по 18.05.1942 служив на морській базі у м. Керч. Потрапив у полон. У червні 1942 року відправлений до Німеччини як військовополонений. З червня 1942 по квітень 1945 років працював на лісозаготівельних роботах. Звільнений союзними військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24871*

Щеглов Олександр Костянтинович, 1925 року народження, м. Миколаїв, українець, позапартійний, склад сім'ї: мати, освіта 6 класів. У травні 1942 р. примусово вивезений до Німеччини (м. Фегезак). У квітні 1944 року був заарештований гестапо за крадіжку 300 банок консервів. Утримувався в каральному таборі за крадіжку та антифашистську агітацію. З травня 1944 по травень 1945 року переховувався в таборі. Звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24870*

Щеглова Надія Костянтинівна, 1922 року народження, м. Миколаїв, українка, з робітників, позапартійна. У травні 1942 року примусово вивезена до Німеччини. Працювала прибиральницею на заводі. У квітні 1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24873*

Щеглова Параскева Іванівна, 1926 року народження, с. Багатирьове Карачівського району Орловської області, росіянка, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, освіта 7 класів. У серпні 1943 року вивезена до Німеччини. Утримувалася в таборі. Працювала на господаря на сільгоспроботах. Звільнена 8 березня 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24872*

Щеголь Зінаїда Федорівна, 1923 року народження, м. Миколаїв, росіянка, з робітників, позапартійна. Під час окупації проживала у м. Миколаєві, працювала в с. Погорілівка в колгоспі. У вересні 1942 року примусово вивезена до Німеччини. Працювала на заводі. У квітні 1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24874*

Щедров Володимир Якович, 1920 року народження, с. Миколаївка Доманівського району Одеської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: три сестри, не освічений. У 1939-1944 роках проживав за місцем народження. У 1944 році призваний РВК і знаходився в запасному полку і звідти відправлений на держперевірку. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24875*

Щокін Павло Васильович, 1914 року народження, с. Кутафине Кромського району Орловської області, росіянин, позапартійний, склад сім'ї: дружина і два сини, освіта 4 класи. У 1939-1941 роках проживав у Миколаєві, працював на заводі ім. Марті. У липні 1941 року мобілізований до лав Червоної армії, потрапив у полон, утік з полону і повернувся до дружини. До 1944 року працював у колгоспі. У вересні 1946 року пройшов фільтрацію і переданий до кадрів промисловості. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24876*

Щековенко Іван Микитович, 1912 року народження, с. Андрієва Кринка Снігурівського району Миколаївської області, позапартійний, малоосвічений. Проживав на окупованій території. У лютому 1944 року відправлений на примусові роботи до Німеччини. У травні 1945 року звільнений частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24877*

Щепін Леонід Олександрович, 1911 року народження, м. Миколаїв, росіянин позапартійний, склад сім'ї: дружина, 2 дочки, освіта 7 класів. Військовослужбовець. З червня 1942 по травень 1945 року перебував у полоні. Звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24878*

Щерба Катерина Данилівна, 1927 року народження, с. Тарпонівка Володимирівського району Миколаївської області, росіянка, склад сім'ї: батько, мати, освіта 4 класи. У лютому 1944 року вивезена до Німеччини. У квітні 1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24879*

Щерба Уляна Василівна, 1926 року народження, с. М.Жукова Братського району Миколаївської області, росіянка, позапартійна, склад сім'ї: мати, брат, сестра, освіта 8 класів. У 1941-1943 роках працювала у сільгоспгромадах за місцем проживання. 27 серпня 1943 року відправлена на роботу до Німеччини. 20 квітня 1945 року звільнена військами союзників. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24880*

Щербак Андрій Олексійович, 1922 року народження, с. Симонівка Новобузького району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, два брати, освіта 7 класів. З 1941 по 1944 роки проживав за місцем народження, працював у колгоспі. У березні 1944 року був вивезений до Німеччини, працював на фабриці. У травні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24884*

Щербак Андрій Федорович, 1927 року народження, с. Симонівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, освіта 4 класи. До 1943 року проживав за місцем народження. У жовтні 1943 року вивезений до Німеччини, працював на військовому заводі. У травні 1945 року був звільнений союзниками. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24885*

Щербак Василь Федорович, 1910 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: дружина, малоосвічений. У лютому 1944 року евакуйований до Німеччини, працював на фабриці. У квітні 1945 року звільнений військами союзників. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24886*

Щербак Дмитро Олексійович, 1926 року народження, с. Обухівка Арбузинського району Одеської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, сестра, брат, освіта 7 класів. У 1941-1943 роках проживав за місцем народження, працював у колгоспі. У вересні 1942 року примусово вивезений до Німеччини, працював на цукровому заводі. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24887*

Щербак Іван Афанасійович, 1926 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, три сестри, два брати, освіта 2 класи. До червня 1942 року проживав за місцем народження. У червні 1942 року мобілізований до Німеччини, працював на сільгоспроботах. У березні 1945 року звільнений частинами Червоної армії. – Р 5859. Оп.1. Справа 24888

Щербак Іван Євланович, 1921 року народження, с. Шведчине Краківського району Чернігівської області, українець, із селян, чл. ВЛКСМ, освіта середня, склад сім'ї: дружина. У 1939 році призваний до лав Червоної армії. Потрапив у полон, у вересні-жовтні 1941 року утримувався у таборах в Кіровограді і Кременчуку. Утік з полону, переховувався до квітня 1942 року. У квітні 1942 року проживав у с. Петропавлівка Новобузького району Миколаївської області, працював агротехніком в общині. Був зв'язаний з підпільною партизанською групою. 8 березня 1944 року був звільнений частинами Червоної армії. – Р 5859. Оп.1. Справа 24889

Щербак Марія Григорівна, 1911 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, росіянка, із селян, позапартійна, склад сім'ї: чоловік, 2 дітей, освічена. Проживала на тимчасово окупованій території за місцем народження. У лютому 1944 року вивезена до Німеччини, м. Лебов. У червні 1945 року звільнена частинами Червоної армії. – Р 5859. Оп.1. Справа 24890

Щербак Микола Олексійович, 1924 року народження, с. Симонівка Новобузького району Миколаївської області, українець, позапартійний, освіта 7 класів. До 1944 року проживав за місцем народження. У березні 1944 року мобілізований до Німеччини, працював на різних роботах у м. ГанOVER. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24892

Щербак Ніна Федорівна, 1921 року народження, с. Ново-Константинівка Братського району Одеської області, українка, чл. ВЛКСМ, освіта 7 класів. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини, працювала на фабриці. Реєстрацію пройшла у таборі № 256. – Р 5859. Оп.1. Справа 24893

Щербак Никифір Федорович, 1915 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: дружина і два брати, освіта 3 класи. У червні 1941 року призваний до лав Червоної армії. У червні 1942 року був поранений і потрапив у полон. 13 березня був вивезений до Німеччини. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24891

Щербак Олександр Ілліч, 1925 року народження, с. Обухо-Наградівка Арбузинського району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, сестра, освіта 5 класів. У серпні 1943 року був відправлений по мобілізації до Німеччини, м. Гольбек, працював на цукровому заводі, проживав у таборі. У лютому 1946 року був переданий у кадри промисловості Донбасу. – Р 5859. Оп.1. Справа 24881

Щербак Олександр Кіндратович, 1920 року народження, с. Погорільці Соснівського району Чернігівської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, освіта 7 класів. Проживав на тимчасово окупованій території. У липні 1942 року мобілізований до Німеччини, м. Блюменталь, працював спочатку на будівництві, а потім переведений на суднобудівний завод. У 1943 році був заарештований за втечу з табору. 8 травня 1945 року був звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24882

Щербак Олександра Лук'янівна, 1923 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, українка, із селян, позапартійна, освіта 5 класів. До лютого 1944 року проживала на тимчасово окупованій території, працювала в общинному господарстві. У лютому 1944 року вивезена до Німеччини. 9 травня 1945 року звільнена частинами Червоної армії. – Р 5859. Оп.1. Справа 24883

Щербак Петро Кирилович, 1935 року народження, с. Данилівка Новобузького району Миколаївської області, позапартійний. Примусово вивезений до Німеччини, м. Цайтц, працював на заводі. У вересні 1945 року був призваний до лав Червоної армії. – Р 5859. Оп.1. Справа 24894

Щербак Петро Лук'янович, 1929 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, освіта 5 класів. У 1941-1944 роках проживав за місцем народження, працював колгоспі. У лютому 1944 року примусово вивезений до Німеччини, працював на сільгоспроботах. У серпні 1945 року повернувся до СРСР. – Р 5859. Оп.1. Справа 24895

Щербак Раїса Павлівна, 1929 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, позапартійна. Примусово вивезена до Німеччини, с. Котмдорф. Реєстрацію пройшла в таборі № 152 м. Лігнітц. – Р 5859. Оп.1. Справа 24896

Щербаков Віктор Семенович, 1926 року народження, м. Миколаїв, росіянин, позапартійний, освіта 7 класів. Під час тимчасової окупації проживав у Миколаєві, працював на заводі учнем слюсаря. 21 серпня 1943 року примусово вивезений до Німеччини. 16 квітня 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24897*

Щербаков Григорій Олександрович, 1925 року народження, м. Миколаїв, українець, з робітників, склад сім'ї: мати, сестра, 2 брати, освіта 5 класів. У 1941-1944 рр. проживав у Миколаєві, працював на заводі. 14 березня 1944 року відправлений до Німеччини. З 1944 по 20.05.1945 р. знаходився у Франції, м. Париж. У вересні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24898*

Щербаков Сергій Васильович, 1923 року народження, м. Миколаїв, українець, з робітників, безпартійний, освіта 4 класи. З 1941 по 1944 роки проживав у Миколаєві, працював на заводі. 13 березня 1944 року мобілізований до Німеччини. По дорозі утік, знаходився в Чехії. Там вступив до лав Червоної Армії і служив до вересня 1946 року. 10 вересня 1946 року демобілізувався і повернувся до Миколаєва. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24899.*

Щербакова Анастасія Гаврилівна, 1910 року народження, с. Кубраки Краснопільського району Могилівської області, позапартійна, освіта 1 клас. У 1944 році примусово вивезена до Німеччини, працювала чорноробом у м. Бекебург. Звільнена американськими військами 08.04.1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24900.*

Щербакова Ганна Михайлівна, 1913 року народження, с. Разветье Михайлівського району Курської області, росіянка, позапартійна, малограмотна. У 1941-1943 роках проживала на тимчасово окупованій німцями території. У 1943 році примусово вивезена до Австрії, у 1943-1945 роках знаходилася в таборі в Австрії, працювала на різних роботах. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24901.*

Щербакова Катерина Порфиріївна, 1924 року народження, м. Миколаїв, українка, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, освіта 7 класів. 10.08.1942 року примусово вивезена до Німеччини, 09.04.1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24903.*

Щербакова Ксенія Федорівна, 1924 року народження, с. Сказонці Єрмонецького району Кам'янець-Подільської області, українка, склад сім'ї:

два брата, грамотна. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини, працювала на фабриці. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24904.*

Щербакова Марія Олександрівна, 1925 року народження, с. Журавець Мінської області, росіянка, позапартійна, склад сім'ї: мати, освіта 6 класів. 09.03.1943 року примусово вивезена до Австрії, проживала в таборі, працювала на заводі токарем до 10.05.1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24905.*

Щербакова Марія Яківна, 1926 року народження, Вознесенський район Одеської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: мати, освіта 3 класи. 19.08.1943 року примусово вивезена до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24906.*

Щербакова Надія Федорівна, 1925 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, не грамотна. У 1944 році примусово вивезена до Німеччини, працювала на фабриці. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24907.*

Щербакова-Простякова Віра Петрівна, 1924 року народження, м. Миколаїв, росіянка, з робітників, склад сім'ї: троє братів, освіта 5 класів. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24902.*

Щербатий Микола Пилипович, 1924 року народження, с. Мазурове Кривоозерського району Одеської області, українець, чл. ВЛКСМ, склад сім'ї: мати, сестра, освіта 7 класів. До 1944 року проживав на тимчасово окупованій території. У квітні 1944 року призваний до лав Червоної Армії. У серпні 1944 року потрапив у полон. Знаходився в Польщі, потім у Німеччині як військовополонений до листопада 1945 року. Звільнений частинами Червоної Армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24908.*

Щербаченко Зінаїда Савеліївна, 1923 року народження, м. Миколаїв, росіянка, чл. ВЛКСМ, освіта середня. У квітні 1942 року примусово вивезена до Німеччини, працювала на заводі чорноробом. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24909.*

Щербаченко Феня Никифорівна, 1925 року народження, с. Конецполь, Первомайського району Одеської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, чоловік, освіта 7 класів. У березні 1944 року евакуювалася разом з чоловіком до Румунії, працювала домашньою робітницею. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24910.*

Щербець Євгенія Іванівна, 1924 року народження, с. Щербані Вознесенського району Миколаївської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, освіта початкова. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини, м. Ульм, перебувала у таборі. У 1945 році звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24911.*

Щербина Андрій Васильович, 1910 року народження, с. Яковлівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, склад сім'ї: батько, мати, дружина, син. З червня 1941 року військовослужбовець Червоної Армії. Потрапив у полон, утік, переховувався за місцем проживання. Примусово вивезений до Німеччини. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24921.*

Щербина Василь Іванович, 1917 року народження, с. Костянтинівка Баштанського району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: мати, сестра, освіта початкова. У 1939-1941 роках військовослужбовець Червоної Армії. У 1941 році потрапив у полон, відправлений до Німеччини. До 1945 року перебував у Німеччині та Чехії. У 1945 році звільнений частинами Червоної Армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24912.*

Щербина Віктор Миколайович, 1924 року народження, с. Добра Криниця Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, освіта 3 класи. До 1944 року проживав за місцем народження. Примусово вивезений до Франції. Звільнений союзниками. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24923.*

Щербина Владислав Іванович, 1926 року народження, склад сім'ї: мати. До 1943 року працював у колгоспі. У 1943 році примусово вивезений до Німеччини, м. Бремен, працював вантажником у порту. У 1945 році звільнений союзниками. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24926.*

Щербина Володимир Іларіонович, 1926 року народження, с. І.Кепине Снігурівського району Миколаївської області, із селян. У 1943 році примусово вивезений до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24924.*

Щербина Володимир Петрович, 1927 року народження, с. Широка Балка Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: мати, брат, дві сестри. До 1944 року проживав за місцем народження. У березні 1944 року примусово вивезений до Німеччини, проживав у таборі, працював різноробом. Звільнений у 1945 році. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24925.*

Щербина Гаврила Йосипович, 1910 року народження, с. Костянтинівка Миколаївського району Миколаївської області, росіянин, із селян, член партії з 1939 року, склад сім'ї: дружина, дочка, освіта 8 класів. У 1933 році призваний до лав Червоної армії. У 1941 році потрапив у полон, знаходився у таборах. З січня 1942 по березень 1944 року перебував у м. Миколаєві, звільнений частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24927.*

Щербина Дмитро Іванович, 1922 року народження, с. Павлівка Снігурівського району Миколаївської області, освіта 4 класи. У 1941 році призваний до лав Червоної армії. У 1942 році потрапив у полон, перебував у таборах для військовополонених в Німеччині. У 1945 році звільнений союзниками. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24928.*

Щербина Євгеній Григорович, 1904 року народження, с. Н-Курськ Широківського району Дніпропетровської області, росіянин, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, дружина, 2 сини. В 1924 році закінчив Херсонський сільгоспінститут. У 1939 році призваний до лав Червоної армії. У 1941 році потрапив у полон, знаходився у німецькому шпиталі, відпущений німцями додому. До 1944 року проживав у Варварівці. У березні 1944 року примусово вивезений до Румунії. У 1945 році звільнений. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24929.*

Щербина Євгенія Григоріївна, 1914 року народження, Новоодеський район Миколаївської області, українка, колишній чл. ВЛКСМ, склад сім'ї: мати, сестра, освіта 10 класів. У березні 1944 року по мобілізації вивезена до Німеччини. Відомості з реєстраційного аркуша вирізані. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24930.*

Щербина Іван Васильович, 1925 року народження, с. Баловне Жовтневого району Миколаївської області, українець, склад сім'ї: мати, 2 брати, сестра, освіта 7 класів. До 1942 року проживав за місцем народження, працював у колгоспі. У жовтні 1942 року примусово вивезений до Німеччини. У 1945 році звільнений. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24933.*

Щербина Іван Євменович, 1918 року народження, с. Костянтинівка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян. У серпні 1941 року призваний до лав Червоної армії, у жовтні 1941 потрапив у полон. Мати отримала повідомлення про те, що її син пропав безвісти. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24934.*

Щербина Іван Іванович, 1924 року народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українець, освічений. У 1942 році примусово

вивезений до Німеччини, перебував у концтаборі. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24935.*

Щербина Іван Іванович, 1926 року народження, с. Ореанда Березнегуватського району Миколаївської області, українець, склад сім'ї: мати, освіта 7 класів. У серпні 1943 року примусово вивезений до Німеччини. Два роки працював на будівництві. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24936.*

Щербина Іван Микитович, 1926 року народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта 8 класів. У серпні 1943 року примусово вивезений до Німеччини, м. Вуперталь. У березні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24937.*

Щербина Іван Олексійович, 1912 року народження, с. Яковлівка Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, безпартійний, склад сім'ї: мати, дружина, 2 дочки, освіта 4 класи. У червні 1941 року призваний до лав Червоної армії, з 1942 по 1945 роки знаходився у полоні в Німеччині. Працював у залізничному депо. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24932.*

Щербина Іван Федорович, 1911 року народження, с. Сергіївка Братського району Миколаївської області. З 1944 по 1945 рік знаходився у Німеччині. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24938*

Щербина Леонід Андрійович, 1910 року народження с. Курськ Широківського району Дніпропетровської області, українець, склад сім'ї: дружина, 2 сини, дочка, освіта 3 класи. Був старостою громади. За роздачу хліба населенню був схоплений поліцією і побитий. У лютому 1944 року примусово вивезений до Франції, а потім – до Німеччини. Звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24939.*

Щербина Надія Василівна, 1926 року народження, с. Павлове Снігурівського району Миколаївської області, українка, із селян, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, сестра. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини. Працювала у господаря до 1945 року. Звільнена частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24940.*

Щербина Олександр Іванович, 1924 року народження, с. Ореанда Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, дружина, освіта 7 класів. У 1941-1943 роках проживав на тимчасово окупованій території, був вивезений до Німеччини,

де перебував з 1943 по 1945 рік у таборі, працював на заводі. Звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24914.*

Щербина Олександр Федорович, 1921 року народження, с. Федорівка Т-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, освіта 6 класів. У 1941 році призваний до лав Червоної Армії. У липні 1941 року потрапив у полон. У 1941-1945 роках перебував у таборі в Німеччині. У 1945 році звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24519.*

Щербина Олександр Феодосійович, 1921 року народження, с. Федорівка Т-Березанського району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: дружина. До війни призваний до лав Червоної Армії. Потрапив у полон. Перебував у таборі м. Ворміс. Звільнений американськими військами. 3 травня 1945 року був зарахований до 228 окремого робітничого танкового батальйону, звідки був демобілізований у червні 1946 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24916.*

Щербина Олексій, 1914 року народження – всі відомості німецькою мовою. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24917.*

Щербина Олексій Андрійович, 1926 року народження, с. Новослобідка Андрю-Іванівського району Одеської області, українець, склад сім'ї: батько, мати, освіта 7 класів. У серпні 1943 року примусово вивезений до Німеччини. Працював на цинковій фабриці. Звільнений у квітні 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24919.*

Щербина Олексій Афанасійович, 1926 року народження, с. Михайлівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, позапартійний, освіта 7 класів. У 1943 році примусово вивезений до Німеччини. 1 березня 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24920.*

Щербина Олексій Олександрович, 1913 року народження, с. Миколаївка Вознесенського району Одеської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: брат, сестра. Останнє місце проживання: м. Одеса. 3 травня 1941 року військовослужбовець Червоної Армії. Потрапив у полон. З 21.07.1942 р. перебував у таборі у м. Псков, з 1943 р. – в Естонії, з 1944р. – у Латвії, з вересня 1944 р. – в Голландії. У лютому 1945 р. вивезений до Німеччини. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24918.*

Щербина Олена Іванівна, 1920 року народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українка, чл. ВЛКСМ з 1936 року, склад сім'ї: мати, батько, 2 брати, сестра, 4 брати в армії, освіта 5 класів. У травні 1942 року примусово вивезена в м. Бохум. У вересні 1943 року заарештовувалася за втечу з фабрики. Знаходилася в концтаборі м. Есен 3 тижні. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24931.*

Щербина Павло Іванович, 1927 року народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, брат, сестра, освіта 5 класів. У березні 1944 року був примусово вивезений до Німеччини. З серпня по грудень 1944 року перебував у тюрмі за втечу з місця роботи. З грудня 1944 по квітень 1945 року утримувався в концтаборі. 10 травня 1945 року був звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24941*

Щербина Петро Андрійович, 1914 року народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, освіта 4 класи. У 1936 році призваний до лав Червоної армії, служив у м. Севастополь комірником у військовій частині. У червні 1942 року потрапив у полон. З червня 1942 по березень 1944 року перебував у таборі для військовополонених. У березні 1944 року був відправлений до Німеччини, де перебував у таборі для військовополонених. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24942.*

Щербина Петро Євдокимович, 1923 року народження, с. Пересадівка Миколаївського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, 3 сестри, брат, освіта 5 класів. З травня 1942 по травень 1945 року перебував у Німеччині у робітничому таборі. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24943.*

Щербина Петро Митрофанович, 1915 року народження, с. Білоусове Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний. Склад сім'ї: дружина, освіта 7 класів. У червні 1941 року призваний до лав Червоної армії, у серпні 1941 року потрапив у полон, перебував у таборах міст Холм, Дрогобич, Замостя, Варшава, Людвігсбург. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24944.*

Щербина Роза Йосипівна, 1924 року народження, м. Миколаїв, українка, пзапартійна, освіта 5 класів. У липні 1942 року примусово вивезена до Німеччини, працювала на заводі. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24945.*

Щербина Сергій Григорович, 1926 року народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, освіта 7 класів. У серпні 1943 року примусово вивезений до Німеччини, м. Вуперталь. У серпні 1945 року звільнений військами союзників. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24946.*

Щербина Тимофій Сергійович, 1911 року народження, с. Миколаївка Веселинівського району Одеської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, дружина, 2 сини і дочка, освіта початкова. У 1941-1944 роках проживав за місцем народження. Згідно анкети, у 1944 році примусово вивезений до Чехословаччини, м. Брно. У 1945 році звільнений частинами Червоної Армії. Згідно реєстраційного листа, з вересня 1942 по травень 1945 року перебував у Німеччині. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24913.*

Щербунь Василь Микитович, 1916 року народження, с. Боршивці Могилівського району Вінницької області, українець, із селян, позапартійний, освіта 4 класи. З 1938 року служив у Червоній армії. У листопаді 1941 року потрапив у полон, утік, повернувся додому, працював у громаді. У березні 1944 року примусово вивезений до Німеччини, утік. Перебував в Одеській області до квітня 1944 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24948.*

Щербунь Уляян Микитович, 1911 року народження, с. Боршивці Могилівського району Вінницької області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, дружина, син, дочка, сестра, 2 брати. Освіта 1 клас. У травні 1941 року призваний до лав Червоної армії, у листопаді 1941 року потрапив у полон, утік, повернувся в с. Поди Очаківського району Миколаївської області, працював в общині. У березні 1944 року примусово вивезений до Німеччини, перебував у таборі до звільнення частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24949.*

Щесняк Галина Іванівна, 1926 року народження, с. Пелагеївка Новобузького району Миколаївської області, українка, із селян, позапартійна. У серпні 1943 року примусово вивезена до Німеччини. У 1945 році звільнена частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24950.*

Щесюк (Иовинко) Анна Романівна, 1922 року народження, с. Олександрівка Білозерського району Херсонської області, українка, із селян, позапартійна, освіта середньо-технічна. У березні 1944 року примусово вивезена до Німеччини. У травні 1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24951.*

Щесюк Володимир Йосифович, 1918 року народження, м. Миколаїв, українець, з робітників, колишній чл. ВЛКСМ, склад сім'ї: мати, брат, освіта незакінчена вища. У серпні 1941 року призваний до лав Червоної армії. Перебував у полоні з грудня 1941 по лютий 1944 року, працював конюхом в німецькій військовій частині. У лютому 1944 року після втечі звільнений частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24952.*

Щикова Олена Костянтинівна, 1923 року народження, м. Миколаїв, українка, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, освіта 7 класів. У травні 1944 року примусово вивезена до Німеччини, до квітня 1945 року працювала на військовій фабриці. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24953.*

Щирова Ганна Данилівна, 1923 року народження, с. Лимани Снігурівського району Миколаївської області, склад сім'ї: мати і 3 сестри. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини. У квітні 1945 року звільнена частинами Червоної Армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24956.*

Щичко Любов Герасимівна, 1926 року народження, с. Березівка Устинівського району Кіровоградської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: 2 сестри, освіта 6 класів. У серпні 1943 року примусово вивезена до Німеччини. Звільнена у березні 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24957.*

Щілінська Ніна Іванівна, 1926 року народження, с. Веселе Привільнянського району Миколаївської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: батько, освіта 5 класів. Примусово вивезена до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24954.*

Щілінський Макар Лаврентійович, 1917 року народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: мати і 2 сестри, освіта 4 класи. У 1939 році призваний до лав Червоної Армії. У 1941 році потрапив у полон. У 1942 році вивезений до Німеччини як військовополонений. Знаходився в таборі. У квітні 1945 року звільнений англійськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24955.*

Щоголь (Еля) Олена Фролівна, 1918 року народження, с. Новопетрівка Снігурівського району Миколаївської області, українка, позапартійна, малограмотна. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини, працювала на кухні при фабриці. В травні 1945 року звільнена частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 24958.*

Щорба Микола Сергійович, 1930 року народження, с. Білівка Казанківського району Миколаївської області, українець, позапартійний,

склад сім'ї: батько, мати, освіта 3 класи. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини. Звільнений французькими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24959

Щупак Микола Іванович, 1912 року народження, с. К-Костувате Братського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: дружина, 3 дітей, освіта 4 класи. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини, до 1945 року працював на ливарному заводі. – Р 5859. Оп.1. Справа 24961.

Щупак Надія Афанасіївна, 1926 року народження, с. К-Костувате Братського району Миколаївської області, українка, із селян, позапартійна, освіта 7 класів. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини, працювала у господаря. У 1945 році звільнена американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24960.

Щупик Галина Афанасіївна, 1925 року народження, м. Ольгопіль Новобузького району Миколаївської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, брат, сестра, чоловік, син, освіта 6 класів. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини, працювала на заводі. У квітні 1945 року звільнена французькими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24962.

Щур Віктор Павлович, 1926 року народження, м. Миколаїв, росіянин, позапартійний, освіта 5 класів, склад сім'ї: батько, сестра. У 1942 році примусово вивезений до Німеччини. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24964.

Щур Галина (Ганна) Яківна, 1926 року народження, с. Любомирівка Березнегуватського району Миколаївської області, українка, позапартійна, освіта 7 класів, склад сім'ї: мати. У серпні 1943 року примусово вивезена до Німеччини, працювала на заводі чорноробом. У 1945 році звільнена союзними військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24965.

Щур Олексій Миколайович, 1917 року народження, с. Любомирівка Березнегуватського району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, освіта 7 класів. У 1941 році призваний в армію. У 1942 році потрапив у полон, як полонений вивезений до Німеччини, працював на шахті. Звільнений у травні 1945 року. – Р 5859. Оп.1. Справа 24963.

Щурін Петро Федосійович, 1912 року народження, м. Кустанай Казахстан, росіянин, освіта вища, склад сім'ї: донька. У 1941 році призваний до лав

Червоної Армії. У 1942 році потрапив у полон, з 1942 по 1944 рік знаходився у м. Братське, працював агрономом. У 1944 році вивезений до Німеччини як військовополонений. У березні 1945 року звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24966.

Щуров Григорій Степанович, 1926 року народження, с. Воскресенськ Миколаївського району Миколаївської області, росіянин, освіта 6 класів, склад сім'ї: мати. У 1943 році примусово вивезений до Німеччини. У 1945 році звільнений. – Р 5859. Оп.1. Справа 24967.

Щуров Петро Антонович, 1922 року народження, с. Дмитрівка Знаменського району Кіровоградської області, росіянин, освіта 7 класів, склад сім'ї: батько, мати, 3 братів. У травні 1942 року примусово вивезений до Німеччини. Утримувався в концтаборі. Звільнений у травні 1945 року союзними військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24968.

Щусь Олександр Григорович, 1918 року народження, с. Нижній Куркулак Велико-Токмакського району Запорізької області, українець, освіта вища, склад сім'ї: дружина. Примусово вивезений до Німеччини. Утримувався в таборі з жовтня 1944 по квітень 1945 року. – Р 5859. Оп.1. Справа 24969.

Щуцький Олексій Харитонович, 1912 року народження, Новобузький район Миколаївської області, українець, позапартійний, освіта 2 класи, склад сім'ї: дружина, 2 синів, донька. У березні 1944 року призваний до лав Червоної Армії. У січні 1945 року потрапив у полон. Знаходився в таборі для військовополонених в Угорщині, Австрії. У травні 1945 року звільнений союзними військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24970.

Щуцький (Шутський) Петро Дмитрович, 1923 року народження, с. Братське Братського району Одеської області, українець, із селян, чл. ВЛКСМ, склад сім'ї: мати, освіта 7 класів. У березні 1944 року примусово вивезений до Німеччини, працював на фабриці до 1945 року. Звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 24972.

Щуцький Микола Федорович, 1921 року народження, с. Емелянка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, чл. ВЛКСМ, освіта 4 класи, склад сім'ї: мати. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини. У 1944-1945 роках перебував у Чехословаччині. – Р 5859. Оп.1. Справа 24971.

Ю

Ювіца Марія Пилипівна, 1926 року народження, с. Раківка Вознесенського району Миколаївської області, українка, склад сім'ї: батько, мати, 3 брати, 2 сестри, неосвічена. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини, м. Вуперталь. Звільнена у 1945 році. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25063.*

Юданов Андрій Іванович, 1910 року народження, с. Петлине Вадського району Горьковської області, росіянин, позапартійний, освіта 4 класи. До 1942 року проживав у м. Миколаїв, У 1942 році по мобілізації добровільно поїхав до Німеччини. У 1942-1944 роках працював у Німеччині авто зварювальником, перебував у таборі. Звільнений частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25064.*

Юденкова Тетяна Павлівна, 1926 року народження, с. Василівка Снігурівського району Миколаївської області, українка, склад сім'ї: батько, мати, брат 2 сестри, освіта 4 класи. До 1943 року працювала у колгоспі за місцем народження. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини. У лютому 1945 року звільнена частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25065.*

Юдін Євгеній Лукич, 1911 року народження, м. Миколаїв, росіянин, з робітників, склад сім'ї: батько, мати, освіта вища. У квітні 1941 року призваний до лав Червоної армії. У вересні 1941 року потрапив у полон. З вересня 1941 по березень 1944 року проживав на тимчасово окупованій території. 27 березня 1944 року звільнений з німецького полону частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25067.*

Юдін Михайло Васильович, 1921 року народження, с. Н.-Олександрівка Баштанського району Миколаївської області, українець, склад сім'ї: мати, 2 брати, сестра, освічений. У 1941-1942 роках проживав за місцем народження. У червні 1942 року примусово вивезений до Німеччини. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25068.*

Юдін Олексій Федорович, 1926 року народження, м. Артемівськ Сталінської області, росіянин, склад сім'ї: мати. У лютому 1944 року мобілізований у Францію. З березня 1944 по вересень 1944 року працював на шахті м. Ерувіль (Франція). – *Р 5859. Оп.1. Справа 25066.*

Юдіна Валентина Степанівна, 1926 року народження, с. Ясна Поляна Херсонської області, українка, склад сім'ї: мати, 2 брати, сестра, освіта 7

класів. У 1941-1944 роках працювала в колгоспі с. Баратове. У лютому 1944 року примусово вивезена до Німеччини. У 1945 році звільнена американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 25069.

Юдов Василь Іванович, 1926 року народження, с. Іванівка Братського району Миколаївської області, росіянин, чл. ВЛКСМ, склад сім'ї: батько, мати, сестра, освіта 8 класів. У 1941-1943 роках проживав у м. Миколаїв. У 1943 року примусово вивезений до Німеччини (м.Вуперталь, м.Кельн). У 1945 році звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 25071.

Юдов Пантелій Власович, 1917 року народження, с. Іванівка Братського району Миколаївської області, росіянин, чл. ВЛКСМ, склад сім'ї: дружина 2 дітей, освіта 7 класів. У 1938 році призваний до лав Червоної армії, командир танка. У вересні 1941 року потрапив у полон в Київському оточенні. Утримувався в таборах с. Гоголеве, Бровари і в Німеччині. Працював у поміщика. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 25072.

Юдов Олексій Васильович, 1911 року народження, с. Іванівка Братського району Миколаївської області, росіянин. Позапартійний, одружений, освіта 4 класи. У березні 1942 року пішов на службу в поліцію в Братській жандармерії, склав присягу на вірність окупантам. У березні 1944 року евакуйований в Німеччину, м. Дюсельдорф. – Р 5859. Оп.1. Справа 25070.

Юдова (Ювдова) Марія Дмитрівна, 1926 року народження, с. Іванівка Братського району Миколаївської області, українка, з селян, позапартійна, склад сім'ї: батько, мати, 2 брати, освіта 6 класів. До 1943 року проживала за місцем народження. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини. У лютому 1945 року звільнена американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 25073.

Юдт Антон Фридріхович, 1910 року народження, с. Шпеєр Васи́линівського району Одеської області, німець, склад сім'ї: дружина, дочка, малоосвічений. У 1939-1944 році проживав за місцем народження, при німцях працював старостою. У 1944 році евакуйований до Польщі. У 1944-1945 роках працював у господаря в Польщі. У січні 1945 року на території Польщі був затриманий червоноармійцями. – Р 5859. Оп.1. Справа 25075.

Юдт Іван Іванович, 1928 року народження, с. Карлсруе Миколаївської області, німець, склад сім'ї: батько, мати, освіта 6 класів. У березні 1944 року

примусово вивезений з Росії (так написано у справі). Працював у господаря. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25076.*

Юдт Каспер Карлович, 1914 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, склад сім'ї: дружина, 2 дітей, 2 брати. У 1944 році виїхав до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25077.*

Юдт Магдаліна Євстафіївна, 1924 року народження, с. Шпеєр Васи́линівського району Одеської області, німкеня, склад сім'ї: батько і три брати, освіта 4 класи. У березні 1944 року з батьками виїхала до Польщі. У Польщі не працювала. Перебувала в Німеччині, м. Ольденбург. У травні 1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25078.*

Юдт Олександр Валентинович, 1928 року народження (далі картка складена німецькою мовою). – *Р 5859. Оп.1. Справа 25074.*

Юдт Павлина Іванівна, 1914 року народження, с. Карлсруе, Варварівського району Одеської області, німкеня, одружена. У березні 1944 року примусово вивезена до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25079.*

Юдт Роза Іванівна, 1927 року народження, с. Карлсруе, Варварівського району Миколаївської області, німкеня, склад сім'ї: батько, мати, 3 брати, освіта 7 класів. У березні 1944 року примусово вивезена до Німеччини. Працювала у господаря. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25080.*

Юдт Томас Євстафійович, 1930 року народження, с. Шпеєр Васи́линівського району Одеської області, німець, склад сім'ї: батько, мати, освіта 3 класи. У березні 1944 року разом з батьками виїхав до Польщі, на утриманні батьків. Перебував у Німеччині, в м. Ольденбург. У квітні 1945 року звільнений союзниками. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25081.*

Юдт Фридріх Євстафійович, 1925 року народження, с. Шпеєр Васи́линівського району Одеської області, німець, освіта 3 класи. У березні 1944 року евакуйований. Служив у німецькій армії з серпня 1944 року по березень 1945 року, потрапив у полон до американців. Прибув у табір № 256 у листопаді 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25082.*

Юдченко Анатолій Миколайович, 1924 року народження, с. Вісунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: мати, брат, освіта 6 класів. У 1941-1944 роках проживав в с. Семенівка Березнегуватського району Миколаївської області. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини, працював на пароплаві торговельного

флоту між Норвегією, Данією, Швецією. По прибутті в Швецію, утік з пароплава в радянське посольство у листопаді 1944 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25083.*

Юдченко Андрій Миколайович, 1926 року народження, с. Вісунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати і 2 брати, освіта 7 класів. У 1941-1943 роках проживав у с. Семенівка Березнегуватського району Миколаївської області. У серпні 1943 року примусово вивезений до Німеччини. До 1945 року працював на заводі. У 1945 році звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25084.*

Юдченко Іван Семенович, 1925 року народження, с. Червонодолинськ Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, 4 сестри, освіта 3 класи. У 1941-1944 роках проживав за місцем народження. У березні 1944 року примусово вивезений до Німеччини, працював на цегельному заводі. У 1945 році звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25085.*

Юдченко Микола Іванович, 1911 року народження, с. Вісунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: мати, сестра, брат, дружина, 4 сини, освіта 2 класи. У 1941 році призваний до лав Червоної армії, у листопаді 1942 року потрапив у полон, утік. У 1941-1944 роках проживав за місцем народження, працював трактористом. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини, перебував у таборі. У 1945 році звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25086.*

Юдченко Микола Савелійович, 1927 року народження, с. Покровське Снігурівського району Миколаївської області, українець, позапартійний. Склад сім'ї: мати, 5 сестер, освіта 3 класи. До 1944 року проживав за місцем народження. У березні 1944 року примусово вивезений до Німеччини, працював на цегельному заводі. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25087.*

Юзефович Віра Іванівна, 1927 року народження, с. Оленівка Новобузького району Миколаївської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: мати, сестра, освіта 5 класів. У вересні 1943 року по мобілізації виїхала в Австрію. До березня 1944 року перебувала в Австрії. У 1944-1945 роках працювала на фірмі «Баугільф». У 1945 році звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25089.*

Юзефович Ніна Іванівна, 1926 року народження, с. Мар'янівка Арбузинського району Одеської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: мати, освіта 4 класи. До 1943 року проживала за місцем народження. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини. У 1945 році звільнена частинами Червоної армії. – Р 5859. Оп.1. Справа 25090.

Юзефович Ніна Терентіївна, 1927 року народження, с. Оленівка Новобузького району Миколаївської області, українка, із селян, склад сім'ї: батько, мати, брат, освіта 5 класів. У вересні 1943 року мобілізована в Австрію. З жовтня 1943 року по 1 травня 1945 року працювала в німецькій фірмі «Гіфер». – Р 5859. Оп.1. Справа 25091.

Юзефович Олексій Остапович, 1923 року народження, с. Оленівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, 3 сестри, освіта 5 класів. До 1943 року проживав за місцем народження. У 1943 році мобілізований в Польщу, де перебував до 1945 року. У 1945 році звільнений частинами Червоної армії. – Р 5859. Оп.1. Справа 25088.

Юзик Михайло Федорович, 1910 року народження, с. Сергіївка Братського району Одеської області, українець, із селян, позапартійний, малоосвічений. У червні 1941 року призваний до лав Червоної армії. У липні 1942 року потрапив у полон. У січні 1943 року відправлений до Німеччини. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – Р 5859. Оп.1. Справа 25092.

Юзиков Микола Миколайович, 1927 року народження, м. Миколаїв, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, 2 сестри, освіта 6 класів. У серпні 1943 року мобілізований на роботу до Німеччини. До квітня 1945 року перебував у м. Вуперталь. – Р 5859. Оп.1. Справа 25093.

Юзленко Марія Якимівна, 1923 року народження, м. Миколаїв, росіянка, чл. ВЛКСМ з 1937 року, склад сім'ї: батько, мати, дочка, освіта 7 класів. У січні 1942 року мобілізована до Німеччини. Утримувалася в концтаборі. У квітні 1945 року була взята шведським Червоним Хрестом до Швеції, де пробула до жовтня 1945 року, працювала в шпиталі медсестрою. – Р 5859. Оп.1. Справа 25094.

Юнблюд Григорій Григорович, 1911 року народження, с. Кирнички Варварівського району Миколаївської області, німець, позапартійний, малоосвічений. До 1944 року проживав і працював за місцем народження. У

1944 році відправлений до Польщі, у січні 1945 року був перевезений на територію Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25095.*

Юнблюд Параскева Трохимівна, 1916 року народження, с. Баловне Варварівського району Миколаївської області, українка, із селян, позапартійна, склад сім'ї: чоловік, сестра, брат, освіта 2 класи. До 1943 року проживала і працювала у колгоспі ім. Леніна. У 1943-1945 роках перебувала у таборі в Німеччині. Звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25096.*

Юнгман Франц Андрійович, 1912 року народження, Баштанський район Миколаївської області, німець, освіта 3 класи. У жовтні 1943 року евакуйований до Німеччини, служив у німецькій армії з листопада 1944 року по лютий 1945 року. У лютому 1945 року потрапив у полон до американців. Прибув у табір № 256 з Парижа у листопаді 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25097.*

Юндт Іван Освальдович, 1898 року народження (картка німецькою мовою). – *Р 5859. Оп.1. Справа 25098.*

Юндт Карл Естахович (Євстафійович), 1928 року народження, с. Шпеср Васишинівського району Одеської області, склад сім'ї: батько, освіта 4 класи. У березні 1944 року виїхав до батьків у Польщу. Потім був у Німеччині, працював ковалем. У травні 1945 року звільнений союзними військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25099.*

Юрченко Федір Іванович, 1924 року народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, чл. ВЛКСМ з 1938 року, освіта 9 класів. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини, м. Ерфурт. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25157.*

Юрченко Федір Іванович, 1911 року народження, Благодатнівський район Одеська область, українець, склад сім'ї: мати, дружина, 4 дітей, малоосвічений. У березні 1944 року мобілізований до лав Червоної армії, у квітні 1944 року потрапив у полон в Румунії, утримувався в таборі для військовополонених в м. Штангард. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25158.*

Юршина Пелагея Григорівна, 1926 року народження, Баштанський район Миколаївської області, українка, позапартійна, склад сім'ї: чоловік, освіта 9 класів. У вересні 1943 року примусово вивезена до Німеччини. У травні 1945 року звільнена. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25159.*

Юр'єв (Юрієв) Володимир Дмитрович, 1915 року народження, м. Уфа, росіянин, позапартійний, склад сім'ї: мати, малоосвічений. У червні 1942 року примусово вивезений до Німеччини. Звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25162.*

Юр'єв Микола Миколайович, 1926 року народження, с. Пересадівка Миколаївського району Миколаївської області, українець, позапартійний, склад сім'ї: мати, освіта 4 класи. У серпні 1943 року примусово вивезений до Німеччини, м. Вуперталь. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25163.*

Юр'єв Олександр Федорович, 1926 року народження, с. Н-Юровка Новобузького району Миколаївської області, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, освіта 5 класів. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини, м.Алізенах, с. Гроссенлюбнек на сільгоспроботи. У квітні 1945 року звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25160.*

Юр'єва Віра Захарівна, 1921 року народження, с. Ново-Олександрівка Первомайського району Миколаївської області, українка, позапартійна, малоосвічена, У 1943 році примусово вивезена до Німеччини, м. Гановер. У квітні 1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25164.*

Юсипенко Сергій Семенович, 1913 року народження, м. Новий Буг Миколаївської області, українець, з робітників, позапартійний, склад сім'ї: дружина, освіта незакінчена вища. З березня по серпень 1944 року перебував у таборах Бесарабії та Румунії. У 1945 році звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25165.*

Юскевич Микола Володимирович, 1915 року народження, Жовтневий район Миколаївської області, українець, склад сім'ї: дружина, освіта 7 класів. Був призваний до лав Червоної Армії. У серпні 1941 року потрапив у полон, утік з табору додому. До квітня 1944 року перебував за місцем народження. У квітні 1944 року примусово вивезений до Німеччини. У квітні 1945 року був звільнений. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25166.*

Юсов Василь Захарович, 1925 року народження, с. Балабанівка Жовтневого району Миколаївської області, українець, склад сім'ї: батько, мати. У 1942 році примусово вивезений до Німеччини. Звільнений у квітні 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25167.*

Юсова Ірина Пилипівна, 1925 року народження, с. Балабанівка Жовтневого району Миколаївської області, росіянка, склад сім'ї: мати, сестра, освіта 7

класів. До 1942 року перебувала в м. Миколаїв. У 1943 році мобілізована до Німеччини. У лютому 1945 року звільнена частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25168.*

Юсова Марія Андріївна, 1925 року народження, м. Миколаїв, українка, освіта 6 класів. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини. За втечу з табору відправлена до Польщі. У квітні 1945 року звільнена американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25169.*

Ютенюк Василь Семенович, 1915 року народження, с. Н-Дмитрівка Новобузького району Миколаївської області, українець, освіта 6 класів. До 1944 року проживав у Миколаєві, працював майстром на заводі. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25170.*

Юунас Аркадій Казимирович, 1929 року народження, с. Погадонівка Доманівського району Одеської області, німець, склад сім'ї: батько, мати, освіта 5 класів. У березні 1944 року примусово вивезений до Німеччини. У квітні 1945 року звільнений частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25171.*

Юфіменко Микола Леонтійович, 1921 року народження, с. Лоцкіне Володимирівського району Миколаївської області, українець, склад сім'ї: дружина і брат, неосвічений. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25172.*

Юхим Йосиф Миколайович, 1927 року народження, с. Катеринівка Миколаївської області, німець, склад сім'ї: батько, мати, сестра, освіта 4 класи. Примусово вивезений до Німеччини, працював у бауера. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25173.*

Юхим Павлина Йосифівна, 1913 року народження, с. Шпеєр Васишинівського району Одеської області, німкеня, склад сім'ї: чоловік, 3 дочки, освіта 3 класи. До 1941 року проживала за місцем народження. Була примусово вивезена до Німеччини. Після закінчення війни повернулася додому. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25174.*

Юхименко Валентина Василівна, 1927 року народження, с. Вісунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українка, освіта 7 класів. До 1943 року проживала за місцем народження. У 1943 році примусово вивезена до Німеччини. У 1945 році звільнена частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25175.*

Юхименко Василь Петрович, 1926 року народження, с. Отрадне Березнегуватського району Миколаївської області, українець, склад сім'ї: мати, освіта 7 класів. Примусово був вивезений до Німеччини, м. Ерфурт, перебував у таборі, працював на прибиранні міста. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25176.*

Юхименко Володимир Федорович, 1925 року народження, с. Березнегувате Миколаївської області, українець, чл. ВЛКСМ з 1940 року, склад сім'ї: батько, мати, брат, освіта 8 класів. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини, м. Гамбург. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25177.*

Юхименко Іван Леонтійович, 1914 року народження, с. Вісунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українець, склад сім'ї: дружина, Примусово вивезений до Німеччини. У 1945 році звільнений. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25178.*

Юхименко Микола Самойлович, 1914 року народження, с. Отрадне Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, дружина, малоосвічений. У 1942 році призваний до лав Червоної армії. Потрапив у полон, утримувався в таборах для військовополонених. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини. У 1945 році звільнений американськими військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25179.*

Юхна Катерина Францівна, 1924 року народження, с. Н-Олександрівка Братського району Миколаївської області, українка, склад сім'ї: батько, освіта 6 класів. У 1942 році примусово вивезена до Німеччини, працювала у бауера. У квітні 1945 року звільнена. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25180.*

Юшин Андрій Іванович, 1926 року народження, с. Архорове, Малоархангельського району Курської області, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, 4 брати. Проживав у с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. У серпні 1943 року примусово вивезений до Німеччини. У 1945 році звільнений. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25181.*

Юшко Семен Романович, 1912 року народження, с. Н-Очаків Володимирівського району Миколаївської області, українець, із селян, позапартійний, склад сім'ї: батько, мати, дружина, 3 дітей, малоосвічений. До 1944 року проживав за місцем народження, працював трактористом. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини, перебував у таборі. У 1945 році звільнений союзними військами. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25182.*

Юшкова Іра Іванівна, 1921 року народження, м. Миколаїв, українка, позапартійна, освіта 7 класів. У грудні 1942 року примусово вивезена до Німеччини, працювала у бауера. У травні 1945 року звільнена частинами Червоної армії. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25183.*

Юшковський Федір Петрович, 1924 року народження, с. Шайтерове Благодатнівського району Одеської області, українець, склад сім'ї: мати, освіта 7 класів. У 1942 році примусово вивезений до Німеччини. У 1945 році звільнений. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25184.*

Ющак Микола Михайлович, 1909 року народження, м. Миколаїв, українець, з робітників, позапартійний, малоосвічений. У 1944 році примусово вивезений до Німеччини. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25185.*

Ющенко Григорій Лукич (Лук'янович), 1927 року народження, с. Мале Заблоцьке Доманівського району Одеської області, українець, склад сім'ї: батько, мати, 2 брати, освіта 4 класи. У квітні 1944 року евакуйований, працював на авіаційному заводі в м. Кале. Звільнений американськими військами у травні 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25186.*

Ющенко Марія Карлівна, 1924 року народження, с. Явкіне Баштанського району Миколаївської області, українка, склад сім'ї: мати і брат, освіта 4 класи. У березні 1943 року примусово вивезена до Німеччини. Звільнена у квітні 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25187.*

Ющишин Олександр Панькович, 1903 року народження, Новоушинський район Вінницької області, склад сім'ї: мати, дружина. У червні 1942 року примусово вивезений до Німеччини, працював на вагоноремонтному заводі. У квітні 1945 року звільнений. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25188.*

Ющишина Бронислава Августівна, 1910 року народження, с. Кучинське Київської області, українка, одружена, освіта 3 класи. Проживала у м. Вознесенськ Миколаївської області. У 1943 році була примусово вивезена до Німеччини. Звільнена у квітні 1945 року. – *Р 5859. Оп.1. Справа 25189.*

Р о з д і л 3

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Документи зі справи № 8268 за звинуваченням Дукарт
Магдалини Іванівни у злочинах, передбачених ст. 58 п.1 «а» ст.
УК РСФСР

№ 1

Лист Магдалини Іванівни Дукарт народному комісару держбезпеки
Меркулову

4 червня 1945 року

НАРОДНОМУ КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ

ТОВ. МЕРКУЛОВУ

По порученню орденоносця майора НКВД тов. Виктора Александровича
КОРНЕВА, я разрешаю себе обратиться к Вам с нижеизложенным письмом.

Тов. КОРНЕВ занимал должность при НКВД СССР, заместителя
начальника отдела разведки. С 1939 года по май месяц 1941 года тов.
КОРНЕВ находился в служебной командировке в Америке.

После объявления войны немцами, нападения немцев на наш Советский
Союз, тов. КОРНЕВ был Вами лично послан в город Николаев для
руководства подпольной работой во время оккупации во всей Николаевской
области.

Через Николаевский орган НКВД, работником которого была моя мать с 1934 года, подпольная кличка «Эдмунда», тов. КОРНЕВ попадает в нашу семью.

При отступлении советских войск из Николаева я категорически заявила тов. КОРНЕВУ о своем желании эвакуироваться совместно с моим братом, который добровольцем пошел в Красную Армию и отступил с войсками вглубь Советского Союза, но тов. КОРНЕВ упорно настаивал на моем пребывании в г. Николаеве, для участия в подпольной организации вместе с матерью.

Наша совместная подпольная работа, которая была связана с большим риском и жизненной опасностью, спаяла меня с тов. КОРНЕВЫМ не только на чисто служебном положении, но и в душевном, на основании чего мы решили нашу жизнь связать официальным семейным браком. Этот шаг был также чрезвычайно полезен для нашей подпольной работы, так как мне удалось доказать свое немецкое происхождение и этим самым получить для своего мужа и себя все немецкие привилегии и документы.

Несмотря на колоссальные технические трудности, наша подпольная работа шла успешно. Нашей организации удалось взорвать у немцев большой склад с запасными автомобильными частями, а также блестяще была проведена работа взрыва на аэродроме, при проведении которой особо отличился тов. СИДОРЧУК. К нашему большому сожалению, наш дорогой тов. СИДОРЧУК при взрыве бензохранилища в порту, должен был 2 ноября 1942 года пожертвовать своей жизнью.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 92.

Я не имею достаточной возможности сообщить Вам в письме кратко и сжато о всех тех многочисленных подрывных и саботажных актах, которые были проведены нашей организацией, как в городе Николаеве, так и в области, а также нахожу это излишним, так как надеюсь, что Вы точно

информированы, по подпольным записям тов. КОРНЕВА, которые хранились в городе Николаеве. Но, если я не затрудняю Вашего внимания, то хочу хотя бы вкратце посвятить Вас в свою непосредственную работу и жизнь совместно с тов. КОРНЕВЫМ,

Вначале нам было очень важно установить связь с судостроительным заводом им. Марти, куда я поступаю 6-го сентября 1941 года на службу. Благодаря хорошему владению немецким языком, как в разговорной речи, так и в письме, я сразу же попадаю в качестве переводчицы к адмиралу фон БОДЕККЕРУ.

После личного знакомства тов. КОРНЕВА с адмиралом фон БОДЕККЕРОМ, последний предложил ему службу в качестве инженера при заводе им. Марти, куда тов. КОРНЕВ и поступает в декабре 1941 года. Но так как в течение долгого времени тов. КОРНЕВ не мог установить достаточной связи с подпольной организацией один, мы были вынуждены выехать под предлогом моего желания жить в большом городе, в гор. Одессу. При содействии адмирала и его адъютанта ГАССЕЛЬМАНА, мы были переведены на службу в Одесский судостроительный завод им. Марти № 2. Получив на дорогу военные командировочные удостоверения и пропуск через Румынскую границу. Прибыв в Одессу, моей главной задачей было получить для тов. КОРНЕВА и себя подходящую для подпольных переговоров квартиру.

Квартирный вопрос был вскоре улажен, но спустя два месяца тов. КОРНЕВ был срочно вызван по вопросам подпольной работы в Николаев, так что мы опять, под предлогом моей болезни, снова приезжаем в Николаев к моей матери.

Тов. КОРНЕВ переводится и продолжает работать в Николаевском судостроительном заводе им. Марти, в то время как я поступаю по указанию

тов. КОРНЕВА, на службу в городской комиссариат в качестве переводчицы, к городскому комиссару, ландарту Др. ОТТО.

Будучи работником городского управления, я во многом помогала тов. КОРНЕВУ в его подпольной работе. Наш дом был вне всякого подозрения и посему находился в полном распоряжении тов. КОРНЕВА для подпольных переговоров с членами нашей организации. Тов. КОРНЕВ пользовался также лично доверием и симпатиями немцев так что, несмотря на усиленные розыски николаевского гестапо попасть на следы им известной существующей подпольной организации не удавалось.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 93.

И вот настал этот злополучный момент, когда немцы хотели Гришу НИКОЛАЕНКО, одного из близких и нужных работников нашей организации, отправить на работу в Германию.

Дабы спасти товарища от этой отправки, тов. КОРНЕВ обратился вместе с тов. НИКОЛАЕНКО, к члену подпольной организации – доктору Марии Семеновне ЛЮБЧЕНКО. ЛЮБЧЕНКО обещала вначале помочь, но, увы, потом предала обоих, наглым образом, в органы гестапо, после чего тов. КОРНЕВ и НИКОЛАЕНКО были арестованы 5 февраля 1943 года.

Все мои старания и усилия доказать невинность моего мужа не увенчались успехом. На 6-й день после ареста тов. КОРНЕВА нам удалось по обоюдным хлопотам получить свидание, при котором тов. КОРНЕВ мне вкратце смог рассказать о постыдном предательстве ЛЮБЧЕНКО и жутких побоях, которые были явно видны на его лице.

Несмотря на многочисленные угрозы со стороны гестапо, которое неоднократно приказывало мне прекратить всякую связь с тов. КОРНЕВЫМ, мне все же на всякий лад и при любых условиях удавалось передавать тов. КОРНЕВУ до последних дней его жизни съестные передачи.

Ввиду того, что предательский донос ЛЮБЧЕНКО, после которого непосредственно последовал арест тов. КОРНЕВА, произошел для гестапо непредвиденно и внезапно, они не имели достаточных возможностей проследить и доказать о непосредственной участии моей матери и меня, в подпольной работе.

Товарищи же наши, из коих впоследствии было арестовано 8 человек, никто нас не выдал. При ужасных допросах, которые мне пришлось неоднократно пережить в гестапо, я категорически заявляла, что была своим мужем совершенно не информирована о его работе в подпольной организации, а знала и была полностью уверена лишь о его официальной деятельности инженера.

Таким образом, мне удалось спасти свою жизнь. Но все эти неопишуемые переживания, которые были связаны с арестом и последующим через четыре месяца, расстрелом моего любимого и дорогого мужа, прошли не бесследно для моего здоровья.

После одного из допросов гестапо, я получила большой нервный шок, который меня окончательно приковал к постели, а также вызвал серьезные осложнения на обоих легких. Врачи были озабочены о длительности моего существования.

Ко всему этому 7 ноября 1943 года нам было неожиданно приказано немецким командованием в течение 24 часов эвакуироваться из гор. Николаева ввиду приближения советских войск к Днепру. Немцы предприняли эвакуацию четыре месяца, до своего отступления из Николаева

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 94.

Так что мы не имели возможности, на короткое время из отступления, где-либо скрыться.

Итак, я вынуждена была с матерью 8-го ноября 1943 г. выехать в Германию, где я, при счастливом стечении обстоятельств, вскоре попала в специально легочную санаторию. В санатории я пробыла с 5.01.44 г. по 5.01.45 года после чего была отпущена и находилась со своей матерью в маленькой деревушке вблизи санатории. Благодаря целому году упорного лечения, мне снова удалось основательно поправить свое здоровье.

На протяжении всего времени я с радостью и особым удовлетворением следила за блестящими успехами наших войск и с нетерпением ждала окончательной победы над немецкими захватчиками. Правда, к моему разочарованию как раз область, в которой мы жили, была занята американскими войсками, но я приложила все усилия попасть на сторону, оккупированную советскими войсками и надеюсь, что мне Хемницкий комендант поможет в моем окончательном переезде.

При моем последнем свидании, тов. КОРНЕВ поручил мне в случае его расстрела, прямо обратиться к Вам и просить Вашего содействия помочь мне установить связь с его дочерью Татьяной от первого брака, матерью, сестрами (из которых одна жила в гор. Москве, две в Ленинграде и племянницей Ириной, последняя работала при НКВД СССР).

А также просить Вас помочь моей матери и мне в нашей дальнейшей судьбе.

Магда Ивановна ДУКАРТ-КОРНЕВА

Хемниц 4 июня 1945 г.

Верно: Ст. Следователь 2 отд. 7 отд. 4 Упр. МГБ СССР

Майор *Підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

СПРАВКА: Подлинный экземпляр находится в ОСП УМВД по Томской области *Печатка*

СТ. СЛЕДОВАТЕЛЬ 2 ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПР. МГБ СССР

Майор

Підпис

(ПОДЪЕМЩИКОВ)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 95. Копія. Машинопис.

№ 2

Акт судебно-психиатричної комісії на Дукарт М.І.

22 лютого 1946 року

А к т № 8

Судебно-психиатрической комиссии на Дукарт Магдалину Ивановну,
1920 года рождения

Мы, нижеподписавшиеся, 22 февраля 1946 года в Томской психиатрической больнице ОКЗ РСФСР освидетельствовали Дукарт Магдалину Ивановну, поступившую в больницу 4.01.1946 года.

Физическое состояние: среднего роста, диспластического сложения, удовлетворительного питания. Покровы розовой окраски. Сердце – правая граница на два пальца заходит на правый край грудины, левая на 1 см. не доходит до л. мамилярис. Пульс удовлетворительного наполнения, ритмичен. Легкие – при перкуссии звук легочный. Дыхание везикулярное. Хрипов нет. Рентгеноскопия очаговых изменений не обнаружила. Колебаний температуры в психбольнице не наблюдалось.

Психическое состояние: Поступила в психбольницу в состоянии психомоторного возбуждения. В приемной комнате оказала резкое сопротивление при санобработке. В отделении словоохотлива. Поддерживает разговор. Речь гладкая, ассоциации быстрые, правильные. Тонко модулирует мимику, соответственно лица собеседника. Улыбается адекватно. Отмечается резкая игра вазомоторов. Манерна, театральна. Настороженно относится к беседе с врачом и высказываниям окружающих. На вопрос о склонности

своей к фантазиям, заявила, что аутистического мышления у нее нет, но фантазировать она любит. Охотно говорит о себе и полученном ею хорошем воспитании. Стремится подчеркнуть свою преданность советской власти, завоевать симпатии собеседников. Эгоцентрична. Говорит о своих интересах к науке, искусствам, философии, планах на будущее. Имеется переоценка своей личности. Галлюцинаторно-бредовые высказывания носят психогенный истерический театрально-фантастический характер. Особенно настаивает на гипнотическом воздействии своего мужа. В беседе с врачом, убеждающем ее в фантастичности представлений о гипнозе

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 59.

далі нерозбірливо

З а к л ю ч е н и е:

На основании вышеизложенного, исследований и наблюдений, комиссия пришла к заключению, что Дукарт Магдалина Ивановна перенесла душевное расстройство в форме психогенной реакции на истерической почве. В настоящее время без признаков формального душевного расстройства. Вменяема. В дальнейшем пребывании в психбольнице не нуждается.

Председатель комиссии – врач *підпис* /Орлова/

Профессор-консультант *підпис* /Перельман/

Член комиссии – врач *підпис* /Солодовникова/

Печатка

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 59 зворот.

Постанова про арешт та етапування до Москви Дукарт М.І.

1 березня 1946 року

«УТВЕРЖДАЮ»

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ

НКВД ТО

ПОЛКОВНИК

/КОРНИЛЬЕВ/

«2» III 1946 г.

Підпис печатка

«АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ»

ЗАМ. ПРОКУРОРА ТОМСКОЙ ОБЛ.

МЛ. СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ

/СЫЧЕВ/

«4» МАРТА 1946 г.

підпис печатка

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1946 год марта «1» дня гор. Томск

Я, начальник Томского Гор.отделения ОСП УНКВД ТО Подполковник Гурвич, рассмотрев имеющиеся материалы на:

Дукарт Магдалину Ивановну, рождения 1920 г., уроженка г. Николаева, УССР, по специальности преподаватель музыки, в данное время не работает, беспартийная, образование – окончила Ленинградский Музыкально-Педагогический Техникум, по национальности немка, гр-во СССР, проживает с матерью в гор. Томске-Северный городок, корпус №44 кв.1.

Н А Ш Е Л:

Что Дукарт М.И. в день возникновения войны, т. е 22 июня 1941 г. выехала из гор. Ленинграда в г. Николаев к матери, где проживала с 16/VIII-

41г. по 8/X-43г. в период немецкой оккупации и работала переводчицей на заводе им. Марти у адмирала Фон-Бодеккер, а затем переводчицей у городского комиссара доктора Отто.

Перед отступлением немецких войск выехала в Германию, где с 5/I-44 г. по 5/I-45 г. за счет немецкого государства находилась в туберкулезном санатории, расположенном в местечке Фогельсгрюн (Саксония). В порядке репатриации 19/XI-45 года прибыла на жительство в г. Томск.

Принимая во внимание поступившее телеграфное распоряжение Зам. Наркома Внутренних Дел Союза ССР об аресте Дукарт и этапировании в гор. Москву

ПОСТАНОВИЛ:

ДУКАРТ Магдалину Ивановну подвергнуть аресту, на квартире произвести обыск, после чего этапировать ее спецконвоем в г. Москву в распоряжение четвертого Управления НКГБ СССР.

НАЧАЛЬНИК ГО ОСП УНКВД ТО

ПОДПОЛКОВНИК *підпис* /ГУРВИЧ/

«СОГЛАСЕН» ЗАМ НАЧ ОСП УНКВД ТО

СТ. ЛЕЙТЕНАНТ *підпис* /СОРОЧЕНКОВ/

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 1. Оригінал. Машинопис.

Заява Дукарт М.І начальнику в'язниці про отримання необхідних речей.

Березень 1946 року

Тов. Антонову

От арестованной Дукарт Магдалины Ивановны

Заявление

Начальнику тюрьмы

Ввиду того, что я не имею в тюрьме мне крайне необходимой смены белья, прошу убедительно разрешить мне получить от моей матери из города Томска, где и была арестована 1946 года, следующие вещи:

- 1. Две смены белья*
- 2. Две ночных рубахи*
- 3. Носовых платков*
- 4. Халат*
- 5. Две пары чулок*
- 6. Туфли (лодочки)*
- 7. Костюм*
- 8. Гребень, мыло, зубную щетку, зубной порошок*

А также денежный перевод, для покупки съестных продуктов, мне крайне необходимых из-за здоровья.

1946 год

М.И.Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 5. Оригінал. Рукопис

№ 5

Опис документів, отриманих під час обшуку Дукарт М.І.

16 березня 1946 року

О П И С Ь

Направляемых документов по делу ДУКАРТ Магдалины Ивановны при отношении ОСП Управления НКВД по Томской области за № 4/5/580 от 16 марта 1946 года

№ по пор.	Н а и м е н о в а н и е	Количество
1.	Германские марки (деньги)	9 шт. на сумму 163 марки
2.	Германские разменные монеты (деньги)	20 штук
3.	Фото пленки	3 штуки
4.	Фотокарточки различных видов и размер.	85 штук
5.	Разная переписка по делу ДУКАРТ М. И.	52 листа-23 = 29
6.	Тетради с разными записями	22 штуки
7.	Записные книжки	2 штуки
8.	Книга «Немецкие любовные письма»	1 штука
9.	Протокол обыска	На 1 листе
10.	Постановление на арест ДУКАРТ М.И	На 1 листе
11.	Акт судебно-психологической комиссии на ДУКАРТ М.И. с приложением истории болезни	На 5 листах

Опись произвел: СОТРУДНИК ГО ОСП УНКВД то

МЛ. ЛЕЙТЕНАНТ

підпис /КОЗЛОВ/

16 марта 1946 года

гор. Томск

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 7. Оригінал. Машинопис

Стенограмма допиту Дукарт М.І.

20 березня 1946 року

Стенограмма

підпис Дукарт

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Арестованной ДУКАРТ Магдалины Ивановны

От 20 марта 1946 года

Допрос начат в 16 час. 30 мин.

Окончен в 21 час. 25 мин.

ДУКАРТ Магдалина Ивановна, 1920 г. рождения, урож. гор. Николаева, УССР, немка, гражданка СССР, быв. член ВЛКСМ с 1935 г., со средним образованием, до войны преподаватель музыки в средней школе гор. Ленинграда.

Вопрос: Вы изменяли когда-либо вашу фамилию, имя и отчество?

Ответ: Нет, моя настоящая фамилия ДУКАРТ, имя и отчество Магдалина Ивановна. Эту фамилию и имя я ношу с момента моего рождения.

Вопрос: Ваше социальное происхождение?

Ответ: Дочь врача.

Вопрос: Назовите ваших родственников и укажите род их занятий.

Ответ: Мой отец – ДУКАРТ Иван Яковлевич, 1883 г. рождения, немец, врач-невропатолог водолечебницы гор. Николаева, умер в 1933 г.

Моя мать – ДУКАРТ (урожденная ТРЕММЕЛЬ) Эмилия Иосифовна, 1888 г. рождения, немка, была домашней хозяйкой, после смерти мужа работала сестрой-хозяйкой туберкулезного санатория в г. Николаеве.

Моя сестра АРАНОВИЧ (ДУКАРТ) Ангела Ивановна, 1908 г. рождения (не точно), немка, до Отечественной войны работала пианисткой Дома культуры им. Володарского в Ленинграде. Проживала в г. Ленинграде, Правый берег Невы, д.50. кв.1.

ЕЕ муж – АРАНОВИЧ Ефим Григорьевич, 1904 г. рождения (не точно), еврей, до войны работал экономистом в г. Ленинграде, проживал там же совместно с женой (моей сестрой).

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 17.

Брат – ДУКАРТ Яков Иванович, 1911 г. рождения, немец, до войны работал фельдшером поликлиники №2 в г. Николаеве, ушел вместе с Красной Армией 12 августа 1941 года.

Сестра моей матери – СОКОЛОВА Флора Иосифовна, около 60 лет, немка, домашняя хозяйка, до войны проживала в г. Одессе – Малый перулок,10.

ЕЕ муж – СОКОЛОВ Василий Иванович, примерно тех же лет, русский, работал в Курортном Управлении гор. Одессы, репрессирован органами НКВД, примерно в 1937-1938 г.г.

Сестра моей матери – ШАРДТ Анна Иосифовна, свыше 60 лет, немка, домашняя хозяйка, проживает в гор. Лейпциге (Германия), Йоган-Георгштрассе, д. 7

ЕЕ муж – ШАРДТ Николай Николаевич, лет 65-ти, немец, работал в Управлении гор. Бромберга (Германия), откуда в январе 1945 года переехал в Лейпциг. В Германию они прибыли из Бессарабии в 1939 году и с тех пор проживают там безвыездно.

У них я проживала вместе со своей матерью с 12 декабря 1943 г. до августа 1944 года. За это время с 5 января 1944 года по 5 января 1945 г. я находилась в туберкулезном санатории в Райбольсгрюнне (Саксония).

Брат моего отца – ДУКАРТ Эдуард Яковлевич, около 60 лет, немец, до Отечественной войны был агрономом в Апостолово (недалеко от Днепропетровска). В октябре 1943 г. прибыл к нам в Николаев и через несколько дней выехал с семьей в Германию, проживал в Кульенбахе-на-Майне.

Его жена – ДУКАРТ Агата, лет 50-ти, немка, находилась на иждивении мужа, выехала в Германию вместе с мужем.

Брат моей матери – ТРЕММЕЛЬ Георгий Иосифович, свыше 65 лет, немец, находился на иждивении своего сына – ТРЕММЕЛЬ Эдуарда Георгиевича, примерно 1911 г. рождения, немца, работавшего инженером в гор. Таганроге.

Его жена (мать Эдуарда) – ТРЕММЕЛЬ Маргарита, примерно тех же лет, немка, проживала в гор. Одессе и находилась на иждивении своей дочери Агнессы Георгиевны, примерно 30 лет, являвшейся преподавательницей в гор. Одессе. Фамилия ее по мужу мне неизвестна.

Во время немецко-румынской оккупации г. Одессы в 1943 году они выехали в Германию и проживали в Вестфалии, адрес их мне не известен.

Других родственников у меня нет, за исключением 4-х сестер моей матери и одной сестры моего отца, из я не знаю и об их месте пребывания мне ничего не известно.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 18.

Вопрос: С какого времени ваши родители без выезда проживали на территории Советского Союза?

Ответ: Мои родители по своему родословному исчислению относятся к немцам колонистам так называемого екатерининского времени, проживали на территории России с момента своего рождения. Отец мой окончил гимназию в гор. Николаеве и в 1904-05 году выехал в Германию для получения университетского образования. Он окончил университет в гор. Мюнхене и проживал там вместе в моей матерью до 1914 года. В начале 1914 года они прибыли в Россию и с тех пор разновременно проживали в городах Одессе и Николаеве. За это время находились в ссылке в Сибири.

Вопрос: Чем вы занимались?

Ответ: В 1936 году, будучи 16-летней я поступила в музыкальное училище гор. Николаева, где окончила первых два курса. Затем в 1938 г. перевелась в гор. Ленинград на 3-1 курс музыкально-педагогического училища, которое я окончила в 1940 году.

По окончании музыкального училища в гор. Ленинграде, я поступила на работу в 262 среднюю школу Дзержинского района гор. Ленинграда, где была преподавателем музыки.

В 1941 году из Ленинграда я выехала к своей матери в гор. Николаев на каникулы, где меня и застала война.

В 1937 году я вышла замуж за Шахова Ивана Алексеевича, 1913 года рождения, уроженца Курской области, старшего лейтенанта военно-морской службы на корабле «Безупречный». Постоянное место его службы было в гор. Севастополе. В связи с чем, фактически мне с ним жить не пришлось и я

в 1941 году в апреле месяце вторично вышла замуж за Макаренко Игоря Борисовича, 1911 года рождения, уроженца гор. Севастополя. С ним я познакомилась в бытность его в Ленинграде в командировке и там же вышла за него замуж, но так как после женитьбы он все время находился в Севастополе, то я с ним разошлась и в 1941г. 14-16 августа вышла замуж в третий раз замуж за Корнева Виктора Александровича, 1909 г. рождения, уроженца гор. Брянска. Под этой фамилией он находился м в подполье во время немецкой оккупации гор. Николаева.

Вопрос: Что еще вам известно о Корневе Викторе Александровиче?

Ответ: Корнев Виктор Александрович рассказал мне, что он был сотрудником органов НКВД СССР, имел звание майора, работал заместителем начальника отдела по разведке, что у него осталась от первого брака дочка по имени Татьяна, которая проживала у его сестры по имени Аня в гор. Ленинграде. В гор. Ленинграде у него еще проживала одна сестра по имени Зина и его третья сестра по имени Соня, проживала в гор. Москва, брат Николай проживал а гор. Алма-Ата. Я лично их никого не видела.

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 19.

Со слов КОРНЕВА мне также известно, что он 5-го августа 1941 года по специальному заданию органов НКВД прибыл в гор. Николаев для руководства подпольной работой по всей Николаевской области на период временной оккупации ее немцами.

Вопрос: Кто вам известен из участников подполья, работавших с КОРНЕВЫМ?

Ответ: Из состава подпольной организации, руководимой КОРНЕВЫМ, мне известны:

СИДОРЧУК Александр Петрович, по прозвищу «Толстяк», лет 34-х, он участвовал при взрыве аэродрома в гор. Николаеве и при взрыве бензохранилища в порту г. Николаева, где и погиб 2 ноября 1942 года.

НИКОЛАЕНКО Григорий, примерно лет 30, с его слов, в прошлом работал на Харьковском тракторном заводе. 5 февраля 1943 года НИКОЛАЕНКО был арестован немцами вместе с моим мужем КОРНЕВЫМ Виктором Александровичем.

Некто Саша, лет 25-ти, уроженец Московской области, где он находится сейчас мне не известно.

Некто «Серенький» (прозвище, все время ходил в сером костюме), фамилию и имени его я не знаю, работал в одном из районов гор. Николаева, где находится в настоящее время, мне не известно.

Затем некто Борис, со слов моего мужа, он приехал из гор. Херсона. Где он находится в настоящее время мне не известно.

Других я никого не помню.

Вопрос: А что вам известно о подпольной организации, работавшей под руководством КОРНЕВА?

Ответ: Подпольная организация, руководимая моим мужем КОРНЕВЫМ В.А., с его слов, в количественном отношении была очень большая. Я лично один раз была свидетельницей большого собрания, состоявшегося в нашей квартире. Количество присутствовавших на этом собрании мне не известно. Участников пропускал в нашу квартиру непосредственно мой муж, моя мать и лично я. Второй раз, как сказал КОРНЕВ, он был на собрании подпольной организации в другом месте.

Со слов КОРНЕВА также мне известно, что в гор. Николаеве было 3 подпольных организации – подпольная организация НКВД, руководимая

моим мужем, партийно-подпольная организация, в составе которой была врач туберкулезного санатория гор. Николаева Любченко Мария Семеновна, жительница гор. Николаева, и 3 подпольная организация была оставлена воинскими частями Красной Армии.

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 20.

Вопрос: Какое отношение имели вы к подпольной организации гор. Николаева, руководимой КОРНЕВЫМ?

Ответ: По заданию НКВД в г. Николаеве моей матери, как сотрудничавшей с органами НКВД с 1934 года под псевдонимом «Эдмунда», было поручено во время немецкой оккупации г. Николаева предоставить КОРНЕВУ нашу квартиру для работы руководимой им подпольной организации, что моей матерью и было сделано. Предоставление квартиры мы обеспечивали работу подпольной организации, руководимой КОРНЕВЫМ.

Я лично, как жена КОРНЕВА, выполняла отдельные поручения с его стороны и он считал меня также участником его подпольной организации.

Вопрос: Какие конкретно задания вы получали от КОРНЕВА?

Ответ: Во время немецкой оккупации гор. Николаева по заданию КОРНЕВА я поступила работать на завод им. Марти и работала там переводчицей у немецкого генерала фон БОДЕККЕР с сентября 1941 г. по февраль 1942 г.

В ноябре 1941 г. ,по просьбе КОРНЕВА, я познакомила его с фон БОДЕККЕРОМ. Последний предложил моему мужу работу инженера на заводе им. Марти, он согласился и работал там до 5 февраля 1943 года, т.е. до дня ареста немцами.

По заданию моего мужа КОРНЕВА, я в ноябре 1941 года выехала из Николаева в Одессу для подыскания конспиративной квартиры для мужа на предмет установления связи с подпольной организацией в гор. Одесса. С этой целью я официально получила от фон БОДЕККЕРА для себя и мужа перевод в гор. Одессу в филиал «Верфтбеауфтрагтар», находившийся в ведении того же фон БОДЕККЕР. Там я работала с конца ноября 1941 до 17 февраля 1942 года переводчицей у ГАССЕЛЬМАНА, являвшегося адъютантом фон БОДЕККЕР и назначенного последним руководителем указанного филиала.

Согласно перевода, 16 декабря 1941 года в гор. Одессу в тот же филиал, где работала и я, прибыл и мой муж КОРНЕВ, где он работал на заводе № 2 им. Марти инженером с 16 декабря 1941 года по 17 февраля 1942 года.

В гор. Одесса я заболела и 17 февраля 1942 года вместе с мужем КОРНЕВЫМ возвратилась в гор. Николаев, где он продолжал работать на заводе им. Марти в качестве инженера-механика, а я по выздоровлении в апреле 1942 года поступила работать в немецкий Городской Комиссариат г. Николаева и была переводчицей у комиссара ОТТО.

В июле того же года я снова заболела и с тех пор уже нигде не работала. Первое время меня лечила врач ЛЮБЧЕНКО Мария Семеновна.

Вопрос: В связи с чем был арестован немцами ваш муж КОРНЕВ?

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 21.

Ответ: Первоначально, причину ареста моего мужа немцами (СД) я не знала, но при свидании с мужем 12 февраля 1943 года он мне сказал, что его предала указанная выше ЛЮБЧЕНКО Мария Семеновна, около 50 лет, выехала из Николаева в Германию вместе с немцами, проживала в Германии в Обершлезииен возле Польши.

Вопрос: А вы и ваша мать имели отношение к предательству подпольной организации, руководимой КОРНЕВЫМ?

Ответ: Нет, я и моя мать к предательству подпольной организации, руководимой КОРНЕВЫМ, не имели никакого отношения.

Вопрос: Какое отношение вы имели к СД?

Ответ: Будучи в гор. Одессе, я, как принадлежащая к немецкой национальности и как вновь прибывшая, должна была зарегистрировать свое удостоверение в «СС Миттельштелле», где мне предложили развестись с моим мужем, так как немцы вначале не признавали смешанного брака и грозили отобрать имевшееся у меня удостоверение о принадлежности к немецкой национальности, выданное мне в гор. Николаеве «СС Миттельштелле». Это удостоверение я им оставила и заявила, что с мужем я разводиться не буду. О происшедшем я рассказала своему мужу.

По возвращении из Одессы в Николаев, при моем поступлении на работу в Городской Комиссариат, мне также было предложено развестись с моим мужем, но этого я не сделала.

После ареста моего мужа я вызывалась на допрос в СД к следователю РОЛИНГ, который вел дело моего мужа и второй раз я лично обратилась к нему с просьбой о том, чтобы он разрешил передать моему мужу табак, но в этой просьбе РОЛИНГ мне отказал. В это время на допросе у РОЛИНГА находился НИКОЛАЕНКО Григорий. В результате полученного отказа, я не подала никакого вида, вышла из кабинета. Больше никакого отношения к СД я не имела.

Вопрос: Какие показания вы дали следователю СД РОЛИНГ?

Ответ: На допросе у следователя РОЛИНГ по делу моего мужа я находилась в течение часа. РОЛИНГ интересовался у меня биографическими данными КОРНЕВА и на его вопросы я отвечала так, как меня учил

КОРНЕВ. На последовавший вопрос следователя: известно ли мне о подпольной работе КОРНЕВА, я ответила, что об этом мне ничего не известно. После этого мне следователь заявил, что КОРНЕВ женился на мне не по любви, а с целью устроить себя, поскольку в Советском Союзе находится его жена и сын (а я знала только о дочери). На дальнейший вопрос следователя – кто посещал квартиру КОРНЕВА, я показала, что некто МАТЬЯШЕК, который работал вместе с КОРНЕВЫМ на заводе им. Марти; насколько мне известно, он к подпольной организации никакого отношения не имел. О других лицах я показаний следователю никаких не давала.

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 22.

Во время данного допроса в кабинете у следователя находились еще 4 немца, фамилии из мне неизвестно.

Вопрос: Кого еще не знаете из немцев?

Ответ: В период немецкой оккупации гор. Николаева с 16 августа 1941 г. у нас стояли на квартире:

Немецкий генерал ГОФМАН, являвшийся комендантом полевой комендатуры гор. Николаева. ГОФМАН проживал у нас, примерно, с неделю. Вместе с ним у нас проживал немецкий майор фон ПРИЗЕН, являвшийся также сотрудником названной комендатуры.

Затем у нас на квартире жил некто БЕРГЕР, немец, работавший в немецком Городском Комиссариате гор. Николаева. Совместно с ним проживал один немецкий архитектор, фамилию которого я не помню. Они жили у нас недолго. Затем у нас проживали заведующий немецким магазином в гор. Николаеве, фамилию его не помню и его бухгалтер ВЕБЕР.

После ареста моего мужа у нас в квартире стал проживать немецкий полковник НЕТЦЕЛЬ со своим денщиком. Жили они у нас с неделю. Затем у нас проживал немецкий капитан ГЮНТЕР с денщиком. Жили они у нас недели две. Вслед за ними у нас стал проживать немецкий старший лейтенант РОЛЬ. Проживал он у нас месяца 2. После него у нас проживал немецкий подполковник ЛОРИН, по национальности кроат из гор. Аграма (Югославия). Проживал он у нас недели 3.

После него у нас проживал немецкий генерал-лейтенант ЛЕМАН, который оставался проживать в нашей квартире и после нашего отъезда в Германию.

Оговариваюсь. Что после ВЕБЕРА, который переехал на другую квартиру, у нас проживал некто ВАХТЕР, немец, работал по пушнине, руководил пушным делом. Вместе с ним проживал некто ШПИНДЛЕР Макс, оказавшийся русским, по фамилии, кажется Михайлов Иван Михайлович, москвич, лет 45-ти, в Советском Союзе занимал большое положение, выдал немцам ряд секретных изобретений по каучуку, как об этом мне известно со слов ВАХТЕРА.

Вопрос: Вы еще не всех указали, требую назвать всех немцев, с которыми были знакомы.

Ответ: Из немцев, посещавших нашу квартиру, мне известны следующие лица:

Немецкий врач ВЕГНЕР Эрнст, который лечил меня на дому и через которого после нашего выезда в Германию, я устроилась в санаторий Райбольсгрюнне (Саксония).

ВЕГНЕР написал рекомендательное письмо шефу санатория в Райбольсгрюнне некому ЛИНДИК, который и определил меня в данный санаторий, где я находилась на лечении в течение года.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 23.

Затем навещал нас немецкий доктор КОППЕ со своей будущей женой ШРАЙБЕР, с которой я работала в Комиссариате гор. Николаева, и у которой я познакомилась с названными выше лицами.

После ареста моего мужа нашу квартиру посещал также немецкий инженер ГЕРНХАРТ, работавший на немецком аэродроме в гор. Николаеве и имевший большие связи с СД. Он обычно бывал у нас как один, так и со своим секретарем ЦАЙМЕР Ирмой. С ним я познакомилась через доктора ВЕГНЕРА.

Кроме того нашу квартиру посещал сотрудник СД ЦИММЕР. Один раз он был у нас в нетрезвом виде.

Среди посещающих нашу квартиру еще были:

Немецкий лейтенант АНГЕРЕР, сотрудник Комиссариата БОЙ, сотрудник Комиссариата РЮБКЕ – заходил к старшему лейтенанту РОЛЬ, сотрудник Комиссариата РЕНЬ – уроженец Бессарабии, хорошо владевший русским языком. (После ареста моего мужа он перестал нас посещать).

После ареста моего мужа, в числе посещавших нашу квартиру был и капитан ЛЯЙХТ, ведавший квартирными вопросами у немцев.

Вопрос: С кем из них вы находились в интимных отношениях?

Ответ: В интимных отношениях я находилась с доктором ВЕГНЕРОМ.

Личную симпатию ко мне питал т лейтенант КОХ. Некоторые из посещавших нашу квартиру немцев были любителями послушать музыку, когда я играла на пианино.

Вопрос: Когда вы выехали в Германию?

Ответ: В связи с наступлением войск Красной Армии к Днепру, я вместе с матерью в ноябре 1943 года выехала из города Николаева в гор. Одессу. Вместе с нами выехала в Одессу и повседневная посетительница нашей квартиры в гор. Николаеве КЛОПОВА Альбертина Гербертовна, 55 лет, немка, уроженка гор. Ленинграда, жительница гор. Николаева с 1917 года (не точно).

Ее муж КЛОПОВ Петр, отчества не знаю, был репрессирован органами НКВД еще задолго до Отечественной войны. Сама КЛОПОВА А.Г. тоже репрессировала Советской властью.

По приезде в гор. Одессу КЛОПОВА выдала «СС Миттельштелле» наши намерения остаться в гор. Одессе и не ехать в Германию. В результате полученных неприятностей я вместе с матерью 5-го декабря 1943 года поездом выехала в Германию,

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 24.

Где остановилась, как уже указала выше, у своих родственников ШАРДТ.

Вопрос: Как снова вы оказались в Советском Союзе?

Ответ: Проживая в Германии и узнав, что идет репатриация советских граждан, я вместе с матерью решили этим воспользоваться. С этой целью числа 4 июня 1945 года я обратилась в Особый отдел в Хемнице с просьбой отправить меня и мою мать на родину, в Советский Союз вне транспорта. Мне объяснили, что поскольку мы проживаем в американской зоне оккупации Германии, они не могут отправить нас своим транспортом и что на это требуется специальное разрешение из Дрездена. Там же мне объяснили, что я могу отправиться в Советский Союз лишь транспортом, идущим из американской зоны. Через неделю часть американской зоны сдала

отходить в зону советских войск. К тому времени в Шейнгайде, еще при американцах, появились два лица, которые выдавали себя за советских представителей: один из них МАЛИНОВСКИЙ Николай, лет 25, как оказалось впоследствии, они были в плену у немцев и работали у американцев в их зоне. Я в то время вместе с матерью проживали в Фогельсгрюнне, что в 1 километре от Райбольсгрюнне, где я лечилась. МАЛИНОВСКИЙ и другой, фамилию которого я не помню, перевезли нас в Шейнгайд.

Откуда, при содействии старшего лейтенанта, находившегося в ведении майора ХРОМОГО, штаб которого находился в Аннаберге, я была переведена в Аннаберг, где с неделю работала переводчицей у майора ХРОМОГО. Затем прибыли подполковник КУЗЬМИН с одним майором, фамилию которого не знаю и увезли меня одну (мать оставалась в Аннаберге) в Фрайберг, где лейтенант ДЮНДРИХ (не точно) снял с меня допрос. Дня через три вся эта часть переехала в Райхенбах, куда увезли и меня, там поместили в тюрьму, где я пробыла недели три. Затем, ко мне в Райхенбах прибыла моя мать и меня отпустили вместе с ней в Аннаберг под подписку о невыезде из Аннаберга.

Через коменданта Аннаберга мы решили выехать в Майсен в лагерь для репатриированных советских граждан, где я сдала в изделия государственное золото, находившееся в ведении КОРНЕВА, часть из которого я продала еще будучи в Одессе перед выездом в Германию и через неделю в сентябре 1945 года транспортом выехали в Советский Союз и только в ноябре 1945 года прибыли на жительство в гор. Томск, где стали проживать в Северном городке д. № 44, кв.1.

Ответы на вопросы записаны с моих слов правильно, протокол допроса мною прочитан.

підпис

(ДУКАРТ)

Допросил: СТ.СЛЕДОВАТЕЛЬ 2 ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПР. МГБ СССР

Майор *підпис* (ПОДЪЕМЩИКОВ)

Стенографировала: ДЕЕВА

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 25. Оригінал. Машинопис

№ 7

Стенограмма допиту Дукарт М.І.

26 березня 1946 року

Стенограмма

підпис Дукарт

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Арестованной Дукарт Магдалины Ивановны

от 26 марта 1946 года

Допрос начат в 13 час. 05 мин.

окончен в 16 час. 15 мин.

Вопрос: Что известно вам о боевой деятельности подпольной организации, возглавлявшейся КОРНЕВЫМ?

Ответ: О практической деятельности этой организации со слов КОРНЕВА мне известно:

В январе 1942 года ими был произведен взрыв склада «ВЭМТЕ» вгор. Николаеве с запасными запчастями. Об этом, как рассказывал мне КОРНЕВ, ему стало известно со слов немецких солдат, которые приехали из Николаева в Одессу и определились на одну ночь на нашей квартире, когда мы

проживали в гор. Одессе по Нежинской улице, 75, кв. 6. Я лично никаких других сведений об этом не имела.

Примерно в апреле 1942 года данной организацией при участии СИДОРЧУКА был произведен взрыв на аэродроме гор. Николаева.

Летом того же года ими был произведен взрыв на железной дороге за гор. Николаевом, где было уничтожено большое количество вагонов с боеприпасами.

В августе-сентябре 1942 года участниками данной подпольной организации был произведен взрыв на судне «Лола», находившемся в порту гор. Николаева. При взрыве данного судна участвовал и КОРНЕВ.

2 ноября 1942 года при участии СИДОРЧУКА был произведен взрыв на бензохранилище гор. Николаева, где СИДОРЧУК погиб смертью храбрых.

Примерно в декабре 1942 года или в начале января 1943 года КОРНЕВ мне сказал, что немецкий врач городской больницы гор. Николаева ГЕРИКЕ разводит чумные бациллы по предположению КОРНЕВА для отравления населения. При этом КОРНЕВ сказал – у нас их будет больше для уничтожения самих немцев.

Кроме того, со слов КОРНЕВА, мне известно, что он все время стремился установить радиосвязь с Москвой. Об этом он рассказал мне в октябре-ноябре 1942 года.

Больше о боевой деятельности подпольной организации, руководимой КОРНЕВЫМ, мне ничего не известно.

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 26.

Вопрос: Об этом вы давали показания следователю СД РОЛИНГ?

Ответ: Следователь СД РОЛИНГ во время моего допроса спросил меня – знаю ли я о подпольной работе КОРНЕВА – на что я ответила отрицательно. После чего РОЛИНГ мне заявил, что КОРНЕВ руководил подпольной организацией в городе и производил взрывы военных объектов. Я ответила РОЛИНГУ, что об этом мне ничего не известно, я только знаю, что КОРНЕВ работал инженером-механиком на заводе им. Марти в гор. Николаеве.

Больше по этому поводу я никаких показаний следователю СД РОЛИНГ не давала.

Вопрос: А обязательства какие-либо вы давали при этом немцам?

Ответ: Да, дала обязательство.

Вопрос: Какое?

Ответ: Следователь СД РОЛИНГ после моего допроса по делу КОРНЕВА 8 февраля 1943 года предложил мне сообщать ему о всех лицах, которые будут приходить к нам на квартиру к КОРНЕВУ. Я дала на это согласие.

Вопрос: Как выполняли вы это обязательство?

Ответ: После ареста КОРНЕВА я числа 10 февраля 1943 года обратилась к следователю СД РОЛИНГ с просьбой чтобы он мне разрешил передать табак КОРНЕВУ, но в этом, как я уже показала на прошлом допросе, РОЛИНГ мне отказал.

12 февраля 1943 года следователь СД РОЛИНГ устроил мне свидание с КОРНЕВЫМ в присутствии РОЛИНГА, на котором я, пользуясь минутным отсутствием РОЛИНГА, сообщила КОРНЕВУ о том, что РОЛИНГ обязал меня сообщать о всех лицах, которые будут приходить к нам на квартиру и в связи с этим просила КОРНЕВА, чтобы он больше никого не присылал.

Между тем нашу квартиру продолжали посещать неизвестные для меня женщины как до, так и после этого свидания.

14 февраля 1943 года был у нас на квартире участник организации КОРНЕВА некто САША, которому моя мать, с ее слов, сообщила ему, чтобы он спасался так как КОРНЕВ 5-го февраля 1943 года был арестован. САША об этом прежде не знал.

Будучи на свидании с КОРНЕВЫМ 12 февраля 1943 года я заметила, что КОРНЕВ был избит, видимо на допросе, так как у него на лице были синяки, но об этом мне с ним переговорить не удалось, вследствие присутствия РОЛИНГА.

При данном свидании присутствовали – моя мать, переводчик СД – ТРЕММЕЛЬ Виктор, 1925 года рождения, один из наших дальних родственников и, кроме РОЛИНГА, была еще секретарша, которая часто выходила.

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 27.

19 марта 1943 года в очередную годовщину моего рождения РОЛИНГ по просьбе КОРНЕВА, как и в первый раз, устроил мне вторично свидание с КОРНЕВЫМ также в присутствии РОЛИНГА и другого переводчика, фамилии которого я не знаю. На этом свидании также присутствовала и моя мать.

О том, что эти свидания устраивались РОЛИНГОМ по просьбе КОРНЕВА, мне известно со слов КОРНЕВА и со слов этого переводчика, который приходил к нам и оповещал нас об этом. Причем переводчик заявлял: следователь СД разрешает вам свидание с КОРНЕВЫМ, при условии, если вы этого хотите.

Во время данного свидания КОРНЕВ просил меня, чтобы я принесла термос с кофе и вложила в него лезвие от бритвы, но я этого не сделала из-за боязни.

В этот раз КОРНЕВ предупредил меня, чтобы я не опасалась за его жизнь и он выразил уверенность в том, что я с ним смогу еще увидеться. Одновременно, он просил меня, чтобы я передала привет его матери.

Больше я КОРНЕВА не видела на свиданиях, кроме указанных выше двух, с ним не бывала.

14 апреля 1943 года к нам на квартиру снова пришел участник подпольной организации КОРНЕВА указанный выше САША и в подвале нашего дома взял оружие КОРНЕВА, которое там хранилось. В этот раз САША сообщил моей матери о том, что он нелегально был на свидании с КОРНЕВЫМ.

После его ухода я вместе с матерью в тот же день отправились к следователю СД РОЛИНГУ, но, не застав его, обратились к сотруднику СД ЦИММЕР, который после ареста КОРНЕВА посещал нашу квартиру. Я сообщила ему, что к нам на квартиру приходил какой-то водопроводчик, имея ввиду САШУ, но не указала о том, что это был именно указанный выше САША. ЦИММЕР просил нас рассказать о его приметах, на что я ответила, что он был в рабочем костюме, других его примет я не заметила. Тогда ЦИММЕР тут же показал нам фотокарточку САШИ, на которой был сфотографирован вместе с ним и неизвестный для нас его товарищ и спросил у нас, показывая на САШУ, может быть этот был у вас? На что мы дали отрицательный ответ, заявив, что этот на него не похож. И насколько мне помнится, мы просили ЦИММЕРА об этом сообщить следователю СД РОЛИНГ.

Данное наше обращение в ЦИММЕРУ было вызвано тем, что САША в этот раз пришел к нам в квартиру днем, а не вечером, как это было 14

февраля 1943 года. Тогда мы о нем в СД ничего не сообщали, а в этот раз его видели соседи и о его приходе они могли сообщить в СД, между тем были ли они связаны с СД мне об этом ничего не известно.

С ЦИММЕР как-то у меня был разговор о КОРНЕВЕ. ЦИММЕР сказал, что КОРНЕВ работал в подполье. Я ответила, что об этом я не знала и мне известно только то, что он был инженером-механиком на заводе им. Марти.

В дополнение к своим прежним показаниям о ЦИММЕР я хочу указать на один момент, когда он однажды пришел к нам с одним работником СД, уезжавшим из Николаева в Германию, послушать музыку. Я тогда им сыграла на пианино.

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 28.

Вопрос: А о других лицах, посещавших вашу квартиру, вы сообщали в СД?

Ответ: Об участниках подпольной организации КОРНЕВА я и моя мать больше в СД не сообщали. Лишь числа 10 февраля 1943 года, когда я обращалась к следователю СД РОЛИНГ с просьбой разрешить передать КОРНЕВУ табак, то он поинтересовался у меня как я выполняю данное мне обязательство в отношении посещавших нашу квартиру лиц. Я сообщила, что нашу квартиру за это время посещали какие-то женщины. Между прочим, среди них была одна, которая спросила о Григории НИКОЛАЕНКО – участнике подпольной организации КОРНЕВА, он тоже был арестован вместе с КОРНЕВЫМ, и также среди них были еще две женщины, которые просили меня, чтобы я пришла на свидание к КОРНЕВУ на Ингульский мост, где арестованные СД находились на работе по рубке льда, но я на свидание не пошла, полагая, что это является провокацией СД.

Оговариваюсь, что как об участниках организации, поскольку эти женщины не состояли в ней, я о них ничего не говорила и также не говорила о том, что одна из них спрашивала нас о Григории НИКОЛАЕНКО.

РОЛИНГ, очевидно, не придавал никакого значения моему сообщению и больше меня об этих женщинах не расспрашивал.

Вопрос: Сколько человек было арестовано СД по делу КОРНЕВА?

Ответ: Из записки на мое имя, переданной КОРНЕВЫМ из тюрьмы домработнице, фамилию ее не помню, являвшейся сестрой жены нашего печника СКАКУНА Федора, мне известно, что по делу КОРНЕВА было арестовано 8 человек. Дословно КОРНЕВ в этой записке написал мне – нас арестовано 8 человек. Прочитав эту записку, я ее уничтожила.

Вопрос: Что вам известно о судьбе арестованных по делу КОРНЕВА?

Ответ: В мае 1943 года от сына двоюродной сестры моей матери ШМАЛЬЦ Анны – ШМАЛЬЦА Петра, примерно 1927 года рождения, по национальности немца, проживавшего в гор. Николаеве по Рыбной улице и работавшего в СД переводчиком, моя мать узнала о том, что он видел КОРНЕВА в числе арестованных в Грейгове, где размещался лагерь, находившийся в ведении СД гор. Николаева. А при одной из встреч с немецким врачом ВЕГНЕРОМ, о котором я дала показания на прошлом допросе, я просила его узнать о судьбе КОРНЕВА. ВЕГНЕР обещал мне это сделать и в июне 1943 года сообщил, что КОРНЕВ расстрелян в конце мая 1943 года.

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 29.

В дополнение к своим прежним показаниям о ВЕГНЕРЕ я хочу указать на то, что он был знаком с инженером ШЕРНХАРТ, который имел, как я

показала на допросе 20 марта сего года, большие связи в СД и был лично знаком с начальником СД в гор. Николаеве доктором ШПАН и другими сотрудниками.

В конце марта 1945 года, будучи в Германии, я получила письмо от ВЕГНЕРА о том, что он работает в одном из военных немецких лазаретов в Чехословакии и проживал в гор. Нойзель возле Пресбурга.

В двух последних письмах ВЕГНЕР настоятельно просил меня, чтобы я вместе с моей матерью переехали из Германии на жительство в Чехословакию к нему в лазарет, но в этом я ему отказала.

Вопрос: Как вы отнеслись к сообщению о расстреле КОРНЕВА?

Ответ: На сообщение о расстреле КОРНЕВА я сказала ВЕГНЕРУ, что к сожалению, я ничем помочь ему не могу, он натворил бед, а теперь ему приходится расплачиваться.

Вопрос: Какие изделия государственного золота, находившиеся в ведении КОРНЕВА, вами присвоены и кому персонально вы сдали остальные из них, имеется ли у вас об этом квитанция?

Ответ: Из изделий государственного золота, находившихся в ведении КОРНЕВА, как о том я показала на прошлом допросе, мною продано в Одессе. 4 часов мужских и 2 дамских часов я подарила: одни своей тете СОКОЛОВОЙ Флоре Иосифовне, о ней я дала показания на прошлом допросе, а другие часы – своей двоюродной сестре ТАРАПАНОВОЙ Людмиле, 36 лет, дочери СОКОЛОВОЙ. В 1945 году они проживали в Германии под Берлином. Одни часы мужские я подарила брату моего отца ДУКАРД Эдуарду Яковлевичу перед его выездом в Германию. Будучи в Одессе, перед моим отъездом в Германию я подарила одно обручальное кольцо моей двоюродной сестре – Марковской Аделе Никодимовне, примерно 1915 года рождения.

Остальное золото в изделиях, как то: 6 мужских часов, 3 дамских часов, колец 14 штук, из них 3 обручальных и одно червонного золота 96 пробы, одна цепочка для мужских часов и одна большая цепочка для украшения шеи, браслет дамский, портсигар, медаль царская, 3 царских монеты достоинством 5 и 10 рублей, примерно 5 штук иностранных монет, мужская брошка для галстука, дамский медальон с рубинами и бриллиантами небольшого размера, одна пара серег с бриллиантами сдано мною майору советских войск, фамилию его не знаю, который был начальником фильтрационно-проверочной комиссии

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 30.

в лагере для репатриированных советских граждан в гор. Майсене. Квитанция на сданные мною изделия, несмотря на мою просьбу, мне выдана не была.

Кроме того, этому же майору я сдала принадлежавшее нашей знакомой из Бромберга некоей Рине Марте серебро в изделиях: ложек для варенья 12 штук, десертных ложек 6 штук, рюмки 3 штуки и коллекция старинных монет, квитанции также на них не было выдано.

Ответы на вопросы с моих слов записаны правильно, протокол допроса мною прочитан

Підпис (Дукарт)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 31. Оригінал. Машинопис

№ 8

Постанова про арешт і обшук Дукарт М.І.

27 березня 1946 року

«УТВЕРЖДАЮ»
ЗАМЕСТИТЕЛЬ МИНИСТРА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ СССР
Генерал-лейтенант -
підпис (ОГОЛЬЦОВ)

29 марта 1946 года

«АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ»
ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ПРОКУРОР СССР
Действительны Государственный
Советник Юстиции -
підпис (ГОРШЕНИН)

1/ IV - 1946 года

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(на арест и обыск)

Гор. Москва, 1946 года, марта 27 дня.

Я, Ст. Следователь 2 отделения 7 отдела 4 Управления МГБ СССР майор ПОДЪЕМЩИКОВ, рассмотрев поступившие в МГБ СССР материалы о преступной деятельности Дукарт Магдалины Ивановны, 1920 года рождения, уроженки гор. Николаева, УССР, по национальности немки, гр.СССР, бывш. члена ВЛКСМ с 1935 года, со средним образованием, до войны являвшейся преподавателем музыки в средней школе г. Ленинграда, -

Н А Ш Е Л:

В первые дни Отечественной войны Дукарт М.И. из Ленинграда выехала на место жительства к своей матери в гор. Николаев

Оставленный в Николаеве на период временной оккупации города немецкими войсками руководитель резидентуры 4-го Управления НКГБ СССР «КОРНЕВ» для легализации и прикрытия своей диверсионно-разведывательной работы поселился в эту квартиру под видом мужа ДУКАРТ Магдалины Ивановны. ДУКАРТ было известно, что «Корнев» являлся руководителем подпольной организации и частично знала о боевой деятельности этой организации. В период оккупации немцами города Николаев, ДУКАРТ являлась переводчицей на заводе им. Марти у немецкого адмирала фон БОДЕККЕР, а затем в немецком комиссариате гор. Николаев у комиссара ОТТО.

В феврале 1943 года «КОРНЕВ» и некоторые другие участники резидентуры НКГБ СССР были арестованы. После их ареста ДУКАРТ была вызвана в «СД» т допрошена. По существу этого допроса ДУКАРТ 26 марта 1946 года в МГБ показала, что известные ей факты о принадлежности «КОРНЕВА» к подпольной организации и практической деятельности этой организации она, якобы, от «СД» скрыла. Тем не менее, следователю «СД» РОЛИНГ изъясвила согласие сообщать о лицах, посещавших конспиративную квартиру «КОРНЕВА», в которой вместе с ним ранее проживала и она, но задание это будто-бы не выполняла. Одновременно, давая противоречивые показания, ДУКАРТ не отрицает, что ее квартиру после этого допроса неоднократно посещали работники «СД» и она, в свою очередь, ходила в «СД» для встречи с РОЛИНГОМ.

Имея полную возможность оказывать арестованному «КОРНЕВУ» материальную поддержку в виде передач за счет оставленных им у нее средств, ДУКАРТ отказалась от этого, также как отказалась и снабдить «КОРНЕВА» одеждой, необходимой ему для осуществления побега из-под ареста, к которому он активно готовился. Впоследствии «КОРНЕВ» немцами был казнен.

В связи с наступлением Красной Армии, ДУКАРТ в 1943 году из Николаева выехала сначала в Одессу, затем в Германию, где в течение года находилась в туберкулезном санатории в Райбольсгрюнн.

В ноябре 1945 года в порядке репатриации советских граждан, Дукарт была вывезена в гор. Томск.

ДУКАРТ Магдалина Ивановна подозревается в предательстве участников резидентуры НКГБ СССР.

На основании изложенного, руководствуясь ст.ст. 145 и 156 УПК РСФСР –

П О С Т А Н О В И Л:

ДУКАРТ Магдалину Ивановну подвергнуть аресту и обыску.

СТ. СЛЕДОВАТЕЛЬ 2 ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПР МГБ СССР

Майор *підпис* (ПОДЪЕМЩИКОВ)

ЗАМ. НАЧ. СЛЕДСТВ. ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПР. МГБ СССР

Майор *підпис* (АНТОНОВ)

ЗАМ. НАЧ 7 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛЕНИЯ МГБ СССР

Подполковник *підпис* (БОРИСКОВСКИЙ)

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 4 УПРАВЛЕНИЯ МГБ СССР

Генерал-лейтенант *підпис* (СУДОПЛАТОВ)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 2,3. Оригинал. Машинопис.

№ 9

Постанова про обрання запобіжного заходу до Дукарт М.І.

27 березня 1946 року

«УТВЕРЖДАЮ»
ЗАМЕСТИТЕЛЬ МИНИСТРА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ СССР
Генерал-лейтенант -
підпис (ОГОЛЬЦОВ)
29 марта 1946 года

«АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ»
ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ПРОКУРОР СССР
Действительны Государственный
Советник Юстиции -
підпис (ГОРШЕНИН)
1/ IV - 1946 года

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

(об избрании меры пресечения)

Гор. Москва 27 марта 1946 г., я, Ст. Следователь 2 Отд. 7 Отдела 4
Управления МГБ СССР – майор ПОДЪЕМЩИКОВ, рассмотрев
поступившие в МГБ СССР материалы о преступной деятельности:

Фамилия ДУКАРТ

Имя и отчество Магдалины Ивановны

Год рождения 1920 место рождения гор. Николаев УССР

Профессия и специальность учительница музыки

Место работы и должность до войны средняя школа в г. Ленинграде
преподаватель музыки парт. быв. член ВЛКСМ с 1935 г.

Образование среднее нац. немка гр-во СССР

Семейное положение одинокая

Адрес: г. Томск, Северный городок, дом № 44, кв. 1

НАШЕЛ: что ДУКАРТ подозревается в преступлениях, предусмотренных 58
п.1 «а» ст. УК РСФСР и принимая во внимание, что ДУКАРТ, находясь на
свободе может уклониться от следствия и суда

ПОСТАНОВИЛ:

Мерой пресечения способов уклонения от следствия и суда ДУКАРТ
Магдалины Ивановны избрать содержание под стражей, о чем в порядке
ст. 146 УПК РСФСР объявить арестованному под расписку в настоящем
постановлении.

В соответствии со ст. 160 УПК РСФСР, копию постановления направить
Прокурору и передать начальнику тюрьмы для приобщения к личному
тюремному делу.

Ст. Следователь 2 отделения 7 отдела 4 Управл. МГБ СССР

Майор *підпис* (ПОДЪЕМЩИКОВ)

«Согласен» Нач. 4 УПРАВЛЕНИЯ МГБ СССР

Генерал-лейтенант *підпис* (СУДОПЛАТОВ)

Настоящее постановление мне объявлено 1 апреля 1946 года

підпис Дукарт

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 4, зворот. Оригінал.
Машинопис

№ 10

Постанова про висунення звинувачення Дукарт М.І.

4 квітня 1946 року

«УТВЕРЖДАЮ»

4 апреля 1946 г.

Зам. нач. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Подполковник *підпис*

(БОРИСКОВСКИЙ)

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о предъявлении обвинения)

Город Москва, 1946 года апреля 4 дня,

Я, старший следователь 2-го отд-ния 7 отдела 4 Управления МГБ СССР
майор Подъемщиков

рассмотрев следственный материал по делу № 8268 и приняв во внимание ,что ДУКАРТ Магдалина Ивановна

достаточно изобличается в том, что, проживая на конспиративной квартире вместе с руководителем подпольной резидентуры НКГБ СССР, действовавшей в тылу противника в гор. Николаев, «КОРНЕВЫМ» и будучи в курсе боевой деятельности резидентуры, после начала ее провала, изъявила согласие сообщать «СД» о лицах, посещавших конспиративную квартиру; при отступлении немецкой армии в 1943 году из Николаева выехала в Германию

П О С Т А Н О В И Л:

Руководствуясь ст.ст. 128 и 129 УПК РСФСР, привлечь ДУКАРТ Магдалину Ивановну в качестве обвиняемой по ст. 58 п.1 «а» УК РСФСР, о чем объявить обвиняемой расписку в настоящем постановлении.

Копию постановления в порядке ст. 146 УПК РСФСР, направить прокурору.

Ст. следователь 2-го отделения 7 отдела 4 Управления МГБ СССР

Майор *підпис* ПОДЪЕМЩИКОВ

«Согласен» Зам. нач. 2-го отд-ния 7 отдела 4 Управления МГБ СССР

Майор *підпис* АНТОНОВ

Настоящее постановление мне объявлено 4 апреля 1946 года

Подпись обвиняемого *підпис Дукарт*

**ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 32 зворот. Оригінал.
Машинопис.**

№ 11

Стенограмма протоколу допиту Дукарт М.І.

4 квітня 1946 року

Стенограмма

підпис Дукарт

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обвиняемой ДУКАРТ Магдалины Ивановны.

От 4 апреля 1946 года.

Допрос начат в 15 час. 20 мин.

Окончен в 18 час. 00 мин.

Вопрос: Сего числа вам объявлено постановление о привлечении вас в качестве обвиняемой по статье 58 пункт 1-а УК РСФСР

Признаете себя виновной в предъявленном обвинении?

Ответ: Нет, не признаю.

Вопрос: Вы проживали на конспиративной квартире вместе с руководителем подпольной резидентуры НКГБ СССР, действовавшей в тылу противника в гор. Николаев, КОРНЕВЫМ?

Ответ: Да, проживала.

Вопрос: Вы были в курсе боевой деятельности данной резидентуры?

Ответ: Была.

Вопрос: После начала провала этой резидентуры вы изъявили согласие сообщать «СД» о лицах, посещавших квартиру КОРНЕВА?

Ответ: Да, изъявила.

Вопрос: При отступлении немецкой армии в 1943 г. из Николаева вы выехали в Германию?

підпис Дукарт

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 33

Ответ: Да.

Вопрос: Почему же вы не признаете себя виновной в предъявленном вам обвинении, когда все факты, указанные в данном постановлении, вы не отрицаете?

Ответ: Потому что я в этих своих действиях не вижу никакого преступления.

Протокол допроса мне прочитан, ответы на вопросы с моих слов записаны правильно.

підпис Дукарт

Допросил: СТ. СЛЕДОВАТЕЛЬ 2 ОТД 7 ОТДЕЛА 4 УПР МГБ СССР

МАЙОР *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

Стеногр. Макарова

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 34. Оригінал. Машинопис.

Витяг з протоколу допиту Беспалової М.Є.

18 квітня 1944 року

В Ы П И С К А

Из протокола допроса свидетеля БЕСПАЛОВОЙ М.Е.

От 18.04.1944 г. гор. Николаев.

БЕСПАЛОВА Мария Еремеевна, 68 лет,
украинка, уроженка и жительница гор.
Николаева, прож. по Черноморской
улице, дом № 5, была домработницей у
Дукарт М.И.

... Вопрос: Расскажите, что вам известно о семье, в которой проживал
КОРНЕВ В.А.?

Ответ: В гор. Николаеве до революции проживал немец доктор
ДУКАРТ. Он же жил при советской власти и в 1933 году он умер. Жена его
ДУКАРТ Миля Иосифовна и дочь Марта, проживали до оккупации немцами
в гор. Николаеве. Мой зять, т.е. муж моей сестры часто работал в их доме –
ремонтировал печи, которого хорошо знала ДУКАРТ М.И. и когда пришли
немцы в гор. Николаев мне трудно было жить, то муж моей сестры –
СКАКУН Федор Семенович устроил меня на работу к ДУКАРТ М.И.
работницей, где я и работала до ноября 1943 года.

Вопрос: Расскажите, когда вы пришли на работу к ДУКАРТ, кто в ее
квартире проживал?

Ответ: Я к ним пришла на работу в 1943 году в январе месяце. В их доме
проживала ДУКАРТ М.И., ее дочь Марта и муж ее дочери – КОРНЕВ Виктор
Александрович. Больше в доме не было никого.

Вопрос: Расскажите, как жила семья ДУКАРТ – дружно или были у них скандалы в доме?

Ответ: Мне пришлось жить при КОРНЕВЕ всего три недели за это время их семья жила дружно, были скандалы, когда мать и дочь ругались между собой, а с КОРНЕВЫМ они жили дружно.

Вопрос: Приходили ли посторонние лица в квартиру ДУКАРТ и кого вы знаете из них?

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 35.

Ответ: Когда КОРНЕВ был не арестован, на квартиру никто не приходил – ни русские, ни немцы, но в феврале месяце 1943 года, числа не помню, КОРНЕВ ушел на работу, оттуда не вернулся. После я узнала от ДУКАРТ М.И., что он был арестован и сидел в гестапо.

После ареста КОРНЕВА квартиру ДУКАРТ стали каждый день посещать немцы. Много приходило полковников, подполковников. Один помогал ей при отъезде упаковываться. Фамилии его я не помню, но знаю, что он работал в гестапо.

Вопрос: Расскажите, при каких обстоятельствах вы узнали, что КОРНЕВ В.А. арестован?

Ответ: Когда КОРНЕВ не приходил с работы ДУКАРТ М.И. часто готовила обед и уходила обедать, куда я не знаю, но дня через три она меня позвала и говорит, что Виктор Александрович арестован и находится в гестапо – ему нужно носить передачу.

Так как тещу КОРНЕВА, т.е. ДУКАРТ знали в гестапо и знали, что она является тещей КОРНЕВА, ей запрещали носить передачу, но ей не запрещали носить, она сама не хотела носить и было мне поручено носить

передачу. Я носила 2 месяца передачу в гестапо, около 2-х месяцев носила в тюрьму, куда он был переведен из гестапо...

Вопрос: Расскажите, что вам известно о враче ЛЮБЧЕНКО?

Ответ: Я знаю, что ЛЮБЧЕНКО и ДУКАРТ были в хороших отношениях. ДУКАРТ ходила к ЛЮБЧЕНКО, но я ЛЮБЧЕНКО не видела ни разу, а также говорил и КОРНЕВ, что они с ЛЮБЧЕНКО в хороших отношениях...

Вопрос: Расскажите, что вам известно, почему ДУКАРТ выехала из Николаева?

Ответ: В 1943 году в декабре или в октябре месяце немецкую колонию стали выселять из Николаева и также им было предложено выехать из Николаева.

Вопрос: Расскажите, известно ли вам, куда ДУКАРТ выехала, т.е., куда эвакуирована?

Ответ: Знаю, что она выехала в Германию, а куда в Германию – не знаю.

Вопрос: Расскажите, кого вы знаете из знакомых ДУКАРТ М.И.?

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 36.

Ответ: Знакомых ДУКАРТ я не знала, а когда к ней приходили знакомые, она старалась от меня скрывать. /БЕСПАЛОВА/

Допросил: Ст. лейтенант госбезопасности /АЛЕКСАХИН/

Верно: Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

Справка: Подлинник протокола допроса находится в архивном деле № 2846 4-го Управления МГБ СССР.

Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор підпис /ПОДЪЕМЩИКОВ/

печатка

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 37.Копія. Машинопис.

№ 13

Витяг з протоколу допиту Келлем Галини Адольфівни.

21 квітня 1944 року

В Ы П И С К А

из протокола допроса свидетеля КЕЛЛЕМ Галины Адольфовны

от 21.04.1944 г. го Николаев

Келлем Галина Адольфовна, 1918 г.
рождения, уроженка ст. Серб
Житомирской области, беспартийная,
по национальности немка, гр-ка
СССР, до оккупации немцами гор.
Николаева состояла в комсомольской
организации.

...Вопрос: Расскажите, что вам известно о семье КОРНЕВА и как она относилась к т.КОРНЕВУ?

Ответ: Жену КОРНЕВА я узнала после того, как КОРНЕВА арестовали. Фамилия ее ДУКАРТ Магда. С ней жила ее мать ДУКАРТ, как звать – не знаю. Других подробностей я не знаю. Из разговоров слышала, что до ареста КОРНЕВА, семья к нему относилась хорошо, но после ареста относилась плохо. Когда КОРНЕВА арестовали, первые дни они носили ему передачу, но потом они совершенно отказались и перестали носить передачу, и когда КОРНЕВ передал записку мне, чтобы я передала его жене, в которой он просил помощи, и понесла эту записку, но его жена мне ответила

«передавать мы ему ничего не будем, что он заработал, то и получил». И даже стала меня ругать, что я помогаю партизанам. Больше я о его семье ничего не знаю...

Вопрос: Расскажите, что вам известно о подготовке побега КОРНЕВА, ГАВРИЛЕНКО, ВАСИЛЬЕВА и почему не состоялся побег?

Ответ: Когда КОРНЕВ, ВАСИЛЬЕВ, ГАВРИЛЕНКО и УЛЕЗКО из гстапо были переведены в тюрьму, там они выходили на работу и работали на берегу реки Ингул. Я ходила к ним на свидание, носила им кушать и в разговоре с КОРНЕВЫМ он у меня спросил, убежим мы или нет. Я стала говорить, что вы должны бежать, потому что вас могут расстрелять, тогда КОРНЕВ меня попросил организовать одежду для побега, я стала организовывать. Для ГАВРИЛЕНКО принесла бушлат, брюки, ботинки, балетки, чтобы было легче бежать. Ходила к жене КОРНЕВА, он ей писал записку, в которой просил принести или с кем-нибудь передать ему пальто демисезонное, часы, ботинки и флотские брюки, бушлат фуражку. Просил денег 2000 рублей и золотой портсигар.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 38.

Когда я пошла с этим письмом к его жене, она меня приняла очень плохо и ничего не дала, даже отругала, что я забочусь о КОРНЕВЕ. Но после они передали с домработницей ему туфли и больше ничего...

Келлем.

Допросил: Ст. лейтенант госбезопасности /АЛЕКСАХИН/

Верно: Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

Справка: Подлинник протокола допроса находится в архивном деле № 2846 4-го Управления МГБ СССР.

специально, чтобы себя спасти. Семья эта была по национальности немцы, где между ними КОРНЕВУ было жить не опасно, он там жил без подозрения. О действиях КОРНЕВА В.А. жена ничего не знала и была склонена на сторону немцев. КОРНЕВ арестован на заводе 6-го февраля 1943 года.

В начале ареста КОРНЕВА, жена не зная за что его арестовали, оказывала ему материальную помощь. Когда она узнала все подробности его деятельности о его действиях, то она отказалась от него. Она сказала: «А еще хочет жить»...

Жена КОРНЕВА эвакуировалась с работниками гестапо...

ДЗЮРИЛОВА.

Показания принял: Ст. лейтенант госбезопасности - /АЛЕКСАХИН/

Верно: Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

Справка: Подлинник протокола допроса находится в архивном деле № 2846 4-го Управления МГБ СССР.

Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

печатка

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 40.Копія. Машинопис.

№ 15

**Витяг з власноручних показань учасника комуністичного підпілля у
м. Миколаєві – Воробйова Б.І.**

3 травня 1944 року

ВЫПИСКА

Из собственноручных показаний участника подпольной коммунистической организации в Николаевской области – ВОРОБЬЕВА Б.И.

От 3 мая 1944 г. г. Николаев

ВОРОБЬЕВ Борис И. проживал

в г. Николаеве, 5-я Слободская, 83.

...По прибытии КОРНЕВА В.А. в гор. Николаев из гор. Москвы он через некоторое время женился на немке ДУКАРТ Магде, которая во время ареста КОРНЕВА В.А. гестапо, отказалась от него и ничем не помогала ему.

При изгнании немцев из Николаева Красной Армией – выехала с ними в Германию...

ВОРОБЬЕВ Б.

Показания принял: Ст. лейтенант госбезопасности - /АЛЕКСАХИН/

Верно: Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

Справка: Подлинник протокола допроса находится в архивном деле № 2846 4-го Управления МГБ СССР.

Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

печатка

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 41.Копія. Машинопис.

Протокол допиту Котенко Л.І.

26 березня 1945 року

Копия.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

гр-ки КОТЕНКО Лидии Ивановны

от 26 марта 1945 года

КОТЕНКО Лидия Ивановна, 1920 г. рождения, уроженка гор. Николаева, УССР, украинка, из кустарей, беспартийная, с незаконченным высшим образованием, замужем – муж РАТНЕР Александр Иосифович, инженер-конструктор ЦКБ-4, проживает в гор. Казнь, Набережная Казанки, 23, кв.4.

Об ответственности по ст. 95 УК РСФСР за дачу ложных показаний допрашиваемая предупреждена.

Вопрос: В своем заявлении по поводу ареста органами НКГБ Вашего отца, Вы указали, что в период с августа месяца 1941 года по март месяц 1944 года вы проживали вместе с родителями на временно оккупированной немцами территории в гор. Николаеве. Чем вы занимались в этот период?

Ответ: Проживая во время немецкой оккупации в гор. Николаеве, я первое время нигде не работала, затем примерно с июля месяца 1942 года, когда немцы стали отправлять людей в Германию, мне пришлось поступить на завод быв. Марти в качестве чертежника конструкторского бюро, где я проработала месяцев 7-8, а потом перешла на работу на том же заводе в

главный магазин, где работала в качестве секретаря. Вплоть до ухода немцев из гор. Николаева.

Вопрос: У вас были знакомые среди немцев в гор. Николаеве?

Ответ: Среди немецких оккупантов знакомых у меня не было. У меня была знакомая из числа местных немцев – ДУКАРТ Магда, с которой я была знакома еще со школьной скамьи.

Вопрос: Расскажите подробно, кто такая ДУКАРТ Магда и чем она занималась в период немецкой оккупации гор. Николаева?

Ответ: ДУКАРТ Магда является дочерью немца-колониста врача ДУКАРТ, который умер в 1928 или 1929 гг. Она осталась с матерью ДУКАРТ Эмилией Осиповной, которая имела дом в Николаеве по ул. Шевченко, 61, и нигде не работала. В семье ДУКАРТ был еще брат Магды, имя которого я не знаю, по специальности зубной техник. При немцах он в Николаеве не жил.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 42.

Лично я познакомилась с ДУКАРТ Магдой еще в детском возрасте во время совместного пребывания в детском санатории в гор. Николаеве и после этого я с нею поддерживала знакомство. В начале войны ДУКАРТ Магда находилась в Ленинграде, где она занималась не то на курсах дирижеров, не то в консерватории. Из Ленинграда она возвратилась в Николаев примерно недели за 3 до вступления немцев в гор. Николаев.

После прихода в Николаев немцев. Я впервые встретила с ДУКАРТ Магдой на квартире моего нынешнего мужа – РАТНЕР Александра Иосифовича, семья которого до эвакуации из Николаева проживала в одном доме / и даже в одном коридоре/ с семьей ДУКАРТ по ул. Шевченко 61. Мне пришлось тогда обратиться за содействием к ДУКАРТ Магде помочь мне забрать вещи мужа из его квартиры к себе домой. ДУКАРТ Магда, как немка пользовалась расположением у немецких оккупантов и она оказала мне

содействие в получении некоторых вещей мужа, в частности, обстановки. После этого я иногда встречалась с ДУКАРТ на улице. С ее слов мне было известно, что после возвращения в Николаев, она вышла замуж за инженера КОРНЕВА Виктора, с которым она якобы случайно познакомилась по пути из Ленинграда в Николаев, а затем, когда КОРНЕВ приехал в Николаев, то он остановился у них на квартире.

Вскоре ДУКАРТ Магда поступила работать в одном немецком адмиралу гор. Николаева, с которым зимою, в начале 1942 года/ в связи с переездом адмирала/, выехала в гор. Одессу, но заболела там туберкулезом. Муж ее КОРНЕВ Виктор оставался в Николаеве и жил у матери Магды – ДУКАРТ Эмилии.

Весной 1942 года, в связи с обострением болезни Магды, КОРНЕВ выехал в Одессу и забрал оттуда свою жену Магду тяжело больную, привез ее в Николаев, где Магда стала лечиться и больше нигде не работала.

Вопрос: Что Вам рассказывала ДУКАРТ Магда о своем муже КОРНЕВЕ Викторе?

Ответ: Как я уже сказала раньше, ДУКАРТ Магда мне рассказывала, что с КОРНЕВЫМ Виктором она познакомилась чисто случайно в поезде летом 1941 года, в то время как она из Ленинграда возвращалась в гор. Николаев. При этом знакомстве в поезде, она дала КОРНЕВУ свой адрес в Николаеве, по которому он позже приехал прямо к ней на квартиру, поселился у нее. Затем КОРНЕВ стал жить у них на правах ее мужа. По словам Магды, она и особенно ее мать относились к КОРНЕВУ с большим уважением, так как он был очень культурным и образованным инженером, завоевав в семье ДУКАРТ большой авторитет. К тому же он прекрасно владел немецким языком, который очень быстро изучил.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 43.

Вопрос: Лично Вы были знакомы с КОРНЕВЫМ Виктором?

Ответ: Да, с КОРНЕВЫМ Виктором я была знакома. Познакомилась я с ним примерно летом 1942 года чисто случайно на заводе быв. Марти, где он работал начальником строительного участка.

Знакомство наше произошло при следующих обстоятельствах: однажды, идя по территории завода и разыскивая заводскую типографию, я встретила КОРНЕВА, который обратил на себя внимание внешностью /он был одет в шикарное кожаное желтое пальто, такие же брюки и кепи/. Не будучи с ним знакома, я обратилась к нему с вопросом указать помещение типографии. Он предложил свои услуги проводить меня и по дороге между нами завязался разговор, в процессе которого он отрекомендовался инженером-строителем. Рассказал, что он окончил Ленинградскую Политехническую Академию и сейчас судьба его забросила в Николаев, где ему приходится работать. Далее, на мои вопросы он рассказал, что он уже успел жениться в Николаеве и что его женой является Магда ДУКАРТ. Когда он назвал Магду, то я ему сказала, что это моя хорошая знакомая. Таким путем мы с КОРНЕВЫМ познакомились.

Вопрос: После Вашего знакомства с КОРНЕВЫМ, Вы встречались с ним?

Ответ: Я иногда видела КОРНЕВА на заводе, но разговаривать с ним не приходилось, только иногда по телефону я осведомлялась о здоровье Магды?

Вопрос: Укажите внешние приметы КОРНЕВА?

Ответ: КОРНЕВ Виктор среднего роста, 29-30 лет, блондин, голубые глаза, круглое лицо, широкоплечий, хорошо сложен, одет был элегантно, выделялся наружностью.

Вопрос: Продолжайте далее ваши показания.

Ответ: Примерно весной или летом 1943 года мне стало известно, что КОРНЕВ Виктор арестован гестапо. Об этом я впервые услышала на заводе от рабочих, но за что именно был арестован КОРНЕВ, я тогда еще не знала. Лишь осенью 1943 года я узнала подробности, относящиеся к аресту КОРНЕВА, о чем мне рассказал студент Николаевского Судостроительного института СЕРАФИМОВ Борис, который также подвергался аресту гестапо и сидел в тюрьме около четырех месяцев.

Вопрос: Что именно рассказывал Вам СЕРАФИМОВ об аресте КОРНЕВА?

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 44.

Ответ: СЕРАФИМОВ Борис рассказал мне, что когда он сидел в тюрьме, то в одной из камер встретился с арестованным КОРНЕВЫМ Виктором, который обвинялся немцами, как руководитель подпольной партизанской организации, участники которой совершили поджог аэродрома в Николаеве и намеревались взорвать немецкий воинский эшелон. По словам СЕРАФИМОВА, он сидел вместе с КОРНЕВЫМ недолго, так как немцы вскоре КОРНЕВА повесили. После смерти КОРНЕВА, от сокамерников СЕРАФИМОВУ стало известно о том, что Корнев возглавлял подпольное партизанское движение на территории Николаевской области, организовал поджог Николаевского аэродрома, содействовал бегству с аэродрома на самолете двум советским летчикам, находившимся в плену у немцев и пытался организовать взрыв немецкого воинского эшелона, но в последнюю минуту немцы арестовали человека, который должен был совершить взрыв, и этот человек выдал немцам КОРНЕВА и других лиц из организации, который он знал.

Рассказывая детали этого дела, СЕРАФИМОВ говорил, что с КОРНЕВЫМ было связано по подпольной работе 5 человек, являвшихся руководителями партизанских групп в разных районах Николаевской

области, в том числе в Новой Одессе, Новом Буге, а также в Вознесенске и Знаменке. Эти люди, якобы, один другого не знали, но каждый из них был непосредственно связан с КОРНЕВЫМ и действовал под его руководством. Далее СЕРАФИМОВ говорил, что план взрыва воинского эшелона был разработан лично КОРНЕВЫМ, что все уже было подготовлено к взрыву, а именно: от того места, где была заложена взрывчатка, были протянуты провода и осталось только включить рычаг аппарата, чтобы произвести взрыв, но человек, который должен был сделать не то испугался, не то был обнаружен немцами и на допросах выдал КОРНЕВА и других членов подпольной организации, с которыми он был связан. За это немцы смягчили меру наказания этому человеку и осудили его на несколько лет в то время, как остальных повесили или расстреляли.

Вопрос: Вам известна фамилия лица, выдавшего немцам КОРНЕВА и других участников подпольной организации?

Ответ: Нет, фамилии этого лица СЕРАФИМОВ мне не назвал. Фамилии других арестованных по делу КОРНЕВА – мне тоже не известны.

Вопрос: Где находилась ДУКАРТ Магда и ее мать ДУКАРТ Эмилия в период ареста КОРНЕВА?

Ответ: ДУКАРТ Магда и ДУКАРТ Эмилия во время ареста КОРНЕВА оставались проживать в Николаеве. Не помню от кого, мне было известно, что после ареста КОРНЕВА ДУКАРТ Магда и ее мать носили КОРНЕВУ в тюрьму передачу,

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 45.

Но потом немцы категорически запретили им носить передачи под угрозой ареста. Вскоре после этого, семья ДУКАРТ была вывезена немцами из Николаева в Германию.

Припоминаю такую деталь⁶ СЕРАФИМОВ рассказывал, что когда КОРНЕВА допрашивали в гестапо и спросили причастна ли к его делу ДУКАРТ Магда, то КОРНЕВ, якобы, заявил, что она ничего о его деятельности не знает. СЕРАФИМОВ также говорил, что хотя КОРНЕВ и был изобличен немцами как руководитель подпольной организации, но он никого из участников этой организации не выдал, несмотря на то, что немцы подвергали его жестоким мучениям и пыткам.

Характеризуя поведение КОРНЕВА на допросах в гестапо, СЕРАФИМОВ рассказывал, что когда немцы спросили КОРНЕВА не жалко ли ему невинно повешенных немцами десяти человек / в связи с поджогом аэродрома, немцы повесили в Николаеве первых схваченных на улице 10 человек/, то КОРНЕВ заявил, что гораздо больше было бы невинных жертв, если бы те самолеты, которые ими сожжены, вылетали на фронт и бомбили бы советские города.

Вопрос: Вы лично встречались с ДУКАРТ Магдой после ареста КОРНЕВА?

Ответ: Нет, после ареста КОРНЕВА с ДУКАРТ Магдой я не встречалась.

Вопрос: Рассказывала ли Вам что-либо ДУКАРТ Магда о деятельности КОРНЕВА?

Ответ: Нет, разговоров с ДУКАРТ Магдой о какой-либо деятельности ее мужа КОРНЕВА у меня не было.

Вопрос: Что Вам известно о связи семьи ДУКАРТ с немецкими оккупантами?

Ответ: Мне известно, что на квартире у ДУКАРТ постоянно жили один или два старших немецких офицера, причем у них в доме часто устраивались при немцах вечеринки. Кроме того, сразу же после вступления немцев в

Николаев, из дома ДУКАРТ были выселены все русские жильцы и ДУКАРТ объявила этот дом своей собственностью, так как раньше этот дом принадлежал ее родственнику немцу ШАРДТУ.

Вопрос: Что Вам еще известно о КОРНЕВЕ?

Ответ: Мне бывшая квартирантка в доме ДУКАРТ – СОФРОЖКИНА Прасковья /последнее время проживала по ул. Сенной/ рассказывала о том, что когда она еще жила у ДУКАРТ то замечала странное поведение КОРНЕВА в его отношениях с семьей ДУКАРТ, а именно, что КОРНЕВ совершенно не интересовался поведением ДУКАРТ Магды, как жены,

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 46.

Сам часто куда-то исчезал, и казалось странным, что его называли мужем Магды, которая вела себя независимо и свободно.

Вопрос: Что Вам известно по поводу ареста немцами СЕРАФИМОВА Бориса?

Ответ: СЕРАФИМОВ Борис рассказывал, что он был арестован немцами по подозрению в соучастии в деятельности студента Судостроительного института ЛИТВИНЕНКО Михаила, который обвинялся в организации побега из лагерей группы советских военнопленных /снабдил их документами/. СЕРАФИМОВ за недоказанность против него обвинений был освобожден из тюрьмы через 4 месяца, а ЛИТВИНЕНКО, якобы, был вывезен немцами в Германию.

Вопрос: Где находится в настоящее время СЕРАФИМОВ?

Ответ: СЕРАФИМОВ Борис после освобождения г. Николаева от немецких оккупантов оставался в г. Николаеве и работал на заводе бывшем № 200. Адреса его квартиры я не знаю.

Вопрос: Кто еще арестовывался по одному делу с ЛИТВИНЕНКО и СЕРАФИМОВЫМ?

Ответ: Мне об этом не известно.

Протокол допроса составлен и отпечатан с моих слов правильно и мною зачитан. /КОТЕНКО/

Допросил: ЗАМ НАЧ 2 ОТДЕЛА НКГБ ТАТ. АССР

Подполковник госбезопасности /ГОТОВЦЕВ/

Верно: Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

Справка: Подлинник протокола допроса находится в архивном деле № 2846 4-го Управления МГБ СССР.

Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

печатка

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 47.Копія. Машинопис.

№ 17

Протокол допиту Дукарт Е.Й.

27 грудня 1945 року

Копия.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Допрос начат 27 декабря 1945 года в 13 час. 00 м.

Окончен 27 декабря 1945 года в 19 час. 00 м.

Я, сотрудник ОСП УНКВД по Томской области АЗЕРЬЕР допросил

ДУКАРТ Эмилию Иосифовну, 1888 г.р., уроженку дер. Короево, возле дер. Александровка Одесского уезда, Херсонской губ., проживает: гор. Томск, территория ГПЗ-5 корпус №44 кв. 1, б/парт., по национальности немка, гр-во СССР, паспорт и документы на учете ГООСП УНКВД ТО, образование – 5 кл. женской Одесской гимназии, в 1904 году, по профессии и специальности – диетсестра, стаж 6 лет, род занятий уборщица АХО, состав семьи: сын, две дочери, зять и внук.

ДУКАРТ Яков Иванович, проживал в г. Николаеве, работал лекпомом поликлиники №3, проживал по ул. Шевченко №64, кв.4.

ДУКАРТ-АРАНОВИЧ Ангелина Ивановна, 1908 г.р., работала в театре им. Володарского в качестве пианистки, проживала правый берег р. Невы, 350, кв.1.

ДУКАРТ Магдалина Ивановна, работает в поточном цехе ГПЗ-5, проживает территория ГПЗ, корпус №44, кв.1.

АРАНОВИЧ Ефим Григорьевич работал плановиком в г. Ленинграде, прожив. Правый берег р.Невы, дом №50 кв.4.

В период Отечественной войны из родственников в РККА никто не находился. По соцпроисхождению – дочь помещика, не военнообязанная. В Отечественной войне принимала участие в подпольной работе гор. Николаева, в период немецкой оккупации с 1941 по 1943 год /выполняла рядовые поручения/ на территории, оккупированной противником, проживала в гор. Николаеве с 1941 с 16/VIII по 8.XI - 1943 года, находилась на иждивении детей, участия против Советской власти никогда не принимала. Судимости: в 1934 г. была арестована органами НКВД по подозрению в шпионаже, через два месяца, за недоказанностью, была освобождена из Николаевской тюрьмы. Других судимостей не было.

На поставленные вопросы дала следующие ответы:

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 48.

Вопрос: Расскажите вкратце Вашу биографию.

Ответ: Родилась в 1888 году на хуторе Короево, возле деревни Александровка, по старому административному делению – Одесского уезда Херсонской губернии, в семье Треммола Йосифа Григорьевича, который имел свое имение с земельными угодьями 600 десятин, в его хозяйстве работало приблизительно 50 человек. До 1904 года я училась в гор. Одессе в женской гимназии – окончила 5 классов. В 1907 году вышла замуж за студента Мюнхенского университета, который окончил в 1909 году. С 1907 по 1909 год я вместе со своим мужем ДУКАРТ Иваном Яковлевичем –

студентом Мюнхенского университета, проживала в гор. Мюнхен по улице МЮНЗЕНШТРАССЕ № 54. С 1910 года мы проживали в гор. Одессе по ул.Греческой № 1 , дом Урусовой, где мы прожили до 1912 года, в этом году я с мужем переехала на постоянное место жительства в гор. Николаев, наша квартира была на улице Католической, вернее угол Глазенаповской 20 и Католической, дом Ушакова. До 1914 года проживали по ул. Пушкинской дом № 2 /дом Кирсевского/. Источником существования нашей семьи, помимо родителей, являлась частная практика мужа. В связи с объявлением первой империалистической войны /1914 год/ нас, как принадлежавших к немецкой национальности, по указанию царского правительства, переселили из гор. Николаева в гор. Челябинск, где мой муж работал в качестве военного врача эвакопункта. Точного адреса нашей квартиры в Челябинске я не помню.

С 1918 по 1943 г. я проживала вместе с детьми в гор. Николаеве по ул. Шевченко №61 кв. 4. Мой же муж умер в гор. Николаеве в 1933 г., работал врачом в водолечебнице Горздрава. После смерти мужа я поступила на службу в качестве диетсестры в столовую при заводе им. Марти. Там я проработала 1 год и была переведена на эту же должность в водолечебницу, в которой ранее работал мой муж.

С 1936 г. по 1938 г. состояла на службе сестрой-хозяйкой тубдиспансера.

С 1938 г. находилась на иждивении детей. Мой сын окончил в гор. Николаеве медицинский техникум, после окончания работал в поликлинике при аэродроме и других медучреждениях города Николаева.

12 августа 1941 г. мой сын Яков Иванович ДУКАРТ выбыл по эвакуации вместе с поликлиникой № 3 из гор. Николаева, куда именно, я не знаю и местопребывания его в настоящее время для меня неизвестно.

Старшая дочь – ДУКАРТ_АРАНОВИЧ до войны проживала вместе со своим мужем АРАНОВИЧ Ефимом Григорьевичем, который работал в Металлторге в качестве плановика, а проживали

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 49.

в гор. Ленинграде, правый берег р. Невы, № 50, кв. 1. Там они проживали до 1941 года, где они в настоящее время мне неизвестно.

Младшая дочь ДУКАРТ Магдалина Ивановна с 1938 г по 1940 г. училась в Ленинградском музыкальном педагогическом техникуме, который окончила в 1940 году. До 1941 года она работала педагогом в одной из школ гороно г. Ленинграда, домашний адрес ее был: Красная ул. дом 3 %, где она проживала до июня месяца 1941 года.

В день объявления войны, т.е. 22 июня 1941 года она выехала из Ленинграда ко мне в гор. Николаев, где и проживала вместе со мной.

До 1943 года 8 ноября мы с дочкой проживали в гор. Николаеве, все время по ул. Шевченко № 61 кв.4, а в 1942 г. Комиссариатом гор. НИКОЛАЕВА, вместе с другими жителями были переселены со старой квартиры, нам предоставили отдельный особняк по ул. Рождественской № 5, при немцах эта улица называлась Черноморской.

В 1943 году по приказу немецкого штаткомиссара ОТТО, я вместе с дочкой была вывезена в Германию. В начале в гор. Бромберг, где мы прожили: дочь – 10 дней, а я жила несколько месяцев, пока дочь не прислала мне вызов с нового места жительства санатория Райбольсгрюн. Этот санаторий для туберкулезно больных находился в 5 километрах от гор. АУЭРБАХ /Заксенфоктлянд/, я же проживала в местечке Фогельсгрюн на расстоянии одного километра от санатория. Я и моя дочь Магдалина Ивановна нигде не работали, существовали на свои сбережения. Несколько позднее, после знакомства с работающей в тубсанатории медсестрой по

фамилии РИННЕ Мартой, жительнице гор. Риги, по ее ходатайству из высшего медицинского управления, находящегося в гор. Данциге, в ведении которого находились все лечебные учреждения Германии, было прислано указание, по которому моя дочь была зачислена на лечение за счет немецкого государства, кроме того, по этому же ходатайству было указание о выдаче мне ежемесячного вознаграждения в размере 90 немецких марок. Эту помощь я получала в течение моего проживания в Германии, разница была только в том, что в Бромберге я получала 7 месяцев вознаграждения из расчета 90 марок в месяц, а в Фогельсгрюнн эта помощь была увеличена на 20 марок, таким образом, в течение 10 месяцев я получала по 110 марок в месяц.

После пребывания моей дочери на лечении в санатории в течение года, она 5 января 1945 года переехала ко мне на квартиру в местечко Фогельсгрюнн, где мы с ней вместе проживали до 16 июня 1945 года. В этот день я и дочь в сопровождении майора Красной Армии /фамилии которого я не знаю/ выехали в гор. Шенгайде, где проживали в течение недели, затем были привезены в гор. Анаберг, там мы находились не более двух с половиной месяцев. Здесь мы получили назначение в Мейсенский лагерь № 272, прожив там

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 50.

одну неделю, вместе с эшелоном репатриированных советских граждан выбыли в гор. Брест-Литовск, а затем в гор. Томск, где и проживаю до настоящего времени. Работаю на заводе Шарикоподшипник в качестве уборщицы АХО, дочь моя работает в поточном цехе этого же завода в качестве рабочей.

Вопрос: В беседе со мной вы заявили о секретном сотрудничестве с органами НКВД, расскажите подробно правдивость этого заявления и укажите ,где и с каким органом именно Вам приходилось сотрудничать?

Ответ: Правдивость этого заявления я подтверждаю и сейчас поясняю, что в 1934 году в момент нахождения под арестом в гор. Николаеве, я добровольно изъявила желание сотрудничать с органами НКВД и дала подписку Николаевскому Оперсектору НКВД в том, что я обязуюсь помогать органам в их борьбе с врагами Советской власти, с этого времени я непрерывно была связана со следующими сотрудниками НКВД:

С 1934 года, точно по какой год не помню, я была связана работой с начальником Николаевского оперсектора НКВД БОРИНЫМ, позднее до 1937 года я знала начальника этого же органа Марка Павловича, фамилию его не помню, кроме того, в это время по поручению Марка Павловича, я встречалась со старшим следователем Николаевского оперсектора тов. ЛЕВИНЫМ, до 1940 года мне приходилось бывать у начальника Оперсектора НКВД, но фамилию его я не знаю. С 1940 г. и по 1941 г. я встречалась с начальником этого же органа СОКОЛОВЫМ Иваном Васильевичем, или Василием Ивановичем. Мы обычно с ним встречались на какой-то квартире сотрудника по ул. Большой Морской, точного адреса я не знаю. С 1941 года, после объявления войны я была вызвана к начальнику УНКВД по Николаевской области СОКОЛОВУ, который мне сказал, что в случае оккупации немцами города Николаева, Вы должны будете. Конечно с Вашего согласия, остаться в городе и помогать нам в работе. А перед беседой с СОКОЛОВЫМ я была вызвана к следователю по имени Николай Иванович, который после разговора со мной отобрал у меня подписку о продолжении секретной работы на занятой немцами территории, такую подписку я дала. Это было приблизительно в начале июля месяца 1941 года. На последней встрече с СОКОЛОВЫМ он мне сказал, что «я хотел бы, чтобы взяли к себе на квартиру одного из жильцов, которых я рекомендую», при этом назвал фамилии, из которых я должна была выбрать одного. После того как СОКОЛОВ назвал фамилии доктора КОРНЕВА и СИДОРЧУКА, я ему ответила, что хотела бы, чтобы ко мне на квартиру переехал доктор

КОРНЕВ. СОКОЛОВ сказал, что к Вам переедет КОРНЕВ, берегите его и примите в семью как своего.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 51.

После того как СОКОЛОВ узнал, что у меня на квартире был КОРНЕВ, он меня предупредил, что это и есть сотрудник НКВД, присланный для подпольной работы из г. Москвы, который мне скажет, что нужно делать.

Кроме выше перечисленных сотрудников НКВД ни с кем я связи по работе с органами не имела, за исключением еще трех сотрудников НКВД с которыми я познакомилась на подпольной работе по линии НКВД. Все даваемые материалы в НКВД я подписывала псевдонимом «Эдмунда».

Вопрос: Расскажите подробно о характере подпольной работы группы, возглавляемой КОРНЕВЫМ Виктором Александровичем, который, с ваших слов, был прислан для проведения специальных заданий НКВД СССР из Москвы и в чем именно выражалось ваше участие в этой группе?

Ответ: Группа подпольных работников НКВД, которую возглавлял КОРНЕВ В.А. осуществляла руководство всей деятельностью партизанского движения в Николаевской области. Также в задачу группы входило проведение диверсионных актов по уничтожению важных объектов немецкой военщины, расположенных непосредственно в гор. Николаеве. Мне известно о работе этой группы следующее:

КОРНЕВ, прибыв в гор. Николаев еще при Советской власти, сразу же поместился в нашей квартире по рекомендации начальника УНКВД по Николаевской области СОКОЛОВА. В целях конспирации КОРНЕВ женился на моей дочери Магдалине Ивановне. Это было в середине августа 1941 года.

С этого времени КОРНЕВ до дня ареста /% февраля 1943 года/ проживал вместе с нами как родственник.

Спустя месяц после прихода немецко-фашистских войск в гор. Николаев моя дочь по указанию своего мужа КОРНЕВА устроилась в качестве переводчицы – секретаря адмирала БОДЕККЕР, в ведении которого находились все заводы, расположенные на берегу Черного моря. Вскоре после устройства дочери на указанную службу, с ее помощью был устроен на работу КОРНЕВ в качестве инженера завода им. Марти. Как дочь, так и КОРНЕВ пользовались большим авторитетом у адмирала БОДЕККЕР и капитана ХАСЕЛЬМАН, который являлся постоянным помощником адмирала БОДЕККЕР.

На этом заводе КОРНЕВ работал несколько месяцев.

В середине декабря 1942 года через ХАСЕЛЬМАНА по инициативе КОРНЕВА моя дочь Магдалина Ивановна из гор. Николаева была переведена в гор. Одессу в качестве секретаря-переводчицы Начальника Одесского порта вновь назначенного ХАСЕЛЬМАНА. Вскоре с помощью ХАСЕЛЬМАНА был также переведен в Одессу и сам КОРНЕВ, который работал на одном из военных портовых заводов в качестве инженера.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 52.

В городе Одесса дочь и КОРНЕВ прожили не более двух месяцев, под предлогом болезни дочери опять при содействии ХАСЕЛЬМАНА, КОРНЕВ и дочь были переведены в гор. Николаев. По рекомендации ХАСЕЛЬМАНА КОРНЕВ вернулся и стал исполнять обязанности инженера завода им. Марти, а дочь устроилась в качестве переводчицы у помощника штаткомиссара гор. Николаева /фамилию его я не помню/.

В штаткомиссариате дочь работала около трех месяцев, после заболевания открытой формой туберкулеза была уволена, а КОРНЕВ работал на заводе им. Марти до дня своего ареста /% февраля 1943 года/.

Результатом практической деятельности этой группы явились: взрыв аэродрома, расположенного за Ингульским мостом в гор. Николаеве, взрыв части центральной электростанции гор. Николаева, во время которого погиб участник группы СИДОРЧУК, убийство видного немецкого офицера, который занимал важный поста на заводе им. Марти, имели место и другие диверсии, которых я сейчас не помню.

Помимо КОРНЕВА и СИДОРЧУКА в группе принимали участие члены ВКП/б/ Григорий НИКОЛАЕНКО и по прозвищу «САША», фамилию которого не знаю.

Григорий НИКОЛАЕНКО работал шофером СД /гестапо/, «Саша » на официальной работе не работал, а ведал партизанским движением в районе, в каком именно не знаю.

Мое личное участие в подпольной группе сотрудников НКВД выражалось: оказание содействия в проведении у меня на квартире секретных собраний группы и передача разных информации, как письменных так и устных, исходящих от КОРНЕВА членам его группы.

Более активное участие в работе группы КОРНЕВА принимала моя дочь Магдалина Ивановна.

Вопрос: Скажите, что Вам известно о работе КОРНЕВА в НКВД СССР до командировки его в гор. Николаев?

Ответ: Со слов КОРНЕВА я знаю, что он с 1939 г. по 1941 г. находился в командировке, по заданию НКВД СССР, в Америке. В СССР возвратился примерно в мае месяце 1942 года. После нападения немцев на Советский Союз, КОРНЕВ был послан в гор. Николаев. В качестве кого он работал в НКВД, я не знаю, мне только известно, что звание имел майора.

Вопрос: Скажите, была ли Ваша дочь Магдалина Ивановна репрессирована после того как немецко-фашистские власти арестовали

руководителя указанной Вами группы КОРНЕВА В.А., ведь она, с Ваших слов, являлась женой арестованного, об этом немцы не могли не знать, кроме того, не вызывались ли Вы в гестапо для дачи показаний по поводу ареста Вашего зятя КОРНЕВА В.А..

Ответ: В момент ареста КОРНЕВА моя дочь была в тяжелом состоянии по поводу заболевания легких, ввиду этого она не была арестована. В течение пребывания КОРНЕВА в заключении /гестапо, Николаевская тюрьма/ мы с дочерью имели три свидания с КОРНЕВЫМ.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 53.

Причем все три в гестапо. Во время свидания я и дочь громко сказали КОРНЕВУ в присутствии сотрудника гестапо, который вел дело КОРНЕВА: «Что же ты сделал, почему не предупредил, кто ты такой?» КОРНЕВ на это ответил: «Извините, что я сделал это так, это нужно было для моей Родины».

В течение трехмесячного пребывания КОРНЕВА в гестапо и Николаевской тюрьме, я лично, а позднее через домашнюю работницу ежедневно передавала ему передачи, состоящие из съестных припасов и белья. Меня по поводу ареста КОРНЕВА в гестапо не вызывали и допросов не производили. Вызывали мою дочь в гестапо по этому вопросу, я не знаю.

Вопрос: Скажите, какое наказание понес КОРНЕВ после проведения следствия в гестапо по его делу?

Ответ: Какой был результат после проведения следствия в гестапо, я не знаю, случайно же слышала от военного немецкого врача ВЕГНЕРА Эрнста, что КОРНЕВ расстрелян.

Вопрос: Расскажите подробно, каким образом удалось Вашей дочери устроиться на лечение в тубсанаторий, в котором она в течение года лечилась бесплатно, за счет немецкого государства?

Ответ: В тубсанаторий моя дочь была устроена через военного немецкого врача ВЕГНЕР Эрнста на платное лечение. В течение 5-ти месяцев я выплачивала ежемесячно от 240 до 250 немецких марок за лечение дочери. Позднее с помощью медсестры РИННЕ Марты мне удалось получить право на бесплатное лечение, после этого мне были возвращены ранее уплаченные деньги за лечение.

Вопрос: За время Вашего пребывания в Германии Вы получали от немецких властей денежное вознаграждение, вначале по 90 марок, а затем – по 110. Скажите, за что Вам оказывали помощь, и от кого именно Вы получали указанные средства?

Ответ: С помощью этой же медсестры РИННЕ Марты из КВАРТИРАНТ /учреждение, ведающее помощью престарелым и солдатам/ мне выдавали вспомогание, как я ранее указывала по 90, а в последствии по 110 немецких марок ежемесячно. Кроме этого мне предлагали предоставить, как эвакуированной, квартиру с обстановкой из двух комнат, но я отказалась, так как моя дочь находилась в санатории.

Вопрос: Скажите, кто из Ваших родственников проживали или находятся в настоящее время за границей, если таковые есть, укажите их точный адрес.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 54.

Ответ: Ранее за границей никаких родственников не имела. В военное время мои сестры – Флора Иосифовна СОКОЛОВА и Анна Иосифовна ШАРДТ – первая была эвакуирована из Одессы в гор. Бромберг /Германия/, а вторая эвакуирована из Кишинева тоже в гор. Бромберг, где они в настоящее время, не знаю.

Вопрос: Расскажите подробно, в каких странах Вам приходилось бывать, сколько времени жили, и цель пребывания в таковых?

Ответ: С 1906 по 1907 год /семь месяцев/ я жила в гор. Мюнхене, целью моей поездки являлось сопровождение больной сестры. В течение двух недель я проживала в Швейцарии: г.г.Цюрихе, Женеве, Берне, Люцерне, проездом в целях экскурсии. С 1907 по 1909 г. вместе с моим мужем мы проживали в гор. Мюнхене, где учился мой муж. С 1943 г. 8 ноября и по 16 сентября 1945 г. проживала в Германии: г.г. Бромберг, Фолгельсгрюнн – в порядке эвакуации немецкими властями.

Вопрос: Расскажите подробно, сколько времени Вы находились под арестом в 1934 году и за что именно Вы привлекались к ответственности органами НКВД и кто еще из Ваших родственников был репрессирован?

Ответ: Я в 1934 году была арестована органами НКВД гор. Николаева по подозрению в шпионаже. В заключении я находилась два месяца. Основным обвинением меня являлась связь с Гопфау Марией Иосифовной, которая проживала за границей, с ней я познакомилась как с пациенткой моего мужа. После смерти последнего, Гопфау прислала из Германии 10 марок для приобретения в Торгсине разных вещей, это и явилось обвинением меня в связи с заграницей. Дело было прекращено и я освобождена из тюрьмы. Репрессированных родственников не имею.

Вопрос: Скажите, кого из изменников Советскому Союзу Вы знаете и в чем выражалось их преступление перед Родиной?

Ответ: Со слов КОРНЕВА, мне и моей дочери удалось узнать, что он и его товарищи были арестованы по доносу врача ЛЮБЧЕНКО Марии Семеновны, бывшего члена ВКП/б/, которая до немецкой оккупации гор. Николаева являлась врачом тубсанатория и поликлиники. Мне лично известно, что она часто посещала гестапо. Последнее время она жила в Германии, где она в настоящее время я не знаю. Больше по делу показать ничего не могу.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 55.

Протокол записан с моих слов верно, мне зачитан в чем и расписываюсь.

/Э.ДУКАРТ/

Допросил: Сотрудник ОСП УНКВД ТО ст. лейтенант /АЗЕРЬЕР/

Верно: Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

Справка: Подлинник протокола допроса находится в ОСП УМВД по Томской области.

Ст. следователь 2 отд. 7 отдела 4 Упр. МГБ СССР

Майор *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

печатка

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 56.Копія. Машинопис

№ 18

**Постанова про направлення обвинуваченої на судово-медичну
експертизу**

16 квітня 1946 року

«УТВЕРЖДАЮ»

ЗАМ, НАЧАЛЬНИКА 7 ОТДЕЛА

4 УПРАВЛЕНИЯ МГБ СССР

Подполковник *Підпис*

(БОРИСКОВСКИЙ)

«16» апреля 1946 года

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о направлении обвиняемой на судебно-медицинскую экспертизу)

Гор. Москва, 1946 года апреля месяца 16 дня.

Я, ст. следователь 2 отделения 7 отдела 4 Управления МГБ СССР майор ПОДЪЕМЩИКОВ, рассмотрев материалы следственного дела № 8268 по обвинению ДУКАРТ Магдалины Ивановны, 1920 г. рождения, уроженки г. Николаева, УССР, по национальности немки, гр. СССР, быв. члена ВЛКСМ, со средним образованием, до войны преподавательницы музыки, в преступлениях, предусмотренных ст. 58 п. 1»а» УК РСФСР –

Н А Ш Е Л:

ДУКАРТ М.И. после репатриации из Германии находилась под наблюдением врачей-психиатров в гор. Томске. Кроме, того, на допросах ДУКАРТ ведет себя странно.

На основании изложенного, руководствуясь ст. 174 УПК РСФСР –

ПОСТАНОВИЛ:

Обвиняемую ДУКАРТ Магдалину Ивановну подвергнуть судебно-медицинской экспертизе при Бутырской тюрьме МВД СССР на предмет определения степени ее вменяемости.

СТ. СЛЕДОВАТЕЛЬ 2 ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПР. МГБ СССР

Майор *Підпис* (ПОДЪЕМЩИКОВ)

СОГЛАСЕН: ЗАМ. НАЧ. 2 ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛ. МГБ СССР

Майор *Підпис* (АНТОНОВ)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 57. Оригінал. Машинопис.

Акт судово-медичної експертизи на Дукарт М.І.

10 травня 1946 року

А К Т № 51

Судебно-психиатрической экспертизы на з/к

ДУКАРТ Магдалину Ивановну

Мы, нижеподписавшиеся, в Бутырской тюрьме МВД 10/V-46 г. в присутствии следователя 4 Упр. МГБ – подполковника Подъемщикова, после стационарного наблюдения с 17/IV-46 г. свидетельствовали испытуемую ДУКАРТ Магдалину Ивановну, 1920 г. р., причем из истории личности и со слов испытуемой оказалось, что она росла и развивалась нормально, характером была живая, общительная, веселая. В школу пошла 7 лет, окончила 8 классов средней школы и Ленинградское музыкально-педагогическое училище, училась хорошо, обнаруживала способности. По окончании училища работала педагогом в течение года. Венерические болезни, алкоголь отрицает. С 1941 г. по ноябрь 1943 г. находилась на оккупированной немцами территории, где со слов испытуемой, по заданию МГБ, проводила определенную работу. С конца 1943 г. по июль 1945 г. находилась в Германии. Находясь в Германии, в течение года лежала в санатории, лечилась от активного туберкулеза легких, хорошо поправилась. С июня месяца 1946 года стала ощущать на себе воздействие электрическим током, гипнотические влияния, особые стуки, которые вызывали у нее какие-то «странные рефлексy». На расстоянии вкладывали чужие мысли в голову, то радостные, то ругательные, то угрожающие. В ноябре 1945 г. была репатриирована, находилась в Томске, работала на заводе «Шарикоподшипник», продолжала ощущать на себе всевозможные посторонние влияния, считала, что окружающие к ней неправильно

относятся, в связи с чем была морально подавлена, депримирована. В январе 1946 г. сама явилась в органы МГБ, объявила себя немецко-американской шпионкой и просила разъяснения относительно различных влияний, гипноза, внушение мыслей, ощущение электрического тока, действующих на нее извне и больше всего от ее бывшего мужа, которого она считала живым. Из управления МГБ в состоянии возбуждения была направлена в Томскую психиатрическую больницу, находилась там с 3/I-46 г. по 24/II-46 г. проходила судебно-психиатрическую комиссию с заключением «перенесла душевное расстройство в форме психогенной реакции на истерической почве».

«В настоящее время без признаков формального душевного расстройства, вменяема». После судебно-психиатрической комиссии в Томске некоторое время продолжала находиться в психиатрической больнице, как видно по истории болезни психиатрической больницы, продолжала обнаруживать психотическое состояние, высказывала бредовые идеи воздействия и отношения. 25/II-46 г. была выписана из больницы и 6/III-46 г. была арестована.

В настоящее время со стороны соматической отмечается: среднего роста, пикнического типа телосложения, упитана достаточно, слизистые окрашены нормально. Тоны сердца ясные, тахикардия, в легких ослабленное дыхание, слева прослушиваются хрипы. Рентгенологически от 19/IV-46 г. : справа в верхнем легочном поле отмечаются плотные тяжи (рубцы), слева под ключицей имеются единичные не резко очерченные очаги, там же намечается каверна. Корни легких усилены, диафрагма свободна, подвижна, сердце и аорта в пределах нормы. Неврологически: зрачки правильной формы, равномерны, реакция их на свет живая. Остальные черепно-мозговые нервы без изменений. Несколько увеличен перешеек щитовидной железы. Сухожильные рефлексy: коленные и Ахилловы вызываются, равномерны.

Патологических рефлексов нет. Реакция Вассермана в крови на сифилис отрицательная.

см. на 2 стр.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 64.

Со стороны психической: сознание ясное, ориентирована в месте, времени и окружающем достаточно. В беседе с врачом оживлена, контактна, непосредственна, о себе говорит много, охотно, исчерпывающе, подробно. Просит ее не считать душевно-больной, так как у нее нет «дисгармонии ума». В беседе кокетлива, манерна, постоянно улыбается, смеется, эмоционально инадекватна, говоря о тюремном заключении, о предъявленном ей тяжелом обвинении – смеется, улыбается, считает все произошедшее с ней недоразумением, так как она сама пошла в органы МГБ жаловаться на своего бывшего мужа, который на расстоянии издевается над ней, действует на нее гипнозом, внушает ей несуразные мысли. Критического отношения к своим переживаниям прошлого и настоящего не отмечается. Испытуемая убеждена и сейчас, что на нее действительно могут действовать электрическим током, газами, внушать ей различные мысли. Формальные функции интеллекта сохранены, в мышлении отмечается резонерство, заполнена и сейчас бредовыми переживаниями. Поведение в отделении спокойное, больше лежит в постели, с окружающими необщительна, во время обхода врача кокетливо улыбается, постоянно спрашивает, не считает ли врач ее душевнобольной.

На основании вышеизложенного, комиссия приходит к заключению, что ДУКАР М.И. в настоящее время обнаруживает признаки душевного расстройства шизофрено-подобного характера, не исключена возможность шизофренического процесса. Нуждается в переводе в Казанскую психиатрическую больницу МВД на принудительное лечение с

переосвидетельствованием через 5-6 месяцев, после чего может быть решен вопрос о вменяемости.

Председатель судебно-психиатрической комиссии –

полковник медиц. службы *підпис* (Ларин)

Члены: Доктор мед. наук – профессор *підпис* (Бергер)

Доктор мед. наук – профессор *підпис* (Бунеев)

Кандидат медицинских наук *підпис* (Торубаров)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 65. Оригінал. Машинопис.

№ 20

Постанова про призупинення слідства у справі Дукарт М.І.

17 квітня 1946 року

«УТВЕРЖДАЮ»

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА 7 ОТДЕЛА

4 УПРАВЛЕНИЯ МГБ СССР

Подполковник *Підпис*

(БОРИСКОВСКИЙ)

«17» апреля 1946 года

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о приостановлении следствия по делу)

г. Москва, 1946 года апреля 17 дня.

Я, ст. следователь 2 отделения 7 отдела 4 Управления МГБ СССР майор ПОДЪЕМЩИКОВ, рассмотрев материалы следственного дела № 8268 по обвинению ДУКАРТ Магдалины Ивановны, 1920 г. рождения, уроженки г. Николаева, УССР, по национальности немки, гр. СССР, быв. члена ВЛКСМ,

со средним образованием, до войны преподавательницы музыки, в преступлениях, предусмотренных ст. 58 п. 1»а» УК РСФСР –

Н А Ш Е Л

16 апреля 1946 года обвиняемая ДУКАРТ М.И. направлена в больницу Бутырской тюрьмы МВД СССР для прохождения судебно-медицинской экспертизы с целью определения степени ее вменяемости.

На основании изложенного, руководствуясь ст. 202 п. «б» УПК РСФСР

П О С Т А Н О В И Л

Следствие по делу № 8268 приостановить до момента определения степени вменяемости обвиняемой ДУКАРТ Магдалины Ивановны.

СТ. СЛЕДОВАТЕЛЬ 2 ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПР. МГБ СССР

Майор *Підпис* (ПОДЪЕМЩИКОВ)

СОГЛАСЕН: ЗАМ. НАЧ. 2 ОТД. 7 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛ. МГБ СССР

Майор *Підпис* (АНТОНОВ)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 58. Оригінал. Машинопис.

№ 21

Висновок слідства стосовно Дукарт М.І.

22 травня 1946 року

«УТВЕРЖДАЮ»

НАЧАЛЬНИК 4 УПРАВЛЕНИЯ МГБ СССР

Генерал-лейтенант *підпис*

/СУДОПЛАТОВ/

«23» мая 1946 года

Согласен

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Гор. Москва, 1946 года, мая «22» дня

Я, ст. следователь 2 отделения 7 отдела 4 Управления МГБ СССР майор ПОДЪЕМЩИКОВ, рассмотрев материалы следственного дела № 8268 по обвинению ДУКАРТ Магдалины Ивановны, 1920 г. рождения, уроженки г. Николаева, УССР, по национальности немки, гр. СССР, быв. члена ВЛКСМ с 1035 года, со средним образованием, до войны являвшейся преподавательницы музыки в средней школе г. Ленинграда, в преступлениях, предусмотренных ст. 58 п. 1»а» УК РСФСР –

НАШЕЛ

ДУКАРТ М.И. 1-го апреля 1946 года арестована 4 Управление МГБ СССР по подозрению в предательстве участников резидентуры МГБ СССР, действовавшей в тылу противника.

Следствием по делу установлено, что в начале Отечественной войны ДУКАРТ М.И. из Ленинграда выехала на жительство в гор. Николаев к своей матери, являвшейся хозяйкой конспиративной квартиры руководителя подпольной резидентуры МГБ СССР «КОРНЕВА», оставленного в Николаеве на период временной оккупации города немецкими войсками.

ДУКАРТ М.И. работала в качестве переводчицы на заводе им. Марти у немецкого адмирала фон БОДЕККЕР и затем в немецком комиссариате гор. Николаев у комиссара ОТТО.

Будучи в курсе боевой деятельности резидентуры «Корнева», после начала ее провала ДУКАРТ изъявила согласие «СД» сообщать о лицах,

посещавших конспиративную квартиру, и отказалась оказывать арестованному немцами «Корневу» материальную поддержку за счет оставленных им у нее средств. Впоследствии «Корнев» немцами был казнен.

По показаниям ДУКАРТ, ее квартиру посещали сотрудники «СД» и, в свою очередь, она являлась в «СД» для встречи со следователем РОЛЛИНГОМ, которому она дала согласие работать на немцев, но якобы, никого из участников резидентуры не выдала.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 69.

В связи с наступлением Красной Армии, ДУКАРТ в 1943 году из Николаева через Одессу выехала в Германию, где в течение года находилась в туберкулезном санатории в Райбольсгрюне за счет германского правительства.

В ноябре 1945 года, в порядке репатриации советских граждан, ДУКАРТ прибыла в гор. ТОМСК, где работала на заводе «Шарикоподшипник».

В январе 1946 года ДУКАРТ лично явилась в Управление МВД по Томской области и заявила, что является шпионом немецко-американской разведки.

С 4 января по 24 февраля 1946 года ДУКАРТ находилась в Томской психиатрической больнице, где судебно-психиатрической комиссией было вынесено заключение, что Дукарт «перенесла душевное расстройство в форме психогенной реакции на истерической почве. В настоящее время без признаков формального душевного расстройства. Вменяема».

6 марта 1946 года ДУКАРТ была задержана в г. Томске, этапирована в Москву и арестована.

ДУКАРТ виновной себя признала в изъятии согласия сотрудничать с «СД», отрицая практическую предательскую деятельность, давала путанные, противоречивые показания и на допросах вела себя странно.

16 апреля 1946 года обвиняемая ДУКАРТ М.И. была направлена на судебно-медицинскую экспертизу в больницу Бутырской тюрьмы МВД СССР.

Согласно акту № 51 от 10 мая 1946 года Судебно-психиатрической экспертизы ДУКАРТ М.И. «в настоящее время обнаруживает признаки душевного расстройства шизофреноподобного характера, не исключена возможность шизофренического процесса. Нуждается в переводе в Казанскую психиатрическую больницу МВД на принудительное лечение с переосвидетельствованием через 5-6 месяцев, после чего может быть решен вопрос о ее вменяемости».

На основании изложенного, -

ПОЛАГАЛ БЫ:

Следственное дело № 8268 направить на рассмотрение Особого Сопровождающего при МВД СССР, предложив отправить обвиняемую ДУКАРТ Магдалину Ивановну на принудительное лечение в Казанскую психиатрическую больницу МВД до момента ее выздоровления.

Ст. следователь 2 отд. 7 отд. 4 Упр. МГБ СССР

Подполковник *підпис* /ПОДЪЕМЩИКОВ/

ЗАМ НАЧ 2 ОТД. 7 ОТД. 4 УПР. МГБ СССР

Майор *підпис* /АНТОНОВ/

«СОГЛАСЕН» ЗАМ НАЧ 7 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛЕНИЯ МГБ СССР

Подполковник *підпис* /БОРИСКОВСКИЙ/

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 70. Оригинал. Машинопис.

№ 22

**Витяг з протоколу Особливої Наради при Міністрі Внутрішніх
Справ СРСР про рішення стосовно Дукарт М.І.**

20 червня 1946 року

Выписка из протокола № 22

Особого Совещания при Министре Внутренних Дел СССР

от 20 июня 1946 г.

С Л У Ш А Л И	П О С Т А Н О В И Л И
Дело № 8268/ 4-е Управление МГБ СССР по обвинению ДУКАРТ Магдалины Ивановны 1920 г.р. ур. Гор. Николаева, УССР, немка, гр. СССР, быв. член ВЛКСМ	ДУКАРТ Магдалину Ивановну направить на принудительное лечение в соединении с изоляцией
Печатка	
Нач. Секретариата особого Совещания При Министре Внутренних Дел СССР	
підпис	

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 72. Оригінал. Машинопис.

№ 23

**Лист члена редколлегии газеты «Нойс Лебен» Шнітке А.В. до
начальника УКГБ Миколаївської області Шаповалову А.К.**

3 серпня 1966 року

НЕЙЕС ЛЕБЕН

Центральная газета на немецком языке

Издание «Правды»

Москва А-47, Бумажный проезд, дом 1-а

№ 200

«3» августа 1966 г.

Город НИКОЛАЕВ

УКГБ НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

Товарищу ШАПОВАЛОВУ А.К.

Уважаемый товарищ Шаповалов!

На днях мы получили письмо Дукарт Э.И. из Караганды – матери Магды Дукарт. Она обращается с просьбой о реабилитации дочери.

Посоветуйте, пожалуйста, что ей ответить и какие есть на это надежды, исходя из имеющихся у Вас данных о деле Дукарт.

В ожидании Вашего ответа

Уважающий Вас

підпис

(ШНИТКЕ А.В.)

Член редколлегии газеты «Нойес Лебен»

(издание «Правды»)

Приложение: Копия письма Дукарт Э.И.

Секретариат УКГБ

Николаевской области

Вх. № 6168

«11» VIII 1966 г.

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 78. Оригінал. Машинопис.

Копія листа Дукарт Е.Й до Шнітке А.В.

Копия

Уважаемый товарищ Шнитке!

Только недавно я узнала о Вашей статье «Urteil das Sowjetvolkes», в которой Вы упомянули о моей дочери Магде Дукарт, как об истинной патриоте своей Родины. Я Вам очень благодарна за это.

Магда была действительно настоящей советской патриоткой. Настоящая комсомолка, она ненавидела фашистов и не хотела иметь с ними никакого дела. В начале войны она приехала из Ленинграда, где она училась, ко мне в Николаев, чтобы вместе со мной эвакуироваться в тыл.

Однако, судьба повернулась иначе.

Нас вызвал к себе в Управление НКВД полковник Соколов И.В., попросил остаться в городе и приютить у себя присланного в г. Николаев для подпольной работы Виктора Александровича Лягина. Магда с радостью согласилась, уговорила и меня, вошла в подпольную группу Лягина и в целях конспирации стала его фиктивной женой. Хорошо зная немецкий язык, Магда сумела стать переводчиком видного гитлеровца – адмирала Бодеккера, что открыло ей и Виктору доступ к важным документам и сведениям.

Судьба Магдочки сложилась трагично. После провала Лягина (его выдала предательница доктор Любченко) он сумел нас выгородить, заявив в гестапо, что обманом вошел в нашу семью. На очной ставке с ним я показала, как было нами договорено заранее на этот случай, что я не знала, что Лягин – советский разведчик, а Виктор при немцах попросил у меня извинения за обман. Гестаповцы поверили, и это спасло нам с Магдой жизнь, но нас вывезли в Германию, а по возвращении на Родину, когда нас освободили

советские войска, Магду оклеветали, она была арестована, нервы ее не выдержали такого отношения со стороны своих, она заболела и в мае 1952 года скончалась в Казанской тюремной психиатрической больнице.

Я могла бы многое рассказать о подполье города Николаева и о Викторе Лягине. Если Вас это интересует – приезжайте. Я живу со старшей дочерью в г. Караганде. Мой адрес – Караганда 38, Цикличный проезд, 4 кв.1.

Сл своей стороны, я хотела бы Вас попросить: помогите мне добиться официальной реабилитации Магды. Я до сих пор никаких шагов к этому не предпринимала, т.к. не знала, есть ли в живых кто-либо, кто знал Магду по подпольной работе и с чего вообще надо начинать.

С уважением к Вам Эмилия Иосифовна Дукарт.

П.С. Если Вам известны адреса оставшихся в живых подпольщиков группы Лягина, сообщите мне, пожалуйста.

Верно

підпис Шнитке

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 79.Копія. Машинопис.

№ 25

Лист Шаповалова А.К. до Шнітке А.В.

15 вересня 1966 року

Копия

Гор.Москва, А-47,

Бумажный проезд, 14,

Члену редколлегии газеты

«Нойес Лебен» (издание «Правды»

Тов. ШНИТКЕ А.В.

Уважаемый Анатолий Викторович!

Письмо Ваше от 3 августа с.г. мы получили и за это время уже кое-что сделали.

Прокуратурой области ставится вопрос о проверке дела ДУКАРТ Магды Ивановны. После проверки о результатах будет сообщено ее матери.

Вы можете сообщить Дукарт Э.И., что дело Магды будет пересмотрено, о чем прокурор области даст ей ответ.

Наши встречи с Вами на корреспондентской ниве еще не исключены.

Высылаю Вам газету «Южная правда», где указано о приведении приговора в отношении ФРЕЛИХА и других в исполнение.

Желаем Вам и Вашим товарищам успеха в работе.

Уважающий Вас *підпис* А.К.Шаповалов

«15» сентября 1966 года

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 81.Копія. Машинопис.

№ 26

**Постанова заступника Прокурора Миколаївської області про
відновлення розслідування справи Дукарт М.І.**

22 вересня 1966 року

СЕКРЕТНО

Экз. № 1

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

22 сентября 1966 года

гор. Николаев

Зам. прокурора Николаевской области, старший советник юстиции Ольшанский, рассмотрев материалы архивно-следственного дела № 0462977 по обвинению ДУКАРТ Магдалины Ивановны, вместе с заявлением ее матери, -

У С Т А Н О В И Л:

6 марта 1946 года органами НКВД Томской области была арестована гр. ДУКАРТ Магдалина Ивановна, 1920 гола рождения по обвинению в преступлении, предусмотренном ст. 58-1»а» УК РСФСР.

4 апреля 1946 года МГБ СССР в результате произведенного расследования, ДУКАРТ М.И. было предъявлено обвинение в том, что она в период оккупации, проживая на конспиративной квартире вместе с руководителем подпольной резидентуры НКГБ СССР «Корневым», действовавшим в тылу противника в гор. Николаеве и, будучи в курсе боевой деятельности резидентуры, после начала ее провала, изъявила согласие сообщать в «СД» о лицах, посещавших конспиративную квартиру, а при отступлении немецкой армии в 1943 году выехала в Германию

(л.д.32)

16 апреля 1946 года обвиняемая ДУКАРТ М.И. была направлена на судебно-медицинскую экспертизу по заключению которой от 10 мая 1946 года признано, что ДУКАРТ «обнаруживает признаки душевного расстройства шизофреноподобного характера, не исключена возможность шизофренического процесса. Нуждается в переводе в Казанскую психиатрическую больницу МВД на принудительное лечение с переосвидетельствованием через 5-6 месяцев, после чего может быть решен вопрос о ее вменяемости»

(л.д. 57, 64-65)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 75.

Постановлением Особого Совещания при МВД СССР от 20 июня 1946 года Дукарт М.И. направлена на принудительное лечение в соединении с изоляцией.

(л.д. 72)

Обвинение Дукарт М.И. было основано на достаточно не перепроверенных показаниях свидетелей Беспаловой М.Е., Келлем Г.А., Дзюриловой З.К. Воробьева Б.И. и Костенко Л.И.

(л.д. 35-47)

Дукарт М.И. в предъявленном ей обвинении виновной себя не признала и на допросах показала, что в период оккупации, будучи женой руководителя подпольной организации в гор. Николаеве – Корнева В.А., являлась участником этой организации и по заданию Корнева выполняла отдельные поручения. Со слов Корнева ей известно, что его предала врач Любченко М.С. После провала Корнева дала согласие следователю «СД» РОЛЛИНГУ сообщать ему о лицах, которые будут приходить к ним на квартиру к Корневу, но практически его задание не выполняла, а в 1943 году по предложению немецких властей эвакуировалась в Германию.

(л.д.17-31, 33-34)

Мать Дукарт М.И. – Дукарт Э.И. в письме, адресованном члену редколлегии газеты «Нейес Лебен» (издание «Правды»), направленному в УКГБ по Николаевской области, ссылаясь на то, что ее дочь, как активная участница подполья г. Николаева, в 1946 году была репрессирована необоснованно, просит пересмотреть дело на предмет реабилитации Дукарт М.И.

На основании изложенного и принимая во внимание, что расследование дела по обвинению Дукарт М.И., ввиду ее заболевания шизофренией в 1946 году было проведено неполно, без тщательной проверки показаний ее и ее

матери о патриотической деятельности, а поэтому, руководствуясь ст. 399 УПК УССР, -

ПОСТАНОВИЛ:

Возобновить расследование по делу Дукарт Магдалины Ивановны, поручив его проведение следственной группе УКГБ при СМ УССР по Николаевской области.

В процессе дополнительного расследования необходимо:

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 76.

1. Установить и передопросить свидетелей, проходивших по делу Дукарт М.И., конкретизируя их показания.

2. Установить и допросить других лиц, хорошо знавших Дукарт М.И. по совместной работе и месту жительства в период оккупации, которые бы смогли охарактеризовать ее с деловой и политической стороны.

3. Тщательно перепроверить показания Дукарт М.И. о ее патриотической деятельности, обратив особое внимание на выяснение обстоятельств являлась ли Дукарт М.И. членом подпольной организации, руководимой «Корневым»-Лягиным и выполняла ли она какие-либо задания этой организации.

4. Передопросить Дукарт Э.И. по вопросу патриотической деятельности ее дочери и перепроверить эти показания, а также ее показания от 27 декабря 1945 года (см. л.д. 48-56)

При этом обратить также внимание на выяснение вопросов сотрудничали ли Дукарт Э .И. с органами НКВД с 1934 года, получала ли какие-либо задания от органов госбезопасности на период оккупации, занималась ли она лично патриотической деятельностью, оказывала ли содействие группе «Корнева»-Лягина.

5. По возможности установить членов подпольной организации «Корнева»-Лягина и допросить их, что им известно о патриотической деятельности Дукарт М.И. и Дукарт Э.И.

6. В целях перепроверки показаний Дукарт М.И. о предательстве Корнева-Лягина врачом Любченко М.С., составить обзорную справку по делу Любченко.

7. Собрать подробные характеризующие данные на Дукарт М.И. и приобщить документы о ее судьбе.

В случае необходимости провести и другие следственные действия после чего дело со своим заключением возвратить в прокуратуру области.

ЗАМ. ПРОКУРОРА НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

СТАРШИЙ СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ *підпис* (В.ОЛЬШАНСКИЙ)

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 77. Оригінал. Машинопис.

№ 27

**Оглядова довідка архівно-кримінальної справи № 10200 зі
звинувачення Любенко М.С.**

7 жовтня 1966 року

Обзорная справка

По архивно-уголовному делу № 10200 по обвинению

*Любченко Марии Семеновны, 1889 года
рождения, уроженки г. Белгорода, русской
с высшим медицинским образованием*

в преступлении, предусмотренном ст. 54-1»а» УК УССР.

Любченко арестована 8 мая 1945 года Управление НКВД по Николаевской области и 9 августа того же года Военным Трибуналом войск НКВД Николаевской области осуждена к ВМН – расстрелу.

Приговором суда Любченко признана виновной в том, что кА чл. КПСС, в 1941 году была оставлена со специальным заданием в тылу врага в городе Николаеве, но задания не выполнила – изменила Родине и с момента оккупации города Николаева до 1944 года являлась секретным агентом «СД».

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 109.

Являясь секретным агентом «СД», состояла на связи у офицера Ролинга и в период с июня 1942 года до января 1944 года проводила активную предательскую деятельность в отношении советских патриотов; по ее доносу было арестовано до 30 советских патриотов, из которых много было расстреляно, в частности, Корнев и другие, а Подгрушный был повешен в городе Николаеве.

На предварительном следствии и в суде Любченко виновной себя признала полностью и дала подробные показания о своей предательской деятельности.

Кроме того изобличалась показаниями свидетелей Седько, Апостоли, Шкуоина, Остафейчук и Тимошенко.

Дукарт Магдалина Ивановна по материалам настоящего дела не проходит, и никаких данных о ее предательской деятельности в деле нет.

Архивно-уголовное дело № 10200 хранится в УАГ УКГБ по Николаевской области.

Следователь УКГБ по Николаевской области

Лейтенант Підпис (ПЛУЖНИК)

7/Х-66 г.

Печатка

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 110. Оригінал. Рукопис.

№ 28

Протокол допиту Луценка П.П.

24 жовтня 1966 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Гор. Киев

«24» октября 1966 г.

Я, старший следователь Управления КГБ при Совете Министров УССР по Киевской области майор Разумный,

С соблюдением требований ст.ст. 167 и 170 УПК УССР допросил в качестве свидетеля

1. Фамилия Луценко
2. Имя и отчество Петр Платонович
3. Год рождения 1913 года рождения
4. Место рождения пос. Боровая Фастовского района Киевской области
5. Национальность и гражданство украинец, гр-н СССР
6. Партийность член КПСС с 1951 года
7. Образование среднее
8. Род занятий Государственный плановый институт Совета Министров УССР, старший инженер
9. Постоянное место жительства гор. Киев, Андреевский спуск 30 кв. 12.

10. Паспорт или иной документ Удостоверение 576, выданное
государственным плановым комитетом Совета Министров УССР.

Об уголовной ответственности по ст.ст. 178 и 179 УК УССР за дачу заведомо ложного показания и за отказ или уклонение от дачи показаний свидетель Луценко П.П. предупрежден.

Підпис Луценко

ДАМО . Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 126. Оригінал. Рукопис.

Допрос начат в 10 час. – мин. Окончен в 14 ч. – мин.

По существу заданных вопросов свидетель Луценко П.П. показал следующее:

Русским языком я владею и желаю давать показания на русском языке.

С 16 августа 1941 по 5 апреля 1942 года я был участником спецгруппы НКГБ СССР в гор. Николаеве, руководителем которой был сотрудник НКГБ СССР Лягин Виктор Александрович, известный мне в тот период под псевдонимом «Корнев».

Кроме меня и «Корнева» в эту группу входили: Сидорчук Александр Петрович, Улезко Николай Васильевич, Коваленко Иван, Гавриленко Григорий Тарасович, Соколов Владимир – «Васильев», Наумов Александр – «Николаев», Свидерский Демьян – «Демьяненко».

В соответствии с полученными инструкциями от НКГБ СССР все мы в первый период оккупации немцами гор. Николаева обосновались на места жительства и работы:

«Корнев» работал на судостроительном заводе им. Марти в должности инженера, я и Улезко Николай работали в качестве рабочих на макаронной фабрике; Коваленко Иван и Соколов Александр – проводниками на железной дороге, Свидерский Демьян – рабочим в совхозе им. Шевченко. О месте работы Наумова я не помню.

Підпис Луценко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 126 зворот. Оригінал. Рукопис.

Гавриленко занимался ремонтом часов на дому. Сидорчук по указанию Лягина пока нигде не работал.

За период с 16.8.41 по 5.4.43 года с моим участием нашей группой совершено значительное количество диверсионных актов, главными из которых были:

Уничтожение немецких складов с 18-ю машинами амуниции;

Уничтожение 12-ти немецких автомашин и 4000 покрышек;

Взорван склад с военными материалами и 60 тонн горючего;

Путем взрыва уничтожен немецкий аэродром с 25-ю самолетами и аэродромным оборудованием.

В апреле 1942года по заданию «Корнева» я ушел из Николаева на Восток для перехода линии фронта с донесением для отправки в Москву.

21 мая 1942 года в районе гор. Конграда Харьковской области я перешел линию фронта, явился в Особый отдел 137 кав. полка 26 дивизии, 6 армии. Мои донесения были переданы в Москву, но 26 мая 1942 года в составе 6 армии я оказался в окружении немецких войск, а затем был взят в плен немцами. Примерно в июле-августе 1942 года я дважды бежал из немецкого плена. Последний раз я совершил побег из лагеря военнопленных гор. Лозовая и принял решение

Підпис Луценко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 127. Оригінал. Рукопис.

Возвратиться в Николаев и доложить «Корневу» о том, что донесения в центр переданы. Числа 22 декабря 1942 года я встретился в Николаеве с «Корневым», который, выслушав мой доклад, предложил мне выехать из

Николаева, т.к. группа оказалась в тяжелом положении, а именно: Сидорчук при выполнении диверсионного акта подорвался на самодельной mine при уничтожении нефтебазы в порту; кроме того был неудачный выход подпольщиков в Знаменские леса для организации партизанских отрядов.

26 декабря 1942года из Николаева я ушел в Киев и здесь проживал у Одарич Татьяны Андреевны, которую знал до войны. В Киеве я проживал до освобождения его советскими войсками. Здесь я был связан с Федоровским партизанским отрядом, в частности с командиром Федоровского партизанского отряда Соколовым Дмитрием Михайловичем.

Таким образом, с декабря 1942 года с Николаевской подпольной группой до освобождения Николаева от немцев я никакой связи не имел.

В апреле 1944 года я был вызван в гор. Николаев, где в то время работала опергруппа НКГБ СССР по расследованию причин гибели группы «Корнева». Тогда от работников НКГБ СССР я узнал, что в феврале 1943 года немцами были арестованы вначале Гавриленко, а примерно через неделю были

Підпис Луценко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 127 зворот. Оригінал. Рукопис.

Арестованы «Корнев»-Лягин, Улезко Николай, Коваленко Иван и Соколов Александр. Арестовывались и другие лица как подпольщики.

Достоверными данными о том, кто предал немцам группу «Корнева», я не располагаю, но по рассказам моих товарищей я знаю следующее.

Улезко после возвращения из немецких концлагерей мне рассказывал в 1945-46 годах, «Корнев» участникам группы рассказал, что на всякий крайний случай можно связаться с врачом Любченко. Она, по словам «Корнева», якобы была оставлена для подпольной работы Николаевским обкомом партии. Во время облавы на советских граждан Гавриленко обратился к Любченко с просьбой дать ему справку об освобождении от

каких-то работ. Та якобы предложила ему явиться к ней позже, и когда Гавриленко явился, то в кабинете врача Любченко был схвачен немцами и арестован. Позже начались аресты других участников подполья. Улезко мне также рассказывал, что в его присутствии проводилась очная ставка между Лягиным и Гавриленко, на которой последний показывал о существовании подпольной организации.

Примерно то же самое об этом обстоятельстве мне рассказывали Келем Галина, ныне Лермонтова, проживающая в Николаеве по ул. Московской 42, кв.45 и Свидрова (жена Улезко) Підпис Луценко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 128. Оригінал. Рукопис.

Елена Семеновна, проживающая в г. Николаеве по ул. Молодогвардейской 32, кв. 44. Вместе с ней проживает и ее муж Улезко.

От сотрудников Николаевского обкома КПУ мне известно, что бывший врач Любченко осуждена советским судом за предательство «Корнева» и его группы.

Еще в период совместной подпольной работы с «Корневым» я знал, что «Корнев» проживал в квартире Дукарт Магды, немки по национальности. Лично я не был знаком с Магдой Дукарт. Со слов Келем Галины и Сидорчука Александра мне тогда же в 1941-42 годах было известно, что «Корнев» и Дукарт Магда находились в фактически брачных отношениях. Ни от «Корнева», ни от других участников группы я не слышал, чтобы «Корнев» опасался Магды Дукарт. Наоборот, все говорили, что «Корнев» устроен надежно. О каких-либо предательских действиях Магды Дукарт мне не известно. Единственное отрицательное о Дукарт мне сказала Келем, что после ареста «Корнева» Келем и Свидрова передали записку Магде Дукарт с просьбой поспособствовать в освобождении «Корнева» из-под стражи. Магда Дукарт якобы ответила: «...Я его не садила в тюрьму и не буду освобождать...».

Келем Галина по национальности тоже немка, была вхожа в семью Магды Дукарт и она больше может знать о ее взаимоотношениях с «Корневым».

Підпис Луценко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 129. Оригінал. Рукопис.

О причастности Магды Дукарт к подпольной деятельности нашей группы мне ничего неизвестно. Была ли она посвящена в наши подпольные дела, я не знаю. Под какой легендой «Корнев» проживал у Дукарт, тоже не знаю. Даже в декабре 1942 года, когда «Корнев» рекомендовал мне уехать из Николаева, он мне говорил, что дома ,т.е. в семье Дукарт у него все хорошо, и никаких опасений не высказывал в связи с проживанием у Дукарт.

Протокол читал, показания мои записаны верно

П.Луценко

Допросил с. следователь УКГБ

Майор Підпис (Разумный)

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 130. Оригінал. Рукопис.

№ 29

Протокол допиту Улезко М.В.

10 листопада 1966 року

Протокол допроса свидетеля

Город Николаев

«10» ноября 1966 г.

Следователь Управления КГБ СССР при СМ УССР по Николаевской области лейтенант Плужник

С соблюдением требований ст.ст. 85, 167 и 170 УПК СССР в помещении допросил в качестве свидетеля

1. Фамилия Улезко

2. Имя и отчество Николай Васильевич

3. Год рождения 1914 4. Национальность и гр-во укр. гр. СССР

5. Место рождения гор. Россош Воронежской области

6. Партийность б/п 7. Образование среднее

8. Место работы и должность водитель трамвая Николаевского трамвайного управления

9. Судимость нет

10. Постоянное место жительства, точный адрес и № телефона г. Николаев, ул. Молодогвардейская 32 кв. 44

11. Документ, на основании которого установлена личность свидетеля при себе не имеет

12. В каких отношениях состоит с обвиняемым нормальные

13. Свидетелю Улезко сообщено, что он вызван для допроса по делу Дукарт М.И.

Допрос начат в «10» час. «00» мин.

Допрос окончен в «12» час. «10» мин

Об уголовной ответственности за дачу заведомо ложных показаний, за отказ от дачи показаний и за разглашение данных предварительного следствия по ст.ст. 178-179, 181 УК УССР предупрежден

Подпись Улезко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 131. Оригінал. Рукопис.

По существу заданных вопросов поясняю, что с 16 августа 1941 года я проживал в оккупированном городе Николаев, куда был направлен для подпольной работы как сотрудник органов госбезопасности. Подпольную разведывательно-диверсионную группу возглавлял «Корнев» - Лягин Виктор Александрович. В состав его группы входили чекисты – Сидорчук Александр Пеетрович, Луценко Петр Платонович, Гавриленко Григорий Тарасович, Соколов Владимир, Свидерский Демьян, Наумов Александр, я – Улезко и Коваленко Иван Наумович. Все мы были расквартированы в разных местах города Николаева и занимались подпольной деятельностью по руководством В.А.Лягина. В частности Лягин проживал на квартире у Дукарт Эмилии, немки по национальности, и для конспирации выступал в роли мужа ее дочери – Дукарт Магдалины. Лично я с Дукарт Магдалиной знаком не был, но Лягин ее всегда характеризовал только с положительной стороны.

Подпись Улезко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 131 зворот. Оригінал. Рукопис.

Однажды в доме Дукарт Лягин собрал нас на совещание. Тогда в их квартире была домработница и мать Магдалины. Позже мне от Лягина было известно, что в доме была и Магдалина, но чем конкретно она занималась я не знаю. Лягин мне также неоднократно говорил, что он законспирирован хорошо и в адрес Магдалины никогда никаких опасений не высказывал. С 5 по 13 февраля 1943 года «Корнев»-Лягин, я-Улезко, Гавриленко, Соколов и Коваленко были арестованы «СД» и содержались сначала в здании «СДЖ», а затем были переведены в тюрьму. В конце следствия нас всех поместили в одну камеру, где Лягин рассказал, что нас предала врач Любченко, к которой на прием пошел Гавриленко с целью приобрести справку об освобождении от угона в Германию. Это подтвердил и сам Гавриленко. Лягин, находясь в тюрьме, имел несколько раз

свидания с Дукарт Магдалиной; мне лично он говорил, что передал ей на память свои золотые часы и что-то сообщил,

Подпись Улезко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 132. Оригінал. Рукопис.

Но что конкретно не говорил. 17 июля 1943 года Лягин, Гавриленко и Соколов были расстреляны немцами, а я-Улезко и Коваленко приговорены к пожизненному тюремному заключению. О предательской деятельности со стороны Дукарт Магдалины мне ничего не известно, Лягин В.А., как показал выше, отзывался о ней только положительно.

Протокол мною прочитан, ответы с моих слов записаны верно.

Підпис Улезко

Следователь Підпис

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 132 зворот. Оригінал. Рукопис.

№ 30

Протокол допиту Воробйова Б.І.

11 листопада 1966 року

Город Николаев

«11» ноября 1966 г.

Следователь Управления КГБ СССР при СМ УССР по Николаевской области лейтенант Плужник

С соблюдением требований ст.ст. 85, 167 и 170 УПК СССР в помещении допросил в качестве свидетеля

1. Фамилия Воробьев
2. Имя и отчество Борис Иванович
3. Год рождения 1914 4. Национальность и гр-во русский, гр. СССР
5. Место рождения гор. Николаев
6. Партийность б/п 7. Образование высшее
8. Место работы и должность строитель кораблей з-да им. 61 Коммунара
9. Судимость нет
10. Постоянное место жительства, точный адрес и № телефона г. Николаев, ул. 5-я Слободская 33
11. Документ, на основании которого установлена личность свидетеля при себе не имеет
12. В каких отношениях состоит с обвиняемым -
13. Свидетелю Воробьеву сообщено, что он вызван для допроса по делу Дукарт М.И.

Допрос начат в «14» час. «00» мин.

Допрос окончен в «15» час. «20» мин

Об уголовной ответственности за дачу заведомо ложных показаний, за отказ от дачи показаний и за разглашение данных предварительного следствия по ст.ст. 178-179, 181 УК УССР предупрежден

Подпись Підпис Воробйова

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 133. Оригінал. Рукопис.

По существу заданных вопросов поясняю, что в период временной немецко-фашистской оккупации гор. Николаева я по заданию разведорганов

Советской Армии был оставлен для подпольной работы в г. Николаеве. Дукарт Магдалину Ивановну я знал лишь понаслышке как жену руководителя подпольной группы – Корнева-Лягина В.А., но лично с ней никогда не встречался. С лягиным я дважды встречался в январе и феврале 1943 года. Каких-либо опасений со стороны своей жены Лягин не высказывал. После ареста Лягина мне кто-то из членов моей группы, кто точно теперь не помню, говорил, что жена его не оказывала ему материальной помощи. Это я указал в отчете, который писал в партийные органы после изгнания оккупантов из г. Николаева. Каких-либо фактов предательской или другой враждебной деятельности со стороны Дукарт М.И. мне не известно.

Протокол мною прочитан, ответы записаны верно

Підпис Воробйова

Следователь Підпис

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 133 зворот. Оригінал. Рукопис.

№ 31

Протокол допиту Келлем Г.А.

14 листопада 1966 року

Город Николаев

«14» ноября 1966 г.

Следователь Управления КГБ СССР при СМ УССР по Николаевской области лейтенант Плужник

С соблюдением требований ст.ст. 85, 167 и 170 УПК СССР в помещении допросил в качестве свидетеля

1. Фамилия Келлем

2. Имя и отчество Галина Адольфовна

3. Год рождения 1918 4. Национальность и гр-во немка, гр. СССР

5. Место рождения село Сербы Житомирской области

6. Партийность б/п 7. Образование 4 класса

8. Место работы и должность пенсионерка

9. Судимость нет

10. Постоянное место жительства, точный адрес и № телефона г. Николаев, ул.Московская 42 кв. 45

11. Документ, на основании которого установлена личность свидетеля паспорт VIII-ДЛ № 524628 от 10 июля 1958 года

12. В каких отношениях состоит с обвиняемым -

13. Свидетелю Келлем сообщено, что он вызван для допроса по делу Дукарт М.И.

Допрос начат в «8» час. «30» мин.

Допрос окончен в «10» час. «00» мин

Об уголовной ответственности за дачу заведомо ложных показаний, за отказ от дачи показаний и за разглашение данных предварительного следствия по ст.ст. 178-179, 181 УК УССР предупрежден

Подпись Підпис Келлем

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 134. Оригінал. Рукопис.

По существу заданных вопросов поясняю, что Дукарт Магдалину Ивановну я знала с февраля 1943 года, отношения у меня с ней были нормальными. Ее я знала и раньше как жену руководителя подпольной организации – Лягина В.А., но лично с ней знакома не была. Мой муж Сидорчук Александр Петрович, который был участником группы Лягина,

характеризовал Дукарт Магдалину положительно. Сидорчук погиб 5 ноября 1942 года при выполнении боевого задания. После арестов Лягина и других участников подполья, я носила в тюрьму передачи для Гавриленко и Лягина. Однажды Лягин передал через меня записку для Дукарт М.И., которую я последней вручила в тот же день. Прочитав записку, Дукарт М.И. тут же сожгла ее и сказала мне, чтобы я больше к ней не ходила и никаких записок не носила. После этого я еще несколько раз ходила к Дукарт М.И., но она со мной даже не хотела разговаривать.

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 134 зворот. Оригінал. Рукопис.

Однако, в последствие мне стало известно от Гавриленко и других арестованных, что Магдалина приходила в тюрьму к Лягину и приносила ему медикаменты, а продукты питания Лягину систематически передавала их домработница. Почему Дукарт М.И. так вела себя со мной, я не знаю. Каких-либо фактов предательской деятельности со стороны Дукарт М.И. я не знаю. Лягин В.А. о Магдалине и ее матери также отзывался положительно.

Протокол мне прочитан, ответы с моих слов записаны верно.

Підпис Келлем

Следователь Підпис

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 135. Оригінал. Рукопис.

№ 32

Протокол допиту Улезко О.С.

14 листопада 1966 року

Город Николаев

«14» ноября 1966 г.

Следователь Управления КГБ СССР при СМ УССР по Николаевской области лейтенант Плужник

С соблюдением требований ст.ст. 85, 167 и 170 УПК СССР в помещении допросил в качестве свидетеля

1. Фамилия Улезко

2. Имя и отчество Елена Семеновна

3. Год рождения 1918 4. Национальность и гр-во укр., гр. СССР

5. Место рождения с. Марьяновка Баиштанского района Николаевской области

6. Партийность чл. КПСС 7. Образование среднее

8. Место работы и должность продавец магазина наглядных пособий

9. Судимость нет

10. Постоянное место жительства, точный адрес и № телефона г. Николаев, ул. Молодогвардейская 32 кв.44

11. Документ, на основании которого установлена личность свидетеля при себе не имеет

12. В каких отношениях состоит с обвиняемым нормальные

13. Свидетелю Улезко сообщено, что он вызван для допроса по делу Дукарт М.И.

Допрос начат в «10» час. «30» мин.

Допрос окончен в «12» час. «30» мин

Об уголовной ответственности за дачу заведомо ложных показаний, за отказ от дачи показаний и за разглашение данных предварительного следствия по ст.ст. 178-179, 181 УК УССР предупрежден

Подпись

Підпис Улезко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 136. Оригінал. Рукопис.

По существу заданных вопросов поясняю, что Дукарт Магдалину Ивановну я знала с февраля 1943 года. Отношения у меня с ней были нормальными. Познакомилась я с ней при следующих обстоятельствах. В первых числах февраля 1943 года ее муж «Корнев» - Лягин Виктор Александрович и мой муж Улезко Николай Васильевич за подпольную деятельность были арестованы «СД». Я носила мужу передачи и там увиделась с Лягиным, который попросил меня, чтобы я зашла к его жене и сказала, чтобы она пришла к нему и принесла продукты. Я пошла на квартиру к Дукарт М.И. и передала просьбу Лягина. На это Дукарт ответила, что никаких передач носить не будет и заявила, чтобы я к ней в квартиру больше не ходила. Больше я к Дукарт М.И. не ходила, но ее домработница – старушка, фамилии, имени и отчества ее не знаю, часто обращалась ко мне с просьбой передать передачу для Лягина В.А. Обычно эта старуха

Підпис Улезко

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 136 зворот. Оригінал. Рукопис.

Приносила все необходимое для передачи за 1-2 квартала от дома Дукарт М., вручала мне, а я передавала Лягину. Почему этого не делала сама Дукарт и почему так поступила со мной я не знаю. О преступной деятельности Дукарт М.И. мне ничего не известно. Со слов моего мужа и других участников подпольной группы, руководимой Лягиным, мне было известно, что их предала врач Любченко. До ареста участников подпольной группы я Дукарт М.И. не знала и нигде с ней не встречалась.

Протокол мной лично прочитан, ответы записаны верно.

Підпис Улезко

Следователь Підпис

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 137. Оригінал. Рукопис.

Висновок в архівно-кримінальній справі № 0462977

15 листопада 1966 року

15 ноября 1966 года

город Николаев

Следователь следственной группы УКГБ при СМ УССР по Николаевской области лейтенант ПЛУЖНИК, рассмотрев в связи с жалобой и указаниями прокуратуры Николаевской области материалы архивно-уголовного дела и дополнительной проверки в отношении –

ДУКАРТ Магдалины Ивановны,
1920 года рождения,
уроженки гор. Николаева,
немки, гр-ки СССР, б/п,
со средним образованием,
до ареста рабочей Томского
завода «Шарикоподшипник»,
проживавшей в гор. Томске,
Северный городок, 44 кв.1.

Н А Ш Е Л

В августе месяце 1941 года по заданию НКГБ СССР для руководства разведывательно-диверсионной группой в город Николаев прибыл сотрудник органов госбезопасности ЛЯГИН Виктор Александрович («Корнев»), где в целях зашифровки и конспирации был связан с местной немкой ДУКАРТ Эмилией Иосифовной и поселен

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 142. Оригінал. Машинопис.

В ее квартире, как муж ее дочери – ДУКАРТ Магдалины Ивановны, которая стала участницей разведывательно-диверсионной группы.

Имея такое прикрытие, ЛЯГИН смог выполнять порученные ему задания, имел обширные связи среди фашистов, не без участия матери и дочери ДУКАРТ.

5 февраля 1943 года ЛЯГИН был арестован органами «СД», содержался в «СД», затем в Николаевской тюрьме, 17 июля 1943 года немцами был расстрелян.

Указом Президиума Верховного Совета СССР от 5 ноября 1944 года ему было посмертно присвоено звание Героя Советского Союза.

ДУКАРТ Эмилия и ее дочь Магдалина после ареста ЛЯГИНА вызывались в «СД», но не арестовывались, а осенью 1943 года, по распоряжению оккупационных властей, выехали в Германию, где ДУКАРТ Магдалина лечилась по поводу заболевания туберкулезом легких.

После окончания Отечественной войны ДУКАРТ Э.И. и ДУКАРТ М.И. по своей личной инициативе прибыли в Советский Союз из оккупированной американцами территории Германии, где ДУКАРТ Магдалина в своем письме на имя Наркома госбезопасности СССР изложила известные ей факты о деятельности ЛЯГИНА и о себе.

После этого ДУКАРТ Э.И. и ДУКАРТ М.И. как немцы по национальности, выезжавшие в Германию, были направлены на спецпоселение в город Томск, где ДУКАРТ Магдалина работала рабочей на Томском заводе «Шарикоподшипник». К этому времени она страдала шизофренической болезнью.

5 марта 1946 года, по постановлению 4 Управления МГБ СССР ДУКАРТ М.И. была арестована Томским УМГБ и этапирована в распоряжение МГБ СССР.

Постановлением Особого совещания при МГБ СССР от 20 июня 1946 года ДУКАРТ М.И. как обнаруживающая признаки душевного расстройства

шизофрено-подобного характера, была направлена на принудительное лечение в Казанскую психиатрическую больницу, где в 1952 году умерла.

(л.д.8, 17-34, 48-56, 59-65, 72-73, 87-101, 110, 112, 121, 129-139, 146-148)

В процессе следствия ДУКАРТ М.И. было предъявлено обвинение в том, что она в период оккупации города Николаева,

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 143. Оригінал. Машинопис.

проживая на конспиративной квартире вместе с руководителем подпольной резидентуры НКГБ СССР «КОРНЕВЫМ» и, будучи осведомленной о боевой деятельности резидентуры, после начала ее провала, изъявила согласие сообщать в «СД» о лицах, посещавших конспиративную квартиру, а при отступлении немецкой армии, в 1943 году, выехала в Германию.

(л.д. 69-70)

Виновной себя ДУКАРТ ни в чем не признала и на допросах показала, что в период оккупации она, будучи женой руководителя подпольной организации в гор. Николаеве – Корнева В.А., являлась участницей этой организации и по заданию КОРНЕВА выполняла отдельные поручения; со слов КОРНЕВА ей известно, что его предала врач ЛЮБЧЕНКО.

После провала организации дала согласие следователю «СД» РОЛИНГУ сообщать ему о лицах, которые будут приходить к ним на квартиру к КОРНЕВУ, но практически в этой части ничего не делала, а в 1943 году по распоряжению оккупантов выехала в Германию.

(л.д. 17-31, 33-34)

По делу в качестве свидетеля была допрошена мать ДУКАРТ М.И. – ДУКАРТ Эмилия Иосифовна, которая подтвердила показания своей дочери и заявила, что в 1941 году она по поручению органов госбезопасности

поселила у себя на квартире руководителя подпольной организации гор. Николаева «КОРНЕВА» - Лягина В.А., которого впоследствии предала врач ЛЮБЧЕНКО. Эти показания ДУКАРТ Э.И. подтвердила и на допросе 24 октября 1966 года, т.е. в процессе дополнительной проверки.

(л.д. 48-56, 129-132)

В деле имеются копии показаний свидетелей БЕСПАЛОВОЙ М.Е., КЕЛЛЕМ Г.А., ДЗЮРИЛОВОЙ З.К., ВОРОБЬЕВА Б.И. и КОСТЕНКО Л.И., которые сводятся к тому, что после ареста «КОРНЕВА» ДУКАРТ отказывалась носить ему продукты питания, но каких-либо данных о ее враждебной деятельности в показаниях этих свидетелей не содержится.

(л.д. 35-47)

ДУКАРТ М.И. в своих показаниях указывала на то, что после ареста «КОРНЕВА» к ней на квартиру приходили какие-то женщины якобы от «КОРНЕВА», но она их не принимала, т.к. боялась провокаций со стороны «СД».

(л.д. 27-29)

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 144. Оригінал. Машинопис.

Каких-либо объективных доказательств о проведении ДУКАРТ М.И. предательской или иной враждебной деятельности в процессе дополнительной проверки не добыто.

(л.д. 86-144)

В документальных материалах партархива Николаевского обкома КПУ и Николаевского областного государственного архива никаких компрометирующих данных ДУКАРТ М.И. нет

(л.д. 119-120)

Нет таких данных на нее и в первых спецотделах УООП Николаевской области и МЛЛП СССР.

(л.д. 111-112)

По сообщению учетно-архивной группы УКГБ Николаевской области ДУКАРТ М.И. значится участницей подпольной разведывательно-диверсионной группы, которую возглавлял в гор. Николаеве Герой Советского Союза «КОРНЕВ» - ЛЯГИН Виктор Александрович.

(л.д. 121)

Допрошенные в качестве свидетелей бывшие участники подпольной группы, возглавляемой ЛЯГИНЫМ В.А. – ЛУЦЕНКО и УЛЕЗКО охарактеризовали ДУКАРТ М.И. с положительной стороны и показали, что ЛЯГИНА и других участников подполья предала врач ЛЮБЧЕНКО.

(л.д. 133-139)

Осмотром архивно-уголовного дела по обвинению ЛЮБЧЕНКО Марии Семеновны установлено, что она в 1945 году была осуждена за предательство подпольной группы «КОРНЕВА» - ЛЯГИНА и других советских патриотов.

В деле имеются показания ЛЮБЧЕНКО по поводу ее предательской деятельности
(л.д. 102-109, 116-117)

Передопрошенные свидетели ВОРОБЬЕВ и КЕЛЛЕМ, как и в 1944 году, никаких фактов враждебной деятельности со стороны ДУКАРТ не назвали.

Ничего не показала о предательской или иной враждебной деятельности с ее стороны и вновь допрошенная свидетель УЛЕЗКО Е.С.

(л.д. 140-144)

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 145. Оригінал. Машинопис.

Таким образом, в процессе дополнительной проверки установлено, что ДУКАРТ Магдалина Ивановна и ДУКАРТ Эмилия Иосифовна в период временной немецко-фашистской оккупации гор. Николаева являлись участниками подпольной разведывательно-диверсионной группы, возглавляемой «КОРНЕВЫМ» - ЛЯГИНЫМ Виктором Александровичем.

Учитывая изложенные выше обстоятельства, следует считать, что в 1946 году ДУКАРТ М.И. была арестована необоснованно, а поэтому, -

П О Л А Г А Л Б Ы:

Архивно-уголовное дело № 0462977 по обвинению ДУКАРТ Магдалины Ивановны направить прокурору Николаевской области для прекращения его в соответствии со ст. 6 п.2 УПК УССР.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДГРУППЫ ПРИ СМ УССР

по Николаевской области

лейтенант

Підпис

(ПЛУЖНИК)

«СОГЛАСЕН»: НАЧАЛЬНИК СЛЕДГРУППЫ УКГБ ПРИ СМ УССР

по Николаевской области

полковник *Підпис*

(ШАПОВАЛОВ)

СПРАВКА: Мать ДУКАРТ М.И. – ДУКАРТ Эмилия Иосифовна проживает по адресу: гор. Караганда-38, Цикличный переулок 4, кв.1.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДГРУППЫ УКГБ ПРИ СМ УССР

по Николаевской области

лейтенант

Підпис

(ПЛУЖНИК)

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 146. Оригінал. Машинопис.

№ 34

Протест прокурора Миколаївської області у справі Дукарт М.І.

6 грудня 1966 року

6 декабря 1966 г.

СЕКРЕТНО

Экз. № 1

В ПРЕЗИДИУМ НИКОЛАЕВСКОГО ОБЛАСТНОГО СУДА

П Р О Т Е С Т

/ в порядке надзора/

По делу ДУКАРТ М.И.

По постановлению Особого Совещания при МВД СССР от 20 июня 1946 года направлена на принудительное лечение в соединении с изоляцией, -

ДУКАРТ Магдалина Ивановна, 1920 года рождения, уроженка гор. Николаева, немка, гр. СССР, б/п, со средним образованием, до ареста проживала в гор. Томске и работала разнорабочей на Томском заводе «Шарикоподшипник»

По заключению МГБ СССР Дукарт вменено в вину то, что она в период немецкой оккупации гор. Николаева, проживая в конспиративной квартире вместе с руководителем подпольной резидентуры НКГБ СССР «Корневым» и, будучи осведомленной о боевой деятельности резидентуры, после начала ее провала, изъявила согласие сообщать в «СД» о лицах, посещавших конспиративную квартиру, а при наступлении частей Советской Армии, Дукарт в 1943 году выехала в Германию.

(л.д. 69-70)

Постановление Особого Совещания при МВД СССР подлежит отмене, а дело производством прекращению по следующим основаниям.

Дукарт М.И. в предъявленном ей обвинении виновной себя ни в чем не признала и на допросах показала, что в период оккупации она, будучи женой руководителя подпольной организации в гор. Николаеве – КОРНЕВА В.А., являлась участницей этой организации и по заданию Корнева выполняла отдельные поручения.

Со слов Корнева ей известно, что его предала врач Любченко.

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 147. Оригінал. Машинопис.

После провала организации дала согласие следователю «СД» Ролингу сообщать ему о лицах, которые будут приходить к ним на квартиру к Корневу, но практически в этой части ничего не делала, а в 1943 году по предложению немецких властей эвакуировалась в Германию.

По делу в качестве свидетеля была допрошена мать Дукарт М.И. – Дукарт Э.И., которая подтвердила показания своей дочери и заявила, что в 1941 году она по поручению органов госбезопасности поселила у себя на квартире руководителя подпольной организации гор. Николаева «Корнева» - Лягина В.А., которого в 1943 году предала врач Любченко.

Эти показания Дукарт Э.И. подтвердила при производстве дополнительного расследования в 1966 году.

В процессе произведенного дополнительного расследования в 1966 году установлено, что в августе 1941 года по заданию НКГБ СССР для руководства разведывательно-диверсионной группой в гор. Николаев прибыл сотрудник органов Госбезопасности ЛЯГИН Виктор Александрович / «КОРНЕВ»/, где в целях зашифровки и конспирации был связан с местной немкой ДУКАРТ Эмилией Иосифовной и поселен в ее квартире как муж ее

дочери – ДУКАРТ Магдалины Ивановны, которая стала участницей разведывательно-диверсионной группы.

Имея такое прикрытие, Лягин смог выполнять порученные ему задания, имел обширные связи среди фашистов не без матери и дочери Дукарт.

По предательству врача Любченко 5.02.1943 года Лягин был арестован органами «СД» и 17 июля 1943 года немцами был расстрелян.

Указом Президиума Верховного Совета Союза ССР от 5 ноября 1944 года ему посмертно присвоено звание Героя Советского Союза.

После окончания Отечественной войны Дукарт Э.И. и Дукарт М.И. по своей личной инициативе из Германии прибыли в Советский Союз, где Дукарт Магдалина в своем письме на имя Наркома Госбезопасности СССР изложила известные ей факты о деятельности Лягина и о себе.

Вопреки этому, Дукарт Э.И. и Дукарт М.И., как немцы по национальности, выезжавшие в Германию, были направлены на спецпоселение в гор. Томск, а 6 марта 1946 года Дукарт М.И. МГБ СССР была арестована.

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 148. Оригинал. Машинопис.

Постановлением Особого Совещания при МВД СССР от 20.06.1946 года Дукарт М.И., как обнаруживающая признаки душевного расстройства шизофрено-подобного характера, была направлена на принудительное лечение в Казанскую психиатрическую больницу, где в 1952 году умерла.

Каких-либо объективных доказательств о проведении ДУКАРТ предательской или иной враждебной деятельности в процессе дополнительного расследования не добыто.

По сообщению учетно-архивной группы УКГБ Николаевской области Дукарт М.И. значится участницей подпольной разведывательно-

диверсионной группы, которую возглавлял в гор. Николаеве «Корнев» - Лягин Виктор Александрович.

Допрошенные в 1966 году в качестве свидетелей бывшие участники подпольной группы, возглавляемой Лягиным В.А. – Луценко П.П. и Улезко Н.В. охарактеризовали Дукарт М.И. с положительной стороны и показали, что Лягина и других участников подполья предала врач Любченко.

Из приобщенной к делу обзорной справки по обвинению Любченко М.С. видно, что в 1945 году она была осуждена за предательство подпольной группы «Корнева» - Лягина и других советских патриотов.

(л.д. 102-109, 116-117)

Передопрошенные свидетели Воробьев и Келлем, как и в 1944 году, никаких фактов враждебной деятельности со стороны Дукарт не назвали.

Ничего не показала о предательской или иной враждебной деятельности с ее стороны и вновь допрошенная свидетель Улезко Е.С.

Таким образом, дополнительным расследованием установлено, что Дукарт М.И. и Дукарт Э.И. в период временной немецко-фашистской оккупации гор. Николаева являлись участниками подпольно-разведывательной диверсионной группы, возглавляемой «Корневым» - Лягиным Виктором Александровичем.

При таких обстоятельствах следует прийти к выводу, что Дукарт М.И. в 1946 году была осуждена необоснованно.

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 149. Оригінал. Машинопис.

На основании изложенного, руководствуясь ст. 25 Положения о прокурорском надзоре в СССР, -

ПРОШУ:

Постановление Особого Совещания при МВД СССР от 20 июня 1946 года в отношении Дукарт Магдалины Ивановны – отменить и дело дальнейшим производством прекратить за отсутствием состава преступления.

ПРОКУРОР НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТНИК

ЮСТИЦИИ 3 КЛАССА

Підпис

/БАГИН/

СПРАВКА: Дело пересматривается по жалобе осужденной ДУКАРТ Эмилии Иосифовны, проживающей в гор. Караганда, 38, Цикличный переулок, 4 кв.1.

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 150. Оригінал. Машинопи

№ 35

Постанова Президії Миколаївського обласного суду

10 грудня 1966 року

Докладчик Маючая

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 186

Президиума Николаевского областного суда

1966 года декабря 10 дня.

В составе:

Председательствующего – Председателя Николаевского областного суда
тов. Баклан.

Члены президиума: т.т. Маючей, Слепухи, Слесаревского

Зам. Прокурора Николаевской области тов. Ольшанского

Постановлением Особого Совещания при МВД СССР от 20 июня 1946 г. Дукарт Магдалина Ивановна 1920 г. рождения, уроженка гор. Николаева, немка, до ареста проживала в гор. Томске и работала рабочей на Томском заводе «Шарикоподшипник» - направлена на принудительное лечение в соединении с изоляцией.

Дукарт было вменено в вину то, что она в период немецкой оккупации гор. Николаева, проживая в конспиративной квартире вместе с руководителем подпольной резидентуры НКГБ СССР «Корневым» и, будучи осведомленной о боевой деятельности резидентуры, после начала ее провала, изъявила согласие

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 151. Оригінал. Рукопис

сообщать в «СД» о лицах, посещавших конспиративную квартиру, а при наступлении частей Советской Армии, Дукарт в 1943 г. выехала в Германию. Прокурор Николаевской области принес протест, просит постановление отменить, дело дальнейшим производством прекратить, ссылаясь на неосновательность осуждения Дукарт. Ознакомившись с материалами дела, с протестом прокурора, Президиум считает, что протест подлежит удовлетворению. Дукарт в предъявленном ей обвинении виновной себя не признала и утверждала, что, будучи женой «Корнева», являясь участницей руководимой им организации, выполняла отдельные поручения и с его слов ей известно, что его предала врач Любченко.

После провала организации дала согласие следователю «СД» Ролингу сообщать ему о лицах, которые будут приходить

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 151зворот. Оригінал. Рукопис

к ним на квартиру, но практически ничего не делала, а в 1943 г. по предложению немецких властей эвакуировалась в Германию.

Мать Дукарт – Дукарт Э.И. подтвердила показания дочери.

В процессе проведения дополнительного расследования установлено, что Корнева-Лягина предала врач Любченко, которая в 1945 г. была осуждена за предательство подпольной группы Корнева к расстрелу.

После окончания Отечественной войны Дукарт Э.И. и Дукарт М.И. по своей инициативе из Германии прибыли в Советский Союз, где Дукарт Магдалина в своем письме на имя Наркома Госбезопасности СССР изложила известные ей факты о деятельности Корнева-Лягина и о себе. Вопреки этому Дукарт Э.И. и Дукарт М.И. были направлены на спецпоселение в гор. Томск, а 6.03.1946 г. Дукарт М.И. была арестована МГБ СССР.

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 152. Оригинал. Рукопис

Каких-либо объективных доказательств о проведении Дукарт предательской или враждебной деятельности в процессе расследования не добыто.

По сообщению учетно-архивной группы УКГБ Николаевской области Дукарт М.И. значится участницей подпольной разведывательной группы, которую возглавлял «Корнев»-Лягин Виктор Александрович.

Допрошенные бывшие участники подпольной группы Луценко и Улезко охарактеризовали Дукарт с положительной стороны и показали, что Лягина и других предала Любченко. Передопрошенные свидетели Воробьев и Келлем, как в 1944 году, никаких фактов враждебной деятельности со стороны Дукарт не давали. Таким образом, установлено, что Дукарт М.И. и Дукарт Э.И. являлись участниками подпольно-разведывательной группы, возглавляемой «Корневым» - Лягиным.

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 152 зворот. Оригінал. Рукопис

При таких обстоятельствах следует прийти к выводу о неосновательности осуждения Дукарт М.И. в 1946 г.

На основании изложенного и, руководствуясь ст. 191 УПК УССР, Президиум Николаевского облсуда

П О С Т А Н О В И Л:

Протест прокурора удовлетворить. Постановление Особого Сопевания при МВД СССР от 20 июня 1946 г. отменить и дело в отношении Дукарт Магдалины Ивановны дальнейшим производством прекратить за отсутствием состава преступления.

Председатель

Президиума Николаевского облсуда Підпис (Баклан)

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 153. Оригінал. Рукопис.

№ 36

Довідка про реабілітацію Дукарт М.І.

22 грудня 1966 року

МЮ УССР

Копия

Николаевский

ОБЛАСТНОЙ СУД

22.XII. 1966г.

№ 33.у.35

С П Р А В К А

Дело по обвинению гр. Дукарт Магдалины Ивановны 1920 г. рождения

Работавшего до ареста(арестован рабочей на Томском заводе

в должности _____ «Шарикоподшипник»

Пересмотрено Николаевским областным судом 10 декабря 1966 г.

Постановление от 20 июня 1946 г.

в отношении Дукарт Магдалины Ивановны отменено и дело о нем производством прекращено. Дукарт М.И. по данному делу реабилитирована.

Председатель

Николаевского облсуда

(Г.Баклан)

ДАМО. Ф Р-5859. Оп.2. Спр. 1837. Арк. 155. Оригінал. Рукопис

Фотодокументи

12.30 3.8.41 ВИТИЗЬКА. В 01 КАРТА 200.000.
4.8.41 все б-и за 3-м. ПОМОЩНАЯ и боевую развед-
ку на ПР. УКРАИНА. в 24.00 4.8.41 один батальон нахо-
дился в перестрелке. Боем установлено:
1. с направления от ПОМОЩНАЯ наступала до двух
б-нов пр-ка.
2. ПР. УКРАИНА была занята 6-ном противника с
заниманием.
3. ЗАД. строительный б-н, рабочий б-н и рота
ПВВД частично отошли, собрать и организовать их для
боя вновь не удалось. РОВНОЕ, ТАТАРОВКА заняты пр-ком
Силы установить не удалось, но кроме пехоты имеются
танки и бронемашин. В 5 км. западнее БЕ-БОЯРАКИ
пр-к обороняет авианоса очную площадку. В силу
превосходства сил пр-ка, отсутствия связи с нами,
незнание общefронтowej обстановки и отсутствия выхода
на бой рабочего б-на, ЗАД. строительного б-на и
отру 3.8.41 отошел АНГОВКА, далее ВИТИЗЬКА.
На пути движения пр-ка часто встречаются танки и
мотоциклетами. Связи с нами не имеем, проволочные
оборудования и горючее не получаем и не знаем где полу-
чать.
Имеется три танка, вследствие отсутствия горю-
чего, почти не могу использовать. На двух пришедших
бронемашин одна, вследствие порчи, осталась БРАТСКОЕ
ПОТЕРИ: убитых - 38 чел., раненых - 36 чел.,
Сейчас все б-и с группами мотоциклистов пр-ка в
/на об./

<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>.

- 2 -

составе 10-14 машин, поддержанных минометами.
Атака отбита. Имеются убитые и раненные.

Приступая к выполнению задачи по овладению станц.
АЛАБАШ, НВ.УКРАИНКА и ПОМОШНАЯ. Прошу срочно обеспе-
чить связь с вами и указать, где получать продоволь-
ствие, боеприпасы и горючее. Меня искать направлении
и.ВРАТСКОЕ, от.ПОМОШНАЯ, НВ.УКРАИНКА.

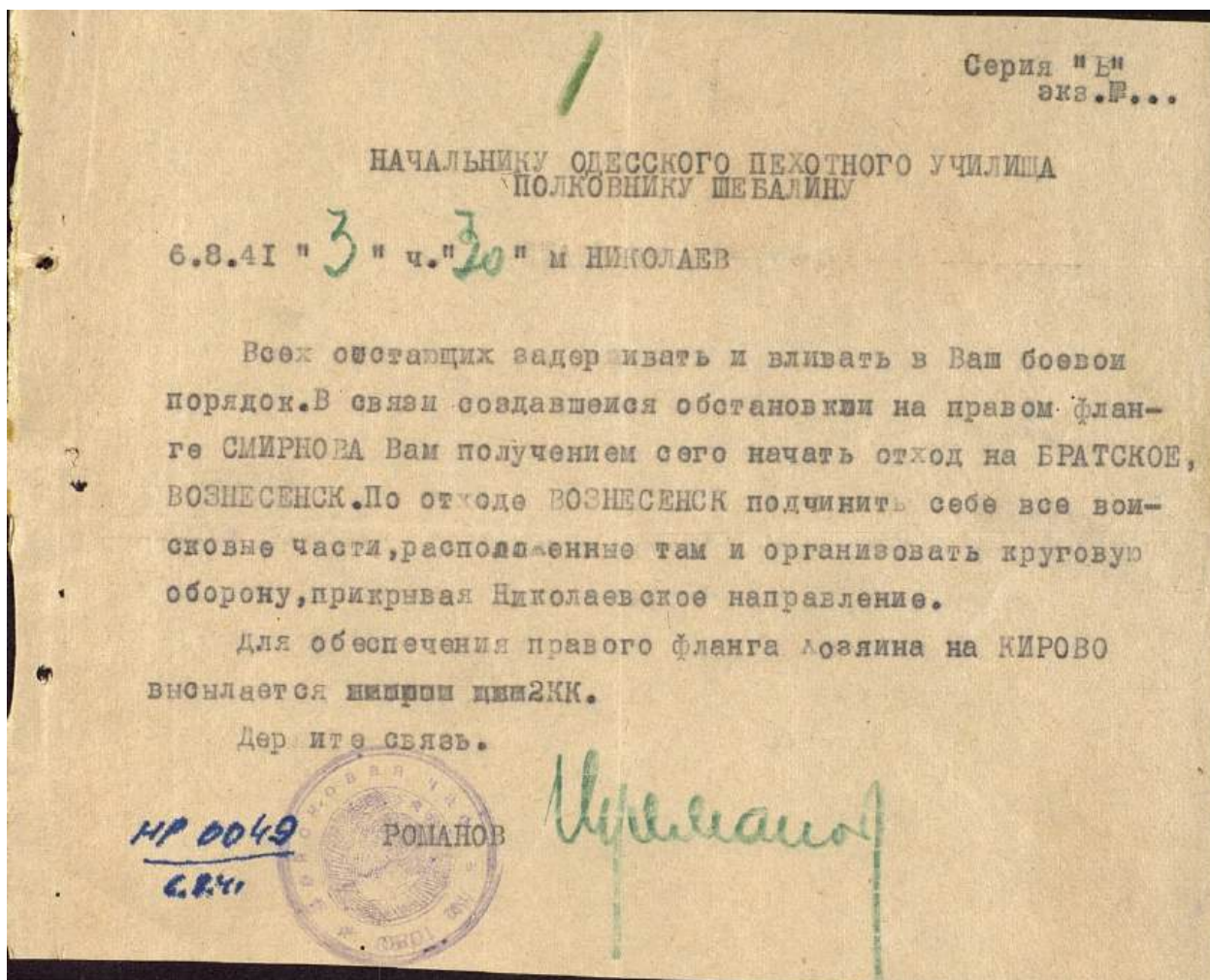
ПОДПИСИ: ПОЛКОВНИК ШЕРСТНЕВ.
БАТАЛЬОН.КОМИССАР ОКЛАДНОВ.

получено 21.45 5.8.41 майор МАМЕНЕВ.

Рассинд

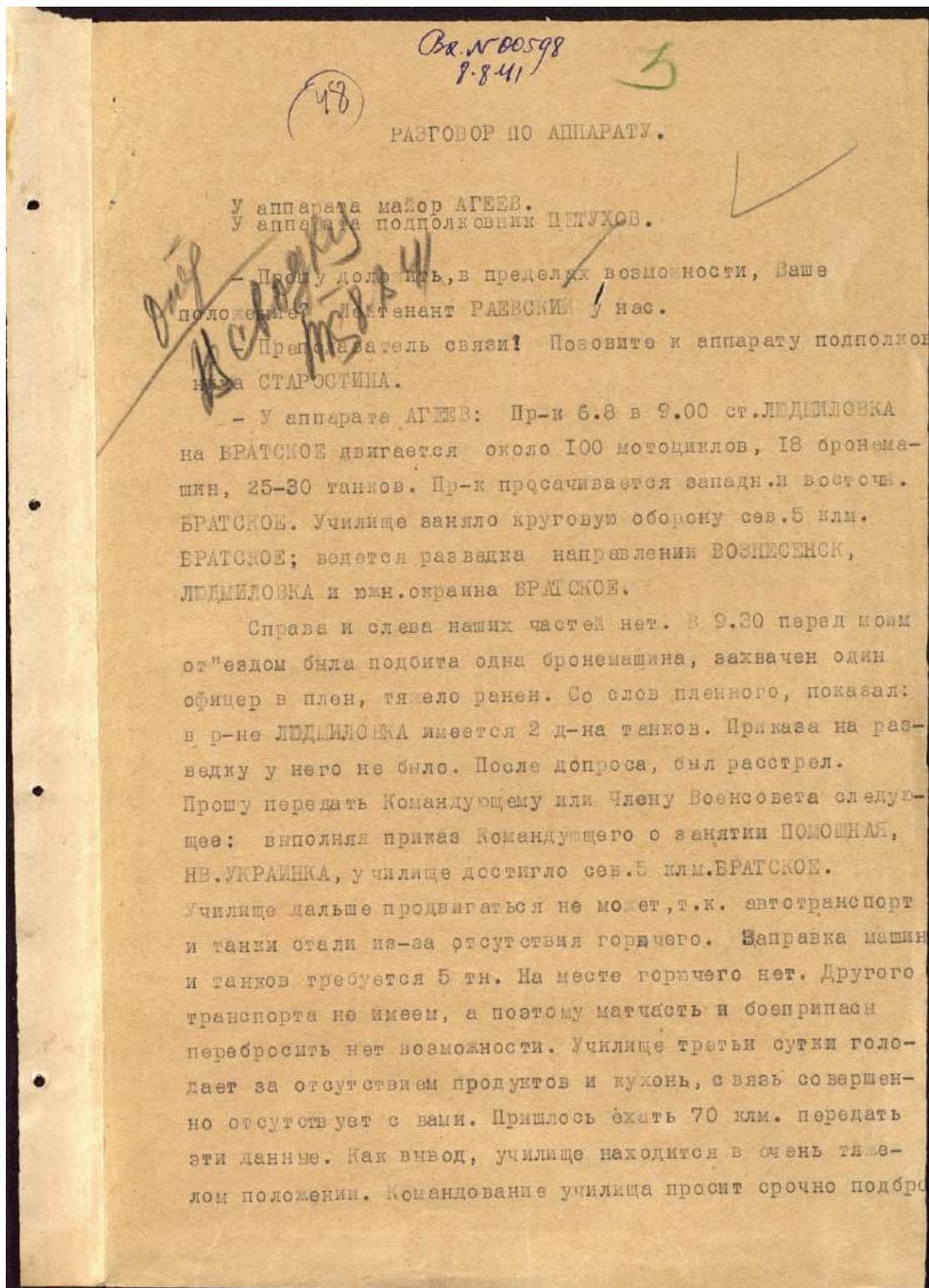
4 811.
2.8.

Там само, арк. 2.

Наказ начальнику Одесского пехотного училища полковнику Шебалину. 6
серпня 1941 року.

<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

Телефонна розмова майора Агєєва зі штабом Південного фронту про оборону селищ Братського району курсантами Одеського піхотного училища. 6 сепня 1941 року -
<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

- 2 -

силь горячее, продовольствия и по возможности танков, артиллерию.

Иду дальнейшего распоряжения. Прошу Командующего дать мне ответ, так как мне ехать 17 км. Командование училища ждет распоряжения.

Передал майор АГЕЕВ.

Пришел Подполковник ПЕТУХОВ.

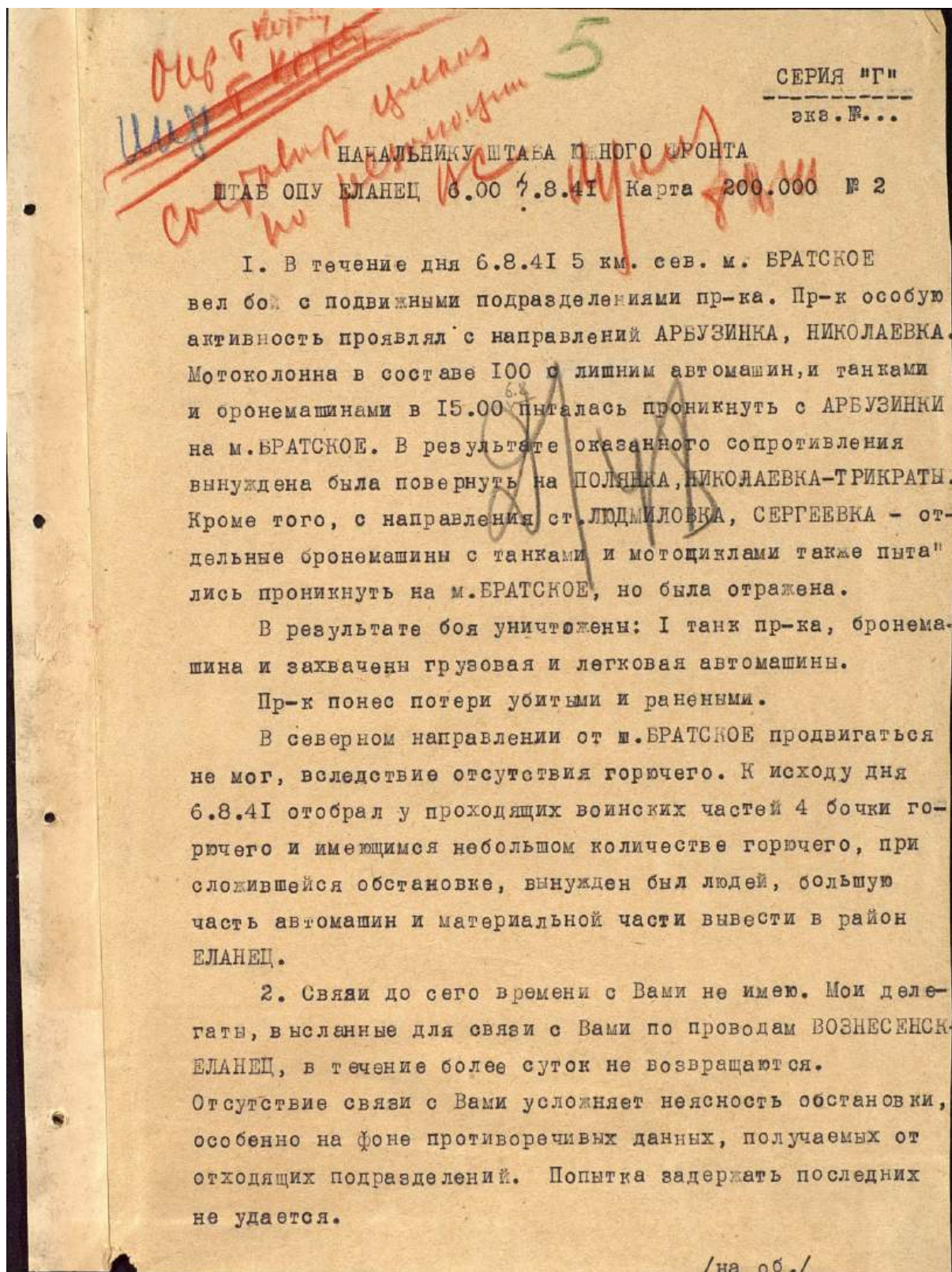
- Будьте у аппарата. Через час получите указания пределах возможной передачи по аппарату. Ваш делегат РАЕВСКИЙ у нас. Ждите у аппарата . ВСЕ.

- Иду.

3 экз. 6.8.41
а.с.

Начало 22³⁰
Конец 23³⁰ } 6.8.41

Там само арк. 2.

Рапорт полковника Шерстньова Начальнику штабу Південного фронту про оборону Братського курсантами Одеського піхотного училища. 7 серпня 1941 року.-

<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

3. Третий день нахожусь без продовольствия, части питаются путем закупки у колхозников за наличный расчет.

4. Боеприпасов имею пол-боевого комплекта. Мины и снаряды получаю за счет отходящих с фронта войсковых частей.

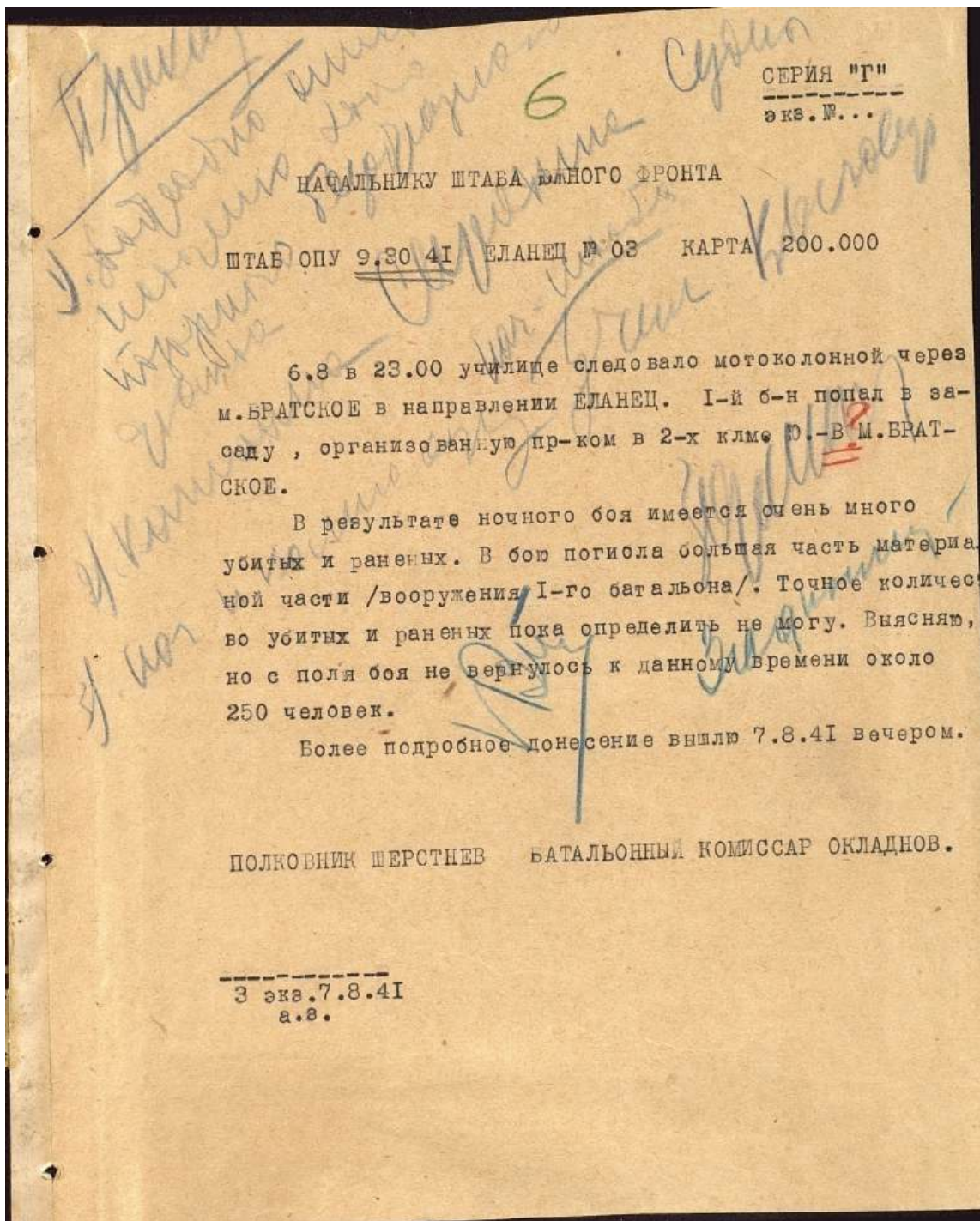
5. Иду Ваших указаний.

6. Прилагаю боевой приказ пр-ка, захваченный у немецкого офицера.

ПОЛКОВНИК ШЕРСТНЕВ. БАТ.КОМИССАР ОКЛАДНОВ.

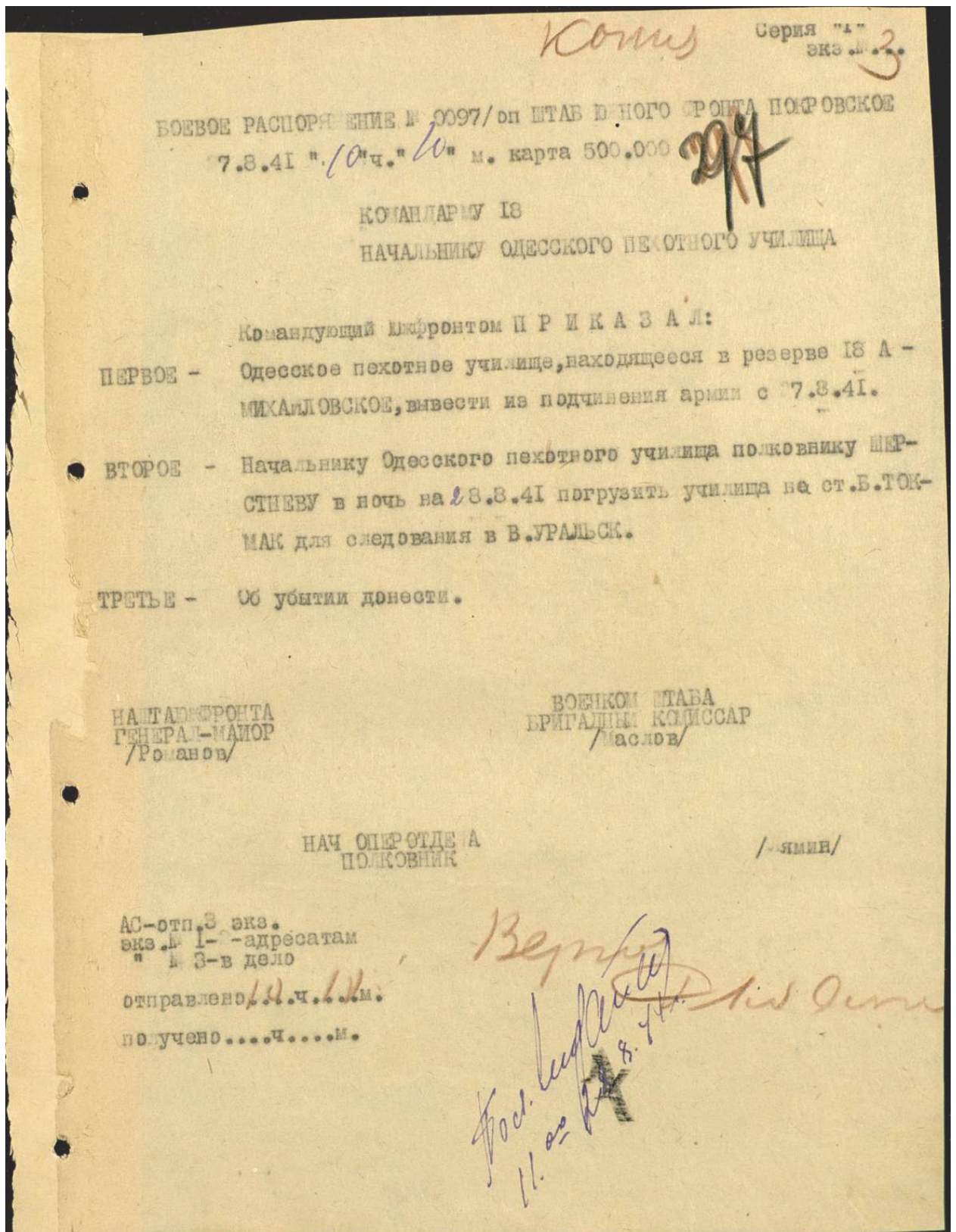
3 экз. 7.8.41
а.с.

Там само, арк. 2.

Рапорт полковника Шерстньова Начальнику штабу Південного фронту. 7
серпня 1941 року.

<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

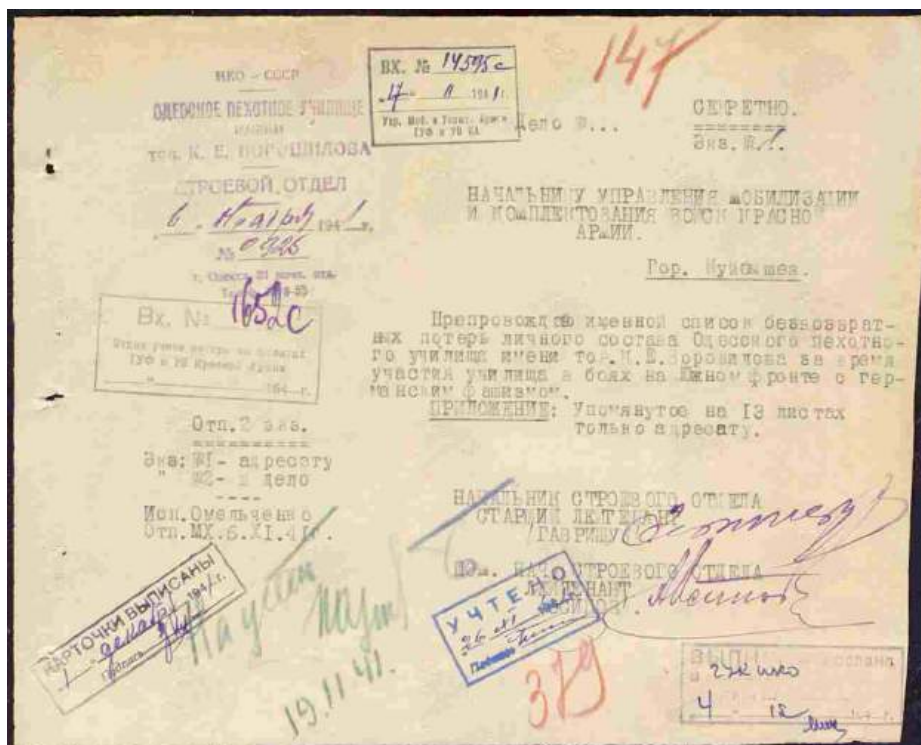

Бойове розпорядження штабу Південного фронту Начальнику Одеського піхотного училища. 7 серпня 1941 року.

<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

Рапорт Начальника Одесского пехотного училища Начальнику Генштабу
Червоної Армії. 16 вересня 1941 року.
<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

Довідка Начальнику управління, мобілізації та комплектування військ
Червоної Армії. 6 листопада 1941 року.
<http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47435.msg353435#msg353435>

Приложение к Свод. № 1652

Свод. № 1652
14
1941 г.
1941 г. 1941 г.

148

ИМЕННЫЙ СПИСОК

САКРЯТНО

Зав. № 1.

БЕЗВОЗВРАТНАЯ ПОТЕРЬ НАЧАЛЬСТВУЮЩЕГО И РЯДОВОГО СОСТАВА ОДЕССКОГО ПЕХОТНОГО УЧИЛИЩА им. тов. К.С. ВОРОШИЛОВА за ПЕРИОД УЧАСТИЯ УЧИЛИЩА В БОЯХ НА ЮЖНОМ ФРОНТЕ с 3.8.41г. по 1.9.41г.

№ п/п	Фамилия, имя и отчество	Военное звание	Должность и специальность	Место и год рождения	Каким РК и в какой обл. призван	Когда и по какой причине выбыл	Где похоронен	Имя, отчество и фамилия адрес жены или родителей	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
УПРАВЛЕНИЕ УЧИЛИЩА									
1.	ПОДВИНСКИЙ Антон Васильевич	✓	Майор	Пом. нач. училища по МТО ВУС 1.	г. Запорожье, 1900г.	Кадр.	✓	Пропал без вести	жена-ВАНДРОВСКАЯ Людмила Ивановна.
2.	ГВОЗДЕВ Павел Ксеньевич	✓	В/Техн. 2 ранга	Пом. нач. боепитания ВУС 11.	с. Морозовы-Барки, Мокшарский р-н, Московской обл. 1914г.	кадр	✓	то же	жена-СИДЯВА Надежда Ивановна, г. Самара.
БАТАЛЬОНЫ									
3.	ГАМАЗИН Борис Николаевич	✓	ст. л-т	ком. роты ВУС 1	г. Москва, 1914г.	кадр	Убит в бою 22.8.41г. при обороне ст. Арсеновской	В могиле. м. Арсеновская	жена-ГАМАЗИНА Ганса Арсентьевна, Зап. Кав. Обл. г. Уральск.
4.	МИХАЙЛЕНКО Сергей Акимович	✓	Лейтенант	ком. взвода ВУС 1	г. Днепродзержинск 1915г.	кадр	Убит 5.7.41г. при бомбежке в г. Бояриновск, Одесской области	В могиле на кладбище Петровск, ул. П-я Чечелеевская, № 32, кв. 2.	Мать-МИХАЙЛЕНКО, г. Днепродзержинск, ул. П-я Чечелеевская, № 32, кв. 2.
5.	РЫМНОВ Павел Константинович	✓	"	ком. взвода ВУС 1	Запорожская обл. Призовский р-н, с. Давыдовская. 1918г.	кадр	Убит 22.8.41г. при обороне ст. Арсеновской	В могиле. м. Арсеновская	жена-РЫМНОВА А., Запорожская обл. Призовский р-н с. Давыдовская.
6.	АЛЕКСЕЕВ Степан Степанович	✓	"	ком. взвода ВУС 1	Смоленская обл. Истринский р-н, дер. Давыдовская. 1921г.	кадр.	то же	то же	Отец-АЛЕКСЕЕВ Степан, Смоленская обл. г. Вязьма, ул. Буденного д. 5.
7.	РАДЦОВСКАЯ Елизавета Евстафьевна	✓	Фельдшер ВУС 58	Одесская обл. Брацлавский р-н, 1918г.	Призвана на завод, затем в РК г. Одесса.	то же	то же	то же	Одесская обл. Брацлавский р-н, Отец-РАДЦОВСКИЙ Евстафий.
8.	ГУЛИВА Екатерина Прохоровна	✓	Фельдшер ВУС 58	г. Одесса, 1916г.	то же	Убита 22.8.41г. при бомбежке эвакогоспиталя на ст. Арсеновской	В могиле на ст. Арсеновской	Отец-ГУЛИВ Прохор, г. Одесса.	

Іменний список безповоротних втрат командного і рядового складу Одеського піхотного училища ім. т. К.С.Ворошилова за період участі училища у боях на Південному фронті з 3.8.1941р. по 1.9.1941 р. 17 листопада 1941 року. - інтернет-сайт «Пам'ять народу» з посиланням: ЦАМО фонд 58, опис 818884. Арк. 1.

157

- 4 -

1:	2	3	4	5	6	7	8	9
34.	КУЗЬМИНКО Николай Лукич	курсант ВУС 1	Дзюмлерская обл. Трои- новский р-н, с. Само, Тери- толия 1922г.	Троиновский РВК, дзюмлерской обл.	Убит 8.8.41г. в бою у м. Вратское Никола- евская обл.	В могиле в м. дзюмлерской обл.	Утец-КУЗЬМИНКО Лука, Дзюм- лерская обл., Троиновский р-н, с. Лароска.	
35.	МАХОВ Иван Артемович	курсант ВУС 1	Курская обл. г. Курск 1919.	Курский РВК	то же	то же	Утец-МАХОВ Артем, г. Курск, ул. Бела, д. 33.	
36.	МАКУШОВ Николай Власович	курсант ВУС 1	г. Бердянск, 1910г.	Черниговском РВК.	то же	то же	Утец-МАКУШОВ Влас, г. Бер- дянск.	
37.	ВЕРБАСИНИ Александр Сергеевич	курсант ВУС 1	Тамбовская область Тамбовский р-н, с. Яро- слав, 1910г.	Никифоровском РВК, Тамбовской обл.	Убит при бомбежке 20.8.41г. в у от. хоровозо, Ста- линской области.	В могиле в г. Ярославской обл. Сталинской обл.	Утец-ВЕРБАСИНИ Сергей, Там- бовская обл., Никифоровский р-н, с. Ярославка.	
38.	АЙН Николай Лукич	курсант ВУС 1	г. Скадовск, Никола- евской обл. 1921г.	Скадовском РВК Николаевской обл.	то же	то же	Утец-АЙН Лука, г. Скадовск, Николаевской обл., ул. Красно- армейская -15-а.	
39.	КОЛЕСНИЧЕНКО Василий Петрович	курсант ВУС 1	Одесская обл. Трои- новский р-н, ст. Лоба- новка, 1920г.	Троицкий РВК, Одес- ской обл.	то же	то же	Утец-КОЛЕСНИЧЕНКО Петр, Одес- ская обл., Троицкий р-н, ст. Лобановка.	
40.	ДЮЖИ Степан Григорьевич	курсант ВУС 1	Винницкая обл. Мана- стирковский р-н, с. Духовщина, 1922г.	Лароновский РВК	Убит в бою 3/IV-41г. у ст. Помощная, Лиро- воградской обл.	В могиле у ст. Помощная, Лиро- воградской обл.	Утец-ДЮЖИ Григорий Григори- евич, Винницкая обл., Манастир- ский р-н, с. Духовщина.	
41.	ГЛЕЗОВ Абрам Иосифович	курсант ВУС 1	г. Николаев, 1921г.	Николаевский РВК.	Убит 20.8.41г. при бомбежке авиации на ст. Лобановка, Ста- линской обл.	В могиле на ст. Ярославской обл. Сталинской обл.	Утец-ГЛЕЗОВ Гадля Ильичи- вич, г. Николаев, ул. Свободы 10.	
42.	ПЛАЧИНСКИЙ Мисер Давидович	курсант ВУС 1	Киевская обл. Бух- арский р-н, с. Бухи, 1921 г.	Бухарский РВК Киевской обл.	то же	то же	Утец-ПЛАЧИНСКИЙ Сак Миссе- вич, Киевская обл. Бухарский р-н, с. Бухи.	
43.	ПАВЛОВ Владимир Иосифович	курсант ВУС 1	Кировоградская обл. г. Александровка 1920г.	Александровский РВК, Кировоградс- кой обл.	то же	то же	Утец-ПАВЛОВ Андрей Иосифович, Кировоградской обл., г. Алек- сандровка, ул. Б. Мещане.	
44.	АГАНОВ Махмед Ахмедович	курсант ВУС 1	г. Москва, 1919	-	то же	то же	Утец-АГАНОВ Ахмед, Москва, ст. Тамбово, ул. Лермонтова 37	
45.	АВРАМОВ Иван Кириллович	курсант ВУС 1	Одесская обл. Ари- новский р-н, с. Ариновка, 1920г.	Ариновский РВК Одесской обл.	то же	то же	Утец-АВРАМОВ Аринов Кирил- лович, Одесская обл., Аринов- ский р-н, с. Ариновка.	
46.	ВАСИЛЬЧЕНКО Иван Иосифович	курсант ВУС 1	Кировоградская обл. Чигиринский р-н, с. Алмонка, 1922г.	Богачевский РВК Одесской обл.	Убит в бою 14.8. 1941г. у д. Ново- посадка, Николаев- ской области.	В могиле в д. Ново-посадка Николаевской обл.	Утец-ВАСИЛЬЧЕНКО Иосиф Азе- рович, Кировоградской обл. Чигиринский р-н, с. Алмонка.	
47.	ВАЛАНОВ Николай Гаврилович	курсант ВУС 1	Днепропетровская обл., Павлоградский р-н, с. Терновка 1920	Павлоградским РВК, Днепропетров- ской обл.	то же	то же	Утец-ВАЛАНОВ Наврил Гаври- лович, Днепропетровской обл. Павлоградский р-н, с. Терновка	

Там само. Арк.4.

152

- 5 -

1	2	3	4	5	6	7	8	9
48.	ШАЧУНКО Иван Артемович	курсант ВУС 1	Кировоградская обл. ст. Короляк с.п. Стародуб, 1920г.	Петровский РВК Кировоградской обл.	Убит в бою 8.8. 1941г. у ст. Ново- посадка, Одесской обл. области.	В могиле у ст. по- посадка, Одесской обл. области.	Утец-ШАЧУНКО Артем Иванович Кировоградская обл. ст. Короляк, с.п. Стародуб, Пет- ровский р-н.	
49.	СМОЛОВ Василий Петрович	курсант ВУС 1	Саратовская обл. Го- маловский р-н, с.п. Край 1920г.	Романовский РВК Саратовской обл.	то же	то же	Утец-СМОЛОВ Петр Иванович Саратовская обл., Романовский р-н, с.п. Край.	
50.	ЗАЧУПАЕВ Иван Иванович	курсант ВУС 1	Киргизская ССР, Талас- ский р-н, д. Октябрьское 1919г.	Таласский РВК Киргизская ССР.	то же	то же	Утец-ЗАЧУПАЕВ Иван Алексее- вич, Киргизская ССР, Таласский р-н, с. Октябрьское.	
51.	РОМАНОВ Александр Евдокимович	курсант ВУС 1	Одесская обл. Днестро- вский р-н, д. Букиново. 1922г.	Днестровский РВК, Одесской обл.	Убит 8.8.41г. у м. Братское, Никола- ев, Николаевской обл.	В могиле у м.ст. Братское, Никола- ев, Николаевской обл.	Утец-РОМАНОВ Александр, Одес- ская обл. Днестровский р-н, д. Букиново.	
52.	МУХИ Иван Тимонович	курсант ВУС-1	Крым АССР Лениндор- ский р-н, д. Личим 1922 г.	Лениндорский РВК Крым АССР	то же	то же	Утец-МУХИ Иосиф Иосифович, Крым АССР Лениндорский р-н с/о дурман д. Личим	
53.	КОЗОВЫЧУК Андрей Никифорович	курсант ВУС-1	Одесская обл. Благо- датновский р-н с. Я- бокы. 1920 г.	Благодатновским РВК Одесской обл.	то же	то же	Утец-КОЗОВЫЧУК Никифор Благо- датновский, Одесская обл. Благо- датновский р-н с. Ябокы	
54.	ТОЛГАРНИКОВ Никита Никитович	курсант ВУС 1	Николаевская обл. Ново-Одесский р-н с. Мадьяновка. 1922г.	Ново-Одесский РВК Николаевской обл.	то же	то же	Утец-ТОЛГАРНИКОВ Никита Ивано- вич, Николаевская обл. Ново-Одес- ский р-н, с. Мадьяновка.	
55.	АРИНОВ Иван Федорович	курсант ВУС 1	Удмуртская ССР, станиц. Посетовка. 1919г.	Ариновский РВК Удмуртская ССР.	то же	то же	Утец-АРИНОВ Федор, Удмурт- ская ССР, ст. посетовка, Ариновский р-н.	
56.	ВОЛНОВ Николай Федорович	курсант ВУС 1	г. Днепро-дзержинск, 1921г.	Днепропетровский РВК	то же	то же	Утец-ВОЛНОВ Федор, г. Днепро- петровск, площадь №10, д. 19, кв. 10.	
57.	ЗАБОВСКИЙ Степан Владимирович	курсант ВУС 1	г. Одесса, 1918г.	Сталинский РВК, г. Одесса.	Убит 14.7.41г. при бомбежке, г. Захотка Николаевской обл.	В могиле в г. Захотка Восточная 18 кл. Нико- лаевской обл.	Утец-ЗАБОВСКИЙ Владимир, г. Одесса, ул. Свободы, д. 112, кв. 8	
58.	ЧАЙКА Иосиф Маркович	курсант ВУС 1	с. Дзержинское Чечель- ный р-н, Винницкой обл. 1920г.	Дзержинский РВК Одесской обл.	Убит 8.8.41г. в бою у м. Братское, Нико- лаев, Одесской обл.	В могиле в м. Братское, Нико- лаев, Одесской обл.	Утец-ЧАЙКА Ард, Мещане Одесской обл.	
59.	НАЗАРОВ Парфений Оксентьевич	курсант ВУС 1	с. Дзержинское, Братско- го р-на, Молдавская обл. 1922г.	Братский РВК Молдавской обл.	то же	то же	Утец-НАЗАРОВ Ахметий Лиро- воградская обл., Братский р-н, с. Дзержинское.	
60.	ВАСИЛЬЧЕНКО Александр Сергеевич	курсант ВУС 1.	с. Глуховка, Лото- вского р-на, Молдавская ССР. 1920г.	Лотовский РВК Молдавской ССР.	то же	то же	Утец-ВАСИЛЬЧЕНКО Сергей, Лотовский р-н, с. Глуховка.	
61.	ЛАЗОВ Алексей Михайлович	курсант ВУС 1.	Одесская обл. г. Ново- Одесский р-н, с. Бель- дурово.	Ново-Одесский РВК Одесская обл.	то же	то же	Утец-ЛАЗОВ Михаил, с. Бельду- рово, Гайворонского р-на, Одесской области.	

Там само. Арк.5.

153

- 6 -

1	2	3	4	5	6	7	8	9
62.	КУКЛА Александр Павлович	52	курсант г. Тульчин, Винницкая обл. ВУС 1	Тульчинским РВК Винницкой обл.	Убит 28.8.41г. во время бомбежки в г. Винницкая, Одесской обл.	3 могилы в г. Винницкая, Одесской обл.	Отец - КУКЛА Павел, г. Тульчин, Ви- ницкой обл. Алексавод.	
63.	ПОЛИЩАК Павел Иванович	53	курсант с. Майдан-Почапецкий Литовский р-н, Бинацкий обл. 1921г.	Литовским РВК Винницкой обл.	то же	то же	Отец - ПОЛИЩАК Яков, Майдан-Поча- пецкий, Литовского р-на, Бинацкий о бл.	
64.	ГОДИН Федор Федорович	54	курсант с. Власовка, Черкавский р-н, Орловской обл. 1920г.	Черкавским РВК Орловской обл.	то же	то же	Отец - ГОДИН Федор, с. Ново-Бровск, Ново-Бухского р-на, Николаевской об.	
65.	АВСТИНЧЕНКО Василий Семенович	55	курсант д. Карцево, Дерзичского р-на, Ленинградской обл. 1922г.	Дерзичским РВК Ленинградской обл.	то же	то же	Отец - АВСТИНЧЕНКО Семен, д. Карцево, Дерзичского р-на, Ленинградского об.	
66.	АИЛЮВ Антоний Михайлович	56	курсант с. Иредовка, этого же р-на, Одесской обл. 1922г.	Иредовским РВК Одесской обл.	то же	то же	Отец - АИЛЮВ Михаил, г. Черноморск, и-я часть ул. Фрицкого об.	
67.	МАЛИНА Федор Антонович	57	курсант с. Цветки, Александров-Город- Славянский р-н, Кировоградско- й обл. 1922г.	Славяновским РВК Кировоградско- й обл.	то же	то же	Отец - МАЛИНА Антон, Крым АССР, Ак- мечетский р-н, д. Арлово/тат./.	
68.	ШЕВЦОВА Павел Григорьевич	58	курсант с. Шляховка, Терновско- го р-на, Киевской обл. 1921г.	Терновским РВК, Киевской обл.	то же	то же	Отец - ШЕВЦОВА Григорий, с. Шляхо- вка, Терновский р-н, Киевская обл.	
69.	ВОЛЫНАЦ Григорий Терасович	59	курсант Киевская обл., Букский р-н, с. Павловка. 1922г.	Букским РВК, Киевской обл.	то же	то же	Отец - ВОЛЫНАЦ Тераско, Киевской обл., Букский р-н, с. Павловка.	
70.	И Ц Е К Станислав	60	курсант с. Черная Лапавка, Бук- ского р-на, Киевской обл. 1922г.	Букским РВК, Киевской обл.	то же	то же	Отец - ИЦЕ Кот, с. Черная-Лапавка, Букский р-н, Киевской обл.	
71.	ТОЛКАЧОВ Василий Петрович	61	курсант с. Красный Рог, Почепско- го р-на, Орловской обл.	Почепским РВК, Орловской обл.	то же	то же	Отец - ТОЛКАЧОВ Петр, с. Красный Рог, Почепский р-н, Орловской обл.	
72.	ЧЕРНЫШ Михаил Понтилевич	62	курсант м. Мостки, Ворошиловградско- й обл. 1917г.	Ворошиловградско- й обл.	то же	то же	Родных нет, воспитывался в д. доме.	
73.	АИЛЮВ Яков Иванович	63	курсант д. Васильев, Ново-Одес- ский район, Автоном. обл. 1919г.	Васильевским РВК, ГССР Автономная обл.	то же	то же	Мать - АИЛЮВ Яков, Автономная обл., Ново-Одесского р-на, Ново-Одесской обл., ГССР.	
74.	ИВАНОВ Дмитрий Львович	64	курсант г. Ломово, Сумской обл. 1921г.	Ломовским РВК, Сумской обл.	то же	то же	Отец - ИВАНОВ Лев, г. Ломово, упр. мор. порта.	
75.	С О В К О Александр Павлович	65	курсант г. Алекс., 1919г.	Октябрьским РВК, г. Алекс.	то же	то же	Отец - СОВКО Павел, г. Киев, д. Арба- зов, ул. Звонцовская, д. 14 кв. 2	
76.	МИХАЙЛИН Александр Александрович	66	курсант г. Белом-Али, 1919г.	Белом-Алиским РВК.	то же	то же	Отец - МИХАЙЛИН Александр, г. Белом- Али ул. Звонцовская 20	
77.	НИКОЛАЙ Иван Николаевич	67	курсант с. Дорогогозаны, Гривско- го р-на, Курской обл. 1921г.	Одесским РВК	В око 4.8.41г. у Дорогогозаны Ново-Укра- инской обл.	3 могилы в с. Ново-Украинской обл.	Отец - НИКОЛАЙ Илья, с. Дорогого- заны, Гривский р-н, Курской области.	

16.

Там само. Арк. 6.

154

- 7 -

1	2	3	4	5	6	7	8	9
78.	ШУРОВ Михаил Иванович	68	курсант г. Ленинград 1918г.	Ленинградским РВК, г. Ленинград.	Убит 28.8.41г. от аварии немецкой гра- дулина. нет при разборе ва с. Аудино.	3 могилы в с. Аудино.	Мать - ШУРОВА, г. Ленинград ул. Томовская д. 13.	
79.	КАРАЧАНОВ Павел Васильевич	69	курсант д. Афанасово, Ляховско- го р-на, Черный обл. Каляновский 1918г.	Ляховским РВК, Каляновский обл.	Убит 13.8.41г. при бомбежке м. Борис- лав, Николаевской обл.	3 могилы в д. Татинки Фел. озер, Николае- вской обл.	Отец - КАРАЧАНОВ Василий, д. Афа- насово, Ляховский р-н, Черная обл.	
80.	ЧИРНИКОВ Александр Васильевич	70	курсант Орловская обл. ст. Алеша, д. Алексавка 1921г.	Орловским РВК, Орловской обл.	то же	то же	Отец - ЧИРНИКОВ Василий, Орловско- й обл. ст. Алеша, д. Алексавка.	
81.	САЛИНОВ Абдул Амонович	71	то же р. Сталинобад, 1917г.	Сталинобадско- й РВК, Сталинобадский РВК, г. Одесса.	то же	то же	Отец - САЛИНОВ Амон, г. Сталинобад, Сталинобадский РВК, г. Одесса.	
82.	КОСЛОВСКИЙ Михаил Семенович	72	то же г. Одесса, 1920г.	Одесским РВК, г. Одесса.	то же	то же	Отец - КОСЛОВСКИЙ Семен, г. Одесса ул. Морозовская д. 30.	
83.	АВАНДИ Артём Артамович	73	курсант г. Кировская, 1920г.	Кировским РВК, г. Киров.	Пропал без вести 29.8.41г. в районе д. Ново-Востанка, Николаевской обл.	✓	Отец - АВАНДИ Артем, Арм. ССР, г. Кировская 10 ул. д. 1.	
84.	ШАХИД Захарий Муратович	74	то же Ахха, АССР Гудутский р-н, с. Ахха 1916	Гудутским РВК, Ахха, АССР.	то же	✓	Ахха, АССР, Гудутский р-н, с. Ахха, упр. хв. Отец - ШАХИД Муратович.	
85.	БАКАКЛАНОВ Ульмас	75	то же г. Самарканд, 1921г.	Самаркандским РВК	то же	✓	Отец - БАКАКЛАНОВ, г. Самарканд, Ахха, АССР, Самаркандский р-н, с. Ахха.	
86.	ИМАШИНОВ Фавмабин	76	то же Самарканд, 1919г.	то же	то же	✓	Отец - ИМАШИНОВ, г. Самарканд, ул. Бахман, д. 78.	
87.	АХМЕТОВ Рези Николаевич	77	то же г. Горь, 1917г.	Горьским РВК	то же	✓	Отец - АХМЕТОВ Рези, г. Горь, с. Ахха.	
88.	НИКОЛАЙ Артём Константинович	78	то же г. Сухуми, 1916г.	Сухумским РВК	то же	✓	Отец - НИКОЛАЙ Константин, г. Сухуми, с. Ахха.	
89.	МАРТИНОВ Кирил Иосифович	79	то же Киевская обл. д. Афа- насово, 1922г.	Афанасовским РВК, Киевской обл.	Пропал без вести 22.8.41г. в д. Афа- насово, Киевской обл.	✓	Отец - МАРТИНОВ Артем, Киевская обл., Афанасовский р-н, с. Афа- насово.	
90.	ГОРДЕЕВ Михаил Семенович	80	то же ГССР Махратский р-н, с. Данили, 1918г.	Махратским РВК, ГССР.	Пропал без вести 21.8.41г. в р-не, с. Ново-Вороновка, Николаевской обл.	✓	Отец - ГОРДЕЕВ Семен, ГССР, Махратский р-н, с. Данили.	
91.	ТАДРАДОВ Трифим Ильямович	81	то же ГССР Чехитурской р-н, д. Данили, с/с 1918г.	Чехитурским РВК, ГССР.	то же	✓	Отец - ТАДРАДОВ Ильямович, ГССР, Чехитурской р-н, Данильский с/с	

Там само. Арк. 7.

- 8 -								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
91.	МАРЧАНОВ Федор Никитович	82	курсант ВУС 1	БССР Метиславский р-н, с. Выстрица, 1921 г.	Метиславским РВК	пропал без вести 20.8.41 г. в р-не Ново-Подляски, Николаевской обл.	✓	Отец-МАРЧАНОВ Никита, БССР Метиславский р-н, с. Выстрица.
92.	Орлов Павел Алек.	83	курсант ВУС 1	г. Гославль, Смоленской обл., 1917 г.	Гославским РВК Смоленской обл.	то же	✓	Отец-Орлов, Алес., г. Гославль, ул. Пролетарская, д. 45, Смоленская обл.
98.	АХОШИН Исаак Сергеев.	84	курсант ВУС 1	Крым АССР, Алавертский р-н, с. Лачалов, 1918 г.	Алавертским РВК Крым АССР.	то же	✓	Отец-АХОШИН Сергеев, Крым АССР Алавертский р-н, с. Лачалов.
99.	АВМУХМЕДОВ Аудой.	85	курсант ВУС 1	г. Ахаль, Ареат 1919 г.	Ахальским РВК	то же	✓	Авмухмедов г. Ахаль-Орат, ул. Коминтерна, д. 20.
90.	АГАБАВИЛИ Амет Самойлович	86	курсант ВУС 1	1919		то же	✓	
97.	КАЧАРОВ Алексей Яковлевич	87	курсант ВУС 1	Ростовская обл., Богоявленский р-н, ст. Монах, 1921 г.	Ростовским РВК Ростовской обл.	то же	✓	Отец-КАЧАРОВ Алексей, Ростовская обл., Богоявленский р-н, ст. Монах.
98.	ПОЛОВ Сергей Васильевич	88	курсант ВУС 1	Гваиская обл., Трубченский р-н, с. Новоселов, 1922 г.	Трубченским РВК Гваиской обл.	то же	✓	Отец-ПОЛОВ Василий, Гваиской обл., Трубченский р-н, с. Новоселов.
99.	ЗАСИМОВ Алексей Николаевич	89	курсант ВУС 1	Полтавская обл., Вымхотинский р-н, с. Грушевка, 1920 г.	Вымхотинским РВК Полтавской обл.	то же	✓	Отец-ЗАСИМОВ Ник., Полтавская обл., Вымхотинский р-н, с. Грушевка.
100.	КУДЯКОВ Леонид Никифорович	9	курсант ВУС 1	Одесская обл., Овидиопольский р-н, с. Мелан, д. Обиталь, 1914 г.	Овидиопольским РВК Одесской обл.	то же	✓	Отец-КУДЯКОВ Никифор, Одесская обл., Овидиопольский р-н, с. Мелан - Обиталь.
101.	МАРЬЯН Александр Автономович	91	курсант ВУС 1	Агровотградская обл., с. Петро-Устро, 1920 г.	Агровотградским РВК	то же	✓	Отец-МАРЬЯН Автоном, Агровотградская обл., с. Петро-Устро.
102.	БАКИНСКИЙ Василий Михайлович	92	курсант ВУС 1	Ворошиловская обл., Коммунистический р-н, с. Грозное, 1921 г.	Липновским РВК Ворошиловской обл.	то же	✓	Отец-БАКИНСКИЙ Василий, Ворошиловская обл., Липновский р-н, с. Грозное.
103.	МАЛИЦА Григорий Васильевич	93	курсант ВУС 1	Агровотградская обл., Петровский р-н, ст. Черная деляновка, 1919 г.	Петровским РВК Агровотградской обл.	то же	✓	Отец-МАЛИЦА Василий, Агровотградская обл., Петровский р-н, ст. Черная деляновка.
104.	АРБАКОВ Степан Акимович	94	курсант ВУС 1	Полтавская обл., Давыдовский р-н, Ардоманский с/с, 1910 г.	Давыдовским РВК Полтавской обл.	то же	✓	Отец-АРБАКОВ Аким, Полтавская обл., Давыдовский р-н, Ардоманский с/с.
105.	ЗИНОВЬЕВ Дмитрий Николаевич	95	курсант ВУС 1	Архангельская обл., Вельский р-н, д. Медовая, 1920 г.	Вельским РВК Архангельской обл.	то же	✓	Отец-ЗИНОВЬЕВ Николай Архангельская обл., Вельский р-н, д. Медовая.
106.	ТАТЯНИН Владимир Алексеевич	96	курсант ВУС 1	Калининская обл., Идличинский р-н, с. Милое, 1919 г.	Идличинским РВК, Калининской обл.	то же	✓	Отец-ТАТЯНИН Алексей, Идличинская обл., Идличинский р-н, с. Милое.

Там само. Арк. 8.

- 9 -								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
107.	ЛИГИН Николай Васильевич	97	курсант ВУС 1	Тульская обл., Душенский р-н, с. Мелосево, 1919 г.	Душенским РВК Тульской обл.	пропал без вести 20.8.41 г. в р-не д. Ново-Павловка, Николаевской обл.	✓	Отец-ЛИГИН Василий, Тульская обл., Душенский р-н, с. Мелосево.
108.	ВАСИЛЬЕВ Василий Бенедиктович	98	курсант ВУС 1	Одесская обл., Чернянский р-н, с. Дутово, 1923 г.	Чернянским РВК Одесской обл.	то же	✓	Отец-ВАСИЛЬЕВ Бенедикт, Одесская обл., Чернянский р-н, с. Дутово.
109.	КОЛОСОВ Александр Макарович	99	курсант ВУС 1	Днепропетровская обл., Днепропетровский с/с, 1922 г.	Днепропетровским РВК Днепропетровской обл.	то же	✓	Отец-КОЛОСОВ Марк, Днепропетровская обл., Днепропетровский с/с.
110.	СУШКОВ Василий Гитович	100	курсант ВУС 1	Курская обл., И-Оскольский с/с, 1919 г.	И-Оскольским РВК Курской обл.	то же	✓	Отец-СУШКОВ Тит, Курская обл., И-Оскольский р-н, Белоусовский с/с.
111.	ПЛУГАТЕРЕНКО Михаил Сергеевич	101	курсант ВУС 1	Воронежская обл., Лозовский р-н, с. Троицкий с/с, 1919 г.	Лозовским РВК Воронежской обл.	то же	✓	Отец-ПЛУГАТЕРЕНКО Михаил, Воронежская обл., Лозовский р-н, с. Троицкий с/с.
112.	САВЕНКОВ Григорий Андреевич	102	курсант ВУС 1	Орловская обл., Орловский р-н, с. Мелосево, 1919 г.	Орловским РВК Орловской обл.	то же	✓	Отец-САВЕНКОВ Андрей, Орловская обл., Орловский р-н, с. Мелосево, ул. д. 40.
113.	ОДОВ Бороис Иванович	103	курсант ВУС 1	г. Николаев, 1920 г.	Николаевским РВК	то же	✓	Отец-ОДОВ Иван, г. Николаев, ул. Промышленная, д. 42-Б.
114.	ДЗЮБА Семен Иванович	104	курсант ВУС 1	Винницкая обл., Липовицкий р-н, с. Щаслово, 1921 г.	Липовицким РВК Винницкой обл.	то же	✓	Отец-ДЗЮБА Иван, Винницкая обл., Липовицкий р-н, с. Щаслово.
115.	КРИВОША Кузьма Савельевич	105	курсант ВУС 1	Днепропетровская обл., Носальский р-н, с. Кольная Николаевка, 1922 г.	Носальским РВК Днепропетровской обл.	пропал без вести 20.8.41 г. в р-не, в Троицкой, Николаевской обл.	✓	Отец-КРИВОША Савелий, Днепропетровская обл., Носальский р-н, с. В. Николаевка.
116.	КОДЯНИКОВ Иван Прокопьевич	106	курсант ВУС 1	Запорожская обл., с. Медовая, 1920 г.	Запорожским РВК	то же	✓	Отец-КОДЯНИКОВ Прокоп, Запорожская обл., с. Медовая.
117.	КИВАЦ Евгений Федорович	107	курсант ВУС 1	Днепропетровская обл., Давыдовский р-н, с. Бузова, 1920 г.	Давыдовским РВК Днепропетровской обл.	то же	✓	Отец-КИВАЦ Федор, Днепропетровская обл., Давыдовский р-н, с. Бузова.
118.	МОУЖАН Петр Тимофеевич	108	курсант ВУС 1	Николаевская обл., Янцевский р-н, с. Янцев, 1922 г.	Янцевским РВК Николаевской обл.	то же	✓	Отец-МОУЖАН Тимофей, Николаевская обл., Янцевский р-н, с. Янцев.
119.	МИШИН Василий Дмитриевич	109	курсант ВУС 1	Крым АССР, Карсубавский р-н, с. Карсубавский с/с, 1922 г.	Карсубавским РВК Крым АССР.	то же	✓	Отец-МИШИН Дмитрий, Крым АССР, Карсубавский с/с, пос. Карсубав.
120.	КАШАН Алексей Ефимович	110	курсант ВУС 1	Одесская обл., Троицкий р-н, с. Катерино-вский, 1922 г.	Троицким РВК Одесской обл.	то же	✓	Отец-КАШАН Ефим, Одесская обл., Троицкий р-н, с. Катерино-вский.
121.	ОБОШНИН Терас Терентьевич	111	курсант ВУС 1	Одесская обл., Грушинский р-н, с. Сабатин, 1919 г.	Грушинским РВК Одесской обл.	то же	✓	Отец-ОБОШНИН Терентий, Одесская обл., Грушинский р-н, с. Сабатин.

Там само. Арк. 9.

- 10 -								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
122. ПЛОТНИКОВ Александр М.	122	курсант ВУС 1	Запорожская обл. г. Мали- тополь, 1919 г.	Малитовольским ГВМ, Запорожской обл.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не м. Виратское, Нико- лаевской обл.	✓	Утонул ПЛОТНИКОВ М., саратов- ская обл. г. Малитоволь, ул. Малико- вая 32.	
123. БОЛЫШАКОВ Александр Васильевич	123	курсант ВУС 1	Калининская обл., ст. Сирянка, д. Никитино, 1919 г.	то же	✓	Утонул БОЛЫШАКОВ Василий, Ка- лининская обл., ст. Сирянка, дер. Никитино.		
124. ЧИСТЯКОВ Евстахи Константинович	124	курсант ВУС 1	Курская обл., Болынькин- ский р-н, с. Шоста, 1919 г.	Болынькинским ГВМ, Курской об.	то же	✓	Утонул ЧИСТЯКОВ Константин, Курская обл., Болынькинский р-н, с. Шоста.	
125. ПУБОЛ Анатолий Мифодьевич	125	курсант ВУС 1	Кировоградская обл., с.на- оменский ГВМ, 1920 г.	то же	✓	Утонул ПУБОЛ Мифодий, Кирово- градская обл., с.наоменский р-н, с. Шоста.		
126. АЛТШИН Александр Савельевич	126	курсант ВУС 1	Днепропетровская обл., Червоноармейский р-н, с. Ви- ково, 1920 г.	Червоноармейским ГВМ, Днепропетровской об.	то же	✓	Утонул АЛТШИН Савелий, Днепро- петровская обл., Червоноармей- ский р-н, с. Виково.	
127. АРХАНГЕЛЬСКИЙ Ворис Иванович	127	курсант ВУС 1	Архангельская обл., Ланозинский р-н, с. Анисимо- во, 1919 г.	Ланозинским ГВМ, Архангельской обл.	то же	✓	Утонул АРХАНГЕЛЬСКИЙ Иван, Архан- гельская обл., Ланозинский р-н, с. Анисимо.	
128. ВУЧАКОВ Иван Иванович	128	курсант ВУС 1	Кировоградская обл., с.наоменский ГВМ, 1920 г.	Знаменским ГВМ, Кировоградской об.	то же	✓	Утонул ВУЧАКОВ Иван, Кировогра- дская обл., с.наоменский, ул. Лу- бимова д. 25.	
129. УГЛАШИН Семён Семёнович	129	курсант ВУС 1	г. Тирасполь, 1924.	Тираспольским ГВМ	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не Ново-Маяков, Нико- лаевской обл.	✓	Утонул УГЛАШИН Семён, г. Ти- располь, ул. 25-го октября.	
129. КУЧЫН Арсений Сергеевич	129	курсант ВУС 1	г. Карасуванар, Ар- мССР, 1920 г.	Карасуванарским ГВМ, АрмССР.	то же	✓	Утонул КУЧЫН Сергей, Ар- мССР, г. Карасуванар, ул. Ро- мановская д. 10.	
130. КОМАНДИЧЕНКО Иван Дмитриевич	130	курсант ВУС 1	Орловская обл., г. Глиньково, 1920 г.	Глиньковским ГВМ, Орловской обл.	то же	✓	Утонул КОМАНДИЧЕНКО Дмитрий, Орловская обл., г. Глинь- ково, ул. Ленина д. 10.	
131. МАНАСТЕРСКИЙ Михаил Павлович	131	курсант ВУС 1	Одесская обл., Андри- ский р-н, 1920 г.	Андриским ГВМ, Одесской обл.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не Ново-Маяков, Ни- колаевской обл.	✓	Утонул МАНАСТЕРСКИЙ Павел, Одесская обл., Андри- ский р-н, с. Крутые.	
132. АРМИН Василий Михайлович	132	курсант ВУС 1	Днепропетровская обл., Дорожский р-н, с. Катер- иновка, 1920 г.	Дорожским ГВМ, Днепропетровской об.	то же	✓	Утонул АРМИН Михаил, Днепро- петровская обл., Дорожский р-н, с. Катерин.	
133. АЛЕКСАНДРОВ Леонид Дмитриевич	133	курсант ВУС 1	Ростовская обл., Кон- стантиновский р-н, с. Уст.- Выстриж, 1919 г.	Константиновским ГВМ, Ростовской обл.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не г. Николаев.	✓	Утонул АЛЕКСАНДРОВ Леонид, Росто- вская обл., Константиновский р-н, с. Уст.-Выстриж.	
134. РЫКО Иван Александрович	134	курсант ВУС 1	Днепропетровская обл., Апостоловский р-н, с. Маринское, 1920 г.	Апостоловским ГВМ, Днепропетровской об.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не Ново-Маяков, Ни- колаевской обл.	✓	Утонул РЫКО Александр, Дне- петровская обл., Апостолов- ский р-н, с. Маринское.	
135. ГРОИМАН Яков Григорьевич	135	курсант ВУС 1	Одесская обл., г. Нарво- мак, 1920 г.	Нарвомакским ГВМ, Одесской обл.	то же	✓	Утонул ГРОИМАН Григорий Яков, Одесская обл., г. Нарвомак, с-я ч. ул. 25-го октября д. 1.	

Там само. Арк. 10.

- 11 -								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
136. СИДА Василий Иванович	136	курсант ВУС 1	Николаевская обл., Вирва- ровский р-н, с. Богдановка, 1920 г.	Вирва- ровским ГВМ, Николаевской обл.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не Ново-Маяков, Николаевской обл.	✓	Утонул СИДА Иван, Александров- ская обл., Вирва- ровский р-н, с. Богдановка.	
137. АДАКОВ Ворис Степанович	137	курсант ВУС 1	Калининская обл., Мали- тинский р-н, с. Шоста, 1919 г.	Малитинским ГВМ, Калининской обл.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не ст. Широкое.	✓	Утонул АДАКОВ Ворис, Кали- нинская обл., Малитинский р-н, с. Шоста.	
138. АЛКИН Петр Павлович	138	курсант ВУС 1	Сталинская обл., г. Гор- ловка, 1921 г.	Горловским ГВМ, Сталинской обл.	то же	✓	Утонул АЛКИН Павел, Стали- нская обл., г. Горловка, ул. О- ктябрьской революции.	
139. БОНДАРИН Матрофей Павлович	139	курсант ВУС 1	г. Запорожье, 1917 г.	Запорожским ГВМ	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не с. Ново-Маяков, Николаевской обл.	✓	Утонул БОНДАРИН Матрофей, За- порожская обл., г. Запорожье, ул. Октябрьская д. 32.	
140. ТАРАШИН Иван Андреевич	140	курсант ВУС 1	Одесская обл., Громулов- ский р-н, с. Шалыковское, 1920 г.	Громуловским ГВМ, Одесской обл.	то же	✓	Утонул ТАРАШИН Иван, Одес- ская обл., Громуловский р-н, с. Шалыковское.	
141. ГАДАЛА Владимир Дмитриевич	141	курсант ВУС 1	Кировоградская обл., Доб- ровольский р-н, с. Марто- во, 1920 г.	Добровольским ГВМ, Кировоградской об.	то же	✓	Утонул ГАДАЛА Владимир, Ки- ровоградская обл., Доброволь- ский р-н, с. Мартово.	
142. АРАБЧАНОВ Михаил Михайлович	142	курсант ВУС 1	Одесская обл., Овидиополь- ский р-н, с. Ильичевка, 1920 г.	Овидиопольским ГВМ, Одесской обл.	то же	✓	Утонул АРАБЧАНОВ Михаил, Одес- ская обл., Овидиопольский р-н, с. Ильичевка.	
143. МОЛОНОВ Андрей Григорьевич	143	курсант ВУС 1	Одесская обл., Индиго- польский р-н, с. Индиго, 1920 г.	Индигопольским ГВМ, Одесской обл.	то же	✓	Утонул МОЛОНОВ Андрей, Одес- ская обл., Индигопольский р-н, с. Индиго.	
144. МИРОШНИКОВ Иван Михайлович	144	курсант ВУС 1	Курская обл., Чернышков- ский р-н, с. Воскресенское, 1921 г.	Чернышковским ГВМ, Курской обл.	то же	✓	Утонул МИРОШНИКОВ Иван, Кур- ская обл., Чернышковский р-н, с. Воскресенское.	
145. ТАРАШИН Владимир Иванович	145	курсант ВУС 1	Кировоградская обл., Алек- сандровский р-н, с. Красная Ямница, 1920 г.	Александровским ГВМ, Кировоградской обл.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не ст. Помонная.	✓	Утонул ТАРАШИН Владимир, Ки- ровоградская обл., Александров- ский р-н, с. Красная Ямница.	
146. АДАКОВ Сергей Андреевич	146	курсант ВУС 1	ст. Грушка, Одесская обл., 1920 г.	Грушковским ГВМ, Одесской обл.	то же	✓	Утонул АДАКОВ Сергей, Одес- ская обл., Грушковский р-н, с. Грушка.	
147. МОЛОНОВ Иван Григорьевич	147	курсант ВУС 1	г. Кировоград, 1920 г.	Кировоградским ГВМ	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не с. Ново-Маяков, Николаевской обл.	✓	Утонул МОЛОНОВ Иван, Кирово- градская обл., г. Кировоград, ул. Октябрьская д. 7.	
148. ВОЛЫНСКИЙ Иван Тимофеевич	148	курсант ВУС 1	Польская обл., Лендзин- ский р-н, с. Сидинский а/с, 1919 г.	Лендзинским ГВМ, Польской обл.	то же	✓	Утонул ВОЛЫНСКИЙ Иван, Поль- ская обл., Лендзинский р-н, с. Сидинский а/с.	
149. ИВАНОВ Григорий Иванович	149	курсант ВУС 1	г. Мелитополь, Николаевской обл., 1920 г.	Мелитопольским ГВМ, Николаевской обл.	Пропал без вести 19.04.41 г. в р-не ст. Грушка, Одес- ской обл.	✓	Утонул ИВАНОВ Григорий, Нико- лаевская обл., г. Мелитополь, ул. Октябрьская д. 7.	
150. СЕДИНОВ Александр Васильевич	150	курсант ВУС 1	Крым АССР, Ленинградский р-н, 1918 г.	Ленинградским ГВМ, Крым АССР	то же	✓	Утонул СЕДИНОВ Александр, Крым АССР, Ленинградский р-н, с. Ленинград.	

Там само. Арк. 11.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
159	САРКИСЯН Артём Сергеевич	192	курсант ВУС I	г. Баку, 1922 г.	Вяжичский РВБ.	пропал без вести 15.8.41 г. в р-не с. Ново-Полтавка, на- колаевской обл.	✓	Отец - САРКИСЯН Сурет, Доганово, д. 24.
152.	АРИГАР Ростислав Владимирович	193	курсант ВУС I	Вашк. АССР, Уфимский р-н, 1926 г.	Уфимский РВБ, Вашкирский АССР.	то же	✓	Отец - АРИГАР Владимир, Вашк АССР, Уфимский р-н, Яйлова- новский с/хос.
153.	ВИЧКУС Александр Ефимович	194	курсант ВУС I	г. Николаев, 1920 г.	Николаевский РВБ	то же	✓	Отец - ВИЧКУС Ефим, г. Николаев Мирхлевская д. 2
154.	АДИМОВИЧ Богдан Михайлович	195	курсант ВУС I	Смоленская обл. от. Стодолица 1922 г.	Стодолицинский РВБ, Смоленская обл.	то же	✓	Отец - АДИМОВИЧ Михаил, Смо- ленская обл. от. Стодолица, к-в Красная поляна.
155.	БУРНАТ Адам Сергеевич	196	курсант ВУС I	Запорожская обл. Ново-Троицкий р-н, с. Александровка, 1921 г.	Новотроицкий РВБ, с. 8.41 г. пропал без- вестно, Запорожский обл. в р-не Ваз- нозюк.	✓	Отец - БУРНАТ Сергей, Запорожский обл., Ново-Троицкий р-н, с. Александровка.	
156.	ГРИНЬ Григорий Иванович	197	курсант ВУС I	Запорожская обл. н- Михайловский с/о Чер- ниговского р-на, 1922	Черниговский РВБ, Запорожская обл.	то же	✓	Отец - ГРИНЬ Иван, Запорожской обл., Черниговский р-н, н. Михай- ловский с/о, с. н. Залюва.
157.	ГОУЧАГА Иван Иванович	198	курсант ВУС I	Винницкая обл., Винницкий р-н, с. Ильковка, 1921.	Винницкий РВБ, Винницкая обл.	пропал без вести 15.8.41 г. в р-не с. Ново-Павловка, Николаевской обл.	✓	Отец - ГОУЧАРУВ, Михаил, Винни- цкая обл., Винницкий р-н, с. Иль- ковка.
158.	ЗАЙЦЫН Василий Дмитриевич	199	курсант ВУС I	Запорожская обл., Адам- ка на Днепре р-на, с. В-оменка, 1921 г.	Запорожский РВБ, Запорожская обл.	то же	✓	Отец - ЗАЙЦЫН Иван, Запорож- ская обл., Черняковский р-н, м. Черняков.
159.	ИВАНОВИЧ Петр Романович	200	курсант ВУС I	Черниговская обл. н- Черняковский с/о Чер- ниговского р-на, 1921 г.	Черняковский РВБ, пропал без вести 15.8.41 г. в р-не м. Вратское, Николаев- ской обл.	✓	Отец - ИВАНОВИЧ Роман, Автома- ровская обл., Черняковский р-н, м. Черняков.	
160.	МИХАЙЛОВИЧ Андрей Иванович	201	курсант ВУС I	Кировоградская обл. Вознесенка, 1910 г.	Вознесенский РВБ, Кировоградская об.	то же	✓	Отец - МИХАЙЛОВИЧ Иван, Кирово- градская обл., Вознесенский р-н, м. Вознесенка.
161.	БАБИНСКИЙ Иван Тимофеевич	202	курсант ВУС I	Одесская обл., Демин- ский р-н, с. Плоть, 1922 г.	Одесский РВБ, Одесская обл.	то же	✓	Родных не имеет.
162.	ПОЛИЩАК Иван Егнатьевич	203	курсант ВУС I	Кировоградская обл. Александровский р-н, с. Красноселка, 1922 г.	Александровский РВБ, Кировоградская обл.	пропал без вести 15.8.41 г. в р-не с. Ново-Павловка, Николаевской обл.	✓	Отец - ПОЛИЩАК Егнат, Кировоград- ская обл., Александровский р-н, с. Красноселка.
163.	ПОЛОВ Леонид Борисович	204	курсант ВУС I	Архангельская обл. Шенкурский р-н, д. Гоманово, 1914 г.	Шенкурский РВБ, Архангельской обл.	то же	✓	Отец - ПОЛОВ Борис, Архангельской обл., Шенкурский р-н, Шелавский с/с, д. Романовка.
164.	МОУСОВИЧ Дука Иван Иванович	205	курсант ВУС I	Кам. Подольская обл. Волковичский р-н, с. Волковичи, 1921 г.	Волковичский РВБ, Волковичского р-на Камчатка-Подольский с. Дука-Варская, 1921.	то же	✓	Отец - МОУСОВИЧ Иван, Кам- чатка-Подольской обл., Волко- вичский р-н, с. Дука-Варская.

Там само. Арк. 12.

160	160	160	160	160	160	160	160	160
105.	ИВАНОВИЧ Антон Павлович	156	курсант ВУС I	Кам. Подольской обл. Ляховичский р-н, с. Волковичи, 1921 г.	Ляховичский РВБ, Ляховичской обл.	пропал без вести 15.8.41 г. в р-не с. Ново-Павловка, Николаевской обл.	✓	Отец - ИВАНОВИЧ Антон Павлович, Кам- чатка-Подольской обл., Ляхови- чский р-н, с. Волковичи.

ОТВ. - 1 экз.
Адресату
г. Уральск.

Начальник УЧМКА
Полковник
(подпись)

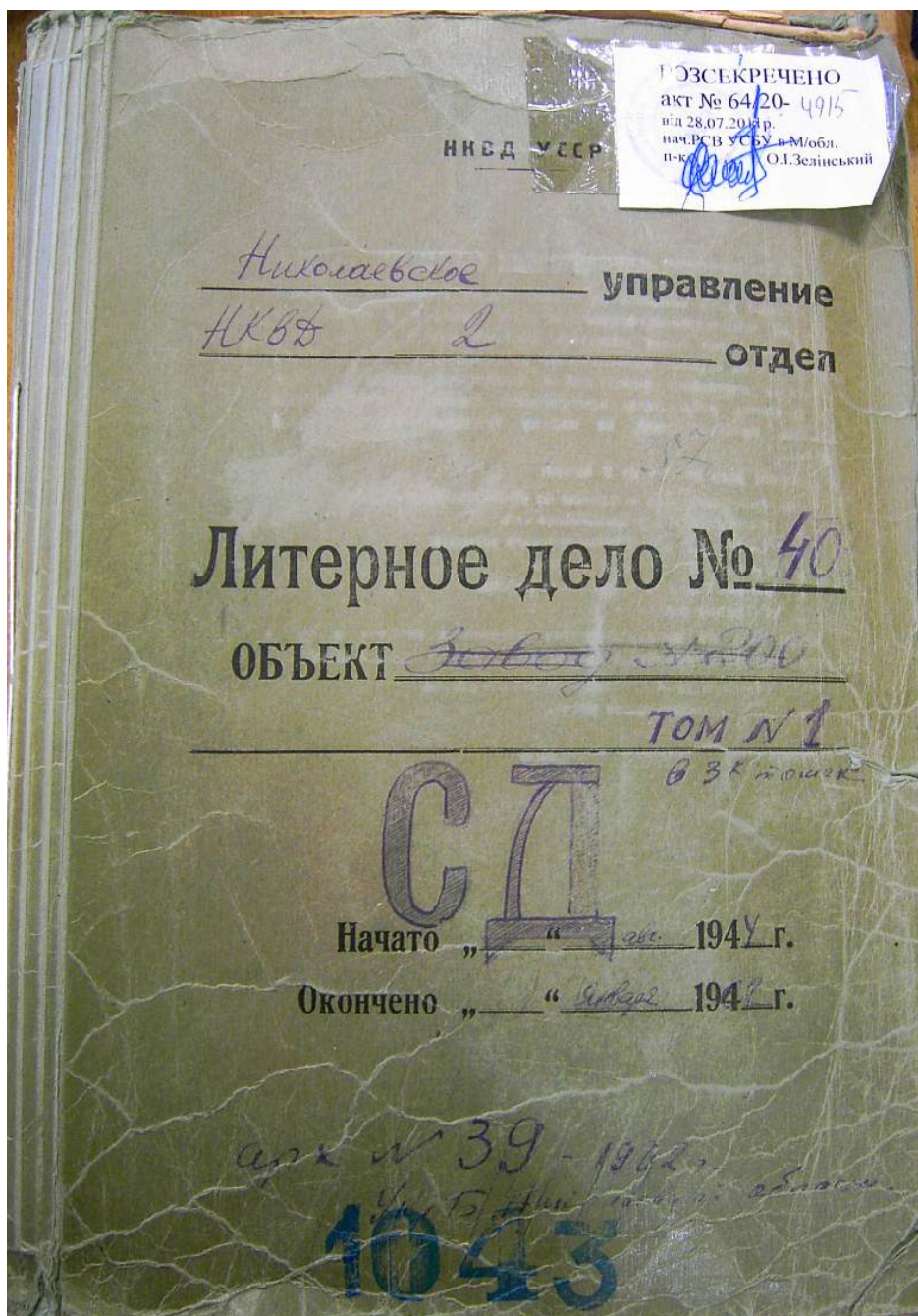
Возникла комиссия
Бад. Комиссар
(подпись)

Начальник Службы
Старший
(подпись)

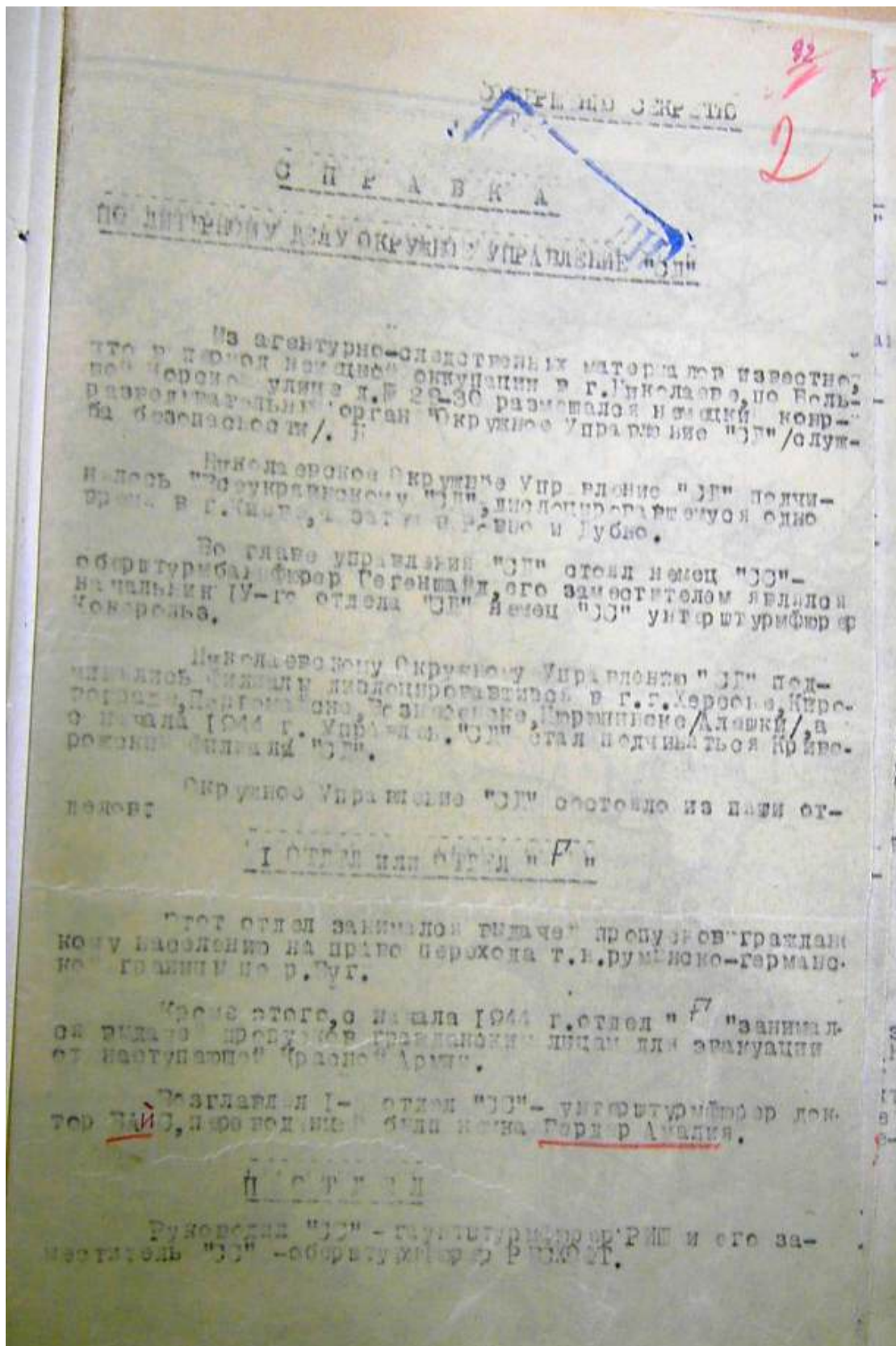
82

Там само. Арк. 13.

Документи з літерної справи «СД» стосовно діяльності німецьких спецслужб на Миколаївщині у роки окупації 1941-1944 років.

Літерна справа № 40 СД у 3-х томах, т.1. – ГДА СБУ Київ. Ф.11, спр.1043

Довідка у літерній справі окружного управління «СД» в Миколаєві. – ГДА СБУ. Київ. Ф.11, спр.1043.Арк.2.

2.-

Во 2-м отделе была регистратура в составе 3-х немцев. Регистратура регистрировала все поступающие в "ОД" агентурные дела, дела и факсы с другими органами.

В регистратуре хранились все архивные и следственные дела.

В составе 2-го отдела были также хозяйственно-финансовое отделение и библиотека.

В этом отделении были списки сотрудников "ОД" выдана зарплата им. Работало в нем 7-8 чел. немцев.

II ОТДЕЛ или ОТДЕЛ "N"

Руководили "ОД" штурмшарфюрер СИЛЬБЕРГ, его заместитель ВАУДЕР Оскар.

В отделе было два переводчика. Фамилия одного из них - ВАУДЕР Оскар.

3-й отдел является агентурно-оперативным отделом. В нем было сосредоточено все руководство агентурной работой: вербовка агентов и обработка агентурных донесений. Агентуру принимал СИЛЬБЕРГ, его заместитель и переводчики.

Все получаемые ими донесения после соответствующего оформления передавались в 4-й отдел, являющийся основным отделом "ОД".

В 3-м отделе было отделение информации, которое занималось составлением докладных записок о настроении населения в городе и области.

Докладные записки составлялись на основании агентурных донесений и личных наблюдений сотрудников "ОД" в частности переводчиков, которые с целью выявления настроения населения, посещали кино-театры, рестораны и другие общественные места.

Возглавлял это отделение "ОД" унтерштурмфюрер ТРЕЙБЛЬ Виктор.

IV ОТДЕЛ "Дополнительный"

Этот отдел являлся основным отделом "ОД", руководившим всей следственной и частично агентурной работой. Возглавлял он "ОД" унтерштурмфюрером КОНТРОЛЬ и его заместителем - Р. ПЕРСОН. В составе 4-го отдела были отделения: "ОУИ" - задачей этого отделения была борьба с украинским националистическим движением. Оно занималось выявлением и арестом ОУИ-шников, в нем велось следствие по их делам.

3.-

Некоторых арестованных членов ОУН передавали в 3-й отдел "ОЛ" для использования в качестве агентов.

Возглавлял этот отделение "ОС" - гауптшарфюрер ОУН. Переводчиком был ЛИН /немец-колонист/.

ОТДЕЛЕНИЕ ВЕЗ НАЗВАНИЯ

Занималось исключительно выявлением и арестами лиц еврейской национальности и ободуживанием церквей.

Возглавлял это отделение "ОС" штурмшарфюрер ЕТЗ-БЕН. Переводчиком был МААР /немецки/ - колонист/.

СЛЕДСТВЕННОЕ ОТДЕЛЕНИЕ

Занималось выявлением партизан, членов подпольных антиеврейских организаций и отдельных лиц, проводивших антифашистскую деятельность. Было расследование по делам на арестованных лиц этой категории. Следователи были немцы: "ОС" - штурмшарфюреры: 1. ЛЮБАУ, 2. ТРЕМЕР, 3. БУМАН, 4. ГАМАНЕР, "ОС" - обершарфюреры: 5. КИТЦЕЛЬ, 6. ГРОСС - переводчики следователи 7. ЛИНГЕМАН Карл - Иванович - арестован УНКГВ по НО, ВЕРИГАРД 9. ИММЕРЛЬ, 10. БЛЭК, 11. ГАЙТУФ, 12. ГИЛДМАН, 13. ВИНГЕРТЕР - машинистка - немка из Германии/.

КАРТОТЕКА - в которой регистрировались все арестованные "ОЛ". Ответственным за картотеку был "ОС" - штурмшарфюрер КОРИСС. Переводчиками были ВРИЛЬ и ИММЕРЛЬ - машинистка КОРСОВА Мэя /немецка/, картотечница - БЛЭК Людмила.

РАДИОТТЕНЕНИЕ - /самостоятельное/ - поддерживало связь с филиалами "ОС" в г.г. Керсоне, Первомайске, Мирноград и др. В отделении работали "ОС" - обершарфюрер ШТАЙН и радиотехники МАРТИН и ВЛЕДОР.

У ОТДЕЛ "ОЛ" "КРИМИНАЛЬНАЯ ПОЛИЦИЯ"

Руководили "ОС" - штурмшарфюреры РУКИЕЛЬ и его заместитель "ОС" - штурмшарфюреры ИВАНЯКИ и АДЛЬМАН. В их подчинении был русский начальник ЧЕШКОВ. Этот отдел в основном занимался делами уголовного характера, но в конце 1943 г. в нем было выделено отделение во главе с ПЕРЧЕНКО, занимавшегося политическими делами.

Б-й Отдел состоял из отделений

1. Агентурно-оперативное отделение во главе с ВЕНУХ, который имел в своем распоряжении штатных агентов.

Там само. Арк. 4.

1. Ансенько
2. Дехтер
3. Бойко
4. Бондарь
5. Чернов
6. Тельник Михаил Петрович - арест. УНКГБ по Н/О
7. Горбатов Иван Андреевич - арест. " " "
8. Степанов
9. Защев Иван Филиппович - арест. УНКГБ по Н/О
10. Комченко Никифор Яковлевич
11. Вирзул

Штатные агенты ходили в гражданском платье, производили аресты, обыски, участвовали в заездах и облавах на сов. граждан. Кроме того, каждый из них являлся резидентом-вербовщиком, имел на овсян агентуру. Все аг. донесения передавались ВЕЛУХЕ, который назначал мероприятия и проводил их.

Следственный 3-й отдел УНКГБ - руководил старший следователь МЕТАЛИН Евгений Александрович - арестован УНКГБ по Н/О, следователь ПОСПЕЛОВ Михаил Михайлович - арестован УНКГБ по Н/О, ВАРТЕШЕВ Георгий Михайлович - арестован УНКГБ по Н/О, ЧИЖЕВ, МУЗЫКА, КАЗАКОВ, ЗОРИН, до этого начальник криминальной полиции в г. Мариуполе, СОСНИН, ШАНОВ-ПОПОВ, СТЕПАНОВ, ОСТАЛЕВИЧ, МИКОРАЛОВ, ВИНТИН и КРАПЧ.

Следственный состав 5-го отдела делился на две части, одна из которых вела следствие по делам уголовного характера на гражданских лиц по немецкой национальности, другая - на местных немцев.

Политический 3-й отдел УНКГБ - возглавлял следователь ПЕВЧЕНКО

КО. Имевши в своем распоряжении двух штатных агентов РУЗНИЦОВА и ВАСИЛЬЕВА, ПЕВЧЕНКО через штатных агентов руководил агентурой и вел следствие по делам политического характера, возникавшим по материалам агентуры 5-го отдела.

5-й отдел Окр. Управления "ОД" размещался по Потемкинскому улице д. № 34 под вывеской "Криминальная полиция".

Николаевское окружное Управление "ОД" имело концентрационный лагерь на от. Трейгосе, Николаевского р-на Николаевского области /36 км. от г. Николаева/, в этом лагере содержались и работали осужденные под охраной охранников "ОД".

В марте 1944 г. во время подхода Красной Армии к г. Николаеву все Окр. Упр. "ОД" эвакуировалось в направлении г. Одессы.

Там само. Арк. 5.

Агентура УНКГВ по Николаевской области направлена на разработку, как 57 человек, проходящих по аг. делам, делам-формулярам и учетно-наблюдательным делам, так и по выявлению в заботке лиц из числа обслуживающего персонала "ОД" и связанных с "ОД".

- ПРИЛОЖЕНИЕ: 1. Список арестованных гласных и негласных сотрудников "ОД".
2. Список лиц, подозреваемых по принадлежности к агентуре "ОД" разрабатываемых УНКГВ по Николаевской области.

НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛА УНКГВ И/О
МА"ОР ГОСБЕЗОПАСНОСТИ -

/ЛИТОВИЧ/

Там само. Арк. 6.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

Допрос начал в 10ч.30 м.
Окончен 20ч.00 м. 31 ИЮЛЯ 1945 г.

Я представитель воинской части полевая почта 29130 -
ст.лейтенант АПАНАСЕНКО через переводчика ЛИНКС попросил
в качестве задержанного

САНДНЕР Ганцгари Дзефовича, 1915 г.рожд.
уроженец Германии, провинции Райнлянд
г.Эссен, проживающего г.Берлин Александр
Блац дом городского госбанка, по нацио-
нальности немец, член фашистской партии,
образование среднее - 10 классов, по
соц.происхождению служащий, по соц.поло-
жению служащий. Не судим, с 1940 по 1945
г. апрель месяц служил в криминальной
полиции. Холост, состав семьи: отец
САНДНЕР Юзеф - доктор медицины, мать
САНДНЕР Гильбус, сестра САНДНЕР Вира -
проживают Германия, провинция Баден г.
Прейзах, Постштрассе 632.

Об ответственности за неправильный перевод пере-
водчик ЛИНКС предупрежден по ст.ст.95,92 УК РСФСР.

ВОПРОС: Расскажите подробно Вашу практическую
деятельность в СССР.

ОТВЕТ:- Для обеспечения тыла действующей немецкой
армии на Украине, от действий шпионажа, ди-
версий в г.Киеве дислоцировалась главная группа - "Д"
полиции безопасности и СД южной Украины - БЕЗМЬ Гибер-
дер Сихергейц-полицай унд СД фир ди зот Украина.
Группа "Д" имела до восьми отделов, которые распределялись
по крупным городам Украины. Отделы имели до 30-40 чел.
сотрудников гестапо, СС, СД. Отделы именовались Дер сихер-
гейц полицай унд СД, гор. в котором дислоцировался отдел
то есть полиция безопасности и СД города, в котором дис-
лоцировался отдел, например: Николаеве, Харькове и т.д.
Задача отделов была - борьба со шпионажем, диверсиями, под-
польными коммунистическими организациями, с партизанами.

По приезду в г.Киев я в ноябре м-це 1941 г. был
назначен временно начальником отдела полиции безопасности
гор.Николаева и с неполным штатом выехал в г.Николаев. По
прибытии в г.Николаев я разместил свой отдел по улице
Большой Морской и обратился к генерал-майору ДИТМАН, кото-
рый командовал полицейскими войсками в Николаевской обла-
сти. Генерал ДИТМАН мне рассказал обстановку в г.Николаеве
и области о том, что существуют подпольные организации,
а также многие граждане проявляют недовольства против
немецкой армии и всей Германии. Указал, что в городе
происходят тайные совещания. Рассказал, что у него есть
люди, которые могут помочь нам в выявлении подпольных
организаций партизан. После беседы с генералом я приступил
со своим отделом к работе.

Витяг з протоколу допиту Ганса Санднера 31 липня 1945 року. - ГДА СБУ.
Київ. Ф.11. Спр. 1043. Арк. 89.

ВОПРОС: Расскажите подробно как Вы осуществляли задачу поставленную перед Вашим отделом.

ОТВЕТ:- Для выполнения поставленной задачи перед отделом согласно данной обстановки в г. Николаеве, я в первую очередь подобрал переводчиков русско-немецкого языка из числа немцев, проживавших в г. Николаеве. Всего было переводчиков до четырех человек, фамилии их не помню. После была поставлена задача каждому работнику отдела подобрать и вербовать в агентурную сеть отдела каждый работник имел по десяти агентов из числа местных жителей. Я лично имел до 12 агентов у себя на связи, из них я помню:

1. БИРК Дзеф кличка "Петр" по национальности немец житель г. Николаева.
 2. МЕРКУЛЯ Иван житель г. Николаева.
- Остальных не помню.

ВОПРОС: Расскажите подробно как производилась вербовка агентур и работа с ней.

ОТВЕТ:- Каждый работник моего отдела в том числе и я подбирали из числа жителей г. Николаева и близлежащих деревень лиц, не довольных Советской властью, суженных советской властью, которые плохо жили, всех национальностей. Сотруднику подобрал об"ект для вербовки то земляк мой, я в присутствии сотрудника, через переводчика разговаривал с лицом, которое из"явило желание работать для нас. После беседы и проверки о том, что об"ект вполне годен для вербовки, я разрешил своему сотруднику вербовать и с ним работать. Вербовка оформлялась следующим документом: отбиралась автобиография, подписывалась об"ектом под автобиографией, на этом же листе отбиралась обязательство, содержание которого заключалось в нижеследующем: "Я такой то - фамилия, имя и отчество, даю обязательство в том, что я обязуюсь честно и добросовестно работать для полиции безопасности, выполнять все задания, которые мне будут даны." После следовало подписать агента, переводчика и сотрудника, который производил вербовку. Агент получал задание и отпускаясь до следующей встречи. Задания давались в большинстве случаев по выявлению коммунистов, парашютистов, лиц недовольных немецкой армией и властью, по выявлению партизан.

По получении от агента донесения, оно реализовывалось, лицо, на которое давалось донесение арестовывалось и подвергалось допросу.

За период с ноября месяца 1941 г. и по январь месяц 1942 г., т.е. за период моего руководства отделом, было арестовано советских граждан более пятидесяти человек, коммунистов, партизан, парашютистов, лиц недовольных немецкой властью и армией.

ВОПРОС: Расскажите, сколько из числа арестованных пяти-
сот человек было расстреляно, кем и где.

ОТВЕТ:- Следователь закончил следствие по арестованно-
му, передает дело мне, я просматривал дело и
выношу приговор что с арестованным сделать или расстрелять
или заключить в тюрьму. После своего решения передавал дело
генералу Дитман, который утверждал мое решение. После утвер-
ждения дело возвращалось обратно ко мне, я читал солдата из
своей группы и заключал в тюрьму, арестованных уводил за город, где
они выкапывали себе яму и после расстреливались. Всего было
расстреляно более трехсот человек. А остальные заключены в
тюрьму.

ВОПРОС: Сколько из числа расстрелянных было женщин и
подростков.

ОТВЕТ:- Из числа всех расстрелянных было женщин более
тридцати, подростков около десяти человек,
остальные старики и мужчины средних лет гор. Николаева и
деревенские.

ВОПРОС: Значит согласно нашего приговора было расстре-
ляно советских граждан женщин, стариков и по-
дростков более трехсот человек в г. Николаеве.

ОТВЕТ:- Да, лично мной было приговорено к расстрелу
более трехсот человек советских граждан -
женщин, стариков, подростков.

ВОПРОС: Сколько из числа арестованных было повешено,
где, кем и кем.

ОТВЕТ:- По моему приказу не было повешено ни одного
человека, только было более трехсот расстре-
ляно и остальные заключены в тюрьму на определенный срок.

ВОПРОС: Сколько было всего у вас сотрудников.

ОТВЕТ:- Всего сотрудников у меня было четыре человека,
а остальные были солдаты, всего было шестиде-
цать человек.

ВОПРОС: Сколько нарядный сотрудник имел на связи у себя
агентов.

ОТВЕТ:- Каждый сотрудник имел у себя на связи два-три
агента.

ВОПРОС: Вы ранее показывали о том, что каждый сотрудник
имел у себя на связи по десяти-двадцати
агентов.

ОТВЕТ: Я повидалому ошибся или неправильно понял
вопрос. Каждый сотрудник имел два-три агента
на связи и всего было агентов по 10-12 человек.

ВОПРОС: Давали вы псевдоним агенту при его вербовке.

ОТВЕТ:- Да, при вербовке агента псевдоним давался, но не записывался.

ВОПРОС: Вы ранее показывали следствию о том, что вы были начальником отдела полиции в г. Николаеве только до января 1942 года, кто заменил вас и чем это вызвано?

ОТВЕТ:- Я исполнял должность начальника отдела полиции безопасности г. Николаева временно, но в связи с болезнью легких, на мое место присыл майор СС доктор ШПАН с полным штатом отдела. Так что мой отдел пополнился до 40 человек, а я лег в госпиталь на излечение в г. Николаеве где находился один месяц. После болезни мне предоставили отпуск на шестнадцать суток с повесткой домой.

ВОПРОС: Расскажите сколько всего Ваших отделов за период с ноября 1941 года и по апрель 1942 года, т.е. за весь период вашего пребывания в г. Николаеве было арестовано советских граждан.

ОТВЕТ:- За период когда я находился в г. Николаеве, в должности начальника отдела и сотрудника было арестовано советских граждан более 1200 человек, в том числе женщин, подростков и стариков г. Николаева и деревень.

ВОПРОС: Сколько из числа арестованных было расстреляно и заключено в тюрьму.

ОТВЕТ:- Всего за период с ноября 1941 г. и по апрель 1942 года было расстреляно более сорока человек, в том числе стариков, женщин и подростков и остальные из числа арестованных были заключены в тюрьму в г. Николаеве.

ВОПРОС: Сколько из числа арестованных было повешено, за что и где.

ОТВЕТ:- В марте месяце 1942 года в порту г. Николаева для пароходов был построен строгий материал. Рабочими в часть войсковой полиции принимали участие. В результате в порту в г. Николаеве было арестовано 10 человек, не уличенных в потжоге и повешены на базарной площади г. Николаева. Повешенные советские граждане висели около четырех дней. Повешенные советские граждане были проведены войсками СС по приказанию коменданта г. Николаева генерал-майора ГОСМАН.

ВОПРОС: Что вам известно о массовом истреблении еврейского населения г. Николаева.

Там само. Арк. 90 зворот.

ОТВЕТ:- Мне известно о том, что с приходом и закатом группы "Д" состоящая из сотрудников гестапо, СС и ОА вместе с войсками СС приступили к массовому истреблению еврейского населения г. Николаева путем расстрелов. Было собрано возле кладбища более четырех тысяч евреев, стариков, женщин и детей и расстреляно. Все это происходило в сентябре месяце 1941 г. С момента моего приезда вместе с отделом полиции безопасности г. Николаев, мой отдел по моему приказанию согласно распоряжению генерал-майора ДИТМАН было расстреляно за городом Николаев на левой стороне около пятисот человек еврейского населения, стариков, женщин и детей ни в чем неповинных.

ВОПРОС: За что вы расстреливали советских граждан ни в чем неповинных.

ОТВЕТ:- Советские граждане, которые были недовольны немецкой оккупацией и властью, а также коммунисты и партизаны обвинялись и подлежали расстрелу. Еврейское население расстреливалось согласно приказу высшего немецкого командования, а почему мне неизвестно.

ВОПРОС: Сколько всего были отделом полиции безопасности г. Николаева было уничтожено советских граждан.

ОТВЕТ:- За период с ноября месяца 1941 года и по апрель месяц 1942 года были отделом было расстреляно около тысячи триста человек и заключено в тюрьму около четыреста человек советских граждан г. Николаева и из деревень.

ВОПРОС: Перечислите всех сотрудников отдела полиции безопасности г. Николаева.

ОТВЕТ:- Всех сотрудников отдела я не знаю, так как и с января и-де 1942 года не был начальником отдела, в которых я знаю и перечисляю.

Начальник отдела майор доктор ИЛАН Дитманг, житель гор. Линц /Австрия/ - работник гестапо.

ЛИПРЕХТ Зигфрид - работник гестапо г. Розенвальца /Польша/, около 26 лет.

БЕНКЕ Рихард - 32 лет, работник криминальной полиции житель г. Берлин.

САЙСИРД Гуго - 33 лет, работник гестапо, житель гор. Майсен /Германия/.

ПАВЕЛЬ Людвиг - 28 лет, работник криминальной полиции

МАЙСНЕР Курт - 35 лет, работник гестапо, житель гор. Бауден и я - САЙНИЕР Ганц-Гард.

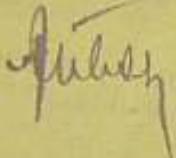
- 6 -

Остальных работников я не знаю.

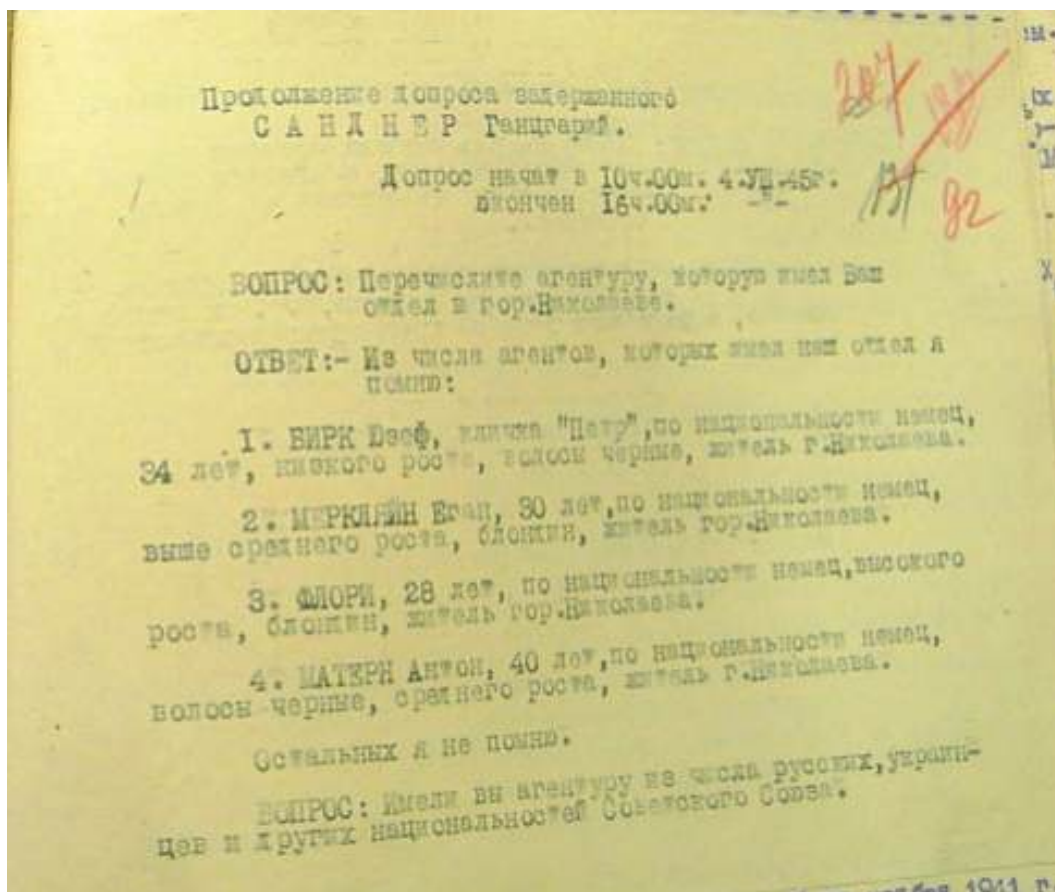
Протокол допроса с моих слов записан правильно и мне в слух прочитан, с переводом на немецкий язык.

Подпись.

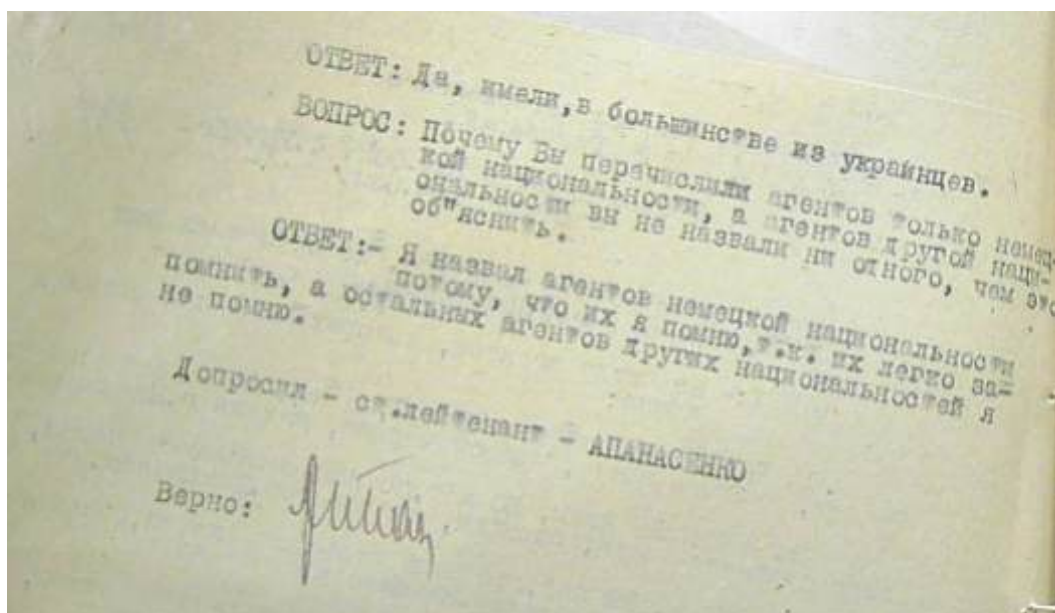
ДОПРОСИЛ: СТ. ЛЕЙТЕНАНТ - АПАНАСЕНКО
ПЕРЕВОДЧИК - ЛИНС

Выписка верна:

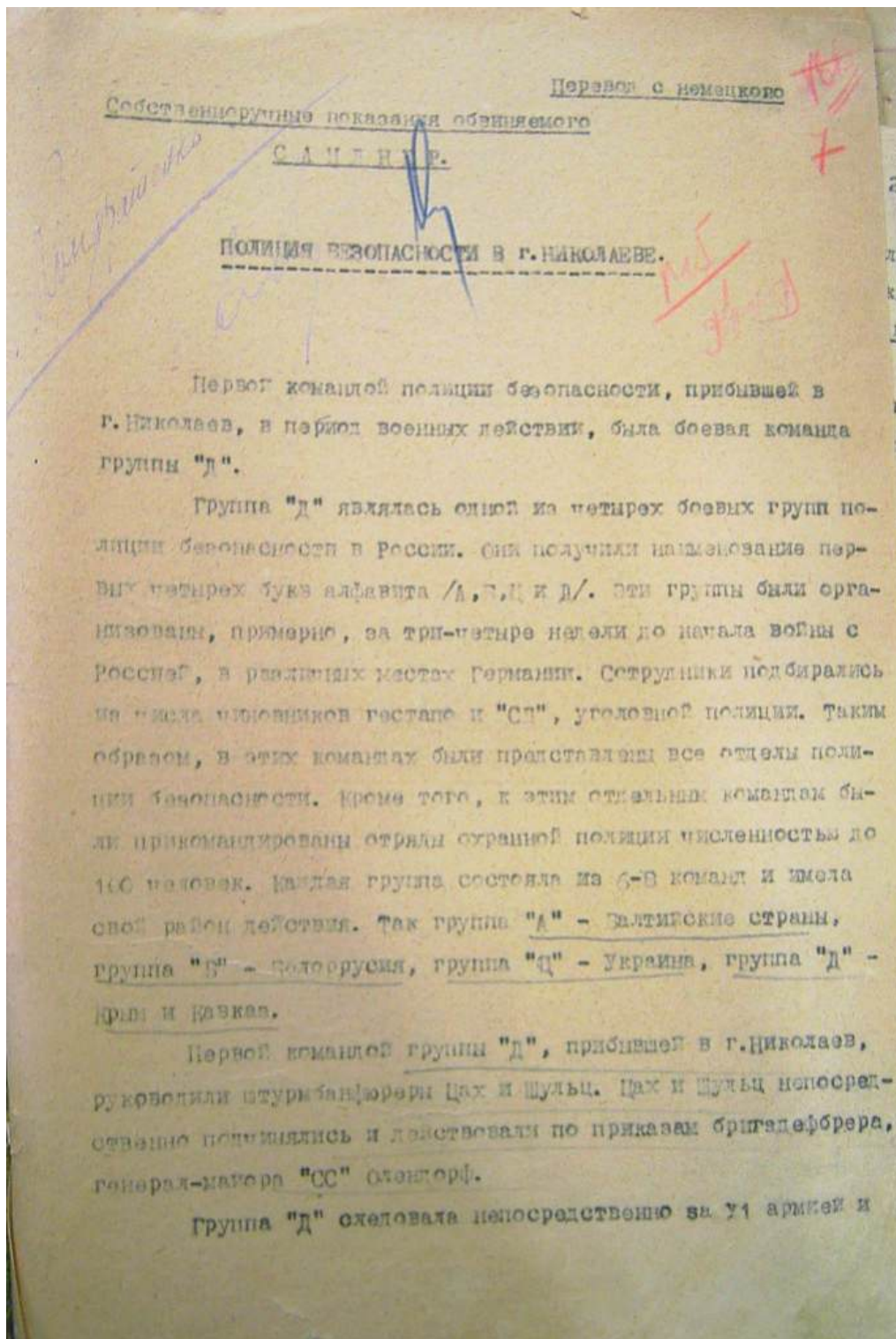
Там само. Арк. 91 зворот.

Там само. Арк. 92.

Там само. Арк. 92 зворот.

Діяльність поліції безпеки в м. Миколаєві. З показань Ганса Санднера 19 грудня 1945 року. – ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр. 1043. Арк.7.

8 2. ~~12~~

приступала к действиям по мере продвижения войск. Отдельные команды немедленно по занятии направлялись в города оккупированной области и принимались за дело. Первым их делом всегда был расстрел евреев.

Команда группы "Д" прибыла в Николаев сразу же после занятия его немецкими войсками. Первым делом было, как уже сказано, - расстрел евреев. На кладбище г. Николаева было расстреляно около 3.500 - 4.000 евреев. Их квартиры обшаривались членами команды. Ценные вещи - деньги, золото и серебро отбирались. Другие вещи, как мануфактура, одежда и проч. вывозили грузовыми машинами.

Команда расквартировалась на П.Морской улице, в доме № 28.

Арестованные командой советские граждане помещались в подвальные помещения этого же здания. Подвалы были слишком малы для помещения большого количества людей, так что большие группы арестованных находились под охраной во дворе.

Евреев расстреляли без всякого допроса. Все их документы, в целях уничтожения каких-бы то ни было следов, были сразу же сожжены. Допросы прочих арестованных, насколько мне известно из личной практики, были очень непродолжительными. Если попадался старый член партии или владелец, его немедленно расстреливали. Признание вины вовсе не было необходимым. Один из членов этой команды - унтерштурмфюрер Биллер рассказывал мне, что при допросах пользовались нагайкой или дубиной и били до тех пор, пока допрашиваемый, от нестерпимой боли, не признавался во всем.

Команда реквизировала здание, в котором позже размещался генерал Титман, со своим штабом. Также был забран ма-

Там само. Арк.8.

9 3. ~~12~~
данный дом, расположенный почти напротив здания областного комиссариата.

Одежда, белье и хозяйственная утварь, отобранные у евреев, пролазавшись, часть этих вещей была погружена на автомашины и вывезена в район, где обменивали на продукты питания и вино, помимо того, что продовольствие получали из армейского склада снабжения.

Работе команды производилась с помощью переводчиков, из числа местных немцев. При этой команде были многие переводчики, которые позже работали в составе моей команды, как например Бург, Мальтайн, Карг и др. В кухне, мастерских и т.п. работали также местные немцы и частично украинцы, всего около 60 человек.

Дальнейшим мероприятием команды был расстрел военно-пленных евреев. Каждые 10-14 дней, а иногда и чаще, в зависимости от количества военнопленных, их расстреливали за лагерем военнопленных, у Ингула.

Руководителей этих мероприятий я, к сожалению, мало знаю, т.к. по приезде в Николаев я уже не застал команду в полном составе. Прибыв в Николаев я застал лишь унтерштурм-фюрера Биннер с остатками команды.

Расстрелы производились обычно в местности, что южнее города, на левой стороне дороги на Уерсон, почти против немецкого аэродрома. Расстреливали из автоматов и пистолетов. Стреляли в затылок. Все евреи, включая и членов семьи, женщин и маленьких детей были расстреляны. Собственно говоря, первая команда, прибывшая в город, ничем другим, кроме описанного выше не занималась. Можно сказать, что это была обыкновенная команда убийц.

Там само. Арк.9.

Я, вместе с 8-10 товарищами прибыли 25 сентября 1941г. в г. Киев. Среди товарищей было несколько человек, которые учились со мной в школе командного состава полиции безопасности в г. Берлине - Шарлоттенбург /с 20 мая 1940г. по 21 февраля 1941г./.. Это были:

унтерштурмфюрере "СС" Тэо Шванциг, сотрудник уголовной полиции г. Гамбург;

унтерштурмфюрер Фибиг, сотрудник уголовной полиции г. Каттовиц;

унтерштурмфюрер Карл Зоммерфельд, сотрудник главного управления уголовной полиции в г. Берлине;

унтерштурмфюрер Ганц Врикке, сотрудник уголовной полиции г. Штеттин.

Руководителем группы был штурмбанфюрер Вирк, сотрудник "СД" г. Бреслау, служивший до этого времени в Норвегии при управлении милиции безопасности и "СД" в г. Осло. Он также был направлен в группу "Ц" в г. Киев.

Группа прибыла в Киев 25/IX-41г. и на следующий день нас представили начальнику полиции безопасности и "СД" Украины группенфюреру "СС", генерал-лейтенанту доктору Раш. В это время доктор Раш был еще начальником "СД" на Украине. Но его кандидатура намечалась на должность начальника полиции безопасности и "СД" в Москве, где он должен был работать после захвата немцами Москвы.

Примерно через 8 дней после нашего прибытия в Киев, вновь прибывшие должны были присутствовать при крупном карательном мероприятии, массовом расстреле евреев. Доктор Раш говорил нам, что мы должны привыкнуть к такого рода зре-

11 5. 110

лицам, хоть это жестоко и не особенно эстетично, но что такие мероприятия абсолютно необходимы и являются частью политики действия.

Для проведения этого мероприятия, евреи 2 - 5 октября были под различными предлогами согнаны в определенное место. По всему городу были расклеены афиши, что все евреи обязаны явиться 2-5 октября в один из переулков, близ Киевского кладбища. Они должны были принести с собой золото и ценности. Таким образом, мы легко добывали ценности и не было необходимости рыскать в поисках их по квартирам. Сбор еврейского населения мотивировали "эвакуацией". По моим подсчетам на сборные пункты явилось около 20 тысяч человек.

Руководителем операции, т.е. расстрела был оберштурмфирер, старший лейтенант "СС" Гофер. Расстрелы производились одновременно в четырех местах. Одежду и ценности приказали предварительно отложить в сторону. Следуя этому примеру операции, проводимой Гофер, мы сами должны были руководить такой же операцией. Я провел такую же операцию 8-9 октября, - расстреляв 800 человек.

За время моего пребывания в Киеве, почти ежедневно проводились расстрелы 200-300 военнопленных, из числа пленных, содержащихся в лагере.

Точно также отбирались евреи из больниц и домов для престарелых и расстреливались.

Киевская тюрьма начала использоваться полицией безопасности. Обслуживающий персонал состоял из охранной полиции. Примерно 21 октября из Николаева был получен запрос об отправки туда команды.

Я находился тогда в подчинении команды штурмбанфюрера

Там само. Арк.11.

12 6. ~~11~~

/матора "СС"/ Майер, до этого - начальника "СД" г. Троппау.

Вследствие того, что должности начальников команд были уже распределены и, главным образом, благодаря моему знанию румынского языка, мне было приказано отправиться с командой в г. Николаев, куда я отправился предварительно с 4-мя людьми на двух машинах.

Прибыв в Николаев, примерно, 24 октября, я застал там команду под руководством унтерштурмфюрера /лейтенанта "СС"/ Фишера. Через два дня я возвратился в Киев, чтобы забрать остальных людей моей команды и сделать доклад штурмбанфюреру Майер. Пробыв в Киеве 2 дня, я выехал с 10 часами и прибыл в Николаев 2/11-41г. Предварительно познакомившись с делами, я принял командование у Фишера. Фишер мне передал 20 человек арестованных и 7 бандеровцев, которые были предназначены к отправке для дальнейшего содержания во Львове. Однако, до этого дело не дошло и все они были расстреляны. Принятые мной 20 арестованных состояли из лиц советской интеллигенции, главным образом, студентов, среди них был один преподаватель.

Фишер представил меня различным учреждениям и обратил мое внимание на лиц, с которыми следует поддерживать отношения.

После отъезда Фишера, я занялся, прежде всего, очисткой и устройством нашего помещения и выгнал большинство местных немцев и украинцев, бывших для меня лишней обузой. Я оставил переводчиков и, кроме того, нанял несколько человек местных немцев и украинцев. Охрана состояла из молодежи, привезенной из числа бессарабских немцев.

Там само. Арк.12.

13 7.

Говорить о регулярной работе полиции безопасности, также как и уголовной полиции, в эти первые дни ноября месяца, было бы абсурдом.

Евреев доставляла украинская полиция. Из районов Николаевской области поступали донесения, в которых полиция сообщала о большом количестве расстрелянных евреев.

Мой штат состоял из 15 сотрудников и солдат "СС" и одного радиста.

С методами арестов и расстрелов, как и всеми принципами работы, я познакомился в других командах. Среди моих людей было много старых слугак, прекрасно знавших работу, особенно Бенке и Лампрехт.

В качестве связанного и доверенного лица на Северной верфи работал унтерштурмфюрер Неймайстер. Те же функции выполнял на Южной верфи унтерштурмфюрер Шефер. На мыловаренном заводе нашим доверенным лицом являлся швейцар, фамилию которого я забыл. Поток арестованных хлынул из различных учреждений: Горьковского комиссариата, областного комиссариата, заводов и т.д. Местная комендатура так-же поставляла заключенных.

Местным комендантом был полковник Гофман. В первую очередь он заставлял работать полевую жандармерию. Расстрелы и прочие виды кары гражданского населения он не производил, однако был соучастником повешения десяти украинцев на Базарной площади в г. Николаева.

Первая команда состояла из работников охранной полиции и, насколько мне помнится, 2 или 3 апреля 1942г., этой командой было произведено публичное повешение десяти человек. Причиной повешения этих десяти человек послужил

Там само. Арк.13.

14 8.

подлог ценного лесоматериала в Николаевском порту. Этот лесоматериал, предназначенный для судостроения, горел несколько дней подряд. В действительности произошло так, что настоящих виновников поймать не удалось и были повешены 10 заложников, - десять человек из числа моих кандидатов на смерть.

Эта казнь должна была служить предупреждением населению. Полковник Гофман приказал прибить на виселице доску со следующей надписью: "Тот, кто посмеет посягнуть на собственность или ценности, принадлежащие немецкой армии будет приговорен этой армией к смертной казни". Гофман намеревался этим, как он мне говорил еще в феврале, показать пример. В связи с тем, что диверсионные акты, прошедшие безнаказанно, до этого времени уже имели место, этот пример был показан.

Вопрос об осведомителях и агентах был жизненно необходим. Так, я давал указания производить все больше и больше вербовок, до 5-6 человек в неделю, таким образом, чтобы создать относительно хорошую агентурную сеть. Вербовка производилась различными методами. Агент являлся сам, по собственному почину, в учреждение и приносил донесение. После повторного посещения он получал денежную оплату или вознаграждение другого порядка /одежда, продукты питания/. Затем, такого человека проверяли, выясняли его пригодность, связи, место работы и причины, побуждавшие его явиться к нам. Создав такому человеку лучшие материальные условия или возможность работать по специальности, ему сообщали, что теперь он обязан сотрудничать с органами "СД". Лица подлежащие наказанию, вербовались путем освобождения их из-под стражи и от наказания. Некоторые осужденные на смерть не расстреливались

Там само. Арк.14.

15 9. 11
а использовались, после проверки, в качестве шпиков.

Ноябрь 1941г.

Расстреляно 150 евреев, 80 человек советского актива - членов партии и вредителей. Из Николаевского лагеря военнопленных расстреляно 80 человек.

"СД" поручено было по особому предписанию сообщать в Киев о наличии, поведении и практической деятельности приверженцев Банлера и Мельника. Я давал сведения об экономическом положении города и особенно сельских районов Николаевской области.

Примерно 20 ноября прибыли сотрудники охранной полиции майор Витцлеб и старший лейтенант Вагнгартен. Они расположились во втором здании на ул. Е. Морская, которое было реквизировано полицией безопасности.

С начала моей работы в Николаеве, я назначил своим заместителем штурмшарфюрера "СС" /старшего фельдфебеля "СС"/ Бенке.

Декабрь 1941г.

Вместе с военнопленными расстреляно 140 человек евреев и 40 человек других заключенных. В этом месяце было получено особое предписание о проведении операции в отношении цыган. Было согнано около 300 цыган, из коих расстреляно 60 человек. Эта операция была проведена числа 14 декабря. В Ново-Александровке расстреляно 54 человека евреев, все семейные. Они были взяты украинской полицией в Ново-Александровке. Для проведения данной операции я направил туда "воинтеркоманду". Операцией руководил лично я.

Январь 1942г.

Из Киева я не получал никаких особых указаний. По до-

Там само. Арк.15.

16 10. 17

несению Неймайлстера был арестован бывший капитан Васильев, которого подозревали в совершении диверсионных актов на вер-
фи. Он был расстрелян. Расстреляно было еще 80 человек зря-
ев и 14 человек других заключенных. Арестовано около 40 че-
ловек.

Февраль 1942г.

Началась активизация деятельности. Были получены осо-
бые указания из Киева о расстреле украинской интеллигенции,
примерно, по следующему плану. Аресты должны были быть про-
изведены непосредственно перед расстрелом и следовало поста-
раться провести, насколько это представлялось возможным, не-
заметно, в течение одной ночи. Срок исполнения был 20/II-42г.
В примечании к приказу, полученному мной через курьера, было
указано о необходимости немедленного сожжения приказа, по
ознакомления с ним. О проведении операции доносить не следе-
вало, не требовалось так-же никаких письменных подтверждений.

Операция не была произведена по техническим причинам,
- автомашины, за исключением одной, были не исправны; часть
людей оказались в отпуску.

Во исполнение приказа от 16 февраля 1942г. полученно-
му из Киева, "зондеркоманда" из охранной полиции, под руковод-
ством лейтенанта Шмидта расстреляла 7 украинцев - бандеров-
цев и представителей интеллигенции.

Генерал Титман приказал, чтобы в дальнейшем охранная
полиция принимала участие в операциях - расстрелах. "Зондер-
команды из числа охранной полиции должны были сами проводить
расстрелы.

Начался ремонт большой тюрьмы в Николаеве, которая
была передана в распоряжение охранной полиции.

11.

Всего за месяц было расстреляно около 230 евреев и 60 человек из числа советского и партийного актива, уголовников и т.т.

В январе 1942г. прибыл из главного управления уголовной полиции Берлина на должность моего заместителя штурмбанфюрер /старший фельдфебель "СС"/ Рункель. 6 января 1942г. Бенке был освобожден от занимаемой должности и переведен в уголовную полицию Берлина. Местный немец, житель Николаева Иозеф Малтайн был назначен, по требованию областного комиссара и согласно данной мною рекомендации, на должность начальника сельскохозяйственного отдела.

Была проведена вербовка агента Куваленко, проживавшего в Николаеве. Как уже было показано выше, в этом же месяце произошло повешение на базарной площади в Николаеве. Мною лично была проведена особая операция, заключавшаяся в расстреле 46 евреев и 3-х активистов при вывозе их из Николаева. По дороге все они были расстреляны.

Март - апрель 1942г.

20 марта прибыл в Николаев вновь назначенный начальник полиции безопасности и "СД" штурмбанфюрер /майор "СС"/ доктор Леопольд Шпанн. Укрепление было переименовано из "ЭКЦ-5" полиции безопасности и "СД", в управление полиции безопасности и "СД" г. Николаева. До этого Шпанн работал начальником гестапо городов Винц и Неттти.

Примерно 29-30 апреля была проведена специальная операция в психиатрической больнице г. Уерсона, согласно сообщения отдела здравоохранения г. Николаева. Там расстреляно около 200 больных, главным образом евреев, в том числе туберкулезные больные и полагрики. Непосредственно руководил этой

Там само. Арк.17.

операцией не я, а штурмбанфюрер Ренер.

За этот период расстреляно около 80 человек евреев на городских китедей, около 120 человек из лагеря военнопленных и 60 человек других заключенных.

В г. Николаев прибыл штурмбанфюрер Эилке, в качестве главного эксперта по делам "СД". Через 3-4 недели он уехал, будучи призванным в армию, т. е. в войска "СС". В это время я исполнял обязанности заместителя начальника. Примерно 20 апреля, в течение одного дня, были арестованы, работавшие еще в то время в г. Николаеве 20 еврейских врачей. Требование об изъятии этих врачей исходило от отдела здравоохранения при городском комиссариате. Все они расстреляны на следующий день после ареста. Операцией руководил лично я.

За март - апрель месяцы штат управления увеличился на 20 человек сотрудников и солдат и составлял, в общей сложности, около 40 человек. На основании ходатайства доктора Глан переехав городского комиссаром, наше управление заняло еще два дома на З. Морской улице, справа и слева от дома № 28. Число автомобилей было увеличено до 7 легковых и 2-х грузовых. С тех пор заключенные содержались в городской тюрьме, начальником которой был обершарфюрер /фельдфебель "СС"/ Нольте Керт.

Май 1942г.

Произошел пожар большого ангара у реки Ингул, во время которого сгорели, стоявшие там на ремонте, около 20 самолетов. Предполагали, что это диверсионный акт, но виновники не были найдены. 14 мая пожарная канцармерия препроводила нам русского майора Маркова, подозреваемого в совершении поджога, с просьбой допросить его и добиться признания. Несмотря

ря на все усилия с нашей стороны, арестованный не дал никаких показаний. Его не расстреляли. Об этом сообщили командующему полиции безопасности и "СД" в Киеве. Последовал приказ доставить Маркова в Киев. Я слышал о том, что Марков бежал из Львовской тюрьмы, при этапировании его в Германию.

Проведены расстрелы около 50 человек евреев и 25 человек прочих заключенных. Арестовано около 80 человек, отправлено около 30 человек.

В Николаев прибывает уголовный советник Винтер, назначенный с 24 мая 1942 г. на должность заместителя начальника управления. В это время организовывается отделение в г. Кривой Рог, начальником которого назначается гауптштурмфюрер /капитан "СС"/ Брауншмидт, сотрудник уголовной полиции г. Штуттгарт.

Кроме этого, никаких особых мероприятий не проводилось. Не было так-же получено особых приказаний из Киева, т.к. доктор Шпани, отправляясь в Николаев, захватил с собой все указания и инструкции. В этом месяце штат увеличился, примерно, до 50 сотрудников и солдат.

Во время моей деятельности в должности начальника Николаевского отдела я был связан со всеми значительными полицейскими, военными и гражданскими учреждениями.

Применялись следующие карательные мероприятия: расстрелы, /в подлиннике написано и подчеркнуто "повешения"/, тюремное заключение, избиения и денежные штрафы. В практической работе полиции безопасности в России применялись более жестокие методы, чем в самой Германии. Работали довольно однообразно, аресты производились, обычно, в одно и то же время либо вечером, либо рано утром. Допросы стара-

Там само. Арк.19.

20 14.
лись проводить, как можно более сжато. Евреям вообще не до-
рашивали, а их документы, на основании особого предписания,
полностью сжигались.

5 июня 1942г. я был освобожден от занимаемой должно-
сти и возвратился в Германию.

Ганс САНДНЕР.

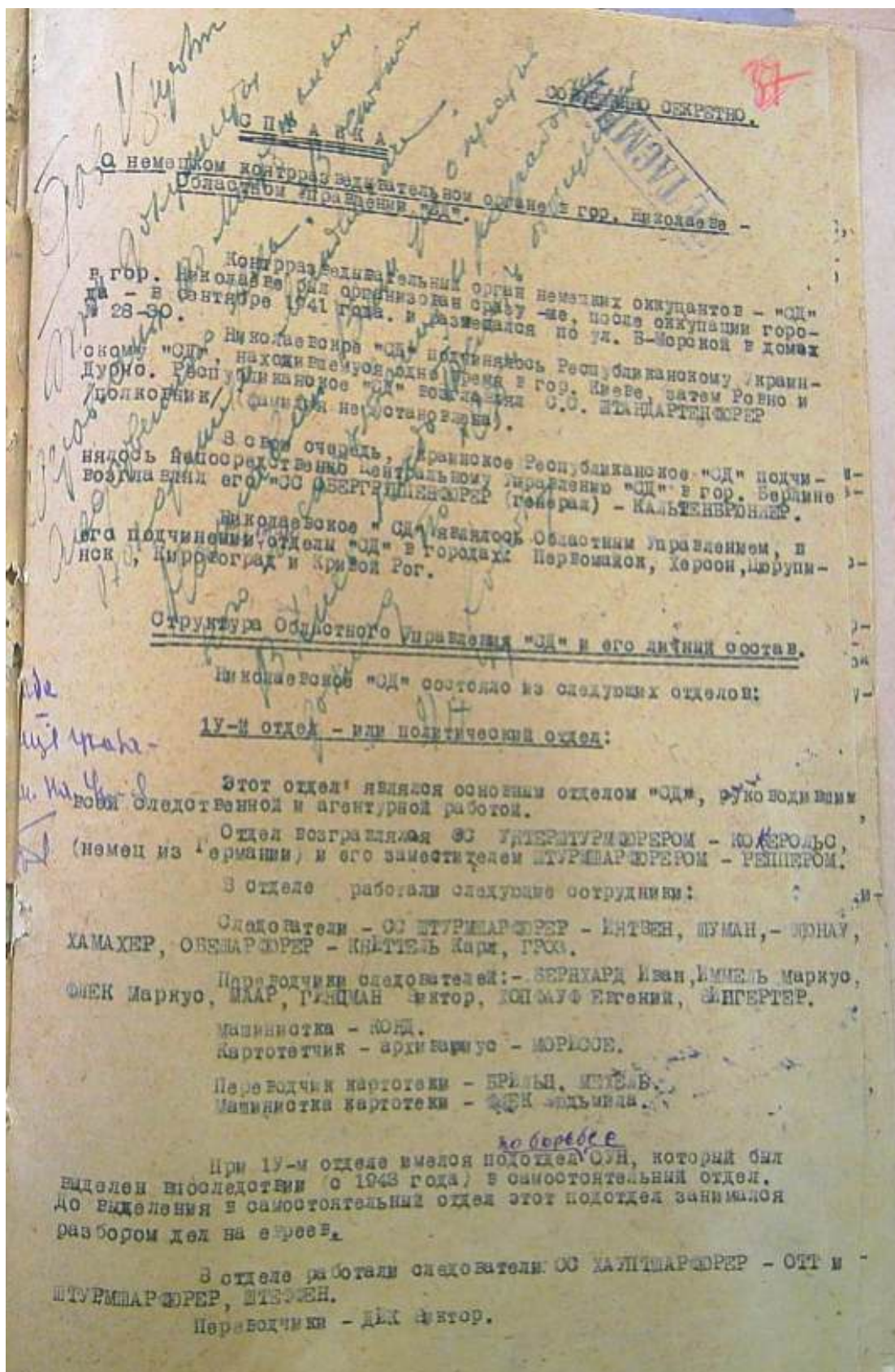
Перевод сделан переводчиками:

Горер /Горер/

Ляммерт /Ляммерт/

19 декабря 1945г.
г. Николаев.

Там само. Арк.20.

Структура обласного управління «СД» в м. Миколаєві та його особовий склад. – ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр. 1043. Арк.37

3-й отдел - или отдел "Н"

3-й отдел по своему значению был основным отделом после 1-го отдела.

Этот отдел в основном занимался агентурной работой, было сосредоточено руководство всей агентурной работой, как в роду, так и по районам области.

В здании "ОД" отдел занимал комнаты № 12 и 13, где ходили вербовки и приема секретной агентуры.

Возглавлял этот отдел "ОО" ШТУРМШАРШЕРЕР - ШАМШЕРЕР, его заместитель "ОО" ШАРШЕРЕР - ЗАЩЕР.

В отделе было два переводчика - БАУДЕР Аскар, второго не установлено.

Переводчики отдела занимались переводкой агентурных дел, переводом на немецкий язык агентурных донесений.

При 3-м отделении существовало отделение информации на основании поступающих агентурных материалов период составляло информацию о настроениях населения в городе и в области, кроме агентурных донесений секретной агентуры, переводчик целью выявления настроений населения посещал кинотеатры, и др. общественные места.

Отделение информации возглавлял "ОО" УНТЕРШТУРМШАРШЕРЕР и у него было 2 переводчика - ЕЛЬСМОВ Виктор и ГРЕШОВ Виктор.

П-й отдел "ОД"

Этот отдел являлся отделом оправдания. Он ведал отнесенными вопросами "ОД" его возглавлял ШТУРМШАРШЕРЕР - его заместитель "ОО" ШЕРШТУРМШАРШЕРЕР РЕЗКОУТ.

Во П-й отделе была регистратура, регистрировавшая корреспонденцию, поступающую в "ОД" храняла все архивные и отнесенные дела. В составе П-го отдела было хозяйственное и все отделения и библиотека.

В отделе работали: Зав. хозяйством "ОО" ШТУРМШАРШЕРЕР ШУКАЛЕНКО Бено, Пом. зав. хозяйством "ОО" ШТУРМШАРШЕРЕР - ШАНШЕРЕР, Зав. хозяйством "ОО" ШТУРМШАРШЕРЕР - ШАНШЕРЕР.

Машинистка - ШАНШЕРЕР, ШАНШЕРЕР Алина.

Отделение регистратуры возглавлял "ОО" ШТУРМШАРШЕРЕР ШАНШЕРЕР. Переводчики - ШАНШЕРЕР Александр.

1-й отдел - или отдел "ОД"

Этот отдел занимался выдачей пропусков гражданам, проживающим на территории оккупированной немецко-румынскими войсками /Трансильвании/. Кроме того, с начала 1944 года "ОД" производил выдачу паспортов гражданам лицам, проживающим на территории Трансильвании.

Возглавлялся этот отдел "ОО" ШТУРМШАРШЕРЕР - ШАНШЕРЕР. В отделе работали переводчики - ШЕРШЕР Алина, она же была машинисткой.

Там само. Арк.37 зворот.

38

Радиоотделение:

Это отделение являлось самостоятельным отделением, оно поддерживало связь с филиалами линии "ОД" в городах - ИРСОМЛЮКЕ, ХЕРСОНЕ и др. Через это же отделение передавались все шифры, телеграммы и управления "ОД" Украины. В отделе хранились все шифры, которыми пользовалось "ОД". В радиоотделении работали ОО ОБЕРМАРШЕР ШТАК. Радиист МАРТИН АЛЬФОНС.

У-й отдел "ОД".

Этот отдел занимался делами уголовного характера. Отдел самостоятельно проводил вербовки секретной агентуры и следствием по преступлениям уголовного характера. Отдел размещался отдельно от Областного управления "ОД" - по ул. Плехановской дом № 34.

Возглавлял отдел "ОО ШТУРМАРШЕР РУНКЕЛЬ и его заместители: ОО ШТУРМАРШЕР - АБЕЛЕНКО и АЛЕКСАНДР. В отделе имелось до 10 человек следователей и до 20 человек штатных агентов.

Начиная с конца 1943 года в составе У-го отдела было организовано политическое отделение во главе начальником этого отделения ШЕВЧЕНКО. Отделение самостоятельно проводило вербовки секретной агентуры, давало задание на выживание партизан, коммунистов и евреев, Советского Актива, а также настрояние населения и все получаемые агентурные материалы передавала в "ОД".

Кроме перечисленных выше отделов и отделений в составе У-го отдела управления "ОД" в январе 1944 года было организовано отделение контрразведки, на которое было возложено выявление на предприятиях города и области лиц, саботировавших производственные планы оккупантов, лиц уклонявшихся от работы на предприятиях, а также проверка всех лиц, задерживавшихся в городе без соответствующих документов.

До организации отдела по борьбе с ОУН, личным составом этого отделения занимался выявлением и арестами лиц еврейской национальности и руководством работами евреев.

Кадром занимавшихся сотрудниками "ОД".

Официальные лидеры Областного управления "ОД" составляли немцы из Германии. На должности переводчиков, машинистов принимались местные немцы.

Личный состав У-го отдела "ОД" (криминальной полиции), составляли местные граждане, независимо от национальности.

Агентурная работа "ОД".

В основном агентурной работой в "ОД" занимались III, IV и У-й отделы, которые самостоятельно проводили вербовки агентов.

При необходимости иметь агентов на каком-либо производстве следователь "ОД" выезжал на это предприятие и совместно с его мефом подбирали ряд кандидатур для вербовки. В этих случаях

кандидатуры для вербовки подбирались в основном из лиц, ранее репрессированных Советской властью, раскулаченных и др. антисоветского элемента.

Намеченные кандидатуры через шефа предприятия вызывались в Ш-й отдел "ОД", где их вербовку производили сотрудники этого отдела, в том числе и переводчики. Кроме того, для вербовки использовались граждане, приносившие в "ОД" по своей инициативе заявления и др. доносы о тех или иных антигерманских проявлениях.

Так же вербовалась агентура из числа участников подпольных Советских организаций и организаций украинских националистов, лиц, арестованных за принадлежность к этим организациям и из числа арестованных.

Ценность агентуры определялась ценностью доставляемых ею материалов. ~~Указывалось~~ ~~на~~ вербовку в агентурную сеть привлекались содержатели ресторанов, буфетов, закусочных и др. ~~и~~ общественных учреждений.

Широко применялись вербовки из числа бывших военнослужащих Красной Армии. Агентура из числа военнослужащих Красной Армии считалась наиболее ценной и получала ответственные задания. Она нигде не работала, существовала за счет "ОД", которое выплачивало ей денежное содержание в размере от 75 до 80 марок в месяц и выдавало продукты питания. Эта агентура от "ОД" получала бирюзовые карточки и справки, в которых указывалось, что они являются сотрудниками "ОД".

Агентура на производствах и предприятиях.

Получала задание выявлять настроение среди рабочих, а так же среди них партийно-Советских и актив, лиц, саботирующих мероприятия немцев, подозревавшихся в диверсии.

Агентура из среды заключенных, подбиралась следователями и использовалась ими для лучшей разработки арестованных. Были случаи, когда эта агентура после ее использования по тем или иным делам, освобождалась из "ОД" и для дальнейшего использования передавалась в Ш-й (агентурный) отдел.

Способы связи с агентурой.

Основные методы связи секретной агентуры, личные вои сотрудников "ОД" (следователей и переводчиков) с агентурой в "ОД" и в городе. В здании "ОД" агентура принималась только днем. Принималась ли секретная агентура на предприятиях, не установлено. Приблизительно дней за 20 до эвакуации "ОД" из гор. Николаева и одним из совещаний начальник 4-го отдела "ОД" КОКЕРОВ ругался с рудников Ш-го отдела за то, что они не имели конспиративных квартир для приема агентуры. В то же время, он требовал принимать агентов на конспиративных квартирах. Были ли конспиративные квартиры, не установлено.

Следственная работа "ОД".

Основным методом следствия в "ОД" приняты избивания арестованных, для этой цели имелось несколько платей из кобрезинного кабеля, которыми следователи избивали Советских граждан.

Там само. Арк.38 зворот.

Кроме того, следователи избивали арестованных руками, ногами. Применяли специальные наручники для сдавливания кистей рук.

По окончании следствия дело о предположенном следователе о назначении шло или на утверждение нач. 19-го отдела, если состав преступления ~~Кризисный состав~~ (отсутствует документ у обвиняемого или акты саботажа). При более серьезном составе преступления дело шло на утверждение пещи "ОД". После утверждения предположений следователя дело шло в картотеку, на этом работа следователя над делом прекращалась. Дела по политическим преступлениям в немецком суд не передавались. Дела арестованного определялись предположениями следователя и решением начальника 19-го отдела или пещи "ОД".

Приговор об освобождении подсудимого или направлении в концлагерь исполняло отделение картотеки незамедлительно.

Тюрьма "ОД".

Тюрьма "ОД" находилась в непосредственном подчинении пещи "ОД". Размещалась по адресу - лагерное поле, 5. По подсудимым после окончания на них следствия и определения им меры наказания в тюрьме заключенные направлялись в тюрьму с подслушанными этикетажем в Германию.

Личный состав тюрьмы.

Комплектовался в основном из местных немцев и лиц других национальностей. Начальником тюрьмы был местный немец БУХТЕЛЕ.

Писарь тюрьмы - МЕЛЕР Исаид.
старшие дежурные: ГРАФ Павел, КИЗАНОВ.
пом. старших дежурных - А. ШОМ.
Шушман - ОГУРЬЕВ, ШТОМБЕ Николай, ЗАВЛОЩИК Виктор.
экспедитор - УДОДОВИЧ, Никон Ильич.

Концлагерь "ОД".

Кроме тюрьмы в здании "ОД" был концлагерь на от. ГВигоро-го. Этот концлагерь направлялся для отбывания срока наказания Советских граждан, приговоренных на различные сроки каторжных работ.

Все арестованные использовались на тяжелых работах - лесохозяйственных работах.

Начальником лагеря являлся ЮЛЬД.

Переводчики: ВРИДЕР,
Шушман - ПОНОМАРЕНКО, РЕЗЕР и др.

Охрана "ОД".

Комплектовался из местных немцев. Охраняла здание "ОД" и арестованных, содержащихся в "ОД".

Начальником караула был ПЕРЕР Михаил Николаевич.
Шушман - ГРОЗА Александр и др..

Ст. следователь следствия убит по вк. об. МЛАДШИЙ ЛЕИТЕЛАН ГОВЕРЗОНАС О. Д. - *Вилла*

Документи з літерної справи «Табір для військовополонених Шталаг № 364»

«УТВЕРЖДАЮ»
НАЧАЛЬНИК УКГБ ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛ.
(подпись)
ПОЛК (название)
(И.Сидоров) (подпись)
(фамилия)
20 июля 1954 г.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(о заведении литературного дела)

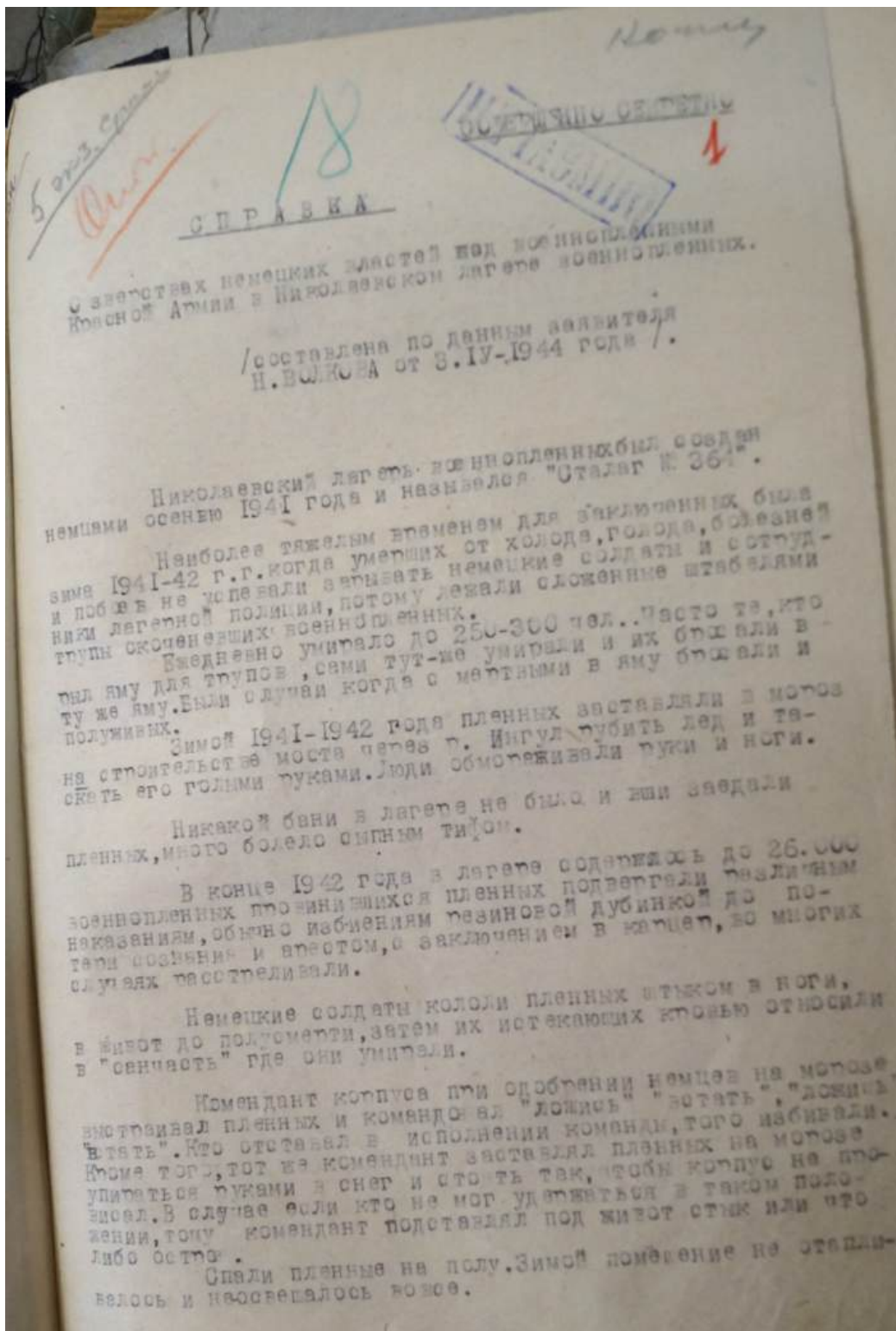
Я, Оперуполномоченный I отделения 2 отдела УКГБ Ник. о
(должность, название органа)
майор АНДРЕЕВ, рассмотрев агентурные и др. материалы
(название и фамилия)
НАШЕЛ, что объект в период оккупации немцами г. Николаева на
линии территории Николаевской области дислоцировался лагерь военноплен-
ных носивший наименование "Шталаг - 364". Последний являлся
местом истребления советских граждан, из числа которых немцы также
создавали в антисоветские военные формирования, создавали агенту-
ру числа предателей и изменников Родины.

В целях концентрации, систематизации материалов по л
"Шталаг" и разработки враждебного элемента,-

ПОСТАНОВИЛ:

На германский лагерь военнопленных "Шталаг - 364"
завести литературное дело и зарегистрировать
Отделе, отделении, группе "А" Учетно-Архивном отделе УКГБ Ник.
(наименование органа)

Постанова про заведення літерної справи «Табір для військовополонених Шталаг-364» 20 липня 1954 року. - ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр.1036.

Довідка про звірства німецької влади над військовополоненими Червоної Армії в Миколаївському таборі для військовополонених. – ГДА СБУ. Київ. Ф.11. спр.1036. Арк.1.

Немцы использовали тяжелое положение военнопленных в лагере для проведения "выбоек" в антисоветском направлении - "ТСА" и др. после того как добровольно из лагера ушли несколько человек, была введена экономическая система выдачи хлеба и еще более ухудшен статус бывших военнопленных. Норма выдачи хлеба была снижена, а норма выдачи мяса и рыбы была отменена. В лагере стали вводить систему подсолнуха. Одно из основных направлений агитации за вступление в ТСА где "кулаки" обеспечивали продуктами и всем необходимым.

Таким же путем производилась вербовка "добровольцев" из числа военнопленных, ставившихся в Гетманию.

Весь лагерь состоял из 26 корпусов и был рассчитан на 70.000 военнопленных, комендантом лагеря был полковник ШТАБАХ.

В т.н. госпитале для военнопленных при Центральном Николаевском лагере военнопленные больные лежали на полу, если у них отбивались, а те, кто прятал вещи и не отдавал - тех жестоко избивали. С сентября 1941 года до марта 1942 года госпиталь был поражен эпидемией. Дезинфекционные работы не было. С некоторых таненных у которых не двигались руки/ ноги сметали метелкой.

В зиму 1941-42 г. госпиталь вообще не отапливался, больные и таненные мерзли от холода. Многие таненные умирали от заражения крови. Недостатки и перевязочных материалов не хватало.

В день умирало по 50-80 чел. С умирающих снимали всю одежду и голых проносили через "палаты" в "синюю будку мертвецкую", откуда гонимы десятками на подводе привозили "погреб" и везли на кладбище.

Побеги из госпиталя обычно кончались неудачно, и везли в бункер допроса, избивали и расстреливали.

/Собственно-ручные записки Ю. ТАТАСОВА/

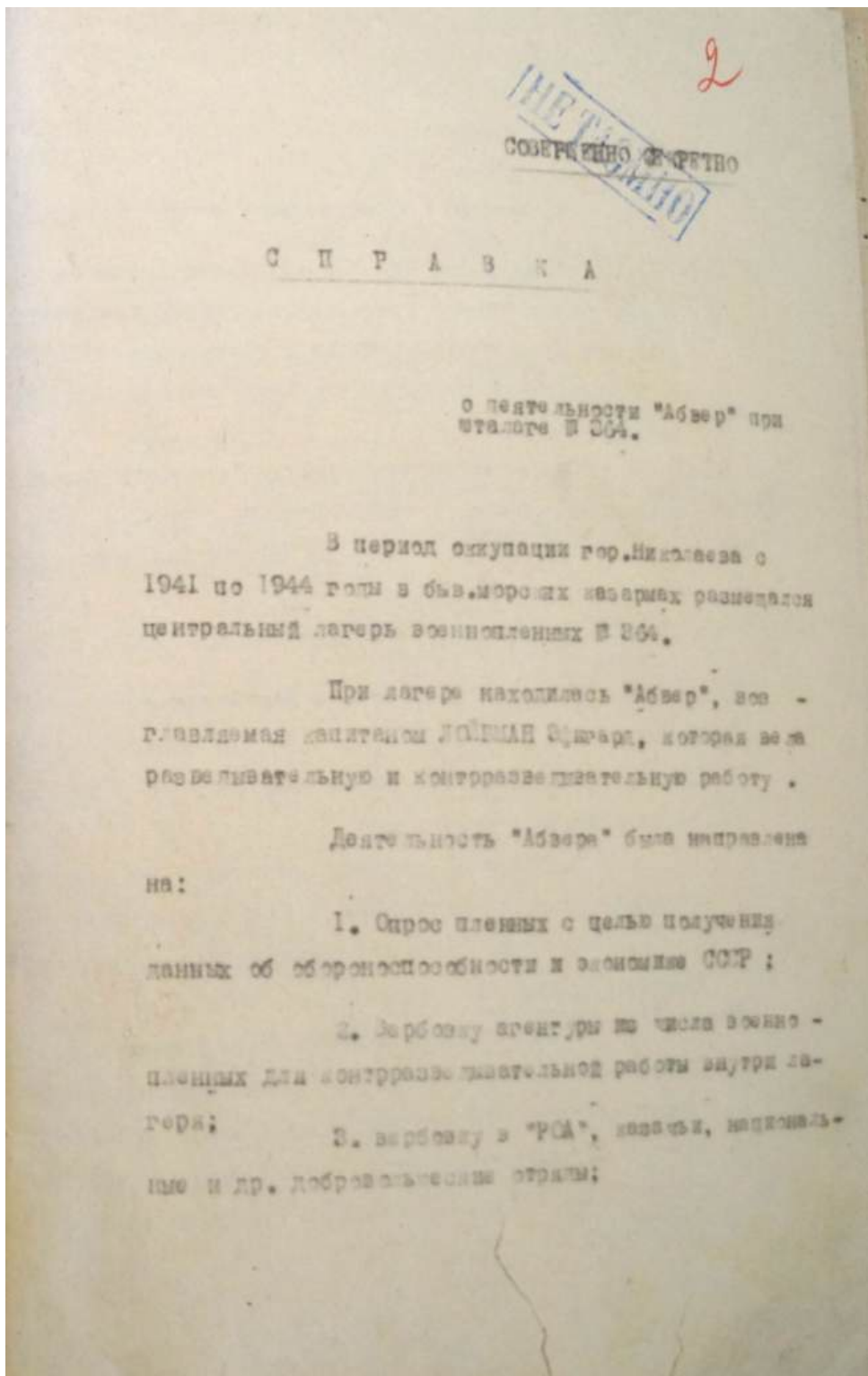
НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛА УМГБ ПО НО
ПОДПОЛКОВНИК

/Инициалы/

" " декабря 1945 г.

Варин. Байлин

Там само, зворот.

Довідка про діяльність Абвера у Шталазі-364. — ГДА СБУ.Київ.Ф.11.
Спр.1036. Арк. 2.

4. Вербовку в специальные школы разведчиков.

Кроме того, при "Абвер" имелась специальная школа по подготовке разведчиков. Разведчики перебрасывались в тыл Красной Армии с целью сбора сведений о дислокации соединений и их вооружении, а также проведения диверсий.

Кроме этого, курсанты по окончании школы имели задание внедряться в патристические отряды.

В школе обучалось до 70 человек курсантов.

Срок обучения три недели.

"Абвер" при лагерях имела следующую отделы:

1. Отдел экзекютив - занимался выявлением коммунистов, политработников и комсостава, скрывавшего свое звание. Этот отдел имел свою агентуру из числа военнопленных.

2. Отдел пропаганды - проводил антисоветскую агитацию среди военнопленных и вербовку в "РОА".

3. Убийственный отдел - занимался непосредственно набором, вербовкой и отправкой в "РОА".

4. При штабле имелась кондергруппа, которая занималась сбором сведений о Красной Армии, транспорте промышленности СССР, путем опросов военнопленных. Составляла на основе этих военнопленных чертвы на особо важные объекты. Вербовала агентуру из числа военнопленных.

Там само. Арк.2 зворот.

3.

В ноябре 1943 года, в связи с наступлением Красной армии - лагерь В 364 был расформирован, командование и "Абвер" выехали в гор.Смолгу, а военнопленные были вывезены в Германию.

Из числа официальных работников "Абвер" выявлено 90 человек.

Из числа агентов этого органа установлены и арестованы 7 человек, разрабатываются - 6, размещаются - 126 человек.

НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛА УМВБ НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛ.
ПОДПОЛКОВНИК

/ КОМРАТЕНКО /

" марта 1947г.
г.Николаев.

Владимир *Александр*

заявитель "ВОЛНОВ"

принад АРЖВА

от " " _____ 1944 г.

СТРУКТУРА ЛАГЕРЯ ВОЕННОПЛЕННЫХ № 364

Николаевский лагерь для военнопленных, основанный немцами осенью 1941 года, являлся стационарным /тыловым/ лагерем Staltpager или сокращенно Лавар №364. Так как я находился в лагере с 4/УШ-42 г. по 6/ХІ-43 г., то материалы до и после этого периода не полны.

Самым ужасным периодом для пленных являлась зима 1941-42 г.г., когда умерших от голода, холода, болезни и побоев немецких солдат и лагерной полиции не успевали зарывать, и возле корпусов санчасти подолгу лежали сложенные как дрова штабелем заколоченные трупы.

Смертность /т.обр.от истощения/ достигала огромной цифры 250-300 человек в день. Те, кто рыли яму для трупов, часто сами умирали тут-же и их бросали в эту яму. Были случаи, когда бросали в яму вместе с трупами и полуживых, истощенные и оборванные пленные выполняли самые тяжелые работы. Так, зимой, в мороз они на строительстве моста через р.Ингул должны были рубить лед и таскать его голоми руками. Разумеется многие обмораживали конечности и истощенные и замерзшие падали здесь же на месте работы.

В зиму 1941-42 гг. никакой конечно бани при лагере не было и вошь буквально заедала пленного, много было больных сыпняком.

К моменту моего прихода в лагерь /4/УШ-42 г./структура его была следующая:

Весь лагерь состоял из 2-х частей: предлагерь и собственно лагерь.

В предлагере, отделенном от лагеря колючей проволокой, находилось II корпусов. При входе в предлагерь /внешние ворота/ было два здания - одно было занято ротой немецких солдат /охрана/ и второе немецкой санчастью.

Дальше шло здание клуба, где жили рабочие, обслуживающие немцев и частично пленных. Это были стелары, сапожники, портные, слесари и пр. В этом же клубе немцы устраивали для себя куритник, свинарник, конюшню.

Остальные 3 корпусов распределялись так: два 2-х этажных здания являлись квартирами для немецких солдат и офицеров и добровольцев /Hilfs/, один 2-х этажный корпус был занят комедатурой /вверху жилые помещения, в низу рабочие комнаты/, затем один односторонний корпус занимала ре-

Структура табору для військовополонених Шталаг-364. - ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр.1036. Арк.4.

гистратура и абвер /Abwehr/ и лагерная охрана /карауль-
помещение/. Последние 4 одноэтажных корпуса были заняты
под мастерские, прачешную, склады, немецкий клуб и пр.

Что бы выйти из собств. лагеря нужно было пройти тро-
ворот с часовыми.

Собственно лагерь имел 26 двухэтажных корпусов
и кухню для пленных. Вместимость лагеря рассчитана на
70.000 пленных /максимальное количество пленных при мне
было около 26.000/.

Из 26-ти корпусов один занимала лагерная полиция,
один погара и рабочие кухни, три санчасть с карантинном и
один был занят "вошебойкой"/дезкамера/. Остальные корпуса
занимали все прочие пленные.

Управление лагеря состояло: из коменданта лагеря
подполковника Т. Губовас (Штробат), помощника коменданта
/майора/ и других заместителей Кёпп (Кюн) /капитан/,
казначеев, врачей, хозяйственников и проч.

При комендатуре имелось 2-3 переводчика /немцы/
Reinhardt-Reinhardt "чистокровные", в отличие от коло-
нистов, через которых шли все распоряжения лагерного уп-
равления.

В находившемся внутри лагеря полицейском корпу-
се размещалась вся лагерная /из пленных/ полиция. Возг-
лавлили ее два немца офицера и один переводчик /тоже не-
мец/. Лагерная полиция имела своего начальника и замест-
ителя и нескольких командиров /офицеров полиции/. Они то
и старались выслужиться у немцев, усердно выполняя их
указания.

Кроме того каждый корпус имел коменданта кор-
пуса /обычно командир/ и двух помощников/старшина и пом.
старшина/.

В одном из корпусов отведены были комнаты для
арестованных.

Кроме того отдельно было построено 2 корпуса один
закрытый с цементным холодным полом, а другой открытый
огороженный колючей проволокой.

Провинившихся пленных подвергали различным наказа-
ниям. Обычный прием это избивание. Пленного заставляют ло-
житься на землю вверх спиной, поднимают рубашку и толотом
резиновой дубиной бьют изо всей силы по спине 25-50 и
больше раз. Несчастный теряет конечно сознание. Но час-
то этим дело не кончалось его сажают еще на различные
ороки /чаще на 21 сутки/ под арест.

Там само. Арк.4 зворот.

В худшем случае /избивал обычно начальник лагерной полиции или его заместитель/ сажают на различные сроки в холодный карцер или расстреливают. Вообще наказание устанавливали немцы, но они поощряли всякую "самостоятельность" полицейских в этом деле и последние выслуживаясь, били или колотили пленных по всякому поводу и без повода. Немцы разумеется тоже били когда угодно и как угодно. Я помню когда немецкий солдат колотил пленных до полу смерти. Колотил либо в живот, либо в ноги. Пленный падал, его относили отстоявшего кровью в санчасть, где он умирал или чудом выживал.

Один из командантов корпуса при явном одобрении немцев практиковал следующее: зимой на холоде, он выстраивал истощенных и замерзших пленных в несколько шеренг и быстро командовал: "ложись", "встать", "ложись", "встать". Выполнять эту команду нужно было быстро. Те кто отставал или не в состоянии был что-то делать, того он избивал и заставлял делать снова. Затем он дает команду наклониться всем вперед, опереться руками на землю /снег/ и с выпрямленным корпусом заставлял так находиться в течение долгого времени. Кто не в состоянии был так держаться, т.е. у кого корпус провисал вниз, тем снизу он подставлял под живот стик или что-нибудь острое.

Я привел один пример из ярых примеров издевательств, а подобных этому случаев было сколько угодно. За побег разумеется расстреливались.

Режим лагеря был примерно следующий: в 4 часа утра под "ем" затем команданты корпусов выстраивают своих пленных, тщательно их пересчитывают и по сигналу ведут на кухню за т.п. "баладой". Балада обычно состоит из литра воды, в которое разбавлены струби, режа мука. После такого острого завтрака начинаются постресения на работу.

Пленных собирают у полицейского корпуса и вот тут у полицейских и немцев идет большая "работа". Они берут пленных и вылавливают тех, которые уклоняются идти на тяжелые работы. Собранных таким образом пленных ведут командами под конвоем на различные работы в город или окрестности: на верфи, в порт, на вокзал, аэродром, в военные части и пр.

Все самые тяжелые виды работ выполнялись пленными. На земляных работах например, пленным вельза было ни на минуту положить лопаты или кирки - за это били.

На селении города строго запрещалось передавать пленным что-нибудь покушать.

Рабочий день пленных конечно не нормирован. Уходят они рано утром, возвращаются поздно вечером. Здесь их идет тот же литр балады и 300-350 гр. т.е. хлеба. Состав этот хлеб из каких то горьких примесей, ясно видно были опилки, просеянная шелуха и пр. В общем похлеб он был на что угодно, только не на хлеб.

Там само. Арк.5.

Спать мы ложились конечно на пол. Зимой помещения совершенно не отапливаются и не освещаются.

Кроме пленных, которые ежедневно уходят на работу, возвращаясь ночевать в лагерь, существовали еще постоянные рабочие команды, которые закреплялись на определенном период за каким-либо учреждением или военной частью. Так например, имели постоянные команды зав. А. Чапги, зав. С.И. совхоз им. Шевченко, порт, аэродром и пр. Общее количество пленных в пост. командах достигало 10.000 чел.

Для обслуживания лагеря /т.обр. немцев/ была отдельная команда, в которую входили: инжен. техн. работники, столяр, сапожники, портные, уборщики, писаря, сапожники и пр. Она насчитывала 100-150 чел.

Несколько слов о методах "заботы" о пленных и т.н. вербовке.

Поступивших в лагерь партия пленных подвергается регистрации. Для этого заведена в алфавитном порядке специальная картотека, на каждого пленного пишется карточка, в которой указаны фамилия, отчество, год рождения, место жительства жены или родителей, где и когда попал в плен, звание, профессия, религиозная принадлежность и в конце подпись и отпечаток пальца.

За время пребывания в лагере все проступки пленного заносятся в эту карточку. Перед отправкой в этап производится опрос пленных по специальностям и вместе с выбранными направляется список. Карточки выбывших вынимаются из картотеки и аннулируются. В этап /в Германию/ чаще обычно отправляют сразу большое количество пленных /до 2500 чел/.

Назначенных для отправки пленных выстраивают по сотням, выводят в предлагерь и здесь специальная команда немецких солдат производит тщательный обыск, отбираются все ремни, все металлические вещи, деньги, кожаные ботинки заменяются деревянными колодами, а в летнее время обувь попросту снимают, ничего не давая взамен.

Многие пленные прибывают в лагерь босиком или в одних кальсонах. Это значит еще по дороге в лагерь их обчистили немцы или румынские солдаты.

Прибывшим в таком виде в лагерь пленным ни обуви, ни одежды не выдавалось, и часто что бы не побить ног, обматывали их тряпками.

Некоторую часть пленных немцам удавалось завербовать в казани, в полицию, в ГОА, в разведку, в пропагандисты и пр. Или на это большей частью все антисоветские элементы, все те "обитатели" советской власти /кулаки, репрессированные элемент, уголовники и преслед./

Вся эта работа проходила через т.н. абвер. /*abw*/

Там само. Арк.5 зворот.

Штат абвера при лагере состоял из: двух капитанов, одного оберфельдфебеля, двух унтер-офицеров, двух-трех т.н. фореров *двух танков (автомобилей) и специальные переводчики - немцы и двух солдат.*

Абвер контролировал по существу всю работу лагеря. Сам же он проводил следующую работу:

1. Опросы пленных с целью получения тех или иных сведений по обороне страны.
2. Допросы и арест "проставившихся" или подозрительных по доносам.
3. Вербовка в казаки, добровольческие национальные легионы, для парашютных десантов, на курсы пропагандистов в разведку и пр.

1/ Для получения сведений по обороне страны имелись специальные Вопросники и карты. Если напр. нужно было добыть сведения по г. Горькому, то вызывались все пленные, жившие в этом городе и их заставляли рассказывать и показывать по карте все, что они знают об этом городе. Иногда заставляли писать.

Подробно расспрашивали и о новых видах вооружения в Красной Армии. Все показания записывались немцем-переводником и давший сведения расписывался.

Особенно интересовались для получения сведений по обороне среди инженеров и техников. Их заставляли давать подробные описания заводов, новых конструкций, новых видов вооружения и пр.

Для этого имелась отдельная комната, где некоторые из мерзавцев инженеров и техников старались выслужиться. Я знаю четырех человек, которые занимались... изобретательством в пользу Германии и получали за свои изобретения благодарности. После дни были направлены с хорошими характеристиками в Германию.

2/ Для допросов имелась специальная комната. Допрос вел сам капитан с переводчиком. Тут конечно шутили в ход все способы, и самым ходовым было избивание до потери сознания. Заставляли часто признаваться даже совершенно не повинных. Если не признается кто либо, то его отсылают снова в карцер. После некоторого времени опять вызывают, опять бьют. И если это не помогает, то отправляют в город, в гестапо, откуда он уже не возвращается.

Особым издевательством подвергались евреи. В лагере был заместитель начальника лагерной полиции некто Ицман, который специально занимался выискиванием среди пленных евреев. Позже за свои заслуги он был награжден на должность начальника полиции г. Джанкоя/. Евреев допрашивали мало, но зато избивали ужасно, до полу смерти, а потом вели расстреливать.

лесом, садист по натуре "чистокровный фельдфебель", который занимался расстреливанием. Растреливал за лагерной стеной, возле реки Ингул.

3. Из антисоветского отряда, из людей потерявших всякое чувство родины, создавалась сеть т.н. секретных сотрудников. Они были не только в лагере, среди пленных, но посылались и на предприятия и заводы города.

В лагерь довольно часто приводились с заводов и предприятия города рабочие, которые были в чем либо заподозрены и попадали таким образом в число пленных. Их конечно сначала сажали под арест, потом допрашивали, били и в лучшем случае оставляли их в лагере, как пленных.

Однажды в лагерь была приведена большая группа крестьян из с. Вештанка, которые подозревались в содействии партизанам. Они были тщательно допрошены, часть из них отправили в гестапо, а некоторую часть после карцера выпустили в лагерь, как пленных.

Те лица из антисоветского элемента, которые "постарались" на добrosaх, за заслуги выпускались совсем из лагеря и направлялись в какие либо села с определенной конечно характеристикой.

Вербовка в казаки, добровольцы и пр. занимала большое место в работе абвера.

Однажды была объявлена компания по приему в РСА. В первый день было подано несколько заявлений, на второй день еще прибавилось несколько. Тогда видя, что это проваливается, немцы решили провести т.н. экономический нажим: сразу ухудшили питание, снизили норму хлеба, баланду стали варить из листьев подсолнуха. Некоторая часть пленных поддалась этому трюку. Они решили, что лучше пойти в армию и найти там какой нибудь выход, чем умирать с голоду здесь в лагере.

Но и этот способ немцев не удовлетворил, записалось все таки мало. Тогда они пошли на другую подлость. Отправили большое количество пленных якобы в этап в Германию, но в последствии выяснилось, что везли их не в Германию, а для... РСА.

Их прогнали пешком километров до до последнего пункта, в дороге есть и пить ничего не давали, били, а потом тут же объявили, что желает записаться в добровольцы останется здесь и получает продукты, а те кто не хочет, отправляйтесь дальше, ибо кормить нас нам нечем. Тогда часть осталась, а часть пошла дальше. У следующего населенного пункта было сделано тоже самое.

В общем таким путем удалось принудить стать "добровольцами" почти весь этот этап / об этом случае рассказал вернувшийся лагерный переводчик, который их сопровождал /.

Там само. Арк.6 зворот.

4
7.- 1
Для вербовки в парашютный десант приезжал специаль-
ный представитель гестапо или разведки, который сам выби-
рал пленных для этой цели, причем он даже не спрашивал сог-
ласия, его интересовала, что был пленный был мало-мальски
здоровым. Выбирать ему пришлось конечно долго, так как
здоровых было очень мало.

Из лагерной полиции шли обычно в городскую полицию,
в казаки, во вспомогательные добровольцы /_____, в воору-
женную охрану /_____/.

Самой простой техникой записи в т.е. национальные
легионы, была запись националистов: азербайджанцев, грузин,
армян, татар и других народов. Среди немцев просто произ-
водили запись, не спрашивая хотят или не хотят они стать
добровольцами.

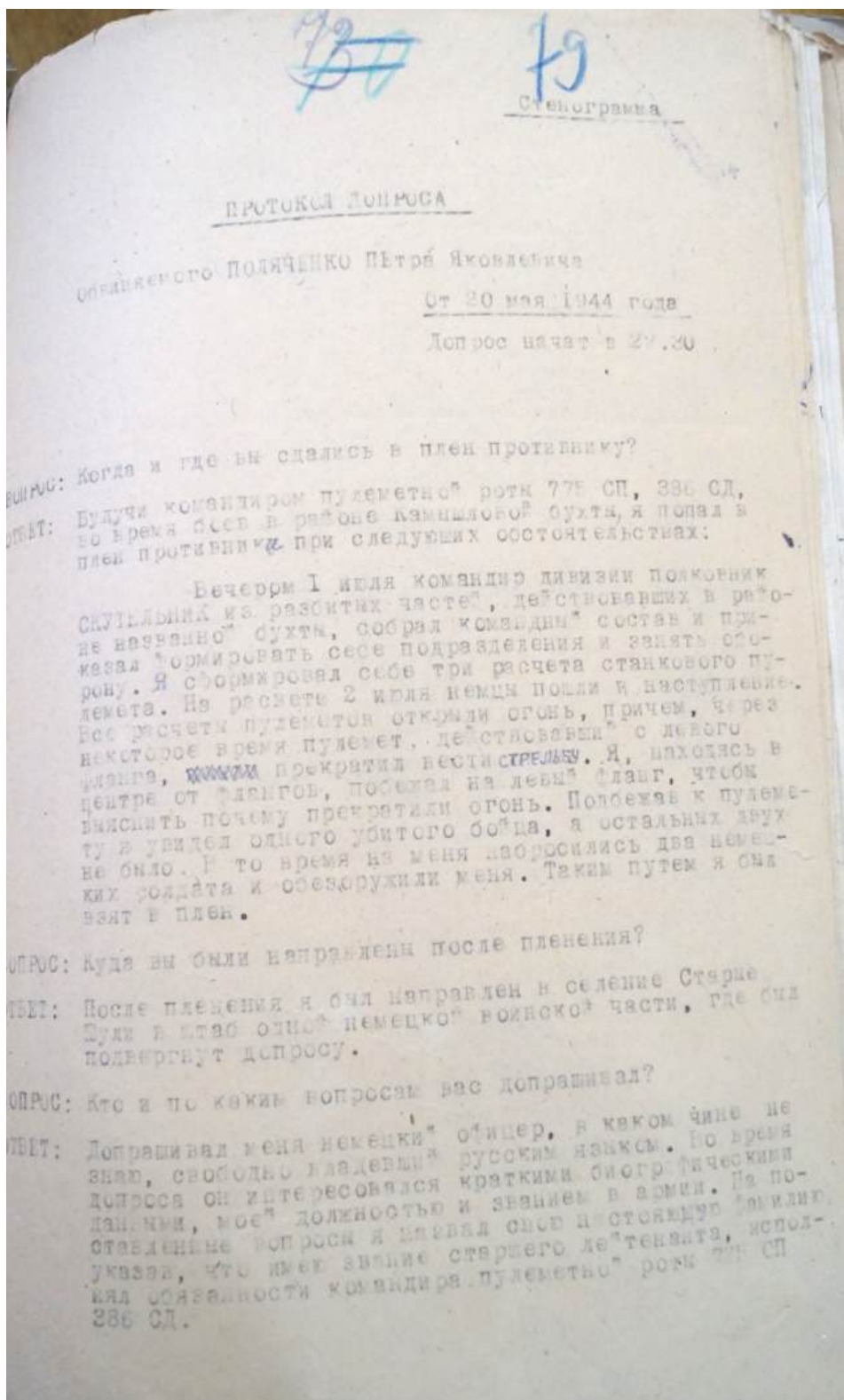
"ВОЛКОВ"

НАЧ. 5 ОТДЕЛЕН. 2 ОТД. УНКГВ В/О
КАПИТАН ГОУБЕЗОПАСНОСТИ -

/АРМЕНА/

Взв. Дзе *А.А. Дзев.*

Там само. Арк.7.

Протокол допиту Поляченка П.Я. 20 травня 1944 р. – ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр.1036. Арк. 79.

После этого офицер подробно меня спрашивал об обстановке, нанесенно на карте в масштабе батальона. Эта карта у меня была изъята после пленения при обходе в плен вместе с комсомольским билетом и удостоверением личности командира Красной Армии. При обходе была также изъята вырезка из газеты "Красный Черноморец" с приказом о награждении меня орденом "Красная звезда" и личная переписка.

По требованию офицера я рассказывал, что на карте нанесена старая тактическая обстановка. Затем офицер спросил, знаю ли я где расположены минные поля, на что я ответил отрицательно. На этом допрос был прерван и я вместе с другими военнопленными в количестве около 4 тысяч человек 2 июля 1942 года пешим порядком был направлен в гор. Симферополь, куда прибыли примерно 5 июля.

ВОПРОС: Где вы находились в Симферополе?

ОТВЕТ: По прибытии в Симферополь из группы военнопленных все командиры Красной Армии были отделены и заключены в Симферопольскую тюрьму, причем, через 5 дней из командно-начальствующего состава были отделены политруки и комиссары и куда-то увезены.

ВОПРОС: До какого времени вы находились в Симферопольской тюрьме?

ОТВЕТ: В Симферопольской тюрьме я находился до 10 или 11 июля 1942 года.

ВОПРОС: Сколько раз вы за это время допрашивались?

ОТВЕТ: За это время я ни разу там не допрашивался.

ВОПРОС: Затем где вы находились?

ОТВЕТ: примерно 11 июля 1942 года весь командный и рядовой состав лагеря, находившийся в тюрьме, был направлен поездом в гор. Херсон. Там командный состав был размещен в тюрьме, а рядовой состав находился во дворе тюрьмы.

ВОПРОС: Сколько времени вы находились в Херсоне?

ОТВЕТ: В Херсонской тюрьме я находился до 12 августа 1942 года, затем в том же порядке вместе с другими военнопленными был направлен в гор. Николаев, куда прибыл 18 августа того же года.

ВОПРОС: Где в Николаеве содержались военнопленные?

Там само. Арк.79 зворот.

ОТВЕТ: В Николаеве военнопленные находились в казармах, где раньше проходила служба завода имени 41. Всего там было 27 корпусов. Командный состав был размещен в корпусе 41, всего же в лагере в то время находилось до 18 тысяч человек.

ВОПРОС: Чем вы занимались, будучи в Николаевском лагере военнопленных?

ОТВЕТ: Я, как и другие командиры, из лагеря не работ, не брался, т.к. русский командный состав был запрещено брать на какие-либо работы.

ВОПРОС: Перечислите своих немецких, находившихся вместе с вами в лагере?

ОТВЕТ: Вместе со мной в Николаевском лагере военнопленных находились:

1. ГЕРМАН Петр, старший лейтенант, исполнявший должность заместителя старшего 1-го батальона, 775 СД, 306 СД.

2. АЗАРОВ Виктор, старший лейтенант, военник начальника штаба батальона 775 СД, 306 СД.

3. РТЯЖОВ Александр, старший лейтенант, командир взвода саперной роты 775 СД.

4. МАДАС, младший лейтенант, командир взвода саперной роты 2 батальона 775 СД.

5. СЕМЕН, капитан, командир 3 стрелкового батальона, 775 СД.

6. САНДОВ Павел, старший лейтенант, заместитель старшего 3 батальона 775 СД.

7. МАКУШИН Иван, старший лейтенант, командир стрелкового взвода 775 СД, 306 СД.

8. РЫЖОВ Иван, старший лейтенант, из 7 стрелкового батальона.

9. ЧЕРНОВ Александр, капитан, командир взвода, из 7 стрелкового батальона.

10. КОЗЛОВ Иван, капитан, из 7 стрелкового батальона. В 1941 году, в составе батальона находился в лагере, командиром батальона командовал капитан 3-го Николаевского лагеря военнопленных. В лагере был батальонным командиром стрелков.

✓ 11. ИСАЕВ, капитан, в плен попал в 1941 г. К моменту нашего прибытия в Николаевский лагерь, он там был начальником полиции лагеря.

✓ 12. БАГУШЕНКО, воентехник I ранга, до плена был начальником боепитания 64 СП, 25 Чапаевской дивизии.

✓ 13. СТЕГАНЦЕВ Василий Павлович, воентехник 2 ранга, в Красной Армии был командиром роты в БАО. Впоследствии я узнал, что семья его проживает в гор. Махач-Кала по улице Сулейман-Стальского № 40.

✓ 14. БИСАЕВ Измаил, младший лейтенант, в плен попал в 1941 году. В лагере военнопленных был начальником карцера при полиции. Впоследствии из лагеря был взят на службу в Азербайджанский легион.

✓ 15. АЛИЕВ Ахмет, лейтенант или младший лейтенант, в лагере помощником БИСАЕВА.

✓ 16. АРХИПОВ Степан, младший лейтенант, в лагере военнопленных был командиром конвойного отделения лагерной полиции.

✓ 17. КОЗЫРЬ Константин, военфельдшер, из лагеря был освобожден и работал при лазарете, размещенном на территории завода имени 61.

✓ 18. ТЫРКОВ Петр, воентехник 2 ранга, в лагере был надсмотрщиком над военнопленными при полиции на заводе имени 61.

✓ 19. ЛУКЬЯНОВСКИЙ, майор, в плен попал в 1941 году, в лагере был начальником штаба лагерной полиции.

✓ 20. ТИШИН Николай, капитан, в плен попал в 1941 году. В лагере был помощником начальника полиции.

ВОПРОС: До какого времени вы находились в Николаевском лагере военнопленных?

ОТВЕТ: В Николаевском лагере военнопленных я находился до 7 ноября 1943 года.

ВОПРОС: И весь этот промежуток времени вы ничем не занимались?

ОТВЕТ: Нет, через некоторое время я был взят на работу по обслуживанию лагеря.

ВОПРОС: На какую работу вы были взяты?

ОТВЕТ: Примерно 26 августа 1942 года из числа военнопленных командиров Красной Армии было отобрано несколько человек, умеющих писать латинским шрифтом для состав-

Там само. Арк.80 зворот.

- 5 -

ления всевозможных списков по учету военнопленных. и был взят на эту работу. После этого меня перевели в дом специалистов, где размещался обслуживающий персонал лагеря.

ВОПРОС: Какие обязанности вы выполняли как писаря лагеря?

ОТВЕТ: В мои обязанности как писаря лагеря входило следующее: составление учетных карточек на всех военнопленных, распределение в картотеке военнопленных, работавших в различных командах, учет военнопленных, отправляемых на работу в Германию и вновь прибывших. И, как и другие писаря, подчинялся коменданту лагеря.

До марта 1943 года я выполнял указанные функции и за пределы лагеря никогда не уходил. В марте 1943 года я вместе с переводчиком лагеря ГАВАНСКИ и другими писарями в количестве около 10 человек, ходили в городскую библиотеку, находившуюся на углу Спасской и Черноморской улиц. Там мы взяли себе несколько книг и возвратились в лагерь.

ВОПРОС: Когда и куда вы еще ходили из лагеря?

ОТВЕТ: В последних числах марта в канцелярию лагеря зашел переводчик, работавший в группе Абвер лагеря ГАВАНСКИ, взял меня и писаря ВОЛКОВА Николая Григорьевича и пошел на завод имени 61. Там находилась группа военнопленных в количестве около 300 человек, выполнявших всевозможные работы при заводе. Мы прошли в комендатуру лагеря, где ГАВАНСКИ имел длительный разговор с комендантом лагеря фельдфебелем ФОГТ, затем он нам дал список на 60 военнопленных и сказал, что по возвращении в лагерь я должен отобрать на них личные карточки в связи с тем, что эти лица едут в Германию для службы в немецкой армии.

Возвратившись в лагерь, мы согласно указанию ГАВАНСКИ, отобрали карточки на военнопленных по данному нам списку, поместив их в отдельные ящики. На следующий день с завода было доставлено около 60 человек в лагерь. Я и другие писаря произвели опрос их и составили в двух экземплярах списки: фамилия, имя и отчество, год рождения, воинское звание и военно-учетная специальность. Один экземпляр этого списка был передан в группу Абвер, второй — офицеру, который сопровождал этих военнопленных в Германию.

Кроме того, все личные карточки на этих лиц были переданы также в группу Абвер.

Там само. Арк.81.

ВОПРОС: Кого вы знаете по фамилиям из этих 60 человек?

ОТВЕТ: Ни одного из них по фамилии я не помню.

ВОПРОС: Еще какие работы по указанию группы Абвер вы выполняли в лагере?

ОТВЕТ: В первых числах апреля переводчик ГАВАНСКИ вызвал меня из канцелярии и мы с ним пошли на городскую электростанцию, где работали военнопленные. Там пришла к нему, который дал нам список военнопленных на 9 человек, затем мы все трое - я, ГАВАНСКИ и шеф пошли в казарму, где жили пленные при электростанции и по данному списку я вызвал этих 9 человек. Их мы привели в лагерь и поместили в корпус № 7, где жили служащие лагеря полиции.

Мне ГАВАНСКИ предложил на этих 9 человек составить список в двух экземплярах, аналогично составленному списку первый раз, отобрать на них карточки и передать в группу Абвер. Я подробно опросил каждого из них и список вместе с карточками передал в группу Абвер.

ВОПРОС: Назовите по фамилиям ~~оттуда~~ военнопленных, взятых с электростанции?

ОТВЕТ: Всех их по фамилиям не помню, но знаю, что в этой группе были:

1. РОМАШВИЛИ Михаил, 1918 года рождения, уроженец Тбилиси.

2. ОЖКИН Василий, на вид имел 25 лет, уроженец Тамбовской области.

3. ТЕРШИН Николай, на вид имел 22-24 года, уроженец Тамбовской области.

ВОПРОС: Куда была направлена эта группа в 9 человек?

ОТВЕТ: Все они были одеты в новое обмундирование, получили хороший продовольственный паек и в сопровождении одного стрелка выехали в Германию. ГАВАНСКИ мне говорил, что эта группа, как и первая, в Германию выехала в связи с тем, что добровольно изъявила желание служить в немецкой армии.

Дня через два после отправки группы в 9 человек группа Абвер по лагерю отдала приказ: всем комендантам корпусов составить списки военнопленных, желающих служить в так называемой "Русской Освободительной Армии". Коменданты корпусов составили списки на военнопленных, которые изъявили желание служить в "РОА" и передали в канцелярию лагеря.

Там само. Арк.81 зворот.

- 7 -

Из всех военнопленных, находившихся в лагере, в "РОА" изъяли желание служить только около 200 человек. Со списками, данными мне комендантами на добровольцев, желающих служить в "РОА" я пошел к ГАВАНСКИ и спросил, что с ними делать. Последний мне предложил составить в 2-х экз. список по той же форме и вместе с личными карточками передать в группу Абвер.

Затем из Германии приехал представитель "РОА" в чине фельдфебеля с группой солдат, который выступил с контрреволюционной речью, призывая военнопленных к активной борьбе против Красной Армии. После этого, группа в 200 человек 15-16 апреля 1943 г. была направлена в Дарницу.

На следующий день группа военнопленных в составе майора МОНИЧ, воентехника 2 ранга СТЕГАНЦЕВА, младшего лейтенанта КОВАЛЕВА, ЕВГЕНИОВА и еще 4 человек, фамилии не помню, подала письменное заявление, в котором заявила о том, что желает вести вооруженную борьбу против Красной Армии и просила их использовать в интересах Германии. Все эти лица по одному были вызваны к руководителю группы Абвер капитану ЭТЦОЛЬД. После возвращения из группы Абвер СТЕГАНЦЕВ мне говорил, что ЭТЦОЛЬД интересовался биографическими данными, затем спрашивал не охотятся ли каждый из них прыгать на парашюте, т.к. придется служить в десантных войсках.

Далее СТЕГАНЦЕВ говорил, что все они дали согласие только из-за того, чтобы уйти из лагеря и перейти на сторону Красной Армии. Все эти лица были помещены в полицейский корпус, затем через неделю приехал ефрейтор, который сопровождал группу в 9 человек, взятых с электростанции, и забрал МОНИЧ, СТЕГАНЦЕВА, КОВАЛЕВА и других для сопровождения в Германию. Перед выездом я на них составил список в двух экземплярах и вместе с личными карточками передал в группу Абвер.

В конце апреля 1943 года по указанию группы Абвер я по корпусам производил опрос военнопленных с целью установления инженерно-технических работников негтепромислов Грозного и Баку. По этому вопросу был специальный приказ коменданта, обязывающий комендантов корпусов составить списки на эту категорию военнопленных. Собрав все списки, я передал в группу Абвер.

Выявленные работники негтепромислов, которых оказалось более 20 человек, вызывали в Абвер, где с ними продолжительное время беседовал офицер Абвера, опрашивавший их о состоянии негтеразработок на Кавказе. По окончании допроса каждому из них было выдано по одной банке консервов, по полбуханки хлеба и снова возвращены в лагерь.

В начале мая 1943 года я был вызван капитаном ЭТНОЛЬДОМ, который предложил мне перечертить карту - план гор. Николаева, на который нанесены все рабочие объекты, за которыми Абвер осуществлял контроль. Эту карту я перечертил и отдал ЭТНОЛЬДУ.

Я не указал, что примерно в августе 1943 года военнопленные НАГУДЕНКО и ЧИРКИН по указанию группы Абвер составили чертежи. Первый чертил схему аппарата для подводной очистки кораблей от минеральных наростов. Вторым проектировал автоматический миномет. Их чертежи были отосланы в Германию, после чего через некоторое время и они по вывозу выехали туда.

ВОПРОС: Какие еще задания Абвера вы выполняли в лагере?

ОТВЕТ: Кроме изложенного я никаких заданий в лагере по указанию Абвера не выполнял.

ВОПРОС: Из ваших показаний видно, что вы по заданию группы Абвер производили вербовку лиц из числа военнопленных для службы в немецкой так называемой "РОА". Не так ли?

ОТВЕТ: Я принимал участие в оформлении вербовки лиц из числа военнопленных для службы в немецкой так называемой "РОА". Моя работа в этой части заключалась в том, что я опрашивал "добровольцев", составлял на них списки, отбирал учетные карточки и передавал их в группу Абвер.

Кроме того, я с переводчиком ГАГАНСКИ приводил в лагерь военнопленных, которых впоследствии направляли в Германию.

ВОПРОС: Когда и куда вы уходили из лагеря?

ОТВЕТ: После того, как я был взят писарем лагеря для меня были созданы привилегированные условия - я был переведен в дом специалистов, начал получать улучшенное питание, получил пропуск на право хождения по всему лагерю, мне была выдана постельная принадлежность, новое обмундирование и белье.

25 мая 1943 года я получил увольнительную записку в город с 13 до 20 часов, пришел на Набережную улицу, походил немного по городу и в связи с тем, что не имел знакомых, к 19.00 возвратился в лагерь. Через неделю после этого я получил снова разрешение пойти свободно в город с 13 до 20 часов. Перед уходом из лагеря я встретился с ТАМБОВЩИНЫМ, который работал в лагере грузчиком на складе. Он попросил, чтобы я зашел на Набережную 13 к тир-

Там само. Арк.82 зворот.

9

КОВУ Петру и передам ему, сможет ли он достать какие-либо документы для ТАМБОВЦЕВА. Я пришел на квартиру к ТЫРКОВУ, которого дома не застал. ТЫРКОВ в то время работал надсмотрщиком над военнопленными на заводе имени С.И. В 14.30 он пришел с работы и имел со мной разговор. ТЫРКОВУ я рассказал, что пришел из лагеря военнопленных от ТАМБОВЦЕВА, который просил достать какие-либо документы. ТЫРКОВ сказал, что пока у него документов нет, но в следующий раз, когда я приду, он может достать их. Больше я ни у кого не был и возвратился в лагерь.

В первых числах июня 1943 года в выходной день я, будучи в городе, снова зашел к ТЫРКОВУ, у которого находился его приятель, работавший на электростанции инженером. ТЫРКОВ меня с ним познакомил. Это был ЛИТВИНЕНКО Михаил.

ТЫРКОВ мне в присутствии ЛИТВИНЕНКО сказал, что он достал два паспорта и несколько справок с указанием постоянного места жительства тех лиц, фамилии которых в них были указаны. Тогда же ТЫРКОВ мне сказал, что за документы, которые он мне достал, необходимо уплатить деньгами или какими-либо вещами. Я пообещал принести ему какие-либо ценные вещи. Забрав все документы я от ТЫРКОВА ушел на Потемкинскую улицу, в дом № 36 или 88 к ЗИМОНОВИЧУ Николаю.

ВОПРОС: Откуда вы в то время знали ЗИМОНОВИЧА?

ОТВЕТ: Я зашел указать, что перед уходом из лагеря военнопленных командир ЗАГОРЯНСКИЙ Александр мне сказал, что у него есть знакомый мастер немецкой части ЗИМОНОВИЧ, который проживает в городе на Потемкинском № 36 или 88 и просил, чтобы я зашел к нему и от его имени передал ему, что если к нему - ЗИМОНОВИЧу придет 2 человека - ГЕРШМАН и КАКУЛИДZE, то он должен им дать возможность скрыться во избежание задержания немцами, а затем куда-нибудь отвезти в район.

ВОПРОС: Вы виделись с ЗИМОНОВИЧЕМ?

ОТВЕТ: Да, когда я пришел к нему, он находился дома вместе с неродным своим сыном МАЛИНОВСКИМ Георгием. После знакомства я ЗИМОНОВИЧУ сказал, что пришел из лагеря военнопленных от ЗАГОРЯНСКОГО, который передал, что если в его квартиру придет два военнопленных, то он - ЗИМОНОВИЧ должен дать ему возможность скрыться, а затем отвезти куда-либо в район.

ЗИМОНОВИЧ мне на это сказал, что в своей квартире он не может их спрятать, однако, поговорит

со своими знакомыми о возможностях скрыть в их квартирах. Отвезти куда-либо в район этих военнопленных он также отказался мотивируя тем, что на его машине ездят все время жандармы и возможности для использования машины в других целях у него нет.

В разговоре с МАЛИНОВСКИМ я узнал, что он служил в Красной Армии младшим лейтенантом во время боев под Иваногородом в феврале 1943 г. перешел на сторону немцев и пришел домой. Продолжая разговор МАЛИНОВСКИЙ сказал, что никаких германских документов у него нет, поэтому он не может никуда поступить на работу. Я ему предложил использовать один совет чисто справкой, в котором было указано, что эта справка выдана взамен утраченного паспорта. Мое предложение он охотно принял. Мы в справке написали его фамилию. Других разговоров между нами не было, я попрощался и ушел в лагерь.

ВОПРОС: Как вы использовали документы, данные вам ТЫРКОВ

ОТВЕТ: Паспорта я отдал ГЕРМАНУ и КАКУЛИДЗЕ. Две неизвестных справки мною были даны военнопленным БОЛДОВУ и СЕРГАНКО. Поскольку ТЫРКОВ сказал, что он приобрел новые документы мы ему уплатили, я это передал ГЕРМАНУ, КАКУЛИДЗЕ и другим, которые мне дали - ГЕРМАН, карманное часов, БОЛДОВ, ручные часы. КАКУЛИДЗЕ хромоэле сапоги. Все эти вещи я позднее передал ТЫРКОВУ.

Допрос окончен в 2.15 21.8.43

Протокол с моих слов написан правильно, мною прочтен, в чем и расписываюсь - (ПОЛЯЧЕНКО)

ДОПРОСИЛ: ЗАМ НАЧ 1 ОТД 4 ОТДЕЛА УКР "СМЕРИ" 3 УКР ФРОНТА - И В Д О Р
Александр
(ТЫРКОВ)

Стенографировала
(ЖУКОВА)

Там само. Арк.83 зворот.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

обвиняемого ПОЛЯЧЕНКО Петра Яковлевича
от 5-6 января 1945г.

348

ВОПРОС: Расскажите о структуре и деятельности группы "Абвер" при Николаевском лагере?

ОТВЕТ: В гор. Николаеве по адресу Темвод в бин. общест-
ти завода им. 61 Коммунара помещался немецкий ла-
герь для военнопленных Красной Армии, в котором со-
держалось 6-8 тысяч человек. Лагерь назывался "Шталаг" № 364.
Лагерь имел отделения в Херсоне, Вознесенске, Первомайске и
Одессе.

Лагерь поставлял рабочую силу из числа военнопленных
на завод им. 61 Коммунара, завод им. А.МАРТИ гор. Николаева
и для других промышленных предприятий в городах, где находи-
лись отделения лагеря.

Лагерь посылал непосредственно рабочую в Германию
по требованию различных компаний и фирм.

В этом лагере за период с 1941 года по 1943 год ок-
тябрь месяц в результате исключительно тяжелых условий со-
держания военнопленных умерло в общей сложности 28 тысяч че-
ловек, которые при отступлении немцев были выкопаны и сожжены.
Работы, которые раскапывали эти трупы, тоже были расстреляны
и сожжены.

При этом лагере имелась группа "Абвер" именовалась
она "1-Ц".

ВОПРОС: Чем занималась группа "Абвер" при Николаевском
лагере?

ОТВЕТ: Группа "Абвера" при лагере имела следующие отделы:

Отдел эзакутив - занимался выявлением коммунистов,
политработников и комсостава, скрывавшего свое звание. Этот
отдел имел свою агентуру из числа военнопленных.

Отдел пропаганды - занимался непосредственно аги-
тацией среди военнопленных и имел фальшфейеры специально по
подготовке в "РОА". Также имел свою агентуру.

Общий отдел - занимался непосредственно набором,
вербовкой и отиранием в "РОА" для немецких военных частей.

Зондергруппа, которая занималась опросом военно-
пленных в лагере, с целью получения военно-
разведывательных данных о Красной Армии, о промышленности,
транспорте СССР, о морально-политическом состоянии населения.

Витяг з протоколу допиту Поляченка П.Я. 5-6 січня 1945 р. – ГДА СБУ.
Київ. Ф.11. Спр.1036. Арк.348.

По рассказам военнопленных, в этой группе составляли чертежи и планы особо важных объектов. При этом особая группа имела группу из числа военнопленных, которая работала при лагере по сбору необходимых данных...

ВОПРОС: Назовите лиц, которые из Николаевского лагеря были направлены в разведывательные школы немецкой разведки?

ОТВЕТ: Из лиц, направленных в разведшколы в Германию, кроме указанных выше, мне известны следующие:

... АЗАРОВ Виктор, 1920 года рождения, закончил Окское нехотное училище в 1941 году. Пом. начальника штаба по разведке 775 полка 386 Стр. дивизии, работал в лагере переводчиком и продовольственным магазином лагеря. В апреле месяце 1943г. выехал в школу пропагандистов вместе с представителем отдела агитации. Уроженец и житель гор. Москвы...

ВОПРОС: Расскажите порядок отбора и отправки военнопленных в разведшколы Германии.

ОТВЕТ: Поступили сперва письменные запросы от разведывательных школ Германии о порядке отбора и отправки в разведшколу. Мне известно следующее: на имя отдела "Абвер", в котором просили отобрать определенный контингент людей в школу "Цеппелин", преимущественно требовали лиц, имеющих образование по радио-делу, инженеров горной промышленности, подрывников и лиц, умевших пользоваться парашютами.

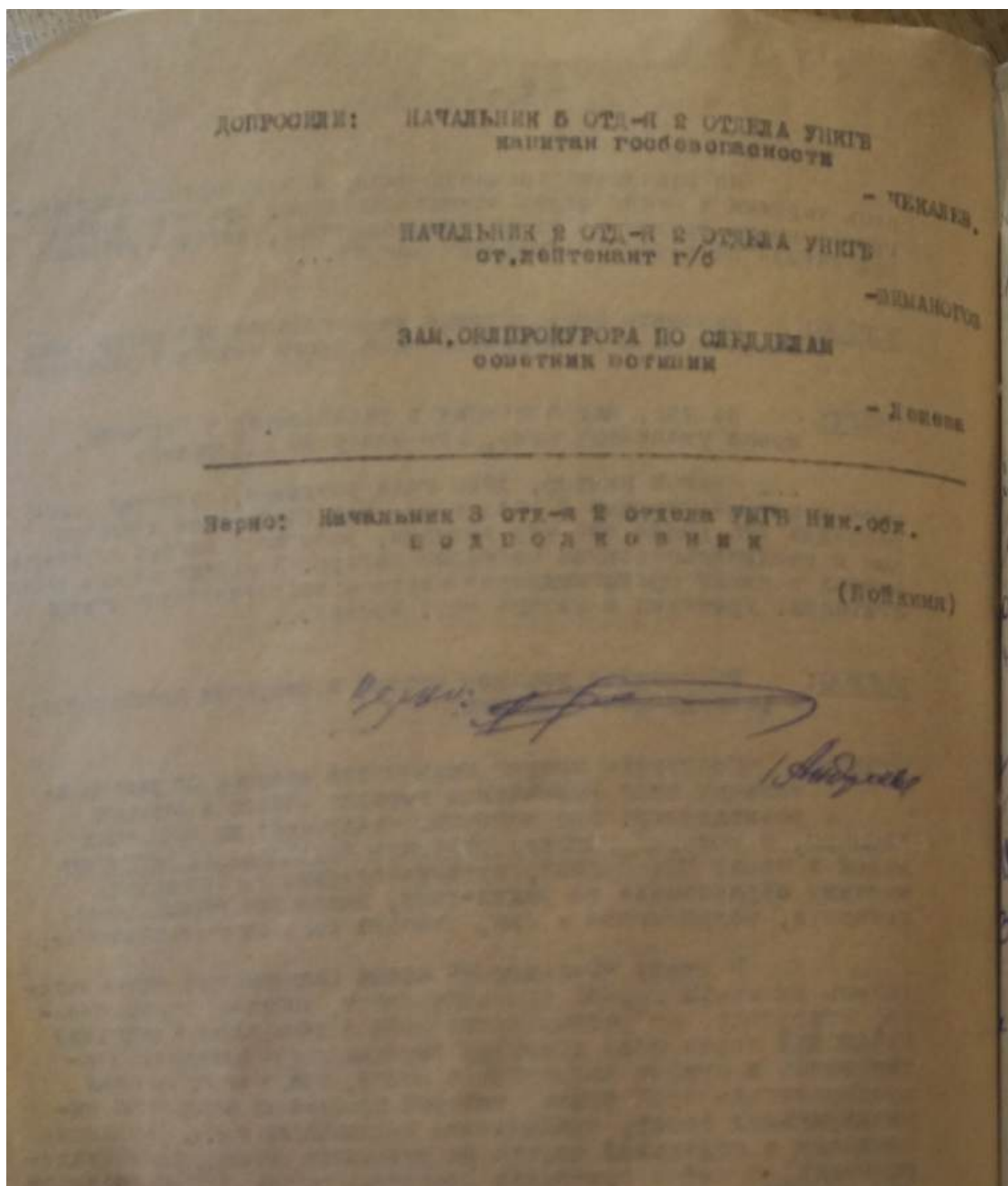
В школу "Фельдност" 48448 (Марденбург) обычно набирали инженеры горной промышленности, нефтяной промышленности, строители. По распоряжению шефа отдела "Абвер" сотрудник ГАВАНСКИЙ через свою агентуру выявлял людей подходящих контингентов и список направлял в школу, после этого приезжал представитель этой школы, который производил отбор путем индивидуальных бесед, прохождения медкомиссии и т.д. Отобранных помещали в отдельный корпус на усиленное питание, переобмундировывали, а потом приезжала конвойная группа, которая собирала этих людей и отправляла в школы для обучения. Как правило, отобранных в школу вначале отправляли в Дарницу, а уже из Дарницу направляли по соответствующим школам.

Из школы "Цеппелин" приезжал офицер, фамилию его не помню, низкого роста, с тонкими чертами лица, кучерявый, в совершенстве владеющий русским языком.

Из школы 48448 приезжал офицер хорошо владевший русским языком, фамилию его не знаю, других данных тоже...

с. и/об.

Там само. Арх.349.

Там само. Арк.349 зворот.

Затиска по "ВЧ"
Зам. Нач. У. М. Кременодарского
Подполковнику тов. Бзикову
г. Кременодар

№ 7/1688 от 9. V. 49г

364

Сообщаем что в городе
Николаеве, в период с декабря
месяца 1941 года и по марту
1944 года действительно находился
лагерь военнопленных солдат и
офицеров Советской армии, который
располагался в пригородном поселке
города Николаева "Штаг", за рекой
Сингул и располагался в стандартных
двухэтажных зданиях казарменного
типа.

Зам. Начальника У. М. Кременодарского
Полковник Кондратенко

"10" Мая 1949г.

№ 834

Ист. Бойкин

Передан Ловкиев 7²⁰ VI 49г.

Принят Иван Швец

Довдка про розташування табору «Шталаг-364» у Миколаєві. – ГДА СБУ.
Київ. Ф.11. Спр.1036. Арк.363.

509
Совершенно Секретно

С П Р А В К А

о зверствах немецких властей над военнопленными Советской армии в Николаевском лагере военнопленных

(составлена по данным заявителя
Н. ВОЛКОВА от 3.12.44 года)

Николаевский лагерь военнопленных был создан немцами осенью 1941 года и назывался "Шталаг - 364".

Наиболее тяжелым временем для заключенных были зима 1941-42 г.г., когда умерших от холода, голода, болезней и побоев не успевали зарывать немецкие солдаты и сотрудники лагерной полиции, потому лежали сложенные штабелями трупы скопеченных военнопленных.

Ежедневно умирало до 250-300 чел. Часто те, кто рыл ямы для трупов сами тут же умирали и их бросали в ту же яму. Были случаи, когда с мертвыми в яму бросали и полуживых.

Зимой 1941-42 г. пленных заставляли в мороз на строительстве моста через реку Ингул рубить лед и таскать его голыми руками. Люди обмораживали руки и ноги.

Никакой бани в лагере не было и зли звездали пленных, много болело сыпным тифом.

В конце 1942 г. в лагере содержалось до 26 тыс. военнопленных, провинившихся и пленных подвергали различным наказаниям, обычно избиением резиновой дубинкой до потери сознания и арестам с заключением в карцер, во многих случаях расстреливали.

Немецкие солдаты кололи пленных штыком в ноги, живот до полусмерти, затем их истекших кровью относили в "сан-часть", где они умирали.

Командант корпуса при одобрении немцев на морозе выстреливал пленных и командовал "ложись", "вставай", "ложись", "вставай". Кто отставал в исполнении команды того избивали. Кроме того тот-же командант заставлял пленных на морозе упрямиться руками в снег и стоять так, чтобы корпус не провисел. В случае кто не мог удержаться в таком положении, тому командант подставлял под живот штык или что-либо острее.

Довідка про звірства окупантів у таборі «Шталаг-364». – ГДА СБУ. Київ. Ф.11. Спр.1036. Арк.509.

510

2.

Спали пленные на полу. Зимой помещение не отапливалось и не освещалось вовсе.

Немцы использовали в тяжелом положении военнопленных в лагере для проведения вербовок в антисоветские формирования - "РОА" и др. после того, как добровольно изъявили желание вступить в "РОА" всего несколько человек, была проведена экономическое давление на заключенных в лагере. Сразу была снижена норма выдачи хлеба в лагере и еще больше ухудшено питание - "баленду" стали варить из листьев подсолнуха. Одновременно проводилась агитация за вступление "РОА" - где будут обеспечены продуктами и всем необходимым.

Таким же путем производилась вербовка "добровольцев" из числа военнопленных этапированных в Германию. Весь лагерь состоял из 26 корпусов и рассчитан на 70.000 военнопленных. Командантом лагеря был подполковник ШТРАБАХ.

В т.н. госпитале военнопленных при центральном Николаевском лагере военнопленных больные лежали на полу, вещи их отбирались, а те, кто прятал вещи и не отдавал, тех жестоко избивали. С сентября 1941 г. до марта 1942 года госпиталь был поражен вшивостью. Дезинфекционных камер не было. С некоторых раненных (у которых не двигались руки) вшей снимали метелкой).

В зиму 1941-42 г. госпиталь вовсе не отапливался, больные и раненные коченели от холода. Многие раненные умирали от заражения крови, медпомощи и перевязочных материалов не хватало. В день умирало по 50-80 человек. С умерших снимали всю одежду и голых переносили через "палату" в синюю будку - "мертвецкую", откуда грузили десятками на подводы, прикрывали рогожей и везли на кладбище.

Побеги из госпиталя обычно кончались неудачно. Инвалидов быстро ловили, избивали и расстреливали.

П.О./УПОЛНОМОЧЕННОГО 2 ОТДЕЛА УМГБ
Николаевской обл.-лейтенант

(Смоленский)

" " _____ 1950 года.

Ведомо. [подпись] *[подпись]*

Там само. Арк.510.

РЕЧЬ ОБЩЕСТВЕННОГО ОБВИНИТЕЛЯ НА ВЫЕЗДНОЙ СЕССИИ
ВЕРХОВНОГО СУДА УССР

5 сентября 1967 года

Товарищи судьи !

I.

История человечества не знала таких чудовищных по масштабам и отвратительным по своим методам преступлений, которые были совершены гитлеровцами в годы второй мировой войны.

Фашистские преступники замучили, сожгли, задушили в газовых камерах, расстреляли во рвах около 12 миллионов человек — это больше, чем было убито на фронтах первой мировой войны.

В числе 12 млн. человек, замученных и истребленных гитлеровскими фашистами ни в чем неповинных граждан, входят и те, которые были уничтожены на Николаевщине.

Только на территории Доманевского, Веселиновского и Вознесенского районов Николаевской области было замучено, расстреляно и сожжено более 126 тысяч человек мирных граждан, в том числе детей, женщин и стариков.

✓ В период декабря 1941 года и января 1942 года с особой жестокостью и зверством было истреблено около 54 тысяч человек на окраине села Богдановка Доманевского района у оврага вблизи реки Южный Буг, в число которых входят и жертвы тех, кто сидит здесь на скамье подсудимых, предатели и изменники Родины: Гасс, Гипнер, Ионус, Кильвейн, Кох, Оргиянов, Пастушенко, Фейдегемер, Штольц, Эбеналь Карл и Эбеналь Флориан.

И вот на совести этих 11 карателей числится свыше трех тысяч мирных граждан, в т.ч. детей, женщин и стариков, заму-

Промова громадського обвинувача на виїзній сесії Верховного суду УРСР 5 вересня 1967 року про злочинну діяльність 11 карателів поліцейського загону «Зельбштультц» на території Миколаївської області в роки окупації. — Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 170. Арк. 1.

ченых, расстрелянных и сожженных сидящими здесь палачами.

Материалами предварительного и судебного следствия установлено, что указанные выше подсудимые в октябре 1941 года, изменив Родине, вступили в карательный, полицейский отряд "Зельбштутц", так называемый отряд самообороны.

Но эти отряды не столько занимались самообороной и охраняли так называемый "новый порядок" от партизан, сколько проводили в жизнь приказ гитлеровского командования об уничтожении мирных, ни в чем не повинных советских людей. Цель и программа таких отрядов заключалась в том, чтобы "убивать, убивать и еще раз убивать".

II.

Проследим трагический путь обреченных.

Эти граждане, в т.ч. дети, женщины и старики, в октябре - декабре 1941 года были приконвоированы пешим порядком в село Богдановку из Одесской области, Молдавии и других мест и размещены на территории принадлежащей до оккупации совхозу "Богдановка".

С момента прибытия в лагерь смерти люди были лишены пищи, жили в нечеловеческих условиях, подвергались истязаниям и ограблениям со стороны полицейских.

Из многочисленных показаний свидетелей по этому делу явствует, что людей размещали в свинарниках, других нежилых помещениях и даже летних загонах для скота. /Как показала на суде свидетель Ваксельман в клетку для одной свиньи загоняли по 10-15 человек.

Полицейские не разрешали жителям села передавать продукты голодным людям, запрещали ходить обреченным за водой, а потому

Там само. Арк. 2.

они вынуждены были растапливать снег и уталать мучившую их жажду, но это удавалось далеко не всем.

Из-за большой скученности, холода, голода и эпидемии тифа умирало очень много людей. Среди истощенных лежали трупы погибших, в т.ч. и дети.

Ш.

После всех этих страданий обреченным пришлось вынести второй этап своего трагического пути - быть расстрелянными.

На расстрел выводили изнеможенных людей группами, подгоняя их палками и прикладами винтовок.

На месте расстрела - в мороз и стужу - людей раздевали до нательного белья, при этом не щадили детей и женщин, а затем ставили обреченных на колени и выстрелами в затылок убивали с близкого расстояния.

Хочется особенно остановиться на моральном облике подсудимых.

Вот записи из показаний одного из ранее осужденных убийц, который описывает обстановку на месте массовых расстрелов: "...граждане плакали, умоляли нас пощадить их, просили послать на работу. Матери прижимали плачущих, перепуганных детей. И вообще целые семьи так плотно держались друг друга, что казалось, они связаны. За исключением некоторых, обреченные раздевались медленно, смотрели на нас умоляющим взглядом, а дети глазами, полными ужаса. Многие дети, особенно дошкольного возраста, дрожали и кричали. Матери брали их на руки. Когда раздевались, опускали их на землю, а затем снова брали на руки и шли с ними к яме, где их расстреливали вместе с детьми. Были такие случаи, когда мать падала в яму убитой, а ребенок был только ранен и еще

долго кричал среди непрерывно наваливавшихся на него трупов, пока не умирал. Только тогда детский голос смолкал".

И что приводит к содроганию, так это то, что детей убивали на глазах у родителей, а родителей – на глазах у детей.

Какой ценой измерить нравственные муки и страдания матерей у которых из рук вырывали рыдающих детей и бросали их в пылающий костер.

Трупы в ходе расстрела, а иногда и после расстрелов, сжигались. Награбленное имущество присваивалось полицейскими.

Как можно низко пасть, потерять всякий облик человека, когда за то, чтобы получить окровавленное платье или женское ~~платье~~ пальто, мужской костюм, нужно было сотнями истреблять людей.

Подсудимых не грызла совесть, что они носили одежду с людей, ими же зверски замученных и убитых. Их не грызла совесть, когда они накрывались и спали под одеялами с пятнами крови.

А вот что показывает подсудимый по настоящему делу Кильвейн: в местах массового расстрела на людей было страшно смотреть, это была жуткая картина.

И это говорит тот, который сам учинял эту расправу над ни в чем не повинными людьми.

Кроме участия в массовых расстрелах подсудимые убивали отдельных советских граждан по своей личной инициативе, без всякого принуждения со стороны оккупационных властей.

Об этом свидетельствуют следующие факты.

Вот некоторые факты.

В декабре 1941 года подсудимый Пастушенко в конишне бывшего колхоза "Коминтерн" на хуторе Богдановском /из имевшейся у него винтовки/ расстрелял женщину, грудного ребенка и двух

5
девочек в возрасте 13-15 лет, /оставших от колонны граждан, этапированных в село Богдановку/.

А через несколько дней Пастушенко в этой же конюшне расстрелял семь человек, в т.ч. мужчину, пять женщин и девочку 12-14 лет.

А ведь рядом не было начальника полиции Бихлера, ни кого-либо из Раштадской комендатуры, которые бы приказали сделать такое чудовищное злодеяние.

У Пастушенко была полная возможность оказать помощь этим людям, посодействовать им скрыться и таким образом спасти жизнь.

Каким цинизмом веет от показаний подсудимых в суде, которые в один голос заявляют, что они детей не убивали, а расстреливали только женщин, мужчин и стариков.

А разве убитые Пастушенко грудной ребенок, две девочки в возрасте 13-15 лет и еще одна девочка в возрасте 12-14 лет не являются детьми?

Садисты не щадили никого. Ни плач детей, ни мольба взрослых о пощаде не останавливала озверевших карателей.

Таковы факты, которые неоспоримо свидетельствуют, что убийство полицейские совершали добровольно и сознательно, а порой даже из-за вещей, о чем свидетельствует убийство пяти женщин Пастушенко, Кохом и другими, привезенных из Доманевки.

А вот и еще факты.

В декабре 1941 года в селе Анетовке Доманевского района подсудимый Оргиянов обнаружил в конюшне девушку, вывел ее и расстрелял.

В ноябре 1941 года подсудимый Штольц Петр расстрелял больную женщину у школы на хуторе Великовке. В декабре 1941 года он же лично убил одну женщину на том же хуторе в бывшей колхозной

Там само. Арк. 5.

кладовой.

Таких фактов можно привести много.

Товарищи судьи!

Убийство мирных людей они превратили в свою обычную профессию. Все делалось спокойно, деловито, без каких-либо переживаний, никакого угрызения совести.

В период массовых расстрелов они на месте устраивали обеденные перерывы, пьянствовали, пели песни.

Как они могли спокойно есть, когда их руки обогреты кровью расстрелянных, когда рядом в овраге горы трупов, когда в воздухе висел одурманивающий запах горелого человеческого тела, когда рядом на морозе стояли обреченные, беззащитные, раздетые ими люди, которые ждали своей трагической участи - быть расстрелянными.

Но каратели делали это со спокойной совестью и даже бравовали своими способностями убивать людей.

Свидетель Лановенко, проживавшая в период оккупации в селе Богдановка, на предварительном следствии и суде заявила: "Дом, в котором я проживала был единственным домом, находившимся так близко от места расстрела. Полицейские заходили в дом, чтобы погреться. Они были всегда пьяные, хвастались друг перед другом своими способностями и быстротой расстрела людей".

Свидетельница Зарва на допросе 19.1.1967 года и в суде показала: "В период оккупации у нас в доме часто собирались люди. Бывал у нас дома и Штольц, который неоднократно рассказывал, что он участвовал в расстрелах людей в с.Богдановка. Моему брату, возвратившемуся из плена, мать выменяла у местных немцев за пшеницу костюм и пальто. Штольц по этому поводу смеялся, говоря брату, что легче всего достать одежду у евре-

7

ев, приглашая брата поехать на расстрел.

Когда брат отказался, - Штольц спрашивал: "Ты надеешься, что возвратится Советская власть - этого не будет".

Эта фраза, брошенная подсудимым Штольцем, еще раз подтверждает, что каратели убивали людей с целью выслужиться перед оккупантами, ибо они верили в то, что Советская власть больше не возвратится и совершенные ими тяжкие злодеяния останутся безнаказанными.

Трудно найти слова, которые могли бы передать звериную сущность убийц, их страшную жестокость, цинизм и надругательства над своими жертвами. Даже в законах животного мира невозможно найти что-нибудь подобное. Звери с обликом человека превзошли четвероногих хищников в своих кровавых делах.

Таков моральный облик подсудимых.

IV.

Товарищи судьи!

Все подсудимые являлись гражданами Советского Союза, наша страна была их Родиной. Но были ли у подсудимых хотя бы элементарные чувства советского патриотизма?

Нет, нет и еще раз нет!

Подсудимые хотят сейчас оправдаться тем, что они это делали не по доброй воле, а выполняли приказы гитлеровских властей.

В судебном заседании им был задан вопрос: "До оккупации Николаевской области был приказ Советского правительства о том, чтобы на оккупированной территории организовывать партизанские отряды, создавать для врага невыносимые условия, вести решительную борьбу против фашистских захватчиков.

Почему вы, являясь гражданами Советского Союза не выпол-

Там само. Арк. 7.

няли приказа нашей Родины, а выполняли приказы гитлеровских властей и зверски убивали мирных советских граждан?"

Вот что ответили на это подсудимые: Штольц - "Мы темный народ"; Эбеналь Флориан - "Об этом приказе Советского правительства я ничего не знал".

Наивность этих заявлений очевидна, ибо об упомянутых указаниях Советского правительства знали у нас не только взрослые, но и каждый школьник нашей страны.

Когда в судебном заседании аналогичный вопрос был задан подсудимому Гассу, последний ответил, что "для этого не было условий".

А в каких тяжелейших условиях заключенные в лагерях смерти Майданека, Освенцима, Бухенвальда и др. создавали подпольные группы и вели активную борьбу против фашистских извергов.

А вот для Гасса, видите ли, "не было условий".

Все подсудимые могли бы избежать этих кровавых дел. Они были здоровыми, молодыми, при желании они могли бы уйти к партизанам. Во всяком случае достаточно было путей, чтобы не быть активными помощниками немецко-фашистских захватчиков по истреблению мирных граждан на советской земле.

Каждый честный советский человек знал, что в эти тяжелые дни для Родины надо гнать захватчиков, уничтожать их и очищать нашу родную землю от фашистской чумы.

Весь советский народ поднялся на священную войну против фашизма - этого лютого врага всех народов и разгромив гитлеровскую Германию спас человечество от фашистского порабощения.

Но сидящие на скамье подсудимые, в эти исключительно тяжелые дни для Родины, не были вместе со своим народом, не встали на защиту той земли, на которой все они родились.

Там само. Арк. 8.

Товарищи судьи!

Все это я говорю для того, чтобы еще раз подтвердить, что подсудимые были не слепыми исполнителями воли оккупантов, а что их злодеяния творились вполне сознательно.

Все это я говорю для того, чтобы еще раз подчеркнуть, и доказать, что сидящие на скамье подсудимые - очень опасные люди и что массовое истребление мирных советских граждан, в т.ч. детей, женщин, стариков в годы временной немецко-фашистской оккупации стало их обычным ремеслом.

У.

В ходе Великой Отечественной войны наступил перелом. Советские войска по всему фронту изгоняли фашистских захватчиков.

В марте 1944 года, боясь ответственности за совершенные преступления, обвиняемые / Гасс, Гипнер, Ионух, Кох, Оргианов, Пастушенко, Файдегемер, Штольц, Эбеналь Карл и Эбеналь Флориан/ с отступающими гитлеровскими войсками бежали на Запад. На территории Польши Гасс, Гипнер, Ионус, Пастушенко, Файдегемер, Штольц и Эбеналь Флориан приняли Германское гражданство.

Подсудимый Гасс в декабре 1944 года был призван в гитлеровскую армию, участвовал в боях против Советских войск.

Подсудимые Гипнер, Ионус, Пастушенко, Штольц Флориан Эбена^{ль} в январе 1945 года были призваны в Германское воинское формирование "Фолькштурм".

Подсудимый Кох в августе 1944 года также был призван в формирование "Фолькштурм", а в ноябре 1944 года - зачислен в войска "СС" и участвовал в боях против войск Советской Армии.

Подсудимый Эбеналь Карл в сентябре 1944 года был призван в войска СС гитлеровской армии и также участвовал в боях против войск Советской Армии.

Это был завершающий этап в активной деятельности преда-

Там само. Арк. 9.

телей Родины.

VI.

Товарищи судьи!

Я внимательно слушал выступления подсудимых и у меня создается впечатление, что они не чувствуют той колоссальной вины, которую совершали перед советским народом, перед нашей Родиной.

Здесь в судебном заседании подсудимый Гасс заявил, что он после войны своей хорошей работой хотел искупить вину.

Нет, подсудимый Гасс, совершенные вами преступления придется искупить более дорогой ценой!

Подсудимый Эбеналь Карл в судебном заседании, пытаясь опровергнуть показания других подсудимых, которые называли большее количество убитых им людей, чем это признал он сам, в суде заявил: "Пусть они говорят, что хотят, лишь бы сердце у меня было чистое".

И это говорит палач о чистоте своего сердца, ~~на~~ совести которого сотни лично убитых им ни в чем не повинных советских граждан.

Характерно отметить, что все подсудимые пытаются смягчить свою вину тем, что они якобы убили, например, не 280 человек, а 140 или меньше.

Нет! Это ни в какой мере не смягчает их вины. Даже убийство одного ни в чем не повинного человека является тягчайшим преступлением и карается очень сурово Советскими Законами.

Пусть не думают и те, кого сегодня нет здесь на скамье подсудимых - главных организаторов и руководителей этих злодеяний: комендант Раштадской комендатуры СС гаупштурмфюрер Рудольф Гартунг, его помощники Ганс Штетлер, Ганс Кляйк, Вальтер Петерсон, начальник полиции карательного отряда "Зельбшутц"

Там само. Арк. 10.

хутора Богдановского Бихлер Иван и др., что им удастся где-то скрыться от правосудия и избежать ответственности за зверства, которые они чинили с мирными гражданами на нашей Советской земле.

Пусть они не надеются, что время сгладит в памяти народов эти ужасные преступления.

Нет! Такие злодеяния, которые творили все эти палачи и каратели, никогда не забудутся и время в этом отношении не властно над памятью и советью народов.

Правосудие должно восторжествовать и оно безусловно восторжествует.

УП.

Это особенно необходимо в настоящее время, в наши дни, когда в Западной Германии недобитые фашистские головорезы вновь активизируют свою неофашистскую деятельность, пытаются возродить человеконенавистнические фашистские порядки, отравить ядом коричневой фашистской чумы народы мира.

Особой угрозой для мира в настоящее время является возрождение в ФРГ сил агрессии и милитаризма, где реваншизм стал правительственной политикой. Руководители ФРГ уже официально заявляют о том, что они намерены ликвидировать ГДР, они нагло требуют ревизии существующих в Европе границ, при этом открыто претендуют на часть территории Польши, Чехословакии и Советского Союза.

Особую опасность представляет еще и то, что западногерманские милитаристы и реваншисты усиленно рвутся к ядерному оружию, а эти намерения отражают преступные планы международного империализма — развязать новую мировую войну.

Но навсегда ушли те времена, когда империалисты могли безнаказанно затевать военные авантюры.

Советский Союз будет и впредь идти по пути неустанной борьбы против агрессивных сил империализма, за укрепление всеобщего мира и разрядку международной напряженности.

УШ.

Товарищи судьи!

Факты полностью изобличают и полностью подтверждают виновность каждого подсудимого, что и было установлено в процессе судебного заседания.

Перед нами сидят убийцы, звери в облике человека, это очень опасные преступники.

Расплата должна наступить над теми, кто верой и правдой, не за страх, а за совесть, служил немецко-фашистским оккупантам; над теми, кто сотнями и тысячами истреблял ни в чем не повинных мирных советских граждан.

Совесть народов, которые перенесли бедствия и ужасы второй мировой войны, злодеяния фашистских орд, зверское обращение с мирными советскими людьми, не могут мириться с безнаказанностью для тех, кто совершил эти тяжкие преступления.

В дни настоящего судебного процесса в гор. Николаеве и районах области проходили и проходят собрания и митинги, на которых трудящиеся /области/ гневно осуждают и клеймят позором карателей советских людей, предателей и изменников Родины, злодейски расправившихся с тысячами мирных советских граждан, в том числе и детей, - требуют сурово наказать их в полном соответствии наших советских законов.

Я, как общественный обвинитель, присоединяю свой голос к голосу трудящихся нашей области.

Нет сомнения в том, что и Вы, товарищи судьи, руководствуясь законами нашего государства, вынесете правильный, су-

Там само.Арк. 12.

ровый и справедливый приговор.

Правосудие должно восторжествовать и оно безусловно восторжествует.

Возмездие должно свершиться!

Общественный обвинитель

А.КОРЗИН.

5 сентября 1967 года.

2-ик.

Там само. Арк. 13.

ЗМІСТ

Від редакційної колегії

Розділ 1. Статті і нариси

1. В.М. Радкевич. Одеське піхотне училище у серпні 1941 року в боях на Братщині
2. С.М.Березний. Політика окупаційної влади стосовно етнічних німців на Миколаївщині (1941-1944 рр.)
3. О.В.Чиаурелі. Діяльність ОУН на Миколаївщині в 1941–1944 рр.
4. С.С.Макарчук. Діяльність німецької воєнної розвідки та контррозвідки «Абвер» на Миколаївщині в 1941-1944 роках.

Розділ 2. Мирні жителі, які були вивезені на примусові роботи за кордон у роки Другої світової війни (Щ-Ю).

Розділ 3. Документи і матеріали.

Документи зі справи № 8168 за звинуваченням Дукарт М.І. у злочинах, передбачених ст.58 п.1 «а» УК РСФРР.

Розділ 4. Фотодокументи.

Зміст.

У П О Р Я Д Н И К И

Макарчук С.С., Березний С.М., Войтова В.О.,
Назарова А.П., Теряник М.О.